Robert Crichton

Secretul din Santa Vittoria

Marele secret, împărtășit de cei peste o mie de viticultori din satul Santa Vittoria, îl constituie locul unde a fost tăinuit faimosul vin, ce urma să fie rechiziționat de ocupanții germani.

O înfruntare între inteligența, viclenia și umorul țăranilor italieni și forța brutală și opacă a fasciștilor germani, într-o acțiune străbătută de vîna robustă a hazului popular, dar și de adînci semnificații umane.

Lei 12

Robert Crichton

Secretul din Santa Vittoria

Coperta de *Sergiu Georgescu*

THE SECRET
OF SANTA VITTORIA

Robert Crichton

Hodder Paperbacks Ltd. London

Robert Crichton

Secretul din Santa Vittoria

În româneşte de
MIHAI C. DELESCU

Editura UNIVERS

Bucureşti • 1972

În timp, o viață nu înseamnă nimic.

CĂPITANUL SEPP VON PRUM

Pînă la urmă, nimic nu este mai important decît o viață.

ITALO BOMBOLINI

1

ÎNCEPUTUL ÎNCEPUTULUI

MANUSCRISUL original al acestei cărţi mi-a fost lăsat lîngă uşa camerei mele de la hotelul din Montefalcone, Italia, în luna mai, 1962. Mi-a parvenit în maniera clasică, cum pică un copil găsit. Înfăşurat în hîrtie brună de proastă calitate şi legat cu o sfoară ieftină, pachetul a căzut literalmente în viaţa mea, dimineaţa, cînd am deschis uşa. Pe un bileţel prins de el, am citit : „În numele Celui de Sus, fă ceva cu asta.“

Cum se întîmplă cu cea mai mare parte a copiilor găsiţi, şi manuscrisul era nelegitim. Bileţelul nu era semnat, pagina de titlu lipsea, manuscrisul nu avea un tată recunoscut. Nici nu era un manuscris, doar o colecţie de însemnări fără şir. L-am lăsat cîteva zile să zacă într-un colţ al camerei, deoarece îmi provoca un resentiment, ca orice intrus în viaţa mea, dar cum se întîmplă totuşi cu cea mai mare parte a copiilor găsiţi şi acesta îşi striga dreptul la viaţă, aşa că într-o noapte am dezlegat sfoara şi am început să citesc însemnările. Erau scrise într-o caligrafie proastă, în englezeşte şi italieneşte, precum şi în dialectul regional şi, la un moment dat în cursul nopţii, mi-am dat seama că va fi sarcina mea să cresc copilul altuia.

Cum să intitulez această carte a format subiectul unei controverse. Cel care adunase aceste însemnări, şi

despre care acum știu că se numește Roberto Abruzzi, le zicea istorie. Una din însemnări, menită poate să fie pagina de titlu, începea așa :

SECRETUL DIN SANTA VITTORIA
JURNALUL UNEI ÎNTÎMPLĂRI ADEVĂRATE

Unele lucruri importante s-au dovedit a fi adevărate. Există un oraș Santa Vittoria, iar marele incident central, în jurul căruia se desfășoară acțiunea, secretul, a devenit într-adevăr istorie.

Unele dintre personajele denumite în carte sînt în viață și continuă să îngrijească viile de pe coastele muntelui pe care e agățat Santa Vittoria. Dar altele nu au existat niciodată, chiar și dintre acelea descrise în lumina cea mai bună. Se face mult caz de o flacără verde care arde în Piața Poporului în memoria martirului Babbaluche, dar o asemenea flacără nu există. Și exact în momentul cînd ești tentat să te îndoiești dacă a existat vreodată un cîrpaci numit Babbaluche, găsești numele lui săpat pe peretele unei cariere de piatră, unde se spune că și-ar fi dat sfîrșitul.

Dificultatea de a descoperi adevărul provine din însăși Santa Vittoria. Orașul, după cum îl numesc ei, e o așezare italienească, din regiunea dealurilor, unul din acele mănunchiuri de case, cum pot fi văzute de pe orice șosea principală, o îngrămădire de forme cenușii și albe lipite de coasta muntelui, ca și cum ar fi o turmă de oi înfricoșate să nu alunece, ceea ce cîteodată se întîmplă. La unele din aceste case nu se poate ajunge decît cu ajutorul catîrilor, sau pe jos, sau cu vehicule militare, iar orașele sînt izolate, pe munții lor, ca orice insulă pe mare.

Populația nu are tradiții în legătură cu străinii și nici un fel de procedeu de a se comporta cu ei. Oamenii nu sînt ostili, dar sînt suspicioși și le e frică de străini. Istoria le-a dovedit că faptul de a intra în vorbă cu străinii duce la neplăceri sau sfîrșește prin a costa bani, astfel încît istoria i-a făcut incapabili să spună străinilor adevărul. Nu mint, dar niciodată nu spun adevărul din

proprie inițiativă. Există oameni în Santa Vittoria în stare să nege că știu ceva despre fîntîna comunală, cînd o poți auzi clipocind în spatele lor.

Și dacă cineva nutrește speranța că poate lua contact cu oamenii de acolo, italiana este exact limba pe care nu trebuie s-o întrebuințeze. Italiana e limba Romei și, ca atare, limba folosită pentru stabilirea impozitelor, pentru neplăceri și neînțelegeri. Pentru localnicul unui oraș de deal, Italia este undeva dincolo de el, iar Milano poate fi mai greu înțeles și e mai misterios decît America. Zidurile care îi încing orașul și ogoarele din jur sînt Italia lui, iar piața principală e Roma sa. Lealitatea și-o devotează lui însuși și familiei sale și, dacă mai prisosește ceva, ar putea s-o extindă la strada pe care locuiește sau chiar și la cartierul său. În momente de criză, ca acelea pe care Santa Vittoria le-a cunoscut, cînd siguranța și banii tuturor se află în joc, lealitatea ar putea să se extindă în așa fel încît să cuprindă întreg orașul. Dar dincolo de asta nu mai există nimic. Ce însemnătate are Sardinia pentru Santa Vittoria ? Lealitatea ia sfîrșit cu ultimul butuc de vie de la poalele munților.

Și Santa Vittoria e numai vie ; e vinul. Asta e totul. Fără vin, după cum spun cei de aici, nici Dumnezeu însuși nu ar putea inventa un motiv pentru existența Santei Vittoria. Eșecul meu în Santa Vittoria se datorește faptului că am fost văzut subțiind vinul lor gros și negru cu apă minerală și prin gestul acesta le-am falsificat sensul vieții și am diluat rezultatul sudorii lor. Niciodată după aceasta nu și-au dat osteneala nici măcar să mă mintă.

În ceea ce-l privește pe Roberto Abruzzi, nu l-am văzut niciodată, dar am vorbit cu el. Mă chema la telefon la hotelul meu și îmi cerea să-l chem apoi eu pe el, ca să facă economie de bani, și îmi vorbea timp îndelungat. Abruzzi e un american care nu se poate înapoia în Statele Unite, sau mai curînd care își închipuie că nu se poate înapoia, din cauza unor lucruri pe care le-a înfăptuit. Nu sînt sigur că e american. E posibil să nu fie decît un italian care crede că, dîndu-se drept american, ar putea găsi o piață de desfacere mai bună pentru însemnările sale. Complexitățile minții italienești, strategiile între-

buințate de populația săracă din orașele de pe dealuri pentru a-și rezolva problemele unei singure zile, sînt necunoscute aici la noi. Dar cînd veți citi cele scrise de el, cred că, asemenea mie, îl veți crede.

În schimbul mesei și a unei locuințe, fusese rugat de cei din Santa Vittoria să povestească cele întîmplate și să țină o cronică a faptelor importante pe care cetățenii acestui oraș le înfăptuiseră aici în vara și toamna anului 1943. I-au cerut lui Abruzzi să scrie cartea asta pentru că, în calitate de american, se presupune că știe cum să procedeze în asemenea situație.

Lui Roberto Abruzzi nu-i era ușor să înceapă. Nimeni în Santa Vittoria nu scrisese o carte și nu prea mulți citiseră vreuna, dar toți știau cum ar fi trebuit să fie scrisă cartea asta.

— Scrie orice, scrie cît de mult. Cărțile lungi sînt mai bune decît cele scurte, îi spusese Vittorini, bătrînul soldat și omul cel mai cult din Santa Vittoria. Spune orice, numai spune-o frumos.

Preotul, Padre Polenta, îi înmînă într-o dimineață biletul următor :

Ține seama de următoarele, Roberto. Cuvintele trebuie să lunece de-a lungul paginii ca o lebădă pe apă. Trebuie să-ți poți da seama de mișcare, fără a te gîndi la cauza care o produce.

Toate astea fură deajuns ca să-l facă să-și înceteze efortul timp de o lună. Oamenii îl angajaseră să fie lebădă, iar el era pe cale să devină un porc ! [1] Dar, pînă în cele din urmă, Roberto așternu totul pe hîrtie pentru că avea un motiv mult mai puternic să o facă decît acela de a satisface vanitatea celor din Santa Vittoria. După cum e gata să o admită, s-a purtat în împrejurarea asta ca un hoț. Pentru a-și putea istorisi propria-i poveste, care, după impresia lui, e destul de rușinoasă, dar pe care știa sigur că va trebui o dată și o dată s-o destăinuiască, înainte de a nu fi sufocat de ea, a furat povestea mult

[1] În englezește : *swan* — *swine* (lebădă — porc) joc aproximativ de cuvinte.

mai importantă a întîmplărilor de la Santa Vittoria. Roberto Abruzzi a dezertat în timpul războiului, dar speranța lui este că, dacă va putea vorbi despre acest lucru, unii oameni l-ar putea înțelege și i se va permite, cîndva, să se înapoieze în Statele Unite, unde s-a născut, și să înceapă acolo o nouă viață. Acesta e prețul pe care el îl roagă pe cititor să i-l plătească în schimbul poveștii despre Santa Vittoria. Și nu e un preț prea mare.

Iată, deci, aici, copilul găsit pe care am acceptat să-l înfiez. Din acest copil nelegitim, zdrențuitul pachet de însemnări ale lui Roberto Abruzzi, a crescut cartea de față.

Montefalcone 1962
New York 1965

1

ÎNCEPUTUL

ORA la care începe povestea asta e cunoscută. Minutul e cunoscut. Unora, toate acestea ar putea să nu li se pară prea remarcabile, dar cînd se ia în considerație faptul că în istoria orășelului Santa Vittoria sînt generații întregi despre care nu se știe nimic, afirmația devine remarcabilă.

Padre Polenta a fost acela care a înregistrat momentul. Tocmai lucra în camera lui, cu pereții îmbrăcați în lemn, din vîrful clopotniței, cînd văzu pentru prima oară lumina coborînd dinspre Montefalcone, pe Drumul Rîului. Din cînd în cînd, raza de lumină era pătrunzătoare și clară, apoi bicicleta intra în vreo fîșie de ceață joasă, lipită de Rîul Nebun, și lumina devenea un glob rotund și umed, ca o lanternă scufundată într-un lac, sau ca luna înaintea unei ninsori. Lumina îl supăra pe preot. Ca mulți oameni care nu dorm, avea sentimentul că noaptea îi aparține. Părăsi fereastra clopotniței și consemnă următoarele în jurnalul lui :

1. 21 a.m. Țapul de Cavalcanti vagabondează din nou. Să-i spun mă-si să-și țină băiatul acasă pînă nu l-or găsi mort.

Sub asta adăugă cu cerneală roșie și subliniat de trei ori :

Ceţurile iernii au venit din nou. Ha! O nouă înregistrare.

Preotul ura ceaţa. Din cauza ei trăia în vîrful clopotniţei. Avea impresia că plămînii îi erau căptuşiţi cu un soi de ciuperci care absorbeau apa şi renunţase la o parohie bogată din nordul Italiei, luînd acest post sărăcăcios, numai ca să scape de umezeala iernilor nordice.

— Cum staţi cu ceaţa? întrebase el. E ceaţă pe la voi? În unele din aceste oraşe de munte ceaţa se menţine.

Cei din comitetul parohial se uitaseră unul la altul ca şi cum *ceaţă* era un cuvînt de care n-auziseră niciodată mai înainte.

— Oh, avem ceţuri de iarnă, spusese în cele din urmă unul din comitet. Cîteva zile sau o săptămînă. Presupun că aţi putea pleca pentru o săptămînă.

— Am groază de plămîni îmbibaţi cu apă, răspunsese Polenta.

Primul an a fost bun, dar în al doilea, ceţurile iernii se ridicară din văi şi lunecară în jos din înălţimi, în octombrie, şi ţinură toată iarna pînă în aprilie. O dată cu ceaţa se aşternu asupra preotului o amărăciune care, cu anii, se accentua mereu. Cu ultimii lui bani, repară vechea campanilă din Piaţa Poporului şi îmbrăcă în lemn bun, uscat, camera din vîrf, unde odinioară stăteau străjerii. Vîrful turnului plutea deasupra limitei ceţurilor şi, într-o zi, cu mulţi ani în urmă, păstorul se mută în turn şi-şi lăsă jos turma credincioşilor.

După aceasta, cobora o dată pe săptămînă ca să oficieze slujba (să sărbătorească moartea lui Hristos, spunea întotdeauna Babbaluche, cîrpaciul), sau să administreze ultimele ritualuri şi să îngroape morţi, slujbe care, spuneau oamenii, îi făceau lui Polenta cea mai mare plăcere. Îi uitaseră pînă şi numele, iar el era mulţumit să lase lucrurile aşa. Polenta [1] e un terci simplu din făină de porumb pe care îl mănîncă ţăranii din nord. Aici e considerată o hrană bună numai pentru porci.

[1] Polenta — mămăligă (it.).

Cînd preotul se duse a doua oară la fereastră, fu surprins de faptul că biciclistul părăsise Drumul Rîului și venea pe drumul de țară care ducea spre poalele muntelui și spre urcuș. Era tocmai o noapte cu lună și pe străzile de jos se vedeau fîșii de ceață iluminate, dar toate astea îl dezgustau pe preot. Cînd biciclistul se scufundă în umbra muntelui, acolo unde drumul nu mai putea fi văzut din clopotniță, Polenta se înapoie la ocupația lui.

Era, pentru un preot, o ocupație ciudată. Nimeni n-a aflat despre ea pînă ce nu a murit și atunci oamenii fură mirați și se simțiră rușinați de faptul că l-au dispreţuit tot timpul, ceea ce, în fond, era exact așa cum probabil ar fi dorit el să se simtă oamenii. Se ocupa cu restaurarea Marelui Registru al Parohiei din Santa Vittoria, în efortul de a crea din nou un fel de istorie a locuitorilor și a orașului. Sînt oameni care își dau seama că Polenta făcea lucrul ăsta dintr-un sentiment de dragoste, pe care era incapabil să-l manifeste fățiș, dar alții cred că nu era decît un exercițiu menit să-l ajute să nu alunece în felul de a trăi al țăranilor, soartă împărtășită de mulți dintre cei care se stabilesc în aceste regiuni de munte. Însuși Registrul stă mărturie. Tineri preoți vin aici și, un timp, Registrul e plin de înregistrări de nașteri și morți, dar cu fiecare an, înregistrările devin mai sporadice și mai puțin informative, pînă cînd, într-un sfîrșit, nu mai apare nici una, ani de-a rîndul și scrisul, dacă e ceva scris, devine indescifrabil — tînărul preot a devenit un țăran bătrîn.

Lucrarea nu învedera nici un fel de pasiune. Fabio della Romagna, singura persoană din Santa Vittoria cu studii superioare, crede că preotul era un om atît de încăpățînat și de înverșunat, încît o dată ce începuse lucrul, refuza să-l părăsească. Asta poate să fie adevărat, dar în noaptea aceasta, Polenta făcuse o descoperire care în același timp îl amuzase și îl ațîțase. Găsise că dacă lua o pagină a Registrului, una plină cu nașteri și morți și botezuri și căsătorii, dintr-un anumit secol, și apoi lua o altă pagină cu o sută de ani în urmă, sau cu o sută de ani mai tîrziu, era imposibil de spus care dintre ele se referea la care dintre secole. În noaptea cu pricina avea

pe masa lui de lucru trei pagini, una din 1634, una din 1834 și una din 1934.

Aceleași nume se găseau pe toate paginile, aceleași nume și aceleași pronume. Aceiași oameni se nășteau și se căsătoreau și erau îngropați și aceiași copii primeau sfînta împărtășanie și sfînta confirmare, și aceiași copii mureau apoi în aceleași vechi și obișnuite feluri. Restul lumii se schimbase desigur de-a lungul acestor secole, dar în Santa Vittoria, lucrul era imposibil de dovedit.

Preotul făcea numărătoarea familiei Pietrosanto. În 1634 se găseau însemnate în Registru numele a patruzeci și șase de membri ai familiei Pietrosanto. Trei sute de ani mai tîrziu, se găseau treizeci și opt de Pietrosanto, dar aceștia nu cuprindeau pe cei trei care plecaseră undeva la război și fuseseră dați dispăruți. În urma tuturor calamităților și a războaielor și a bolilor, a incendiilor și a lunecărilor de pămînt și a încăierărilor și a conflictelor celor trei secole, după popularul blazon cu gust de miere al Americii [1], dispăruseră din oraș încă cinci membri ai familiei Pietrosanto (slavă Domnului măcar pentru atîta, ar fi spus Babbaluche, cîrpaciul) și aproape toți locuiau în aceleași case, pe aceleași ulițe, ocrotiți de umbra acelorași arbori care existaseră și pe atunci, toți laolaltă, acești Pietrosanți, tot atît de neclintiți și de voinici, tot atît de încăpățînați și de înverșunați ca oricînd în cursul vremurilor.

În 1634, orașul număra 1.168 de suflete. Cu trei sute de ani mai tîrziu erau cu treizeci și nouă mai puține. Anul acesta, Registrul putea arăta același număr de nașteri, însă doi morți mai puțin, un tribut al miracolului științei moderne și al priceperii lui Lorenzo Bara, medicul orașului. Motto-ul orașului Santa Vittoria era „Vizitează pe doctorul Bara și apoi mori". [2] Numai nouă persoane muriseră fără ajutorul lui, în cei zece ani precedenți.

Faptele rămîn fapte și de obicei ele sînt lipsite de viață, dar un fapt începea să-l deprime pe preot. Cu cît

[1] Referire la masiva emigrare a italienilor spre America.

[2] Parafrazare a cunoscutului joc de cuvinte „*Vedi Napoli e poi Mori.*" *Mori* = a muri, dar și o mică localitate lîngă Neapole.

examina aceste nume atît de similare, cu atît îi devenea mai evident faptul că, cu excepţia acelui găgăuţă de sicilian, Italo Bombolini, el era singura persoană care venise în Santa Vittoria din propria lui iniţiativă.

Aici se ajungea pe calea naturală a uterului. De aici se pleca într-o cutie de lemn, prin Poarta Grasă, spre cimitirul de dincolo de zidurile oraşului, exact deasupra viilor desfăşurate în terase. Între aceste două momente ale timpului, îngrijeai vitele, creşteai struguri, preparai vinul şi trăiai pe cît de bine ţi-era posibil.

Părintele Polenta pretindea cu insistenţă că nu dormise. Pentru oamenii care pretind că nu dorm lucrul cel mai important e să nu fie surprinşi dormind, ca şi cum a umbla cu ochii umflaţi de cearcăne ar fi un fel de onoare. Dar adevărul este că Polenta nu auzise zdrăngănitul bicicletei împinsă pe caldarîmul pieţei şi că tînărul care o împingea fusese obligat să strige de patru, cinci ori pînă ce preotul îl auzi şi veni la fereastră.

— Dacă cineva moare, strigă el de sus, poate să moară tot atît de bine şi mîine dimineaţă.

— Nimeni nu moare, părinte. Sînt eu, Fabio, Fabio della Romagna.

Nu se depărtă de la fereastră deoarece familia Romagna era una dintre puţinele cărora preotul le găsea un oarecare merit. Donau în fiecare an parohiei cîte o roată groasă de caşcaval, şi în cîte un an şi un butoiaş de vin.

— Ce vrei ?

— Vreau să bat clopotul, părinte. Vreau să deştept tot oraşul.

— În două ceasuri va fi ziuă.

— E vorba de Mussolini, părinte.

— De cine ?

— Ducele ; Fabio striga foarte tare.

— Ce e cu Ducele ? Vrei să cobor în ceaţa asta de dragul Ducelui ?

— A murit, părinte, strigă Fabio privind în sus. Ducele a murit !

Preotul plecă de lîngă fereastră şi îşi aruncă privirea împrejur, pe pereţii de lemn ai camerei. Îi părea străină.

Aprinse o lumînare de seu și scrise în însemnările lui zilnice :

2. 25 a.m. Cavalcanti s-a dovedit a fi F. della Romagna. Mi se spune că Ducele a murit.

Luă lumînarea și începu să coboare treptele de piatră, cufundate în întuneric, care se răsuceau înlăuntrul zidurilor turnului. Fabio îl întîmpină în ușă. Era obosit și complet asudat, dar era fericit.

— Ar trebui să-i vezi la Montefalcone, spuse tînărul.

Descrise cum oamenii dansau pe străzi și cum dădeau foc portretelor lui Mussolini și simbolurilor fasciste și cum soldații dezertaseră din cazărmi, iar clădirea direcției poliției fusese arsă și cum chiar carabinierii luaseră calea dealurilor.

— Presupun că se vor lua în curînd și de biserică, spuse Polenta. E un lucru pe care-l fac de obicei.

Fabio fu scandalizat.

— Se duc în biserici să se roage, părinte, spuse el.

— Desigur.

— Să ridice osanale pentru eliberarea lor, părinte.

— Desigur. Hai sună-ți clopotele.

Și-i permise lui Fabio să intre în clopotniță, dar nu-l ajută să găsească, în întuneric, funiile clopotelor.

— Găsește-le singur. N-am să te ajut, spuse preotul.

Nu era sigur de ceea ce simțea în legătură cu Mussolini. Fusese Tratatul de la Lateran ; Ducele îl semnase și prin acest act făcuse mai mult pentru Biserică decît orice alt conducător al Italiei, dar Ducele fusese un nebun și un măscărici, două trăsături de caracter pe care preotul le disprețuia mai presus de toate. Dacă el ar fi fost Dumnezeu, spunea preotul, măscăricii și-ar fi avut locul pe ultimele trepte ale iadului.

În ciuda ceții, o porni de-a curmezișul Pieții Poporului spre biserica sa, Santa Maria a Cuptorului în Flăcări, ca să se găsească acolo în caz de tulburări. Ajunsese lîngă fîntînă, cînd îl auzi pe Fabio strigînd la el.

— Oh, ce dimineață va fi asta pentru Italia, părinte !

Clopotul începu să bată și apoi să tune deasupra Santei Vittoria, mișcîndu-se liber, necontrolat, așa încît toată clopotnița și apoi ferestrele caselor dimprejur în-

cepură să tremure. Nimeni nu ieşi în piaţă. Fabio alergă la Santa Maria.

— Oamenii, strigă el către preot. Ce se întîmplă cu oamenii ?

— Ai fost plecat prea multă vreme la şcoli, răspunse Polenta. Nu mai au încredere în clopot.

În vara trecută, toată lumea ieşise în fugă în Piaţa Poporului, cînd clopotele începuseră să bată, ca să ajute la stingerea incendiului. Cînd cea mai mare parte a orăşenilor se adunaseră, se aprinseseră torţe, şi se găsiseră deodată înconjuraţi de o companie de Cămăşi Negre [1], din cazărmile de la Montefalcone.

— Vom proceda acum la plata impozitelor întîrziate, anunţase ofiţerul.

Şi scotociseră prin toate buzunarele şi prin toate casele din Santa Vittoria, pînă cînd ultima liră încă neîngropată fu luată.

— Asta nu e un oraş în care să se producă un incendiu, îi spuse preotul lui Fabio. Acuma, cînd sună clopotul, fiecare se scoală şi îşi zăvorăşte uşa. Asta e felul de creştini pe care îi poţi vedea în acest oraş.

Adevărul are în el ceva care te face să-l înţelegi de la sine. Cînd clopotul încetă să bată, Fabio începu să alerge în susul şi în josul pieţei, prin faţa caselor, spunîndu-le tuturor să iasă afară, căci avea veşti pentru ei şi, încetul cu încetul, începură să se aprindă lumini pînă cînd, în sfîrşit, cîţiva dintre Pietrosanto, majoritatea locuind pe uliţele ce dădeau în piaţă, îşi deschiseră uşile ; şi cînd îl văzură pe Fabio alergînd în faţa lor prin ceaţă, începură să iasă.

E un lucru în legătură cu Santa Vittoria care trebuie neapărat cunoscut, pentru a putea înţelege locul ăsta. Orice întîmplare, de îndată ce a avut loc, este ştiută de toţi cei din Santa Vittoria. Unii zic că e din cauza zidurilor caselor care-s atît de subţiri, încît ceea ce se spune în prima casă se aude în a doua şi trece prin ziduri spre a treia, în jos spre Oraşul Vechi şi în sus spre Oraşul de Sus. Alţii spun că asta se întîmplă pen-

[1] Miliţia fascistă.

tru că fiecare e înrudit cu fiecare, și fiecare e de același sînge și de aceeași inimă și aceiași nervi, așa încît ceea ce e simțit de unul e simțit și de celălalt. Oricum ar fi, după ce Pietrosanții ieșiră în Piața Poporului, aceasta se umplu repede de oameni.

Îl așezară pe Fabio sus, pe treptele Santei Maria. Petre-Taurul, cel mai bătrîn și încă și azi cel mai puternic dintre Pietrosanți, atîrnă bicicleta lui Fabio de statuia broaștei țestoase de pe fîntînă, așa încît raza de lumină a lanternei bicicletei să lumineze figura tînărului. Umbra lui Fabio fu proiectată pe fațada bisericii și, cînd ridică mîna ca să vorbească, umbra apărea la șapte metri deasupra lui, pe ziduri.

— Un lucru foarte mare s-a întîmplat azi, strigă Fabio către mulțime. Vocea îi era tot așa de subțire ca și trupul, dar era limpede și putea fi auzită. Un lucru mare pentru noi. Un lucru mare pentru Italia.

Oamenii se aplecară înainte ca să-l audă pe Fabio, pentru că veștile bune nu sînt obișnuite aici.

— Benito Mussolini, tiranul, e mort, strigă el.

Mulțimea nu scoase nici un sunet. Fața lui Fabio dădea semne de nedumerire. Întrebă dacă îl auziseră și nimeni nu răspunse, dar Fabio știa că auziseră.

— Ducele a fost omorît astăzi, strigă el.

Aceeași tăcere, singurul zgomot, apa care curgea din fîntînă.

— Ce ne privește pe noi ? strigă cineva. Ce încerci să ne spui ?

— De ce ne-ai sculat din pat ? strigau ei. De ce-ai bătut clopotul ?

Fața îi era chinuită. O față frumoasă, prelungă, curată și ascuțită ca tăișul unei securi noi, cu ochi adînci și negri ca măslinele coapte și cu părul atît de negru încît, uneori, părea albastru. Pielea lui Fabio e albă și subțire, nu de culoarea vaselor de aramă, ca majoritatea fețelor de aici.

— Ce ne privește pe noi ? strigă din nou cel ce vorbise primul. Voia să aibă un răspuns.

— Pentru noi asta înseamnă libertate, spuse Fabio privind în jos spre ei.

Oamenii îl respectau pe Fabio, dar nu le convenea ceea ce făcuse. Coborî treptele bisericii și i se făcu drum să poată să-și ia bicicleta de pe Fîntîna Broaștei Țestoase.

— Ai fost plecat prea multă vreme, Fabio, spuse un om. Aici noi nu mergem la școli, Fabio. Noi lucrăm. Creștem struguri, Fabio. Nu ar fi trebuit să deștepți oamenii.

— Iertați-mă, spuse el. Îmi pare rău. Îmi pare rău.

— Cărțile sînt de vină, își dădu cu părerea o femeie. Ai mintea obosită.

Toți dădură din cap, pentru că e un lucru știut aici : cîteva cărți sînt bune, ca vinul, dar prea multe pot strica. Cărțile pot distruge mintea.

Situația a fost salvată tocmai de cîrpaciul Babbaluche, deși rolul lui obișnuit este s-o ruineze.

— Lasă lumina acolo, ordonă el.

Are o voce care sună ca și cum gîtlejul i-ar fi acoperit cu alamă ; te irită întotdeauna dar se face mereu auzită. Porni șchiopătînd, fiindcă e invalid, spre treptele bisericii.

— Am să vă spun eu de ce vă privește, ciorapi umpluți cu rahat, începu Babbaluche.

N-are nici un rost să facem din asta un secret. Cîrpaciul e un om fascinat de rahat. După legile Italiei, nu e permis să așterni pe hîrtie, chiar pe o hîrtie care nu e publicată, lucrurile pe care Babbaluche le aruncă în capul celor din Santa Vittoria. Compară scîrboșenia oamenilor cu aceea a unuia care s-ar scula de dimineață și ar descoperi că gheata în care tocmai și-a pus piciorul a fost folosită în cursul nopții drept oală de noapte. Își poate permite să spună toate lucrurile astea din cauza unui lucru care i s-a întîmplat cu mulți ani în urmă, în fața tuturor oamenilor, și pe care aceștia îl lăsaseră să se întîmple. Babbaluche e o ispășire pe care noi cei de aici trebuie s-o suportăm.

— Cîți dintre voi ar dori să-și înfigă gheata în fundul lui Coppa ? strigă Babbaluche.

Atunci izbucni o aclamație. Era ambiția fiecăruia din piață.

— Începînd cu dimineața de azi, aveți acest drept.

Luă la rînd pe toți ceilalți conducători ai orașului, membrii influenți ai organizației locale a Partidului Fascist, care erau cunoscuți sub numele de Banda.

— Cine-l vrea pe Mazzola ?

Aclamară ideea de a-l avea pe Mazzola. Nu mai era nimic politic în activitatea Bandei. Încetaseră de mult să mai plătească taxele la partidul național, sau la Roma. Păstrau Santa Vittoria numai pentru ei și furau de la ea, nu mult deodată, dar tot timpul.

Aclamația cea mai zgomotoasă fu rezervată pentru Francucci.

Cînd Coppa preluase treburile orașului, cu mulți ani în urmă, ținuse singurul lui discurs.

„Pîinea e sprijinul vieții, le spusese el oamenilor. Pîinea e sfîntă. Pîinea e prea sfîntă pentru a fi lăsată în mîna unor indivizi lacomi. Nici un șfanț de profit nu va mai fi scos vreodată din exploatarea individuală a pîinii poporului, atîta timp cît voi fi eu primar, așa să-mi ajute Dumnezeu."

Închisese toate brutăriile din Santa Vittoria și deschisese Asociația Cetățenească Neexploatatoare a Bunei Pîini și îl pusese pe cumnatul lui, conducătorul de catîri Francucci, să o conducă. Primul act al lui Francucci fu să micșoreze cantitatea de grîu din compoziția unei pîini, iar al doilea, s-o scumpească. Un an după aceea, familiile Coppa, Mazzola și Francucci se mutară din pivnițele întunecoase și umede în care trăiseră de o mie de ani în Orașul Vechi, în însoritul Oraș de Sus, unde trăia mica nobilime, atît cît se afla aici o mică nobilime.

— Vă ofer fundul lui Francucci, spuse Babbaluche. Din mulțime izbucni un urlet teribil.

Vor folosi din nou apa pentru irigarea teraselor. Cu ani în urmă, cînd oamenii refuzaseră să-și plătească apa, Banda o întrerupsese. O să aranjeze cîntarul ciudat pe care toți producătorii de struguri erau obligați să-și cîntărească recolta, mai înainte de a o preda Cooperativei Vinicole Cetățenești.

Oamenii începură să se înfurie. E o vorbă pe aici care spune că dacă nu poți face nimic în legătură cu ceva, e mai bine să pretinzi că nici nu există. Dar acuma cînd lumea putea să facă ceva, rănile cele vechi, care se vindecaseră, începură să doară din nou. E imposibil de ghicit ce s-ar fi apucat să facă mulțimea dacă Francucci nu ar

fi ales tocmai momentul acesta ca să coboare din Orașul de Sus, în piață.

— De ce-au sunat clopotele ? întrebă el.

Ai cere prea mult cuiva, ca să creadă că brutarul ar fi putut să coboare întîmplător tocmai atunci ; cineva ar trebui să-l cunoască pe Cosimo Francucci ca să înțeleagă cum putea să se întîmple așa ceva.

— De ce vă uitați așa la mine ? strigă el. Dați-mi drumul !

Îl folosiră ca pe o minge de fotbal. Zbură de la un capăt al pieții la celălalt și fiecare dintre jucători îi trase o lovitură de pedeapsă. Cînd nu mai putu să se miște, îi chemară familia să vină și să-l ia de acolo. Și cînd nu putură să-l ducă, Fabio trebui să le ajute să-l care pe povîrnișul treptelor, spre Orașul de Sus, mai mult mort decît viu. Așa e Fabio. Cînd coborî din nou în piață, oamenii începeau să se risipească spre casele lor. Sîngeroasa încăierare avusese un efect calmant. Pe măsură ce cursese sîngele brutarului, scăzuse și presiunea sanguină a mulțimii.

— N-ar trebui să se facă așa ceva, spuse Fabio.

— Poporul e îndreptățit să-și ia partea de sînge, replică Babbaluche. Poporul are nevoie de sînge. Îi place. Acum, oferă-le sînge de oameni mari, sînge important, spuse cîrpaciul. Povestește-le cum a murit Ducele.

— Nu vor să audă așa ceva, ripostă Fabio. Vor să se ducă acasă.

— Poporului îi place întotdeauna să asculte atunci cînd cerbul cel puternic e doborît la pămînt de o haită de cîini de rînd, spuse Babbaluche.

Cîrpaciul avea dreptate. Fabio le povesti cum Marele Consiliu Fascist se adunase într-un palat din Roma, cu o noapte mai înainte, și cum unul dintre ei, contele Dino Grandi, se ridicase în picioare și, în fața lui Mussolini, în văzul Ducelui, începuse să citească o rezoluție.

„Se hotărăște : membrii Marelui Consiliu și poporul glorioasei națiuni italiene, pierzînd încrederea în capacitatea conducătorului de a mai conduce de aici înainte, convinși că el a distrus voința armatei de a mai lupta și a poporului de a mai rezista..."

Oamenii ședeau pe pietrele umede ale pieței și ascultau la Fabio.

— A murit ? strigă unul din ei. Cum a murit ?

Fabio le povesti cum la sfîrșit Ducele se întorsese către ginerele lui, soțul sîngelui din sîngele lui, și îi spusese :

„Și tu Ciano ! Sînge din sîngele meu. Pînă și tu !"

„Da, pînă și eu ! Ai făcut tot ce erai în stare să faci !"

Și cum în ziua următoare, în arșița după-amiezii de duminică din Roma, regele îl chemase pe Duce la palatul regal și îl întîlnise în grădină, în spatele gardurilor vii, unde nu-i putea vedea nimeni, și îi cîntase Ducelui un cîntec pe care îl cîntau soldații :

Ce ne-ai făcut Mussolini ?
Ce-ai făcut cu-ai noștri Alpini ?

Îți spun ce-ai făcut Mussolini,
Ai ucis pe-ai noștri Alpini.

Ast-ai făcut, Mussolini.

— Și dumneata ? Dumneata o crezi ? spusese Ducele.

— Toți soldații cîntă asta, i-a răspuns regele.

— Atunci nu mai e nimic de spus.

— Nu, nu mai e nimic de spus.

Le mai povesti cum l-au băgat pe Duce într-o ambulanță lungă și neagră și l-au purtat pe străzile Romei. Ducele spune gărzii că nu e bolnav și garda spune : „Dar poporul Romei e nestatornic."

Și cum l-au dus prin cetatea veche în plină arșiță, pe lîngă toate monumentele ridicate în cinstea Cezarilor de demult, prin arcurile ridicate pentru oamenii celebri, pînă cînd au ajuns la zidurile Romei și la Via Appia, drumul pe care l-au folosit toți cuceritorii Romei. La o încrucișare de drumuri, ambulanța se oprește și populația unui sat se uită înăuntru. „Un bătrîn pe moarte", spune unul din ei.

Mussolini rostește o singură frază : „Poporul Romei și-a distrus întotdeauna pe fiii săi cei mai viteji."

Și cum după aceea au trecut prin orașele din țară și apoi prin satele de pe înălțimi, dealurile și munții înăl-

ţindu-se din ce în ce, pînă în Abruzzi şi pînă în întinderile de nea din acei munţi în care zăpada e veşnică. În văi e noapte, dar întinderile de zăpadă mai sînt încă atinse de razele soarelui; şi aici îl întîmpinară patru ostaşi din trupele de Alpini, care i-au spus să se dezbrace şi, cînd a fost gol, doi dintre ei l-au luat de mîini şi doi de picioare şi l-au coborît într-o groapă pe care o tăiaseră în gheaţa tare şi au început să arunce peste el lopeţi de zăpadă pînă cînd i-a rămas afară numai capul. „Dezonoraţi Italia" a spus Ducele. Erau oameni simpli dar unul din ei a fost la înălţimea situaţiei: „Nu, prin ceea ce facem noi onorăm pe morţii celor douăzeci de ani."

— Aşa, în felul Alpinilor, încheie Fabio. Ducele a murit, îngheţat în zăpadă străină.

Cînd îşi termină povestirea, cîteva femei plîngeau, nu pentru Duce, dar pentru cei din Santa Vittoria care fuseseră trimişi la trupele de Alpini. Au plecat într-o dimineaţă de mai, în 1941, douăzeci şi trei de tineri, mărşăluind în jos pe munte, cîntînd şi strigînd tot timpul pînă la şoseaua spre Montefalcone, cu penele de la pălării fîlfîind în vînt, lumea urmărindu-i de pe zidul Porţii Grase pînă cînd ultimul dintre ei dispăruse. Nici unul dintre aceşti tineri nu mai fusese văzut şi de nici unul dintre ei nu se mai auzise de atunci.

Noi ştim acum că Ducele nu a murit aşa, dar cu toţii o povestim în felul acesta pentru că ne place ca moartea lui să fi fost aşa şi pentru că e mai potrivită pentru noi.

DUPĂ aceasta nu a mai fost chip să fie oprită lumea în piață, pentru că soarele se înălțase. Încă nu ajunsese chiar pînă în piață, dar oamenii îl vedeau cum atinge olanele caselor și după asta nimic nu-i mai putea reține.

— Nimeni nu lucrează azi, strigă Babbaluche. Zi de sărbătoare !

— Zi de aniversare, strigă și Bombolini. Dar oamenii nu-i ascultau nici pe unul nici pe celălalt.

Aici, soarele conduce oamenii. E un instinct care a fost cultivat în firea lor. Chiar cînd nu pot vedea soarele sau cînd acesta nu poate fi văzut, ca de pildă în cele mai întunecate ulițe din Orașul Vechi, de îndată ce răsare soarele se scoală și oamenii. Răsăritul îi scoate din case și îi mînă în jos spre terase, ca să îngrijească de viță.

— Spune-le Fabio, zise cîrpaciul.

— Aceasta e o zi mare pentru Italia, întări Fabio. Nimeni n-ar trebui să lucreze azi.

Se revărsară din piață în jos pe străzi, ca să-și ia sculele, surzi acum la orice altceva în afară de obligația de a îngriji vița și, în cîteva minute, nu mai rămăseseră în Piața Poporului decît cinci sau șase oameni. Aceștia plecară de lîngă biserică și, traversînd piața, se așezară pe marginea Fîntînii Broaștei Țestoase, în timp ce Fabio se cățăra să-și ia bicicleta.

— De douăzeci de ani visez la ziua asta, spuse Babbaluche, și acuma ia uită-te. Făcu un gest larg cu mîna înspre piața goală. Ăsta e felul de oameni pe care îi găsești aici, Fabio. Să nu cumva s-o uiți vreodată !

Stătea ascultînd murmurul șuvoiului de apă pînă cînd preotul trecu prin fața lor în drum spre clopotniță.

— Voi ține o slujbă simplă pentru cei morți, îi spuse el lui Fabio.

— Pentru unul din eroii Bisericii, replică Babbaluche.

— Morții trebuie respectați, urmă preotul.

— Și cînd crezi dumneata că Vaticanul se va ocupa și de cei vii ? întrebă cîrpaciul.

Era un joc vechi pe care îl jucau cei doi și nici unul din ei nu-l mai asculta pe celălalt. Dar lucrul ăsta îl necăji pe Fabio.

— Cînd te gîndești că eu, Ugo Babbaluche, am supraviețuit ticălosului ăluia de Mussolini, filozofă cîrpaciul. E ceva ! Eu sînt viu și ticălosul e mort.

— Asta merită un pahar, spuse Bombolini și toți, fără să pregete, ca și cum cineva ar fi sunat un mut semnal de alarmă, se ridicară și începură să-l urmeze pe negustorul de vin de-a curmezișul străzii, spre cîrciuma lui.

Tocmai descuia drugii de fier ce baricadau intrarea, cînd nevastă-sa se uită pe fereastra de deasupra ușii.

— Ai grijă să plătească, îi strigă. Ai grijă să-i pui să plătească.

Bombolini era încurcat.

— Nu are simțul istoriei, spuse el.

În prăvălie era umed și rece, dar aerul cald din piață și căldura vinului îi înfierbîntă repede.

— Ce credeți că o să se întîmple ? întrebă unul din ei.

— Nimic, spuse Pietrosanto. De ce vrei să se întîmple ceva ?

Acesta e sentimentul de aici. Orice s-ar întîmpla la Roma sau în lume, pentru cîteva zile sau cîteva săptămîni lucrurile iau altă întorsătură, dar își revin mereu în vechile lor făgașe.

— Or să vie nemții, prezise Fabio.

Își rezemase capul pe una din mese pentru că se simțea obosit. Era dintr-o dată încurcat să se vadă centrul de atenție al unui grup de oameni. Nu vorbise prea

mult mai înainte cu oamenii și acuma era unul dintre ei.

— Nu, n-or să vină, spuse un altul. De ce să vină ?

— Dacă Italia iese din război, lămuri Fabio, nemții n-or s-o lase în mîna americanilor și a englezilor.

— Nu, spuse Pietrosanto. Aici, noi nu avem nimic care să le trebuie.

— Aici nu avem nici măcar ce ne trebuie *nouă*, întări Bombolini.

Fabio nu putea decît să ridice din umeri. Nu putea împinge lucrurile prea departe, dar le vorbi totuși despre tancurile și mașinile blindate pe care le văzuse intrînd în Montefalcone.

— Montefalcone e Montefalcone și Santa Vittoria e Santa Vittoria, decretă cîrpaciul. Unul e un juvaer și celălalt o privată.

Cinstiră pentru asta.

Nevasta lui Bombolini coborî treptele înnegrite care duceau în cîrciumă, se uită la paharele lor de vermut și de anason și îi fixă drept în ochi.

— Au plătit ?

— Au plătit, spuse Bombolini.

— Ia să văd banii.

Se duse spre sertarul mesei de lîngă butoiul cel mare cu vin. Nu era nimic în el.

— Azi e o zi istorică, o lămuri Bombolini. Nu poți să ceri bani într-o zi ca asta și nici nu poți să-i primești.

Toți dădură din cap spre Rosa Bombolini. Le era frică de ea. Avea limba cea mai a dracului din oraș și nu se sfia s-o întrebuințeze. Ea îi studie.

— Ce mai buchet de patrioți ! Începu să le ia paharele, împingîndu-i spre ușă. Luați-vă patriotismul cu voi în piață, acolo unde e locul lui. Cînd ajunseră în lumina soarelui, lîngă ușă, le mai spuse : Ăsta-i necazul cu țara asta ! E toată plină de patrioți fără un șfanț.

Auziră bătaia unei tobe pe una din ulițele coborînd din Orașul de Sus înspre piață. Capoferro, vestitorul orașului, anunța moartea Ducelui.

— Ar trebui să-i vîri nevesti-ti pumnul în gură, se adresă unul dintre oameni către Bombolini și toți aprobară din cap ; dar fiecare știa că dacă ar fi căsătorit cu Rosa Bombolini și-ar fi ținut pumnul acasă

— Pentru femei, catîri și nuci e nevoie de pumni tari, își dădu cu părerea Pietrosanto. Toţi aprobară din cap. E tristă casa în care cocoșul tace şi găina cîntă !

Și pe asta o aprobară din cap cu toţii, inclusiv Bombolini. Din para trompetei de automobil pe care o purta Capoferro se auzi un sunet puternic urmat de bubuitul tobei lui din piele de capră. Cobora în piaţă.

Numai oamenii născuţi aici îl pot înţelege pe Capoferro. Are el anumite greutăţi de exprimare şi cîteodată e nevoie de doi şi trei oameni pînă să-l înţeleagă, dar barem ceea ce spune nu se uită. Există probabil un fel de lege a lumii, presupune Fabio, o lege a compensaţiilor după cum o numeşte el, care face ca invalizii să fie mesajeri şi oamenii nefericiţi să conducă localuri vesele, iar oameni precum Capoferro să ajungă crainici orăşeneşti. Traversase piaţa şi bătea toba de piele de capră.

— *Nido Muzzlini* [1] a murit.

Barrrombarrrrummmbarrrrum. O apăsare pe trompeta de automobil.

— Tiranul mort. Toată *Idlia* [2] plînge.

Barrrombarrrummmmbarrrum. Trompetă.

— *Benidolini* [3] nu mai este. *Idlia* se vaită.

— Nu, nu, îl corectă Fabio. Italia e fericită.

— Oh ! exclamă Capoferro. Se pocni în cap cu beţele tobei. Privi către oameni : Vreţi să sărbătoriţi ? Pentru ceva vin vă bat un ritm de joc.

— Aşteaptă, spuse Bombolini.

Traversă din nou piaţa către intrarea din dos a cîrciumii, pe strada lui d'Annunzio Poetul, şi se înapoie cu două sticle de vin.

— Stai cu spatele spre prăvălie, spuse el.

Era vermut din cel bun. Îşi trecură sticlele unii altora.

— Am să bat de-o să cadă olanele de pe acoperişuri, îi asigură Capoferro.

Trase o duşcă bună — se spune că are mai mult de o sută de ani şi e probabil adevărat — şi începu să bată

[1] Benito Mussolini.
[2] Italia.
[3] Benito Mussolini.

toba. La început nimeni nu scoase un cuvînt, dar apoi Babbaluche începu să joace. E invalid din cauza unui lucru pe care i l-au făcut aici, dar Capoferro încetini ritmul bătăilor tobei și cîrpaciul începu să se tîrască peste pietrele pieței într-un joc lent.

— N-am crezut niciodată că am să joc la înmormîntare, strigă el.

Acuma soarele era fierbinte, oamenii nu mîncaseră nimic de la cina de aseară și vinul începu să li se urce la cap. După un timp, Bombolini se prinse la joc cu cîrpaciul și se învîrtiră în jurul Fîntînii Broaștei Țestoase, în timp ce Capoferro bătea în toba de piele de capră, iar unii dintre oameni băteau din palme. Fiica lui Babbaluche venise în piață, din Orașul Vechi, și cînd îl văzu pe taică-său îl apucă de braț, îl suci în felul în care procedează carabinierii și începu să-l tragă din piață, spre Corso Mussolini, care duce în Orașul Vechi. El dădu sticla unuia dintre oameni, ceea ce a fost o greșeală, căci Rosa Bombolini o văzu și ieși din cîrciumă, îndreptîndu-se spre ei.

— Mă, ticăloși de fii de curve! strigă ea și luă sticla.

— Fă-i ceva! strigă Capoferro peste zgomotul tobei. Stăpînește-ți femeia!

— Mai bine te-ai căra, spuse Bombolini. O să-ți spargă toba.

Deoarece vinul se terminase, toba nu mai bătea, și era tare cald, începură să plece și în curînd nu mai rămaseră în piață decît Fabio și cîrciumarul, afară de copii și de boi și de bătrînele care luau apă de la fîntînă.

— Cel mai bun lucru pe care îl pot face acuma, spuse Bombolini, e să mă culc din nou. La revedere, Fabio.

Era sfîrșitul sărbătoririi. Fabio rămase singur. Decise să se ducă în Orașul Vechi și să doarmă pe o rogojină în casa vărului său Ernesto, așa încît traversă piața și începu să coboare panta abruptă a Corso-ului. Era foarte cald. Ușa dinspre furnalul Africii, cum spunem noi pe aici, era deschisă. O bătrînă ședea în întunecimea intrării casei de lîngă cea a lui Ernesto.

— Ce-a fost tot tărăboiul ăsta? îi strigă ea. Era tare de ureche.

— O moarte, strigă Fabio la ea. Cineva a murit.

— Cine?

— Mussolini. Benito Mussolini.

Se uită la el și clătină din cap.

— Nu, nu, bolborosi bătrîna, nu-l cunosc.

— Nu-i de pe aici, o informă Fabio.

— Oh ! Fața îi pierdu orice expresie și deveni la fel de întunecată ca intrarea.

Casa mirosea. Într-adevăr, puțea. Ernesto nu era gospodar. O oală cu fasole tare și rece zăcea pe sobă și, cu toate că era greu de înghițit, Fabio o mîncă cu plăcere. Nu se auzea nici un sunet din oraș, nici un cocoș sau copil sau bou, și Fabio adormi. Era ceasul nouă de dimineață.

Asta fusese deci toată sărbătorirea pentru moartea dictatorului. Astfel luă sfîrșit în orașul Santa Vittoria al douăzecilea an de glorioasă domnie a Veșnicei Împărății Fasciste.

FABIO se deşteptă devreme după amiază. Era încă obosit, dar se deşteptă pentru că îi era foame. Cercetă căsuţa, dar nu găsi nimic de mîncare, nici măcar o bucăţică de pîine mucezită sau de pîine întărită. Îi păru rău să mănînce toată fasolea aia rece. Lăsă un bileţel pentru Ernesto. „Furnicile ar crăpa de foame în casa ta, dacă măcar furnicile ar intra în ea", şi ieşi în Corso Mussolini, unde o luă în sus spre Piaţa Poporului, ca să încerce să cumpere ceva pîine, brînză şi vin. Soarele amiezii îl orbi şi fu obligat să se ţină de pereţii caselor pînă ce ochii i se obişnuiră cu lumina izbitoare. Cînd ajunse în piaţă, îşi dădu seama de grupuri de oameni ce stăteau acolo fără treabă şi uitîndu-se spre Oraşul Vechi, dar era prea orbit ca să vadă la ce se uitau.

Piaţa Poporului e centrul din Santa Vittoria. E un podiş neted de pietre de pavaj care împarte oraşul în două. Deasupra pieţii e Oraşul de Sus unde casele sînt aşezate pe o şa de deal în soare. Nimeni nu ştie de ce oraşul nu fusese construit acolo de la bun început. Cei care locuiesc în Oraşul de Sus sînt denumiţi Caprele. Cei care locuiesc în jurul pieţii sînt denumiţi Broaşte Ţestoase din cauza fîntînii. Sub piaţă se întinde Oraşul de Jos, sau Oraşul Vechi, unde locuiesc Broaştele, pentru că primăvara, după ploi, nişte broaşte mici, verzi, sar în străzile umede, acoperite cu muşchi verde, pînă ce şobolanii şi pisicile şi copiii le fac de petrecanie. Pe o hartă turistică, deşi turişti nu vin

pe aici, Orașul Vechi e însemnat ca secțiunea medievală, ceea se sună mai frumos. Broaștele nu se căsătoresc aproape niciodată cu Broaștele Țestoase și Broaștele Țestoase nu vorbesc cu Caprele. Așa sînt ăștia de pe aici.

Orașul e abrupt. Corso Mussolini care taie Orașul Vechi în sus, spre Piața Poporului, e atît de abrupt pe alocuri încît strada devine o succesiune de trepte de piatră. Corso-ul merge în jos spre Poarta Grasă care e deschiderea principală în zidul gros pe care l-au început romanii și l-au terminat alții și care înconjoară întregul Santa Vittoria. Mai e și un alt loc de ieșire : Poarta Slabă, dar aceasta este folosită mai mult de către băiețași și de capre, deoarece poteca ce coboară spre ea, pe coasta muntelui, e tare abruptă.

Dacă stai în centrul Pieții Poporului, unde stătea Fabio, te găsești aproape la nivel cu a doua mîndrie din Santa Vittoria, singura realizare de aici a mișcării fasciste, turnul de apă din ciment, care se ridică spre înălțimi, așezat pe trei picioare subțiri de oțel, semănînd cu capul unui enorm păianjen. Scrise în litere negre de tipar, pe turnul de apă, se observau următoarele cuvinte :

MUSSOLINI ARE ÎNTOTDEAUNA DREPTATE

Pe partea cealaltă, deși nu se vedea prea bine din piață, era scris :

DUCE DUCE DUCE DUCE
DUCE DUCE DUCE DU

Mai jos de turn, în Orașul Vechi, lîngă Poarta Slabă, se afla întîia mîndrie a orașului, Pivnița de Vinuri a Cooperativei Cetățenești, iar pe acoperișul pivniței se vedea un panou albastru și roșu pe care scria „Cinzano", deoarece cea mai mare parte a vinului produs aici era pînă în cele din urmă vîndut familiei Cinzano.

Fabio nu putea vedea nimic din toate astea. În cîrciumă, problema lui devenise inversă. Prăvălia era întunecoasă, ceea ce îl orbi din nou. La intrare, trecuse pe lîngă Rosa Bombolini care stătea în ușă cu brațele încrucișate privind fix spre Orașul Vechi, dar ea nu-l urmă cînd intră în cîrciumă și fu obligat să bîjbîie în întuneric

ca să găsească un scaun. Aşteptă să-i revină văzul şi pe cînd şedea aşa, auzi pe cineva plîngînd.

— Pot să-ţi fiu de folos? întrebă Fabio. Fata nu-i răspunse. Te supăr? Aşteptă. Tu eşti, Angela?

— Da, eu sînt.

Încercă să rostească ceva care să pară folositor sau judicios, dar nu reuşi să găsească nimic din ce voia să spună. Absolut nimic. Nici o singură vorbă nu-i venea în minte. Închise ochii şi încercă să forţeze măcar o singură vorbă, dar nimic nu-i veni, numai numele ei şi ştia că asta n-ar avea nici un rost.

Atît se putea spune despre Fabio, atunci. Deşi niciodată nu vorbise propriu-zis cu această fată şi nici nu-i pronunţase numele cu glas tare mai înainte şi nici pe ea n-o auzise rostind numele lui, era îndrăgostit de Angela Bombolini. Lucruri de felul ăsta se întîmplă aici mai ades decît în alte locuri. Există aici un fel de iubire numită „iubire fulgerătoare."

O fată se uită pe fereastră şi vede un băiat pe care l-a mai văzut de o mie de ori înainte şi, dintr-o dată, un fulger îi loveşte inima şi îşi dă seama că e nebună de dragoste. Din acel moment ea îi dedică toată viaţa şi e chiar gata să se supună Probei Finale, Adevărului Final, dacă băiatul i-ar cere-o, chiar dacă el nici nu i-ar cunoaşte numele sau nu şi-ar da seama că există. Cînd se întîmplă aşa ceva, cei de aici spun: „Fabio o vede pe Angela în supa pe care o mănîncă."

Ea e peste tot.

Marele chin şi marea teamă a iubirii fulgerătoare o constituie faptul că cea pe care o iubeşti nu-ţi va întoarce dragostea. Atît de mare e teama de a fi respins, de a fi lăsat cu golul oribil al unei vieţi fără iubire, încît mulţi îndrăgostiţi fulgerător nu vor să recunoască dragostea lor şi îşi poartă, suferind, iubirea în tăcere. Din cînd în cînd se mai şi sinucid şi oamenii sînt totdeauna uimiţi pentru că nu-şi pot face nici cea mai mică idee de iadul din care evadează mortul.

Cea mai mare parte însă, fete şi băieţi, cînd sînt loviţi de trăsnet, manifestă simptomele tot atît de precis ca şi cum ar fi fost loviţi de un trăsnet real. Dar Fabio era mai deştept decît majoritatea. El nu făcea altceva decît să

roșcască. Cînd era rostit numele Angelei se făcea roşu, sau dacă trecea pe lîngă ea în piață, se făcea de un roşu aprins, dar nimeni pînă acum nu-și dăduse seama de ceea ce se întîmplă. Se gîndea încă la ceea ce s-ar cădea să spună cînd își dădu seama că mama Angelei stătea lîngă el.

— Ți-a adus ce-ai dorit ?

— Oh ! Oh, nu. Nu încă. Aș dori ceva pîine și brînză și vin.

— De ce nu i-ai adus ce dorește ? strigă Rosa Bombolini la Angela. Stă aici secat, în timp ce tu uzi pardoseala.

O văzu pe Angela sculîndu-se și ducîndu-se în camera din fund și inima îi zbură spre ea. Acestea sînt cuvintele exacte. Inima îi zbură spre ea. Reușise să rostească şase sau opt cuvinte în fața ei și să-i și producă un necaz. Cînd se înapoie, fata îi puse în față un taler cu brînză și un pahar cu vin.

— Pîine nu-i.

— De ce nu-i ? Nu era ceea ce vrusese să spună.

— Fancucci, răspunse ea.

— Ah, da. Brutarul. Bineînţeles. Probabil crede că sînt un idiot, își spuse Fabio. N-am vrut să-ți provoc o neplăcere, adăugă cu glas tare.

— Nu-i place cînd plîng.

— Ai tot dreptul să plîngi, spuse Fabio. Plîngi cît vrei !

Se simți roșind. Stătea la masă, mîncîndu-și brînza, ascultînd-o cum plînge.

— De ce plîngi ? o întrebă în cele din urmă.

— Doar știi de ce, răspunse Angela. De ce mă chinuiești ?

Se trezi din nou roșind și întrebîndu-se ce făcuse ca să lovească o ființă pe care mai puțin decît orice în lume dorea s-o lovească.

— Nu știu de ce, mărturisi Fabio.

— El, spuse fata. Nu l-ai văzut ?

Arătă cu capul în direcția ușii și a pieții de dincolo de ea. Fabio se îndreptă spre fereastră și, curățind o porțiune de geam, privi afară. Grupurile de oameni erau încă în piață. Din locul lui putea vedea piața și Orașul Vechi

către care privea toată lumea, deși era obligat să se uite peste umărul lat al Rosei Bombolini. La început nu putu distinge nimic, dar în cele din urmă ochii reușiră să deslușească mișcarea, și sîngele îi îngheță în vine. În momentul ăsta simțea pregnant cum inima i se ridică și îi atinge ceva în gîtlej, ca și cum ar fi avut un pește viu în piept.

— Oh, Maică Precistă! strigă Fabio. Își făcu semnul crucii. Ce s-a apucat să facă tatăl dumitale, acolo sus?

La două treimi din înălțimea turnului de apă, cu aproximativ treizeci de metri dedesubtul rezervorului de ciment și a siguranței pe care i-ar fi dat-o mica balustradă de fier care îl înconjura, stînd acum nemișcat, profilat pe cer și pe munții de dincolo de Santa Vittoria, strîngînd în mîini scara subțire, strîmtă și ruginită care urcă la rezervorul propriu-zis, era agățat Italo Bombolini.

— Ce face tatăl dumitale acolo sus?

De îndată ce repetă vorbele astea, Fabio realiză două lucruri: că cineva trebuia să-l ajute pe Italo Bombolini și că acel cineva va fi el însuși.

— De ce trebuie să fiu eu? spuse Fabio cu voce tare.

Era și mirat și rușinat că se exprimase audibil. Atunci se întoarse dinspre Angela. Figura omului profilat pe cer se mișca din nou, se mișca în sus cu o încetineală teribilă.

— N-are să i se întîmple nimic. A făcut ascensiuni în munți. Știe cum să se cațăre. Știe el ce face acolo sus.

Fata începu din nou să plîngă.

Fabio ieși și o bătu pe Rosa Bombolini pe umăr.

— Aveți o bucată de frînghie? Una bună și rezistentă?

— Oh, nu, răspunse Rosa Bombolini. N-ai să-ți riști viața ca să-i salvezi mîndria lui umflată. O să cadă. Lasă-l să cadă!

— Dar continuă să urce.

— Pentru că ticălosul nu poate să coboare, observă ea, și Fabio se înroși din nou.

Nu auzise niciodată pe o femeie vorbind despre soțul ei sau despre un bărbat în felul ăsta.

— O să se prăbușească în piață ca un bou căzînd de pe un acoperiș.

— Am să urc, fie că-mi dai o funie sau nu.

Pînă la urmă îi făcu rost de o funie. Ba chiar făcu rost de două bucăți bune de funie și îi mai aduse și un coș în care era brînză și cîteva măsline și două sticle de vin și un *fiasco*[1] de *grappa*, rachiul tare, distilat de țăranii de aici.

— Nu pot să car toate astea, spuse Fabio.

— Angela te va urma pe Corso cu un rucsac, îl asigură *signora* Bombolini.

Angela trecu pe lîngă ei, încă plîngînd și, pentru că alerga, fu obligată să-și ridice fustele ; deși era o chestiune de viață și de moarte, tot ceea ce reținu atenția lui Fabio păru să fie numai calitatea și forma picioarelor ei, faptul că erau puternice și bine făcute și atît de arse de soare și de frumoase.

— De ce ești așa de roșu ? îl întrebă Rosa Bombolini. Ești sigur că te simți bine ?

„Mă simt extrem de bine, se gîndi Fabio. Sînt pe cale să salvez pe tatăl fetei pe care o iubesc, și ea are să-mi fie recunoscătoare toată viața". O luă la fugă, deși știa că ar fi trebuit să-și economisească energia. Se întîlni cu Angela Bombolini la cotul pe care îl făcea Corso Mussolini, acolo jos, sub casa lui Babbaluche.

— Lasă-l să cadă, îl sfătui cîrpaciul. Ar fi un serviciu public pentru oraș.

Angela îi dădu un rucsac din imitație de piele care fusese cîndva proprietatea Tinerilor Cercetași Fasciști și pe fața căruia era scris „Sacul ăsta aparține lui Bruno. Nu-l atingeți sau *moarte !*". Pe partea cealaltă, cu litere arse în piele, se putea citi „Crede, supune-te, luptă ! — Ducele Vostru."

Îi făcu pe amîndoi să rîdă.

— Am să mă rog pentru dumneata, Fabio, spuse ea. Era pentru prima oară cînd o auzea rostindu-i numele.

Scara îi produse lui Fabio o senzație neplăcută. În toți anii ăștia nu se uitase la ea și se înfricoșă cînd văzu cît de strîmtă și cît de nepotrivită era. Nici nu era măcar o scară, ci o țeavă lungă, cu o circumferință de 10—

[1] Butelie (it.).

12 cm., în care se înfipseseră niște țepușe mici și rotunde, de fier, la un interval de treisprezece sau șaptesprezece centimetri, pentru a fi folosite ca suporturi pentru picioare și mîini.

— Nu te uita în sus, Fabio. Urcă-te, îl sfătuise cineva.

— Nu te urca ! Nu-l poți ajuta !

Fabio începu să se cațăre de-a lungul țevii și, pentru o clipă, fu obligat să ridice ochii și se miră cît de sus reușise să se urce cîrciumarul cel gras. Metalul era fierbinte cînd îl atingeai, dar nu atît de fierbinte încît să te ardă și, aspirînd o dată adînc, începu să urce. La început nu-i fu greu, dar constată cu surprindere cît de strîmte erau micile țepușe de fier. Păreau chiar mai mici decît erau în realitate. Simți ceva umed pe păr și își dădu seama că era vopsea din gălețile pe care Bombolini și le înjugase de gît. Încercă să nu se uite nici în sus nici în jos, ci numai înspre coastele muntelui, spre terasele verzi de dedesubt, dincolo de vale ; își fixă ochii pe Montefalcone. Deodată auzi un strigăt formidabil de la mulțimea adunată jos în piață. Se lipi de țeavă și așteptă să vadă corpul lui Bombolini prăvălindu-se pe lîngă el.

Cînd văzu că nu se întîmplă nimic, se uită în sus și-l zări pe tatăl Angelei atîrnat de țeavă, într-o parte, ca o ușă pe care vîntul ar fi deschis-o. Bombolini scăpase piciorul ; dar cumva, în loc să cadă, reușise să rămînă agățat cu un picior și cu o mînă și acum era atîrnat, bălăngănindu-se încoace și încolo, încercînd să se prindă iar de țeavă. Fabio simțea cum tremură țeava din cauza efortului și asta îl înspăimîntă ; apoi auzi un al doilea urlet din piață, se uită în sus și văzu că Bombolini continua să urce.

În piață, în partea opusă cîrciumii, din pivnița Palatului Conducătorilor unde se baricadase Banda, auziră și ei urletul.

— Acum nu va mai trece mult, spuse doctorul Bara. Își încearcă puterile. Gloata își încearcă puterile. Acum nu mai e decît o chestiune de timp.

Erau toți acolo, Coppa și Mazzola, doctorul Bara, Vittorini dirigintele poștei, familiile lor, copiii lor, chiar și Francucci, cu ochii lipiți, cu dinții sparți, cu buzele crăpate.

— Poate că nu vor veni, spuse Mazzola. Poate că aclamă altceva.

— N-o să ne facă rău *nouă*, spuse nevasta lu Francucci. Noi am și plătit prețul.

— Și ce, pentru douăzeci de ani de pîine împuțită ? exclamă doctorul. Abia ați plătit prima rată.

— Dacă am ști cine îi conduce, am putea face ceva, propuse Coppa, primarul.

— Fiecare om își are prețul său, spuse Mazzola.

— Unde naiba e Pelo ? întrebă Coppa. Am să-i frîng gîtul ticălosului.

Trimiseseră pe Romano Pelo, omul cel mai inofensiv, umbra unei ființe omenești, să se ducă în oraș și să afle ce era cu tot zgomotul ăsta din Piața Mussolini. Nu se înapoiase. Așa că acum stăteau în pivnița Palatului, clădirea administrativă din Santa Vittoria, în dosul ușilor baricadate, așteptau și ascultau.

— Dacă am putea rezista numai pînă la noapte, urmă Mazzola. Ne vor uita. Memoria poporului e scurtă.

Mazzola era totdeauna optimist. Se auzi un urlet din piață, de data asta destul de puternic ca să pară că străbate exact prin pietrele clădirii, și brutarul începu să plîngă.

— Singurul lucru care l-am făcut a fost să le coc pîinea și acuma vor să vină și să-mi facă rău, se văicări Francucci.

Era obsedat de ideea că oamenii voiau să-l vîre în propriul lui cuptor de pîine și să-l coacă de viu.

— Trebuie să găsim un mijloc să ne predăm înainte ca ei să ne găsească, spuse Vittorini. În felul acesta ne putem preda punînd propriile noastre condiții.

Încetul cu încetul, pe măsură ce ziua trecea, dirigintele poștei lua comanda. Vittorini nu era fascist, era doar un salariat al statului, un „funcționar“ cum prefera să-și spună și, deoarece era mai presus de toate un om al formelor, simțea că e de datoria lui să fie inclus în mașina legal recunoscută a guvernului.

Dacă comuniștii ar fi preluat puterea în Italia sau în Santa Vittoria, în biroul lui ar fi atîrnat un portret al lui Marx.

— Lucrul pe care trebuie să-l facem acum e să luăm noi inițiativa, spuse Vittorini.

— Foarte frumoase vorbe, încuviință doctorul Bara. Bine enunțate.

Cel mai impresionant fapt în legătură cu Vittorini, mai impresionant încă decît caracterul său, e uniforma pe care era îndreptățit s-o poarte, pe care o arbora la toate sărbătorile oficiale sau bisericești și pe care avusese înțelepciunea s-o îmbrace și în dimineața asta.

E cea a unui regiment de elită, deși nimeni nu-și mai amintește acum ce nume sau ce număr avea. Era croită dintr-un material alb de in, țesut în diagonală, care fusese curățat și albit de atîtea ori, încît nu te puteai uita, în soare, direct la Vittorini. De-a curmezișul pieptului purta o panglică lată de mătase roșie-albă și verde, și pe panglică era prinsă o medalie de aur care înota în mătase ca un soare răsărind din mare. Purta cizme lungi de lac, care se lărgeau în dreptul genunchilor, și o sabie într-o teacă aurită, care suna pe pavaj cînd traversa piața ca să intre în biserică. Epoleții verzi erau tiviți cu șnur de aur, dar cea mai impresionantă era pălăria lui Vittorini. Pălăria era făcută din piele neagră de lac strălucitor cu un mic ciot de vizieră, iar din vîrful foarte înalt, cădea o cascadă de pene de cocoș, o ploaie neagră și verde strălucitoare, așa încît Vittorini umbla, de fapt Vittorini ondula.

— Trebuie să descoperim natura inamicului, perora Vittorini, și să capitulăm în fața lui. Ei nu trebuie să vină să ia, noi trebuie să *dăm*. E singura posibilitate.

Clătină din cap pentru a-și accentua punctul de vedere, și rîul de pene întunecate începu din nou să curgă.

— Astea sînt vorbe foarte frumoase, spuse doctorul.

— Unde naiba e Pelo ? întrebă Coppa.

BALUSTRADA de fier a balconașului îngust care încercuia vîrful turnului se încinsese toată ziua și ardea la atingere, dar Bombolini nici nu simți arsura cînd, tîrîndu-se, se urcă pe el. Se prăbuși pe pardoseala de fier și aproape imediat adormi. Nu avea nici cea mai mică intenție să se mai coboare vreodată din turn. Se pregătise să moară. Chiar și tînjea după ușurarea unei căderi line, sub cerul molcom al după-amiezii. Știa că oamenii din piață așteptau ultima lui acțiune și nu voia să-i dezamăgească, dar în clipa aceea era prea obosit chiar numai ca să se gîndească la moarte. Treaba asta va trebui să aștepte pînă se va deștepta din nou, afară de cazul în care s-ar rostogoli de pe balconaș în timpul somnului. Pînă atunci stătea întins pe șipcile de fier și ardea.

Cînd se deșteptă, fu conștient de trei lucruri. Ochii îi erau presați pe o deschidere din grilajul de fier și, după umbra lucrurilor așternute foarte departe sub el, își putea da seama că timpul, foarte mult timp, se scursese. O parte din corpul său era în umbră. Privea la un bou urnind cu greu un car printre terasele de viță. Drumul era acoperit cu un praf ce-ți ajungea pînă la glezne, și uscat lemn, și arăta ca și cum ar fi fost desenat cu o bucată de cretă albă printre terasele verzi. La fiecare pas, o pană de praf se ridica în spirale îna-

poia carului și rămînea atîrnată în aerul liniștit, ca un stindard alb.

„Mi-e sete, se gîndi Bombolini. Mor de sete !“

Putea să vadă oamenii muncind pe terase, înfundați adînc printre vițe, lucrînd la umbra tunelelor de foi de viță verzi și grase, odihnindu-se la răcoarea vițelor verzi. Și putea să audă clipocitul apei murmurînd la urechea lui, exact de partea cealaltă a zidului subțire de ciment a rezervorului de apă.

„Încep să înnebunesc !“ își spuse Bombolini.

Și în sfîrșit începu să devină conștient de faptul că mai era altcineva pe turn, alături de el. Din partea cealaltă a rezervorului îi parvenea un sunet ritmic, un lipăit ușor dar continuu, ca acela al valurilor pe flancurile unui vas ancorat.

„Înainte de a mă rostogoli în adînc trebuie să aflu cine e pe turn“, își spuse el.

Încercă să articuleze ceva, dar nu reuși să scoată nici un sunet. Încercă să miște, dar își dădu seama că îi era imposibil. „Nici măcar nu pot să mă omor“, își spuse în sinea lui și oftă, apoi ochii i se opriră pe sticla de vin, cu dopul scos, stînd drepți ca un soldat, la cîțiva centimetri de mîna lui.

„Am să beau puțin din vinul ăsta și apoi o să-mi dau drumul“ își spuse.

Vinul era încins de soare, dar lui Bombolini nu-i păsa de zăpușeală. Putea să simtă cum îi curge lichidul prin gîtlej pînă în stomac și apoi cum începe să-și croiască drum prin masa corpului său, ca și cum ar fi fost însuși soarele. A doua înghițitură fu mai ușoară și după aceea celelalte deveniră și mai ușoare, fiecare gură de vin explodînd în el ca un mic soare fierbinte, izvorul vieții însăși curgînd înlăuntrul lui. Putea să-l simtă făcînd pleosc în stomacul lui. Vinul avea asupra lui Bombolini același efect ca o transfuzie asupra unui om care pierduse prea mult sînge. Cînd termină sticla, își dădu seama că putea să se așeze, se rezemă de ciment și, în același timp, lăsă să-i atîrne picioarele peste marginea balconașului, ceea ce fu cauza unui strigăt puternic din piață.

— Cine e pe turn ? întrebă el.

— Fabio.

Sunetul se opri dar apoi începu din nou, acel *slop, slop*, al pensulei cu vopsea pe ciment.

— Știam eu că trebuie să fie Fabio, spuse Bombolini. Făcea un efort ca să vorbească. Dacă ar fi venit cineva după mine, acela nu putea fi decît Fabio. Fabio ?

— Da ?

— Dumnezeu să plouă asupra ta cu toate binecuvîntările sale, Fabio.

Fabio nu știu ce să răspundă. Lucruri din astea stingheresc pe oamenii de aici. Poate că se potrivesc pentru sicilieni dar nu pentru ai noștri. Sînt cuvinte prea emotive, și vulgare și sentimentale, mult prea emotive pentru noi.

— Vreau să te văd, Fabio.

— Nu. Dacă ne aflăm amîndoi pe aceeași parte, balconașul începe să se desprindă.

— Ticăloșii de fasciști, exclamă Bombolini. Au măsluit devizul. Trebuiau să instaleze o scară și în schimb au așezat țeava aia, băgînd diferența în buzunar. Aici trebuiau să instaleze o platformă și în schimb au așezat drăcia asta. Pînă unde ai ajuns ?

Fabio reușise să acopere cu vopsea cuvintele „MUSSOLINI ARE ÎNTOTDEAUNA DREPTATE“ și terminase jumătate din cele opt „DUCE.“

— Mai ai patru, ei ?

— Da. Cine-o fi făcut-o a cam exagerat, spuse Fabio.

— Eu le-am scris, spuse Bombolini.

Fabio rămase tăcut. Gîndul că un om a putut să-și riște viața cățărîndu-se pe turn pentru a scrie peste tot, DUCE, DUCE“ îl încurca. Și nu reușea să-și imagineze că acest Bombolini ar fi fost vreodată tînăr.

— Am fost cîndva tînăr, îți dai seama. Eram înalt și zvelt. Pe atunci semănam cu Garibaldi. Aveam părul lung, negru și lucios. Mă întreb din ce cauză s-o fi încrețit ? Ei bine, cînd am terminat treaba asta, nici măcar nu obosisem.

Fabio îi dădu înainte cu vopsitul.

— Știu la ce te gîndești, Fabio. Nu-i nevoie să mi-o spui, continuă Bombolini. Dar trebuie să încerci să înțelegi cum stăteau lucrurile pe atunci. La început nu era

cum e acuma, Fabio. La început el era frumos, Fabio. Pentru noi era o speranță.

Simțiră cum tremură turnul și se apucară de balustrada de fier. Pe aici, muntele se ridică și cade, cîte puțin în fiecare zi, ca un uriaș care se răsucește în somn.

— Și ce speranțe, Fabio ! Nu vorbesc de cele tîmpite, ca reconstrucția armatei și faptul de a face Italia din nou aprigă. Dar spuneau c-or să ne ajute să construim o școală și să plătim profesori. Toți erau gata să-i urmeze. Spuneau că o să ne ajute să construim o șosea și că o să planteze coastele cu iarbă și cu pomi, așa ca pămîntul să rămînă pe dealuri și apa să rămînă pe pămînt și să nu mai fie alunecări de terenuri. Noi am crezut toate astea, Fabio. Oh, era pe atunci mare emoție printre noi, Fabio. Totul părea posibil. Și noi am crezut.

— Cum ați putut crede ? întrebă Fabio. Ați crezut pentru că ați vrut să credeți.

— Da. Și pentru că și el credea. Cred într-adevăr că Mussolini a crezut și el.

— Și pe urmă nimic din toate astea nu s-a realizat.

— O parte s-a realizat. Lucrul ăsta, turnul ăsta, s-a realizat. Oh, era vorba să fim aici ca în America, Fabio. Privește ! Cîrciumarul arăta cu degetul cu toate că Fabio nu putea să-l vadă. Poți să vezi Scarafaggio de acolo de unde ești ? Fabio îi răspunse că poate. Ei bine, cînd turnul a fost construit, cei de-acolo leșinau pe străzi de invidie uitîndu-se la noi. „Acum e rîndul nostru", spuneau ei. „Se realizează. Miracolul se realizează."

Îi povesti lui Fabio de faimoasa dimineață cînd turnul urma să fie inaugurat. Demnitarii veniseră din Montefalcone în automobile și fuseseră urcați pe munte în care cu boi decorate cu steaguri și flori. Un steag mare acoperea vîrful turnului și cînd se trase de sfoară și se dezveli rezervorul, acolo, strălucind proaspăt și negru în soarele dimineții era scris „MUSSOLINI ARE ÎNTOTDEAUNA DREPTATE", iar pe balconaș stătea Italo Bombolini.

— Am fost și eu o dată un erou pentru cîteva zile, dar după aceea au oprit apa, urmă Bombolini. După asta am fost un prost.

Cînd conducătorii din Montefalcone plecaseră, Banda luase controlul apei. Şi cînd viticultorii refuzară să plătească, apa a fost oprită şi şanţurile de irigaţie din ciment s-au umplut cu frunze şi noroi, iar oamenii au revenit la obiceiul cel vechi, rugîndu-se lui Dumnezeu să dea ploaie, iar El, ca întotdeauna, nu a fost chiar aşa de generos. Dar lumea uitase de turn.

În timp ce vorbea, Bombolini aruncă sticla de sus din turn şi, pe cînd descria un arc larg şi se spărgea cu zgomot de cioburi pe acoperişul Pivniţei Cooperativei Vinicole, mulţimea scoase un nou strigăt. Un minut sau două după aceea, un bătrîn cu părul alb şi faţa tot atît de roşie ca şi vinul, se urcă pe acoperiş şi-i ameninţă cu pumnul. Era Butuc Bătrîn, paznicul vinului.

— Am deranjat somnul vinului, spuse Bombolini. Dacă ar avea o carabină ne-ar doborî de aici de pe turn. Mai ai mult ?

— Da. Încă de două ori DUCE şi o dată DU.

— Terminasem vopseaua. Nu, urmă el, la început nu a fost chiar Mussolini. Nu-l învinuiam. Era numai apa. Ţara putea să se destrame, dar noi n-o vedeam. Ştii ce spune Magistrul : „Oamenii au tendinţa să se amăgească atunci cînd e vorba de lucruri importante, dar rareori o fac cînd e ceva ce-i priveşte îndeaproape !“

— Nu ştiu cine-i Magistrul.

— Niccolò Machiavelli, spuse Bombolini. El e Magistrul meu. L-ai studiat ?

Fabio răspunse că da.

— Ei bine, eu l-am citit. L-am învăţat pe de rost, spuse cîrciumarul. Am citit *Principele* de patruzeci şi trei de ori.

Tînărul fu mirat de această informaţie şi nu îi dădu crezare. Tatăl lui îi spusese odată că sub exteriorul de măscărici al lui Bombolini se ascundea o minte mai ascuţită decît şi-ar fi închipuit cineva. Dar Fabio nu fusese niciodată în stare să descopere vreo dovadă a acestei minţi.

— Nu cred să mai fi rămas ceva vin.

Fabio stătu la gînduri. Dacă Bombolini se îmbăta, ar fi putut însemna sfîrşitul amîndurora şi totuşi numai datorită vinului coborîrea putea să pară posibilă. Deschise rucsacul şi destupă a doua sticlă.

— Dumnezeu să plouă asupra ta cu toate binecuvîntările sale, Fabio. Să cadă în ploaie pe tine. Să se reverse asupra ta, Fabio. Dumnezeu să te înnece în binecuvîntări.

Şi începu din nou să bea vinul roşu şi cald. Cît bău, rămaseră tăcuţi.

— Cînd termin cu sticla asta, spuse Bombolini, am să cobor de pe turn, Fabio.

— Oh nu, făcu Fabio.

— Nu pot să-mi dezamăgesc publicul. Ia uită-te la ei, colo jos. M-au aşteptat toată ziua.

— Nu m-am urcat degeaba pînă aici.

— Poţi să-ţi închipui ce-ar spune ? Nenorocitul de fiu de curvă, nu poate nici măcar *să cadă* de pe turn.

Tînărul începu să vopsească mai repede. Vopseaua era pe isprăvite, iar el începea să obosească. Dacă va reuşi vreodată să-l coboare pe tatăl Angelei, va trebui s-o facă curînd, înainte de a fi prea obosit, înainte de a se lăsa întunericul, înainte ca efectul vinului să dispară.

Bărbaţii şi femeile începeau să se şi înapoieze de pe terase. Ori încotro se uita Fabio, putea vedea oameni ieşind din umbra viilor, luînd poteca ce urcă muntele dinspre terase. Mulţi dintre ei şi ajunseseră sus pe munte, aşa încît atunci cînd Bombolini aruncă a doua sticlă, strigătul din piaţa de jos şi acum şi din Piaţa Poporului, fu cel mai puternic din tot cursul zilei. Între timp, Fabio ajunsese la fundul găleţii şi lucra pe ultima literă. Era ciudat, dar rămăsese exact atîta vopsea cît să şteargă ultima literă, un U, şi nici o picătură în plus.

— Acum aruncă găleata, îi spuse Bombolini.

Fabio aruncă prima găleată, departe peste oraş, departe de piaţă, dincolo de Zidul Gras, aşa încît nimeni să nu fie rănit.

— Acuma pensula !

Aruncă pensula. Din mulţime izbucni un strigăt. Aruncă brînza, măslinele, a doua găleată şi de fiecare dată mulţimea urla, zgomotul devenea şi mai mare şi pînă să ajungă şi rucsacul în piaţă, se făcuse un vacarm teribil.

— E-n regulă, hai s-o pornim ! strigă Fabio.

Se bizuise pe faptul că senzaţia creată îl va stîrni pe cîrciumar. Trecu de cealaltă parte a balconului, acolo unde stătea Bombolini, în timp ce şuruburile învechite şi

ruginite care fuseseră înfipte cu ani în urmă în ciment începură dintr-o dată să scoată niște sunete, să-și țipe protestul. Trecu în fugă de-a lungul cornișei strîmte, depășindu-l pe Bombolini, spre țeava cu țepușe, astfel ca greutatea lui să nu mai apese pe balconaș. Acum, în piață era tăcere. Nici un sunet nu se mai auzea în oraș.

— Nu vor să cazi, vezi ? spuse Fabio. Dacă ar fi vrut să cazi, ar fi strigat la dumneata.

Pe cînd vorbea, ridică mîna și începu să înfășoare bucățile de frînghie sub brațele și pe după spatele și pieptul lui Bombolini. Nu-și făcuse un plan precis, dar Fabio avea totuși impresia că va reuși. Va lega un capăt al funiei în jurul țevii, îl va lega foarte strîns pe cîrciumar, și apoi îl va coborî țepușă cu țepușă. Va așeza piciorul lui Bombolini pe treapta sau țepușa următoare, și apoi va trage în jos funiile din jurul lui și al țevii și, cînd va fi în siguranță acolo, îi va coborî celălalt picior. Îl va coborî înfășurat în funii ca pe un urs pe care îl aduci de sus din munți. Îl puse pe Bombolini să se tîrască de-a lungul balconașului pînă ajunse la țeavă și apoi să se lase în jos pînă cînd picioarele i se așezară pe prima țepușă. Chiar și de aici de unde erau, atît de sus deasupra pieții, putură auzi cum oamenii își traseră răsuflarea. Cînd fu legat de țeavă, nu porniră imediat, pentru că amîndoi erau încă de pe acuma prea obosiți.

— De ce faci asta pentru mine, Fabio ? întrebă Bombolini.

Fabio nu răspunse. Cum putea să-i vorbească de Angela ? Se întrebă dacă s-ar fi găsit acum pe această țeavă de dragul tatălui oricui altcuiva, dar își dădu pe loc seama că numai tatălui Angelei i-ar fi trăsnit să facă așa ceva.

— De ce ?

— Pentru că ai căzut la necaz. E obligația tuturor oamenilor să-i ajute pe cei în necaz.

— Oh, Fabio, murmură Bombolini. Nu știu de unde îți vin idei de astea. E obligația oamenilor să se ocupe de ei înșiși și de nimic altceva. Hai să încercăm un pas !

Fabio ridică piciorul drept al lui Bombolini și îl așeză pe țepușa de dedesubt și apoi se ridică în sus astfel încît capul îi ajunse la nivelul mijlocului lui Bombolini și des-

fășură funiile cu treizeci de centimetri. Repetară figura de mai multe ori, apoi se odihniră.

— Fabio ?

— Da.

— Vreau să ții minte un lucru, Fabio. Dacă reușesc să cobor de pe turnul ăsta și dacă sînt încă în viață, orice lucru de pe lume pe care ți-l dorești și pe care eu voi putea să ți-l dau, vreau să mi-l ceri și ți-l voi da.

De ce nu-i putea spune chiar acum ? De ce nu putea fi sincer cu el însuși și cu omul acesta pe care îl legase de o țeavă spinoasă și a cărui viață o salva cu riscul propriei sale vieți ?

O singură vorbă. Cîteva vorbe : „Da, există un lucru : Angela ; vreau s-o iau în căsătorie pe fiica dumitale Angela." În schimb, nu putu decît să șoptească : „Ei lasă, ei lasă," și să simtă cum roșește.

Chiar în momentul cînd se pregăteau s-o pornească din nou, Bombolini începu să arate spre miază-noapte :

— Oh, pentru Dumnezeu, spuse el. Vezi ce se întîmplă ? Vezi ce-i acolo ?

Văzură un nor cenușiu, pe care soarele după-amiezii tîrzii îl transforma, în partea de sus, în aur. Se ridica dintr-un oraș așezat pe vîrful muntelui, ca o cunună, și cununa era în flăcări.

— Tot muntele arde, spuse Bombolini și ăsta era adevărul.

CEI din Palatul Conducătorilor puteau auzi strigătele din piață precum și aclamațiile. Zgomotul era acuma neîntrerupt și își putură da seama că mulțimea creștea, dar nici unul dintre ei nu izbutea să creadă că aclamațiile erau pentru Italo Bombolini.

— De ce ar spune Pelo un lucru ca ăsta? întrebă Mazzola.

— Pentru că Pelo e un idiot, răspunse Coppa.

Pelo se înapoiase din Piața Mussolini și, cînd nimeni din Piața Poporului nu se uita la el, bătuse de două ori în ușă, așa cum i se recomandase.

— Pe cine aclamă ? strigase Vittorini.

— Pe Bombolini, răspunse Pelo. Cîrciumarul. Negustorul de vin. Găgăuță ăla de sicilian.

— Nu te cred, ripostase Vittorini.

— Și totuși e adevărat, îl asigurase Pelo și apoi o luase la fugă.

Și de atunci zgomotul crescuse tot mai mare și, o dată cu el, crescuse și nevoia Bandei de a afla cine-i conducătorul, așa încît să poată plănui un contraatac.

— Dar să presupunem că e adevărat, spuse doctorul Bara.

— Atunci va trebui să tratăm cu Bombolini, replică Vittorini. În război nu-ți alegi dușmanul. Dacă o gloată ieșită din minți l-a ales pe Bombolini atunci nu avem altă scăpare decît să tratăm cu omul ales de gloată.

— Ei, bine, încuviință doctorul, vom afla curînd cine e conducătorul, de vrem sau de nu vrem.

Și Francucci începu din nou să plîngă.

— Vreau preotul. Vreau pe preotul meu. Vreau să-mi fac ultima spovedanie, se văicări brutarul și atunci unele dintre femei începură să plîngă și ele.

— Vino-ți în fire și poartă-te ca un bărbat, îl repezi Coppa.

— Nu știu cum, se tîngui Francucci.

— Are totuși dreptate, reluă Vittorini. Avem nevoie de preot. Toți membrii *fiancheggiatori*-lor trebuie să fie uniți pentru apărarea cauzei comune.

Fiancheggiatorii reprezintă alianța dintre Coroană și Vatican cu birocrația și marea industrie, care formează tradiționala combinație a puterii în țara asta. Cel care poate să-i satisfacă pe *fiancheggiatori* și să mențină un echilibru între ei, e considerat ca deținînd cheile regatului. Era una dintre frazele favorite ale diriginteluí poștei dar, după cum spunea într-o zi Babbaluche, singurul element care lipsea din combinația asta era poporul. Trimiseră un băiețaș în piață, ca să se ducă pînă la clopotniță, să-l cheme pe preot.

— Spune-i că cineva e pe moarte, spuse Mazzola. Asta îl va aduce cu siguranță.

Îl trimiseră pe Francucci într-un colț îndepărtat al pivniței, în partea cea mai întunecoasă, dar și de acolo putea fi auzit, repetînd mereu și mereu ca o litanie în biserică :

— Au să mă tăvălească în făină și au să mă stropească cu apă. Au să mă bage în cuptor și au să mă coacă întocmai ca pe o pîine... Au să mă tăvălească în făină și au să mă stropească cu apă...

— Nu pot să cred, repetă Mazzola cînd băiețașul se înapoie cu preotul. Refuz să cred. Nici o gloată, nici măcar o gloată din orașul acesta, nu și-ar pierde într-atîta mințile încît să-l aleagă conducător pe Bombolini.

Dar părintele Polenta le repetă același lucru și fură obligați să creadă.

— Da, e adevărat, spuse preotul. Mulțimea îl aclamă pe Bombolini.

— Dar de ce ? De ce Bombolini ?

— E în natura însăși a gloatelor să-i aclame pe nebuni, spuse preotul. Și acum, unde e muribundul ?

Doctorul Bara arătă cu mîna în jurul camerei.

— Peste tot, spuse el. Noi toți. Nu e decît o chestiune de timp.

În clipa asta se auzi din piață un strigăt puternic. Atît de puternic încît putură să-i simtă greutatea apăsînd pe ușă. Și fiecare strigăt era urmat de altul și apoi de altul, ca niște soldați în marș. Strigătele deveniră atît de puternice și așa de continue încît nici chiar Francucci nu-și mai putea auzi propriile-i litanii.

Strigătele reprezentau numărătoarea. Fabio reușise să-l coboare la trei sferturi în jos pe țeavă, cînd începu numărătoarea. Cineva din piață numărase treptele care mai rămăseseră și cînd nu mai fură decît cincizeci, oamenii începură să strige numărul celor rămase.

— Patruzeci și nouă.

— Patruzeci și opt.

Explozii mari de strigăte. Progresau cîteodată în rafale, patru sau cinci trepte, și cînd cei doi oboseau, oamenii rețineau numărul și-l repetau mereu și mereu, pînă cînd porneau din nou.

— Patruzeci și șapte, patruzeci și șapte, patruzeci și șapte... Ca o locomotivă cu aburi așteptînd în gară.

Veniseră să-l vadă pe Bombolini căzînd de pe turn, dar acuma dispoziția li se schimbase. Acuma îi aclamau coborîrea. Cînd nu mai rămăseseră decît treizeci și patru sau treizeci și cinci de țepușe, și deci sfîrșitul grelei încercări era atît de aproape și totuși destul de departe încît dacă ar fi alunecat și căzut să fi murit, Bombolini își dădu seama că nu putea să mai continue. Mușchii picioarelor i se transformaseră în fîșii de aluat umed. Tremurau și fremătau, nu mai aveau nici o forță, atîrna de funiile care il legau de țeavă, ca o halcă de carne de vită în piață.

Ceea ce i se întîmplă atunci lui Fabio trebuie să fie considerat ca inspirat de mîna lui Dumnezeu. Se ridica tocmai pe țeavă ca să așeze picioarele lui Bombolini pe o țepușă așa încît să nu fie strangulat de funii, cînd sticla de *grappa* pe care o purta cu el se lovi de țeavă cu un

clinchet. O uitase, deoarece Fabio nu se gîndea la alcool; dar în clipa cînd avu nevoie de ea, în clipa într-adevăr disperată, ceva făcu ca sticla să se ciocnească de țeavă.

Grappa care se distilează aici e tare. Poate fi folosită într-o brichetă sau o lampă de sudor. În zile reci, e ca și cum ai purta cu tine o sticlă de cărbuni aprinși sau ca și cum ți-ai pune o sobă în buzunar. Fabio scoase sticla și o întinse în sus și pentru că Bombolini era prea obosit chiar ca să și bea, începu să-i toarne pe gît înghițituri mici de *grappa*.

Efectul rachiului fu instantaneu. Din piață se putu vedea cum de pe fața lui Bombolini dispare privirea sticloasă și fixă. Culorile, care trecuseră de la roșu spre o paloare, o lividitate mortală, începură să-i revină. Cînd Fabio îi așeză picioarele pe țepușă, Bombolini fu în stare să și le mențină acolo și tînărul putu să-i simtă din nou mușchii încordați.

— Dă-mi sticla, spuse Bombolini.

Începu să-și toarne pe gît *grappa* cu înghițituri mari și continue, cam una pe minut, cîte treizeci de grame sau mai mult de fiecare înghițitură și, în cinci sau șase minute, sticla fu golită și azvîrlită jos în piață. Băuse trei sute de grame de *grappa* în mai puțin de zece minute.

— Continuăm coborîrea! strigă Bombolini către Fabio.

Mulțimea din piață scoase o aclamație puternică.

— Scoate-mi funiile!

Fabio clătină din cap. Atunci Bombolini se puse el însuși pe lucru cu funiile și, cînd le dezlegă, le aruncă în mulțime și începu să coboare. Mergea încet, dar cobora ferm și precaut, pipăind cu piciorul țepușa următoare, găsind-o, cu tot corpul în echilibru perfect înainte de a face vreun pas.

— Treizeci și patru, treizeci și patru, treizeci și patru.

Încă un pas.

— Trezeci și trei, treizeci și trei, treizeci și trei.

Îi auzeau pe tot drumul în sus pe Corso Mussolini, îi auzeau prin ușile baricadate și prin zidurile Palatului Conducătorilor, îi auzeau din toate colțurile Pieții Poporului, deși nu știau încă ce semnificație aveau strigătele.

— Iar începe, declară în pivniță doctorul Bara. Iarăși sînt gata să vină. Zgomotul e mai mare!

Doctorului Bara nu-i era frică pentru el. Era încredințat că oamenii sînt prea egoiști ca să facă vreun rău singurului lor medic.

— Mai bine v-ați face un plan, îi sfătui el.

— Eu am un plan, declară Vittorini. O spuse cu atîta tărie încît penele îi fremătară, ceea ce era încurajator. Am să-i fac să ne accepte predarea. Totul e să găsim momentul potrivit, urmă bătrînul soldat. Momentul potrivit e totul.

— Și să nu uităm niciodată un lucru, adăugă doctorul Bara. Soldatul italian e specialist în a se preda.

Asta îi făcu să se simtă mai ușurați, pe toți cîți erau acolo, și sentimentul ținu pînă cînd auziră un zgomot, un zgomot atît de puternic încît îl simțiră, cel mai puternic zgomot care fusese auzit vreodată în Santa Vittoria.

Ajunsese jos, fără ajutorul nimănui, pînă la ultima țepușă înfiptă în țeavă, și apoi tălpile îi simțiră caldarîmul din Piața Mussolini. În clipa asta izbucni o aclamație puternică și Bombolini căzu, dar îl prinseră înainte ca să atingă caldarîmul și începură să-l poarte, de fapt să-l împingă, prin grămădeala de oameni din piață, înspre car. Îl așezară pe un car mare și solid, un car sicilian cu două roți, construit din stejar puternic și greu, cu cercuri de fier, vopsit în roz și albastru, pictat cu scene religioase, și cînd îi dădură drumul, căzu din car și trebuiră să-l apuce din nou și să-l așeze iar pe scaun, unde îl sprijiniră astfel încît să nu mai cadă încă o dată. Acesta fusese momentul cînd spusese cele opt cuvinte care pricinuiseră cel mai puternic zgomot auzit vreodată în istoria orașului.

Înainte de a vă destăinui cuvintele, e necesar să vă spun un lucru despre locul ăsta și despre oamenii care trăiesc aici. Viața lor e grea, mai grea decît o pot percepe străinii. Aici, nimeni nu capătă un lucru fără a lucra pentru el și mulți muncesc din greu fără să capete nimic.

Cîteodată, adevărul pare să fie că, pe cît trudesc oamenii mai din greu, pe atît realizează mai puțin, ca și cum munca ar crea pierdere. Cine poate ști unde începe vina sau în ce rezidă ea? Singurul adevăr este că aici nu e niciodată destul din nimic. De ce rămîn totuși oamenii aici? Pentru același motiv pentru care rămîn toți țăranii.

Se agață de flămînzeală, cu care sînt obișnuiți, pentru că le e teamă că în alt loc or să moară de foame.

Din cauza asta, cea mai mare temere a oricărui țăran este că cineva îi va lua ceva pentru care el a muncit. Durerea ce ar urma, ar fi de neîndurat.

E unul dintre motivele pentru care toți țăranii sînt lipsiți de recunoștință. Dacă cineva dă ceva unui țăran, el nu poate crede decît că e o înșelătorie, sau că persoana respectivă nu are nevoie de lucrul pe care i-l dă, sau că e un nebun.

Toate astea, deci, fac ca cea mai mare bucurie a unui țăran italian, și poate a țăranilor din lumea întreagă, să fie faptul de a căpăta ceva pentru care nu a muncit : de a căpăta ceva pe degeaba. Și cele mai bune lucruri pe care le poate căpăta gratis, sînt acelea pentru care asudă în fiecare zi. E plăcut să capeți pe degeaba o perlă, dar valoarea ei nu e cunoscută în termeni de sudoare. Perlele sînt plăcute, dar pîinea e mai bună.

Și acum, despre strigăt ; după cele de mai sus, zgomotul ăsta poate să fie înțeles. Îl cocoțară pe Fabio în spatele carului și Bombolini fu sprijinit bine acolo sus pe scaun, apoi începură să împingă de roțile grele, întîi înainte și înapoi, pentru a-și lua avînt să urnească în sus carul, pe Corso Mussolini, cînd el făcu un semn. La început nu-l auziră bine.

— Mai spune o dată ! strigă unul la el. Mai clar !

Făcu un ultim efort. Înghiți și-și curăță gîtlejul și strigă :

— Vin gratis pentru tot poporul din Santa Vittoria !

Căzu brusc pe scaun, cu fața în jos, și există mari îndoieli că nici el și nici Fabio nu auziră ovația care întîmpină aceste cuvinte, deși vacarmul se învolbură pe Corso în sus, căzu în cascadă în Piața Poporului, detună în ușa Palatului Conducătorilor și făcu să tremure vitraliile Bisericii Sfînta Maria a Cuptorului în Flăcări.

Corso-ul e abrupt și strîmt și fu greu să urnească din loc carul, pentru că în spatele lui nu încăpeau destui oameni. Dar o gloată își are voința ei, care știe să se manifeste, și simpla presiune spirituală a oamenilor, dorința mulțimii, părură a fi suficiente ca să pornească în sus

carul. În dreptul treptelor de piatră, oamenii fură obligați să se oprească și să imprime un balans înainte și înapoi roților mari, legate în fier, ca să poată trece peste pietre, și pe cînd o făceau începură să strige „Bom !“ cînd împingeau înainte, și „bo !“ cînd trăgeau îndărăt, „li-i-i-i !“ cînd se căzneau să treacă treapta și un scurt și exploziv „ni !“ cînd reușeau să treacă spre treapta următoare. Oamenii din spatele celor care împingeau carul reluară strigătul și în curînd Corso-ul și toată Santa Vittoria vibra în unison cu ei. Putea fi auzit în partea cea mai de sus a Orașului de Sus — „Bom-bo-li-i-i-ni ! Bom-bo-li-i-i-ni !“ și chiar pînă dincolo de ziduri, în pășunile înalte. O bătrînă care păzea niște boi spusese că semăna cu începutul unei puternice furtuni și că o speriase, iar Giuseppe Longo, care venea din alt oraș unde reparase o pompă, spusese că suna ca o trompetă anunțînd îngerul morții.

Vittorini nu stătuse degeaba. În Palatul Conducătorilor erau gata pregătiți pentru Bombolini. Stăteau în dosul ușii grele de stejar și ascultau la strigătele oamenilor, așteptînd momentul potrivit. Baricadele fuseseră îndepărtate și ușa puțin crăpată, astfel încît să-i permită lui Vittorini să aibă vizibilitate spre Piața Poporului, iar în spatele lui se îngrămădea Banda. Coppa stătea imediat îndărătul bătrînului soldat, ținînd în mînă medalia funcției de primar. Mazzola, în spatele lui Coppa, ținea cheia mare de alamă a orașului, care, aici, nu descuie nimic. Doctorul Bara îmbrăcase un halat alb și își atîrnase de gît un stetoscop.

Polenta, din păcate, era îmbrăcat numai cu o sutană pătată de supă și pe cap avea doar o mică bonetă care mai era și zdrențuită și pătată de ulei, dar cum crezuse că vine să administreze ultimele rituri unui muribund, avea cu el crucifixul cel mare de argint și asta putea fi important. Femeile fuseseră trimise să cutreiere clădirea pe care o goliseră de orice statuie religioasă, sau orice icoană pe care o găsiseră. Celor care nu aveau nici o icoană sau vreun sfînt de ipsos, li se dădu să țină în brațe un prunc sau un copilaș.

Cît despre Vittorini, el luase steagul italian pe care îl găsise într-o sală și-l înfipsese în tăișul săbiei, în așa fel încît atîrna ca un stindard, cînd sabia era întinsă.

— Deschideți ușa un pic mai mult, comandă Vittorini. Sunetele care pătrundeau în piață, dinspre Corso, erau asurzitoare. Soldatul stătea drepți, militărește.

— Acum totul depinde de momentul potrivit, strigă el către doctorul Bara, dar acesta nu era în stare să-l audă.

Mai înainte de toate, văzură capul lui Bombolini ridicîndu-se dinspre Corso Mussolini, în sus spre piață, îi văzură gîtul și umerii și apoi partea de sus a carului sicilian și, în sfîrșit, pe cînd carul intra în Piața Poporului, văzură și oamenii care îl împingeau.

— Dumnezeule, spuse doctorul Bara. Își face intrarea ca un rege din orient.

Bombolini era deasupra tuturor, înaintînd pe deasupra lor, ca și cum ar fi plutit pe o mare agitată. Oamenii îi mai urlau numele și se revărsau din marginea Corso-ului, împrăștiindu-se în imensitatea pieții și în jurul lui Bombolini, ca valul ce precede fluxul.

Cineva din Palatul Conducătorilor se apropie de ușă, dar Vittorini îl opri.

— Încă nu, încă nu ! strigă el.

Carul nu ținea o direcție anume. O dată ieșit de pe Corso, scăpase controlului oamenilor care îl împingeau. Pornise spre centrul pieții, mînat într-acolo de lumea care îl împingea din spate. Voiau s-o ia la stînga spre cîrciumă, și astfel să se îndepărteze de Palatul Conducătorilor, dar oamenii care împingeau la roți nu fură în stare să execute întoarcerea din cauza îmbulzelii din spatele lor, și astfel carul continuă spre Fîntîna Broaștei Țestoase.

— *Acum !* comandă Vittorini.

Ușa Palatului Conducătorilor se deschise larg. Bătrînul soldat trecu primul prin ea, cu sabia întinsă drept înainte și cu steagul fîlfîind în vîntul care bate zilnic în orașul ăsta.

În spatele lui venea Coppa, cu insigna de aur fals a primarului, strălucind încă în ceea ce mai rămăsese din lumina soarelui. Mazzola ținea deasupra capului cheia orașului Santa Vittoria. După el venea doctorul Bara și

lîngă Bara era părintele Polenta cu crucifixul de argint ridicat în sus ca să-l poată vedea toți cei din piață, apoi veneau femeile ridicînd statuile și icoanele, și femeile bătrîne și tinere cu prunci ținuți la sîn.

— *Acum!* strigă din nou Vittorini.

Ridică sabia așa încît steagul îi fîlfîia deasupra capului, iar preotul ridică crucifixul și începu să-l miște în sus și în jos. Mazzola flutură cheia. Coppa ridica și cobora medalionul, și toate icoanele și toate statuile și toți pruncii fluturau în sus și în jos.

Nu se întîmplă nimic. Carul își continuă drumul prin piață. Să recunoaștem un lucru măcar despre Coppa. Era un om de acțiune și aici se cerea acțiune.

— Ticăloșii, strigă el către Vittorini. Ăștia încearcă să nu bage în seamă că ne predăm.

O luă la fugă înapoi în clădire și cînd ieși din nou cu pușca, mulțimea nu era mai departe de trei metri de la fîntînă. Trase primul foc din pușca cu două țevi peste capetele oamenilor din piață, și al doilea foc trecu și mai jos, așa că unii dintre ei fură zgîriați și împunși de micile alice pentru păsări. Mișcarea din piață se opri, nimeni nu mai împinse, strînsoarea în jurul carului slăbi și ea.

Coppa mai băgă două cartușe în pușcă. Un foc trecu peste capetele oamenilor din spatele carului, și în tăcerea subită explozia sună mult mai puternic. Al doilea cartuș îl trase în clopotniță și alicele făcură ca clopotul s-o pornească *ping, pling* și *cling*, apoi începu să se legene încet, încoace și încolo, cu limba abia atingînd arama, bocind întristatul *clang, clang,* pe care îl folosim de zilele morților.

— Încă o dată, spuse Vittorini și toate icoanele și medalioanele și sfînta cruce și pruncii începură din nou să salte și să coboare.

Și să recunoaștem atîta măcar despre Bombolini. Deși era beat și epuizarea îl lipsise de o mare parte de sensibilitate, el singurul — din toată lumea asta adunată în piață, stînd cu gurile căscate și uitîndu-se la fumul ce se înălța din gura țevilor puștii lui Coppa, și la penele de pe pălăria lui Vittorini fluturate de vînt — el singurul își dădu seama imediat de ceea ce se întîmpla.

Există o frază de Machiavelli pe care Bombolini o scrisese pe un carton pe care îl purta la el.

> *Norocul e o femeie. Dacă vrei s-o cucerești ești obligat s-o iei cu forța, înainte ca ea să-ți poată rezista.*

Deci să recunoaștem măcar atîta despre Bombolini. Își văzu norocul, și îl silui pe loc.

— La Palatul Conducătorilor, strigă el.

Fu un moment cînd păru că nunta nu va avea loc. Voința poporului era pentru vin. Dar poporul avea totuși o decență, erau de acord să-și aștepte vinul și, cu mare efort, cu o încetineală mortală, carul fu întors și oamenii din jurul său fură împinși la o parte, iar Bombolini și carul sicilian începură să se hurduce pe pavajul pieții în direcția Palatului Conducătorilor. Ca să nu scape ocazia, era determinat să spună ceva memorabil, dar nu i se dădu timp nici măcar să deschidă gura.

— În numele puterii cu care am fost investit de administrația legală a orașului Santa Vittoria... începu Vittorini.

Vocea lui, ca a tuturor ostașilor buni, era puternică și avea un ton de comandă.

Ceea ce doctorul Bara spusese despre soldații italieni și despre predare se dovedi corect. Vittorini și toți ceilalți erau impresionanți în înfrîngere. Bătrînul soldat vorbi aproape o jumătate de ceas fără, după cum oricine putu să-și dea seama, să răsufle. Cum nu înțelegeau sensul cuvîntării, oamenii din piață nu înțeleseră nici cuvintele, dar le plăcea să le asculte pentru că erau frumoase și Vittorini era plin de elocvență și frazele lui curgeau ca fluviile și cuvintele lui lunecau ca lebedele pe apele liniștite.

Nu e necesar să consemnăm toate detaliile. E suficient să știm numai atît : că în schimbul unui jurămînt solemn și sacru din partea lui Bombolini, anume că persoanele și proprietățile celor care activaseră mai înainte — ceea ce însemna Banda — vor fi respectate, lui, lui Italo Bombolini i se va înmîna cheia orașului, iar medalia de primar îi va fi pusă în jurul gîtului.

— Și deci am jurămîntul dumitale sacru și solemn ? întrebă Vittorini. Nu uita, martor e preotul și, prin el Dumnezeu însuși.

Ceva îl îmboldi pe Bombolini.

— Da, aveţi jurămîntul meu solemn, spuse Bombolini.

Atunci, Vittorini se adresă direct oamenilor din piaţă. Pe cînd Polenta sfinţea jurămîntul făcînd semnul crucii, Vittorini înălţă sabia şi steagul.

— Cetăţeni din Santa Vittoria, le strigă el. Iată pe noul vostru conducător !

Oamenii nu reacţionară în nici un chip. Nu înţeleseseră şi totul era încă nelămurit pentru ei. Puţina reacţie — cîteva ovaţii, cîteva mormăieli, o izbucnire de rîs din partea lui Babbaluche, zgomotul sforăiturilor lui Fabio în spatele carului — se stinse repede în suflarea vîntului după-amiezii tîrzii şi, pînă în cele din urmă, singurul sunet care se mai auzi fu cel al fîlfîitului steagului lui Vittorini. În piaţă începea să se lase întunericul, deşi soarele mai lumina vîrfurile acoperişurilor caselor dimprejur. Vittorini făcu un mic semn cu mîna ; o ridică cu palma în sus ca şi cum ar fi vrut să-i spună lui Bombolini, „Eu mi-am făcut treaba, restul te priveşte“, şi doctorul Bara îşi făcu loc prin spatele bătrînului soldat.

— Luaţi medalionul, spuse el. Nu-l vor de primar. Luaţi înapoi medalionul. Am făcut o teribilă greşeală.

Dar se dovedi în momentul ăsta că Bara nu avea dreptate. Bombolini se întoarse sus pe car, spre poporul lui, le spuse patru cuvinte şi astfel fu urmat de o enormă ovaţie şi de o puternică mişcare. Vittorini se întoarse spre Bara.

— Şi asta cum se cheamă ?

Oamenii apucau de roţile mari ale carului. Aproape că ridicară pe sus carul cel mare şi greu, în rîvna lor de a-l întoarce şi de a-l mîna înapoi prin piaţă.

— Şi asta cum s-ar mai chema dacă nu el ar fi conducătorul lor ? întrebă Vittorini. Ne-ar fi făcut bucăţi.

Femeile lăsară în jos icoanele şi statuile, iar părintele Polenta o porni prin piaţa care se golea, spre clopotniţă. Ceilalţi se întoarseră şi intrară din nou în Palatul Conducătorilor, pentru că una din promisiunile lui Vittorini fusese că vor putea ieşi din clădire încă în seara asta, înainte de apusul soarelui.

Cîrciumarul spusese patru cuvinte : „Şi acum vinul vostru.“

Cînd Rosa Bombolini auzise strigătele venind de pe Corso Mussolini, trăsese obloanele la ferestre și fugise jos unde încuiase poarta de fier care păzea intrarea cîrciumii ; apoi se urcase din nou și se așezase în spatele obloanelor, de unde putea vedea în Piața Poporului fără să fie văzută.

Carul bărbatului ei se opri cam la vreo șapte metri, în fața cîrciumii.

— Deschide porțile ! strigă Bombolini.

Cînd nu primi nici un răspuns, cineva îi dădu lui Bombolini o piatră de pavaj care fusese smulsă din piață. Bombolini trecu pietroiul unuia din tinerii Pietrosanto, făcu un semn și tînărul aruncă piatra cu putere într-unul din obloanele de sus.

— Deschide porțile ! strigă el din nou.

De data asta oblonul se deschise și nevastă-sa își aruncă, de sus, privirea înspre car.

— Nu deschid porțile în fața nici unei gloate, le strigă Rosa Bombolini.

— Asta nu e o gloată. Aceștia sînt cetățeni din Santa Vittoria, răspunse Bombolini.

Ea făcu, cu degetele mîinii drepte, un semn pe care aici nu-l fac decît bărbații și numai cînd sînt între ei.

— Îți dau *ordin* să deschizi porțile ! strigă Bombolini.

— Ordin ? Scoase rîsul acela atît de cunoscut tuturor din Santa Vittoria, rîsul de care le era frică. Al cui ordin ?

Vorbele erau scuipate printre buze.

— Ordinul primarului orașului Santa Vittoria.

Și arătă cheia orașului și insigna funcției de primar, și poporul aclamă. Atunci deschise larg obloanele.

— Să ți le vîri în ști-tu-ce ăla gras de primar păcătos al acestui păcătos de oraș.

Înfățișarea noului primar deveni atunci foarte obosită și foarte amărîtă.

— Jos ! porunci el. Descrise acțiunea cu mîinile. Dați-le jos !

Ea era din nou la fereastră.

— Mă, păcătosule ! E casa mea ! E cîrciuma mea ! Ascultă aici ! Atinge numai porțile și n-ai să mai intri niciodată în casa asta !

Urma să fie prima hotărîre pe care o lua ca primar. Cînd vorbi, nu se uită în sus, dar hotărîrea era luată.

— Jos ! ordonă el. Dați-le jos !

Treaba o făcu carul sicilian. Îl coborîră pe Bombolini de pe car și apoi îl împinseră înainte și înapoi, ca să-l înfurie cum trebuie, asemenea unui taur pregătindu-și atacul, și, dintr-o dată, îi dădură drumul.

Poarta nu era la înălțimea carului. Fierul era vechi și balamalele și șuruburile ruginite. Cedă aproape imediat, după aceea cedă și ușa de la intrare și toată fațada cîrciumii. Geamul vitrinei se sparse în cioburi care se împrăștiară în piață și în prăvălie. Domnia lui Italo Bombolini începea.

AR fi plăcut să se poată scrie că, în noaptea aceea, cei din Santa Vittoria s-au comportat altfel decît au făcut-o de fapt. Dar oamenii au acționat ca niște adevărați locuitori din Santa Vittoria și ca unii care căpătau ceva pe degeaba. Pentru că vinul era gratis, fiecare a băut prea mult, iar beția și lăcomia nu sînt niciodată plăcute.

Cineva dădu foc unui țap care a luat-o, cuprins de flăcări, în jos pe Corso Mussolini și era cît p-aci să incendieze un staul. Cineva aruncă o sticlă de pe un acoperiș și tăie pe altcineva. Dar nu totul a mers așa de prost. Cîțiva tineri aveau acordeoane și un păstor a coborît din pășunile înalte, cu fluierul, și cu toate că aici nu se dansează des, bărbații începură să joace și apoi și femeile și, pînă la urmă, bărbații cu femeile.

În seara aceea în Santa Vittoria s-a arătat un semn, singurul lucru care, pentru un timp, a potolit lumea. Pe cînd primul butoi de vin era pe cale să fie terminat, imediat după apusul soarelui, un ciudat luceafăr de seară a fost văzut strălucind mai devreme ca de obicei, spre partea de miază noapte și de răsărit a orașului. Rămase suspendat acolo, deasupra munților, strălucind în aurul soarelui tîrziu, mai înainte de a dispare în umbra munților. Toată lumea a fost de acord că era un semn bun.

— Ticălosul ăsta de Bombolini are noroc, spuse careva. Cineva îi poartă de grijă.

Dacă recolta va fi bună anul ăsta, ani de-a rîndul lumea se va uita la cer în această zi, ca să vadă din nou semnul de bun augur care să anunțe o nouă recoltă bună. Dacă cineva ar fi murit în ziua asta, familia lui avea să se uite să vadă din nou luceafărul, cu teama că îl vor vedea într-adevăr și că din nou le va muri cineva în acel an.

Dar luceafărul fu dat uitării, cel puțin în noaptea aceea, cînd se desfundă al doilea butoi. Pînă la sfîrșit, nimeni nu era sigur cît vin se băuse. Bombolini spune că s-au băut o mie trei sute de litri. Înseamnă o grămadă de vin pentru o mie de oameni, cînd mulți din ei sînt foarte bătrîni, sau foarte tineri și cînd mai mult de jumătate sînt femei.

Cu mult înainte de miezul nopții, dansul încetă. Oricît vin s-ar fi băut, dimineața, la răsăritul soarelui, oamenii vor fi jos pe terase. Mai rămăseseră doar cei tineri. În piață, o echipă de Broaște Țestoase jucau un fel de fotbal cu o echipă de Capre, dar chiar și jocul mergea încet și liniștit. Unul din jucători îl găsi pe Fabio adormit pe pietrele umede ale Fîntînii Broaștei Țestoase.

— Mai bine te-ai scula, îi spuse el, dacă nu vrei să ți se tragă moartea din aerul nopții.

— N-am unde să mă duc, spuse Fabio. Era mai mult obosit decît beat.

Jucătorul de fotbal arătă în direcția Palatului Conducătorilor.

— E loc pentru tine acolo. Bombolini locuiește acuma în palat. Nevastă-sa l-a dat afară.

Fabio traversă piața și se opri lîngă ușă. În casă nu era lumină. Bătu foarte ușor în ușă și, cînd nu primi nici un răspuns, încercă clanța care se deschise și intră înăuntru. Surprins, îl văzu pe Bombolini șezînd pe o ladă, cu o lumînare de seu lîngă el, citind o carte. Voi să spună ceva, dar nimic potrivit nu-i veni în minte și continuă să traverseze încăperea pînă ajunse în spatele primarului. Cartea era veche și soioasă. Fraze din text erau subliniate, unele chiar de două și trei ori, cîteva dintre ele cu culori diferite, cu fel și fel de adnotări marginale.

O notă suna : „Nu, nu se potrivește în Santa Vittoria."

Altele, pe care Fabio le putea vedea, sunau astfel: „Cît de adevărat !“ şi „Pas de spune asta fasciştilor.“

— Oh, făcu Bombolini. Închise cartea.

— N-am vrut să te sperii.

— Ei bine, ai reuşit.

Fabio trecu în faţa noului primar.

— Citeai din Machiavelli.

— O să am nevoie acuma de el. Va trebui să mă înveţe cum să procedez.

Fabio se aşeză pe o bancă mare de lemn, una din mobilele lăsate acolo de Bandă.

— Aş vrea să rămîn aici peste noapte, dacă îmi dai voie.

— Fabio! Poţi rămîne aici pentru tot restul vieţii tale, spuse Bombolini.

— Nu. Numai pentru noaptea asta. Sînt foarte obosit.

Bombolini luă lumînarea şi îl duse pe Fabio la etaj, într-o cameră unde erau întinse pe jos mai multe pături şi o manta veche.

— Vreau să foloseşti patul meu, spuse el şi cînd Fabio refuză, îl forţă să se întindă pe el şi plecă, luînd şi lumînarea. Fabio nu-şi putea da seama de cît timp se afla acolo, cînd primarul se înapoie.

— Fabio ? Nu dormi ? Ascultă aici.

Răsfoi cartea cu degetul şi ridică o mînă, cu un deget întins înainte, gest pe care Fabio avea să-l recunoască mai tîrziu ca un semn că Bombolini se pregătea că citeze din Machiavelli.

„Conducătorul înţelept n-ar trebui niciodată să-şi ţină promisiunile dacă, făcînd aceasta, merge împotriva intereselor lui !“

Fabio se ridică în capul oaselor.

— Cine spune asta ?

— Magistrul, răspunse Bombolini. Vulpea înţeleaptă, Niccolò Machiavelli.

— De ce-mi spui asta mie ?

— Sînt eu obligat să mă ţin de promisiunile făcute ?

— Ţi-ai dat cuvîntul, spuse Fabio. Cuvîntul *sacru.*

— Ştiam eu că ar fi trebuit să-l întreb pe Babbaluche.

Se făcu din nou întuneric şi Fabio adormi. Dar cînd se deşteptă iarăşi, văzu din nou lumină în cameră.

— Numai o singură frază, Fabio. O interpretare. Primarul ridică degetul : „Oamenii trebuie să fie sau flataţi, sau anihilaţi. Ei se vor răzbuna pentru prejudicii mărunte, dar nu pot face acelaşi lucru cînd e vorba de cele importante. Răul pe care îl face conducătorul trebuie să fie de aşa natură încît să nu aibă nevoie să-i fie teamă de răzbunare." Ce crezi de asta ?

Fabio nu voia să fie părtaş la nici o vărsare de sînge, dar era obosit şi cuvintele nu păreau să aibă decît o singură semnificaţie.

— Cred că înseamnă că ar trebui să-i ucizi. Bombolini căzu pe gînduri pentru un timp, şi mai înainte de a putea spune ceva, Fabio adormi din nou.

— Cred că ai dreptate, replică el cu tristeţe, pentru că nu prea putea suporta vărsarea de sînge dar, în acelaşi timp, avea un mare respect pentru vorbele Magistrului.

Cînd Fabio se deşteptă din nou, camera era iarăşi scăldată în lumină, dar de data asta lumina venea din piaţă. Reuşise să doarmă cîteva ceasuri şi, din cauza aceasta, se simţea mai bine.

— Fabio della Romagna, vreau să intri în cabinetul meu, îi spuse Bombolini. Vreau să fii ministru în Marele Consiliu al Oraşului Liber Santa Vittoria.

— Mă simt măgulit, spuse Fabio şi ăsta era adevărul. Sînt mîndru că mi te adresezi mie, dar locul meu e în Montefalcone. Trebuie să-mi termin studiile la Academie. N-ar fi bine să renunţ chiar acum.

— Numai pentru această situaţie de urgenţă, spuse Bombolini. Numai pentru cît va dura. Am nevoie de oameni culţi. Asta e ce vei fi, Ministrul Culturii. Nu, Ministrul Culturii Avansate. Poţi să locuieşti aici. O să-ţi facem rost de un pat şi de un birou şi Angela îţi va aduce cîte ceva dimineaţa şi ne va pregăti, seara, cina. Nu va fi rău.

Din nou trăsnetul. Fu, dintr-o dată, cea mai uimitoare propunere pe care o auzise Fabio în viaţa lui — Angela aducîndu-i micul dejun ; Angela întîlnindu-l în pragul uşii ; Angela pregătindu-i masa cu mîinile ei ; Angela întîlnindu-l din greşeală, şi intenţionat, şi din întîmplare, în toate acele feluri personale şi intime care

nu se pot întîmpla decît numai cînd doi oameni sînt singuri într-o casă.

— Nu știu, spuse Fabio.

Abia reușea să vorbească.

— Totul va fi dezorganizat în Montefalcone. Spuneai că nemții preiau controlul orașului.

— Da.

— Atunci pot să te trec pe listă, urmă Bombolini.

Luă din buzunar un cartonaș murdar și adăugă jos, sub lista altor nume, numele lui Fabio. Cartonașul era vechi și numele erau tot vechi, numai acela al lui Fabio părea proaspăt adăugat, și tînărul își dădu seama, cu o tresărire aproape tot atît de puternică cum fusese aceea pe care o resimțise mai înainte, că acest om, căruia i se spunea un găgăuță sicilian, cel mai puțin potrivit om din Santa Vittoria ca să devină vreodată un conducător, umblase, de luni sau poate de ani de zile, cu lista unui întreg guvern în buzunar.

Bombolini închise obloanele și în cameră se făcu din nou întuneric.

— Ar trebui să dormi, spuse el. Dar mai înainte vreau să te gîndești la un anumit lucru, așa încît să-l poți avea în minte în timpul somnului. Magistrul spune că e necesar să guvernezi sau prin frică sau prin dragoste. Într-un fel sau altul. Aș vrea să te gîndești la calea pe care ar trebui s-o urmez eu.

Cînd Fabio se deșteptă, soarele se ridicase foarte sus și, pe piele, păturile vechi se înfierbîntaseră. Se gîndi la noaptea, la vinul, la dansul la care nu luase parte — deși se uitase cum alții dansau — la ciudatul luceafăr, acolo sus pe cer, un semn bun sau rău, și la lucrul cel nou, Angela și cu el în casa asta, și la ceva la care Bombolini îl rugase să se gîndească și pe care îl uitase.

Stătea culcat pe dușumea și începu să-și dea seama de un sunet ciudat care venea din piață, un clinchet de cioburi, ca și cum un rîu de sticlă ar fi curs peste pietrele pieței. Cînd se uită pe fereastră, văzu un grup de bătrîni și bătrîne, cu mături cu cozi lungi, măturînd străzile și piața de geamurile sparte în noaptea precedentă. Așa ceva nu se mai întîmplase niciodată în Santa Vittoria ; vînturile Domnului măturau, și ploile Domnului spălau.

Privea încă la munca asta cu admirație, cînd Bombolini intră în cameră, de data asta curat și înviorat, deși probabil că nu dormise.

— Corpul Prestațiilor Publice, spuse el. Am furat ideea de la fasciști.

— Dar cum ai să-i plătești ?

Bombolini surîse și îi înmînă lui Fabio o bucată pătrată de hîrtie :

3 TREI 3
LIRE DIN SANTA-VITTORIA

Această hîrtie e convertibilă
în valută legală la sfîrșitul
perioadei de urgență.

Italo Bombolini.
Primar.
Orașul Liber Santa Vittoria.

— Și chiar ai de gînd să onorezi hîrtiile astea ? întrebă Fabio.

Insinuarea îl scandaliză pe Bombolini.

— Poți să înșeli poporul în multe feluri, dar numai un nebun ar fi atît de nebun să înșele poporul cînd e vorba de bani.

— Magistrul, spuse Fabio. Încep să-l recunosc.

Se vedea bine că primarul era foarte măgulit.

— Îți mărturisesc, Fabio, că e de la mine, spuse el.

Fabio fu impresionat :

— Ar trebui să consemnezi toate astea în scris, îl sfătui el.

— Îți mărturisesc că eu însumi nu scriu. Dacă cineva ar putea să le consemneze...

În felul acesta au luat naștere *Maximele* lui Italo Bombolini. Mai există cîteva exemplare încă undeva prin oraș, scrise de mîna lui Fabio.

— Lumea spune că ne-am născut sub o stea norocoasă. O prevestire bună, un semn bun. Sper că au dreptate.

— Sper și eu că au dreptate, întări Fabio.

Dar singurul lucru la care se putea gîndi era clipa cînd Angela le va aduce vreo ciorbă sau niște macaroane. Bombolini se aplecă spre el.

— Îți amintești că te-am rugat să te gîndești dacă va trebui să conduc prin frică sau prin dragoste ?

Fabio îi spuse că-și aducea aminte, dar că nu știa ce să creadă.

— Ei bine, nu-ți mai obosi creierul, Fabio, răspunse Bombolini, pentru că am luat hotărîrea. Am hotărît să mă fac ascultat cu o frică binevoitoare.

2

BOMBOLINI

LUCEAFĂRUL pe care îl văzuseră eram eu. Prezicerea transmisă Santei Vittoriei eram eu însumi.

Asta e momentul cînd apar eu în poveste. E prețul pe care vă cer să-l plătiți în schimbul posibilității de a asculta povestea Santei Vittoriei, care, admit, e mult mai interesantă decît a mea. E ceva ce am dorit de douăzeci de ani să spun propriilor mei concetățeni, lumii *mele*, o scuză scrisă în speranța că unii vor înțelege și chiar că, dacă cei care înțeleg vor fi destui, voi putea, cîndva, să mă înapoiez la căminul meu și să reclădesc ceea ce a mai rămas din viața mea. Voi încerca să fiu scurt și să fac ca prețul să fie cît mai ieftin posibil.

În dimineața în care Fabio povesti cum a murit Mussolini, mai tîrziu, în timp ce el dormea, zburam în *Odesa iubită*, un bombardier B—24 Liberator, undeva deasupra Italiei. Am socotit ulterior că am fi putut trece deasupra Santei Vittoriei la ora opt a acelei dimineți, deși nimeni aici nu-și amintește de vreun avion care să fi zburat pe deasupra în dimineața aceea.

Cunoșteam soarta lui Mussolini. Pilotul avionului *Odesa iubită*, căpitanul Buster Rampey, mi-o relatase dimineața înainte de plecare.

— L-au dat afară pe Muzzlini, știi ? Ce spui de asta ?

Am ridicat din umeri. N-aveam nimic de spus.

— M-am gîndit, așa, că poate ai vrea să știi, continuă căpitanul Rampey. M-am gîndit că poate ai vrea să fii

primul care să știe, nu-i așa ? Tu fiind eytalian și toate astea.

— Nu, domnule.

— Am *crezut* doar că ai fi vrut.

— Nu, domnule.

Era a patra misiune a noastră și prima deasupra teritoriului Italiei. Bombardasem Pantellaria și Lampedusa și alte insule pe care le-am uitat, dar ăsta trebuia să fie primul nostru zbor deasupra Italiei.

Îmi amintesc foarte bine începutul zborului pentru că uneori cînd mă simt prins în cursă pe muntele ăsta, ca un marinar într-o bărcuță în plină mare, simt dorința să zbor din nou, să scap de aici, să zbor deasupra tuturor acestor oameni pe care am ajuns să-i cunosc atît de bine și care își închipuie că mă cunosc și pe mine tot atît de bine.

Am traversat marea, marea Tireniană, în dimineața timpurie a acelei zile. Am zburat în sensul soarelui, la altitudine mică peste apele albastre-verzui și umbra alerga peste apă ca un pește mare și întunecat, gonind chiar pe sub suprafața ei. N-am văzut Italia decît în clipa cînd s-a ivit sub noi, ca o suprafață țîșnită din apă, verde toată, atît de diferită de Africa, de un verde închis ca dosul unei frunze de viță. Am urmat coasta, care știu astăzi că se numește Coasta Divină, gonind de-a lungul falezelor și a caselor albe agățate de faleze și a micilor orășele înșirate pe coastele ei abrupte, și undeva am cotit brusc spre interior. După aceasta nu m-am mai uitat prea mult la peisaj, pentru că țelul meu era să văd și să trag într-un avion italian. Motivul pentru care doream asta este că ceilalți membri ai echipajului *Odesa iubită* nu aveau încredere în mine. Într-o noapte, după ce băuse la clubul ofițerilor, căpitanul Rampey venise să mă caute la cazarmă.

— Ia spune-mi un lucru adevărat, Abrussi. Dacă ai avea ocazia să vezi un avion *eytalian* pe cer, ai trage în el, ai face-o ?

I-am spus că aș face-o. El pronunța cuvîntul „trage" cu acel accent tărăgănat din Texas, lungind vocalele și înghițind consoanele și, cu toate că acuma am uitat multe

cuvinte englezești, îmi pot totuși aminti de fiecare vorbă pe care mi-a spus-o căpitanul și de felul în care o spusese.

— Nu e nevoie să minți, Abrussi. N-am să ți-o iau în nume de rău. Crezi că, dacă ai mei ar fi părăsit Texasul și dacă s-ar fi iscat vreun război, eu m-aș înapoia să trag în oamenii din Texas ?

I-am răspuns că eram convins că ar fi făcut-o dacă i s-ar fi dat ordin. El mă apucă cu putere de pieptul cămășii.

— Să trag în frații *mei?* Să trag în carnea și sîngele *meu?*

Îmi dădu drumul la cămașă, cu dezgust.

— N-aș dori decît să fii cinstit în toată chestia asta. Atunci aș putea să te respect.

După aceea am fost acceptat de ceilalți membri ai echipajului ca un handicap inerent, asemenea unui motor care niciodată nu a funcționat bine. Stabiliseră în ceea ce mă privește chiar și un plan, în cazul că am fi atacați de avioane italiene, și îl numiseră *Plan Paisan*[1]. Locotenentul Marvell trebuia să-și părăsească postul de ajutor pilot și să ia locul meu la mitralieră. În toate acestea nu exista nici o animozitate personală.

Pe atunci eram preocupat să le dovedesc că nu au dreptate. Dacă ar fi apărut avioane, voiam să trag în ele și să le lovesc mai înainte ca Marvell să poată pune mîna pe mitraliera mea. Și, la un moment dat, în dimineața aceea, pe cînd treceam peste o bucată întunecată de pădure de pini, *Odesa iubită* zbură drept într-un buchet înmugurit de șrapnele de antiaeriană — rotocoale de fum negru și mici fluorescențe de metal. Cerul era plin de ele. Crezusem că am trecut de această grădină periculoasă și că toate exploziile rămăseseră în urma noastră cînd, deodată, avionul fu azvîrlit în sus ca și cum ar fi suferit o convulsie. Aparatul tremură și începurăm dintr-o dată să lunecăm în jos, într-o scufundare adîncă, de parcă cineva ar fi dat cep cerului.

[1] Plan Țărănesc. Aluzie la originea italiană țărănească a povestitorului.

— În numele lui Hristos, să nu se iște vreun incendiu, spuse cineva.

La capătul căderii, avionul începu să lunece pe cer, să gliseze de-a lungul lui ca și cum am fi fost remorcați cu un odgon de sîrmă, căzînd și zburînd în același timp și apoi, cu impresia că atingeam vîrful arborilor sau al munților, am avut senzația unui zgomot surd, dar în cele din urmă ne-am menținut, și avionul plutea din nou în aer.

Era un bun pilot. E ciudat acum să mă gîndesc că-mi datorez viața căpitanului Rampey.

Multă vreme am zburat tăcuți, încercînd numai să menținem avionul în aer, prea înfricoșați ca să încercăm o întoarcere sau măcar să ne ridicăm. Continuarăm să zburăm foarte jos, și munții și orașele veneau spre noi plutind și apoi se ștergeau în urma noastră, ca niște insule în largul mării verzi. După un timp — n-aș putea nici spune nici ghici cît de mult trecuse — începurăm din nou să facem drumul în sus pe cer și, mult mai tîrziu, căpitanul Rampey amorsă o întoarcere, rotind încet *Odesa iubită* într-un imens arc de cerc pe cer.

Nimeni nu vorbea. Ascultam sunetele ciudate pe care le emiteam și care ne înfricoșau și, după aceea, Rampey îl chemă pe Marvell.

— Vreau să-mi găsești un orășel simpatic pe drumul nostru de înapoiere. Unul care să fie exact pe linia zborului nostru spre casă.

De la postul meu, puteam să-l văd pe Marvell consultîndu-și hărțile. Era un lucrător conștiincios.

— V-am găsit unul, spuse el într-un sfîrșit. Nu va fi nevoie nici măcar să cotim înspre el. Se cheamă... se cheamă...

— Nu vreau să știu cum se cheamă, spuse căpitanul. Le atragem atenția înainte ca să ajungem acolo

— Da, domnule.

— N-am venit pînă aici degeaba.

— Nu, domnule.

— Trebuie să zvîrlim bombele astea *undeva*.

— Da, domnule.

— Nu vreau să irosesc toată blestemata asta de zi.

— N-ar fi cazul, domnule

— N-ar fi cazul de loc.

Puteam vedea oameni de-a lungul drumurilor, și puteam chiar să văd cum se ridică praful în urma carelor cu boi. Unii oameni ne făceau chiar semne cu mîna. Nu cred, chiar dacă aș întîlni pe unii dintre ei, că le-aș povesti vreodată cum fusese ales orașul lor. Probabil că își închipuie că fusese o acțiune divină sau o acțiune de război ; nu le-ar face nici o plăcere să afle adevărul.

Cînd furăm la cinci minute de țintă, locotenentul Marvell anunță că era momentul să pornim încet în jos cu *Odesa iubită*.

— Nu văd nimic, spuse căpitanul Rampey.

— E exact de partea cealaltă a muntelui ăluia, îl anunță Marvell.

— Nu încerca să mă înșeli, îl repezi Rampey.

— Domnule !

Odesa iubită începu să coboare.

Era un orășel mărișor, de fapt chiar un oraș, cam de trei, patru ori mai mare decît Santa Vittoria. Se afla de partea cealaltă a muntelui, dar așezat pe un munte al lui, mai mic, a cărui creastă, o acoperea, numai acoperișuri albe și portocalii, încins cu un zid, așa încît în lumina soarelui părea să fie o cunună pe coama muntelui. Lăsîndu-se în jos pe toate pantele muntelui, se întindeau ogoarele de un verde închis pe care mai tîrziu, din experiența mea de aici, le-am identificat ca fiind terase acoperite de vii. în mijlocul acestei mase verzi, înconjurat de zidurile lui, orașul arăta, de sus, ca centrul unui imens panou de țintă pentru săgeți.

— Marvell !

— Domnule ?

— Ascultă aici, ne-ai găsit o *bijuterie*.

Am avut de furcă cu ușile locașului bombelor ; tirul antiaerian stricase ceva în mecanismul de deschidere. Bombardierul încercă să le deschidă dar înainte de a reuși s-o facă, eram deasupra orașului.

— Pot să vă găsesc o țintă puțin mai departe de-a lungul drumului nostru, spuse Marvell.

— Nu, pe asta o vreau, răspunse Rampey.

Au deșurubat țeava mitralierei mele și începură s-o folosească în chip de levier, încercînd să forțeze ușa.

Coborîsem foarte jos și se vedea orașul foarte clar. Piața era plină de lume, de tejghele, de care și de animale. Trebuie să fi fost zi de tîrg. La un capăt al pieții era o clădire mare, cam ca aici, pe care am luat-o a fi primăria. La celălalt capăt se înălța turnul catedralei orașului.

— Iată acolo jalonul dumitale de ochire, spuse căpitanul Rampey.

Umbra *Odesei iubite* alunecă deasupra orașului, peste ziduri și peste piață și peste fațada bisericii, peste acoperișurile portocalii, transformîndu-le pentru o clipă în roșu închis, și apoi peste celălalt zid, ca un sol întunecat. Avem o zicală aici în Santa Vittoria : „Binele nu se recunoaște decît după ce a trecut, răul atunci cînd vine". Dar, cel puțin în cazul acesta, nu se potrivea. Cînd umbra trecu peste ei, toată lumea se uită în sus ; unii își reluară pur și simplu lucrul, alții ne făcură cu mîna.

Cînd ușile locașului de bombe se deschiseră, *Odesa iubită* se întoarse înapoi peste oraș. În cele din urmă, căpitanul Rampey nu mai așteptă să ajungă deasupra catedralei. Cînd avionul trecu de zidurile orașului, el comandă „Zvîrliți-le afară !", și cu toții devenirăm bombardieri. Am rostogolit bombele prin ușile deschise și le-am împins afară, le-am lovit cu picioarele, iar ele începură să cadă una după alta asupra orașului, mișcîndu-se încoace și încolo așa cum fac bombele, înotînd una după alta ca peștii dintr-un banc.

Încerci să urmărești bomba pe care ai trimis-o tu însuți pe drumul ei, o bombă care a simțit atingerea mîinii tale sau a piciorului tău și crezi că reușești ; dar cînd încep exploziile și cînd încep să erupă pietrele și acoperișurile și cînd încep incendiile și fumul, îți dai seama că n-ai să poți ști exact care-i a ta.

Eram destul de jos ca să putem vedea zăpăceala și jocul dezordonat care avea loc în piață. La fiecare explozie — exploziile păreau că pășesc de-a lungul orașului, cu pași gigantici, spre piață — oamenii începeau să alerge într-o direcție, și la următoarea se întorceau și alergau spre locul de unde plecaseră.

Cu timpul, trebuie că și-au venit în fire, pentru că atunci cînd ne-am întors a doua oară peste oraș, nu mai

era nimeni în centru. În toată piața nu era decît un singur om și acela stătea îngenuncheat în mijlocul ei manevrînd încărcătorul unei arme militare și țintind spre *Odesa iubită.*

— Nenorocitul ăla poate să rănească pe cineva, spuse Marvell.

Aceasta a fost trecerea în timpul căreia trebuia să fie folosită bomba de distrugere, cu acțiune întîrziată, de 250 kilograme. Ea era inima și chiar adevăratul suflet al *Odesei iubite.*

— Ține-o pregătită pînă-ți spun eu, ordonă căpitanul Rampey bombardierului.

Era expert în asta, poate chiar un geniu, posesorul unui talent deosebit cu care-l înzestrase Dumnezeu și care putea fi folosit numai o dată sau de două ori într-o singură viață. Dacă n-ar fi fost războiul, Rampey n-ar fi știut poate niciodată că îl posedă.

— Acuma! spuse el; și la acest cuvînt bomba fu împinsă afară.

Pentru o clipă păru că zboară împreună cu *Odesa iubită;* apoi descrise un arc peste oraș și deodată se scufundă și, fiecare dintre noi, chiar cei care nu aveam instinctul căpitanului Rampey, ne puturăm da seama că va fi un succes.

Cînd ajunse, păru că abia atinge acoperișul de ardezie cenușie al catedralei și apoi că trece prin el atît de repede, încît gaura pe care o produse în acoperiș făcu impresia să se închidă peste ea ca apa peste o stîncă. Era o bombă cu explozie întîrziată, din acelea cu care ți-e totdeauna teamă că nu vor exploda, dar asta explodă, undeva acolo jos, în pivnițele întunecate, și în fundațiile unde trebuie să se fi ascuns multă lume din piață. Primul semn al succesului nu a fost zgomotul exploziei sau senzația de presiune care venea de jos și care poate uneori să ridice avionul și să-l coboare ca pe o barcă sub care trece un val, ci priveliștea zidului catedralei, a întregii fațade, a marelui vitraliu rotund, care fusese așezat mai înainte pe frontonul catedralei, dezintegrîndu-se toate o dată, fiecare bucată părînd că se desface în același timp și că se împrăștie ca niște petale pe pietrele pieței.

După aceea, începu focul, o țîșnitură de flăcări din adîncurile bisericii, o țîșnitură care luă cu ea o mare parte a acoperișului și apoi pîrîitul, în așa fel încît în momentul în care începurăm să urcăm, nu mai rămăseseră în picioare decît zidurile din celălalt capăt al catedralei. Omul cu arma dispăruse.

— N-au mai rămas decît bombele cele mici, spuse Marvell.

— Să nu le irosim, recomandă căpitanul.

Cînd făcurăm o nouă întoarcere, centrul orașului era în flăcări și ascuns de o perdea de fum, dar marginile mai îndepărtate nu fuseseră încă atinse; așa încît am hotărît să începem să lansăm bombele cele mici pe terasele de sub ziduri ca să fim siguri că vor lovi marginile orașului. Oamenii alergau de ambele părți ale zidului și unii dintre ei alergau chiar pe marginea lui și cînd primele bombe începură să cadă în vii, unii dintre oameni săriră de pe ziduri și începură să alerge în direcția bombelor. Nu păreau să știe ce voiau să facă. Un bou care trăgea un car înnebuni de frică și începu să fugă în jos, peste zidurile teraselor, pînă cînd își rupse probabil un picior și carul pe care îl trăgea se prăbuși peste el.

— Cineva ar trebui să sfîrșească chinurile animalului ăstuia spuse locotenentul Marvell.

Într-o parte a orașului, dincolo de zidurile de la miazănoapte, se vedea o pată verde dreptunghiulară, un verde care se deosebea de oricare altul pe care îl văzusem, un verde mai deschis, mai egal și mai luminos decît cel întunecat al viilor și, cînd ajunserăm deasupra lui, am putut vedea că era un teren de sport iar clădirea mare cu acoperișul de țigle roșii de lîngă teren era desigur școala orașului.

Pe teren puteam distinge un bărbat și o femeie stînd la distanță unul de altul; între ei, la intervale regulate, vedeam mici fîșii întunecate, înșirate pe iarbă. Pe teren erau linii albe, presupun pentru fotbal, și la început am crezut că liniile întunecate erau un fel de marcaj pentru joc, dar cînd am ajuns deasupra lor mi-am putut da seama că erau copii. În acest timp, bombele începuseră să cadă sus pe terase și apoi primele dintre ele atinseră chiar zidul, dar bărbatul și femeia stăteau totuși în pi-

cioare pe teren și nici unul dintre copii nu se mișcă. Presupun că bărbatul și femeia își închipuiau că dacă s-ar fi culcat pe iarbă alături de ei, ar fi speriat copiii. Cînd bombele se apropiară, copiii începură să se ghemuiască și, în uniformele lor negre, semănau cu niște mici cocoloașe de funingine, așezate pe iarba verde deschis. Încărcătura de bombe, cea care îi putea lovi, se și afla în aer, dar eu am început să doresc să le pot reține, într-un fel sau altul. Copiii de pe terenul de sport aveau desigur încredere în profesorii lor, deoarece, deși zgomotul devenise desigur teribil de puternic și de înfricoșător, nici unul nu se mișcă ; rămaseră exact unde fuseseră așezați, acolo pe iarbă ; și era bine, deoarece ești mult mai în siguranță în aer liber decît ghemuit sub o bancă a școlii, unde poți fi îngropat sub bîrnele vechi și sub pietre și prins în capcana incendiului.

Încă mai am sentimentul ăsta, al curajului profesorilor și al curajului copiilor. Dacă s-ar fi uitat numai în sus ar fi putut vedea șirul de mingi negre în cădere și ar fi putut să se ridice și să fugă de ele. Dar rămăseseră acolo unde li se spusese să rămînă, cu fața în jos pe locul de joacă, fără să clintească pînă ce prima bombă căzu printre ei și chiar și a doua și a treia, pînă cînd iarba verde deschis începu să sară în aer, amestecată cu bucăți de pămînt, cu flacăra bombei și cu micile cocoloașe întunecate, ca de funingine.

Un soldat își face datoria și aceasta era datoria mea. Și cred acum că o parte din durere mi-ar fi fost cruțată, dacă n-ar fi fost băiețașul. Cînd bombele au încetat, l-am văzut traversînd în fugă iarba către ceea ce mai rămăsese din poarta școlii și am putut vedea că hainele îi erau în flăcări și că băiețașul ardea. Chiar de aici de unde eram, puteam să văd că ținea ceva alb în brațe și am știut dintr-o dată că era important să aflu ce anume era. Ce poate fi atît de important pentru un băiețaș, încît să refuze să-i dea drumul în timp ce el arde ? Asta-i ceea ce mă face să mă deștept uneori noaptea, dîndu-mi seama că strig la el să dea drumul obiectului, și că brațele mele lovesc în toate părțile ca să pot stinge focul cu mîinile mele.

Strada de lîngă școală era largă și pe ea nu se afla nimeni, așa încît băiețașul era ușor de urmărit. Era o stradă abruptă, dar în loc s-o ia la fugă în josul ei, începu să alerge în sus și astfel am știut că încerca să ajungă acasă și la cel care avea grijă de el acolo. Nu fugi prea departe. După cîțiva pași căzu în genunchi și se păru că a stat așa multă vreme, deși probabil că în realitate nu a trecut decît un timp foarte scurt, sper că numai o clipă, înainte de a fi căzut cu fața în jos, pe pietrele străzii ; și cînd căzu, lucrul acela alb pe care îl ținea îi scăpă și începu să se rostogolească sărind în jos pe pantă. Era o minge de fotbal care continuă să sară și să se rostogolească depărtîndu-se de el, mult timp după ce băiețașul încetase să mai ardă, iar noi începusem să ne îndepărtăm de oraș, ca să ne ferim de coloana de foc și de fumul care se ridica. Dar eu încă vedeam mingea albă arzînd în propriii mei ochi în felul în care soarele continuă să ardă minute în șir după ce te-ai uitat la el ; apoi încetă și aceasta și ne ridicarăm în sus, îndepărtîndu-ne de locul acela, îndreptîndu-ne înapoi spre Africa.

— Asta încheie programul acestei după-amieze, spuse căpitanul Rampey.

Umbra avionului alerga peste ogoarele verzi și în urma noastră orașul ardea ca o cunună în flăcări.

— Recunosc un lucru, spuse Marvell. Am făcut o treabă bună.

Aceste cuvinte fură ultimele de care îmi amintesc să le fi auzit la bordul *Odesei iubite*. După asta nu mai am nici o amintire, dar trebuie să fi făcut tot ce trebuie să facă cineva pentru a se despărți de avion, gesturi tot atît de complicate ca acel al tăierii cordonului ombilical care leagă un prunc de mama lui. Nu-mi aduc de loc aminte cum am pășit prin ușa locașului bombelor sau cum am tras de coada de deschidere a parașutei, pentru că în clipa aceea nu aveam dorința s-o fac. Prima mea amintire e aceea că mă prăbușeam în jos spre Italia, cu razele soarelui după-amiezii tîrzii strălucind pe nailonul alb al baldachinului meu, ca și cum aș fi fost atîrnat de o lanternă de mătase, și probabil că lucrul acesta a fost cauza că cei din Santa Vittoria, aflați la miază-zi de mine,

m-au văzut strălucind ca un luceafăr sau ca un augur în înserare.

În momentul acela eram fericit, cîteodată mi se pare că a fost cea mai fericită clipă din viaţa mea, nu-mi dau seama de ce. Alteori mi-o închipui drept cea mai tristă, pentru că m-a rupt de mine însumi poate pentru totdeauna. Am căzut dinspre soare spre umbra munţilor de la miază-noapte, și era frig, iar baldachinul auriu se schimbă într-un albastru albicios, apoi m-am lovit de terasele muntelui care nu mai erau cultivate. Pămîntul era dur, argilă și stîncă, și cînd l-am atins, am auzit cum mi se rupe un os al piciorului, iar mai tîrziu l-am și simţit. Aerul după-amiezii care începea să se răcorească se umflă în baldachinul meu și începui să fiu tîrît în jos, și de-a lungul teraselor, pînă cînd am fost în sfîrșit agăţat de niște viţe bătrîne și ţinut locului de ele. Am tras parașuta în jurul meu și mi-am înjghebat un cuib, așa cum ar fi făcut-o un animal rănit.

Mai tîrziu, în timpul nopţii, am fost trezit de niște oameni scunzi și bruni care miroseau a gunoi și a vin. Nu mi-au spus nimic. M-au ridicat și m-au pus într-un coș mare care puţea a pămînt și a bălegar și a putregai de struguri, au așezat coșul pe spatele unui catîr, ducîndu-mă în sus pe muntele pe care aterizasem. M-am gîndit că o să mă omoare, dar nu-mi păsa. Sufeream tare. Acum eram un dezertor. Eram singur. Dintre toţi americanii pe care îi cunoșteam, eu singur declarasem un sfîrșit personal acestui război și mi-era rușine de mine. Cine eram eu ca să iau o asemenea iniţiativă? Aroganţa actului meu mă copleșea și închideam ochii și imediat ce-i închideam îmi apărea imaginea băieţașului în flăcări. Gîndindu-mă bine acum, nu e de mirare că voiam să mor.

M-au ţinut într-o colibă mică făcută din crengi și crenguţe și paie, drept în mijlocul unui ogor. Nu-mi dau seama pentru cîtă vreme. M-au hrănit cu un fel de brînză de capră, lipicioasă, și cu pîine uscată, cu măsline amare și vin, și dacă n-ar fi fost vinul aș fi murit de foame. Într-o noapte veniră și mă sculară, mă așezară din nou în coș și, către dimineaţă, cînd nu mai puteam suporta,

am auzit zgomotul copitelor catîrului pe pietre și cînd mi-am aruncat privirea din coș am văzut acoperișuri de case și am știut că eram într-un oraș. M-au aruncat jos aici, în coșul de struguri zdrențuit, în Piața Poporului, la ușa Palatului Conducătorilor. Italo Bombolini era primarul orașului, după cum aveam să aflu mai tîrziu, și era primar de cîteva săptămîni, sau poate de mai mult.

DIN *Maximele* lui Italo Bombolini :

Datoria poporului e să-şi vadă de treburile lui.
Datoria guvernului e să-i ajute s-o facă.
Asta este *pasta* [1] politicii.

Conducătorul inspirat, adevăratul principe, oricît ar fi de mare, nu poate fi decît sosul turnat peste *pasta.*

Bombolini

Două săptămîni după ce Italo Bombolini luase în primire funcţia de primar în Santa Vittoria, toată lumea în afară de preotul Polenta, care îl dispreţuia, şi cîrpaciul Babbaluche, care nu era pregătit să-l vadă în această postură, îi recunoscu o calitate. Bombolini era un conducător ; era un conducător înnăscut, era conducător din fire. Era, după propriile sale cuvinte, „sosul peste *pasta.*"

Felul lui de a conduce era atît de natural şi luase puterea cu atîta eleganţă, încît oamenii care numai cu cîteva săptămîni în urmă nu puteau pronunţa numele lui fără ca mai întîi să-l prefaţeze cu „găgăuţă" sau „nebun"

[1] *Pasta*, în italiană e numele generic al tuturor sortimentelor de paste făinoase, şi formează baza elimentaţiei poporului.

începură să-și dea seama că văzuseră tot timpul trăsăturile de conducător ale lui Bombolini.

— Vă aduceți aminte de ziua cînd l-a împiedicat pe Giovannetti să-și omoare nevasta doar vorbind cu el și luîndu-i tîrnăcopul din mînă ? Mi-am spus eu chiar atunci : „Poate să *arate* ca un măscărici, dar are sufletul unui conducător", așa mi-am spus. Atîta pot să vă zic : eu am fost acela care l-am recunoscut primul.

Fiecare avea felul lui propriu prin care îl descoperise pe Bombolini. Pînă la urmă, chiar și Babbaluche fu obligat să admită că Bombolini cîrciumarul poseda anumite calități care erau cel puțin surprinzătoare.

— Dar n-au să țină mult, avea obiceiul să spună cîrpaciul. Merge numai pe nervi și pe noroc. O să vedeți. Undeva înlăuntrul acestui ticălos gras trăiește un măscărici și mai devreme sau mai tîrziu va scoate capul, pentru că un măscărici e un măscărici și va fi întotdeauna un măscărici.

Erau alții, unii dintre cei bătrîni, care nu mai credeau în nimic pe lume în afară de foame și muncă și, la sfîrșit, în moarte.

— O să se oprească, spuneau ei.

E un proverb aici : „Trapul unui măgar nu ține mult" — dar cînd Bombolini continuă să fugă, chiar cei bătrîni începură să se întoarcă împotriva lui Babbaluche.

— Tot mai fuge măgarul, strigă unul din ei către cîrpaci. Poate că măgarul ăsta e un cal.

— Un măgar e un măgar și se va purta întotdeauna ca un măgar, spuse Babbaluche. Așteptați numai. O să-i descoperiți cît mai curînd urechile lungi.

Din prima zi, Bombolini păru să dovedească o aptitudine de a face exact ceea ce trebuie. A doua zi după ce Vittorini îi înmînase insigna de primar, un grup de cetățeni traversă piața spre Palatul Conducătorilor, ca să-i ceară lui Bombolini să renunțe la postul ăsta pentru a putea fi numit altcineva care să nu ducă orașul la ruină.

— Foarte bine, Italo, voiau ei să-i spună cu toată bunăvoința, gluma s-a terminat ; am rîs cu toții. Acum

hai să trecem la lucruri serioase și să găsim un conducător.

Dar, în ziua aceea, nu l-au găsit pe Bombolini. Cînd, în cele din urmă, coborîră spre terase ca să se ocupe de vie, Bombolini ieși din ascunzătoare ca să se ocupe de treburile orașului.

Puse să se mături străzile. Puse să se repare fîntîna și să se curețe sursa de apă de tot putregaiul, iar sticla spartă și cojile de cartofi care pluteau în ea fură curățate și aruncate. În dimineața a treia, oamenii se deșteptară și descoperiră că toate vechile lozinci din Santa Vittoria fuseseră schimbate peste noapte. Cea din Piața Poporului care spunea

CREDE ! SUPUNE-TE ! LUPTĂ !

fusese schimbată în

LINIȘTE CALM RĂBDARE
cele trei mari virtuți ale poporului
italian

un serviciu public

(Semnat) Italo Bombolini, Primar.

Pe zidul vechi și minat al Capelei Strugurilor Darnici, lozinca fostului partid fascist „Nu-mi pasă de nimic“ fusese schimbată în

NE PASĂ

În Orașul de Sus, unde de ani de zile lozinca era:

TRĂIEȘTE PERICULOS — D'Annunzio

Bombolini adăugă

DAR CONDU CU PRUDENȚĂ — Bombolini

Deși pe atunci nu erau automobile în Santa Vittoria, lozinca le dădea oamenilor sentimentul că trăiau în actualitate.

Cînd coborai pe Corso Mussolini era imposibil să nu vezi lozinca de pe zidul casei unde strada ocolea la stînga :

MAI BINE SĂ TRĂIEȘTI O ZI CA UN LEU DECÎT 100 DE ANI CA UN MIEL

Astăzi, cînd cobori pe Corso, poţi citi :

MAI BINE SĂ TRĂIEȘTI 100 DE ANI — Bombolini, Primar.

După a treia zi, grupul de oameni care doreau demisia lui Bombolini nu mai încercă să-l vadă și el începu să se arate pe străzi.

E imposibil acum să-ţi dai seama dacă lucrurile pe care le făcea primarul îi veneau din studiu și din meditaţie, sau dacă erau reacţii ale instinctului. De fapt nu are nici o importanţă. Important e faptul că le făcea.

Buclucul guvernului din ţara asta e că-i format din Cei la Putere și Cei din Opoziţie. Aici, unii sînt negri și alţii albi, dar nu există cenușii. Cînd cei din opoziţie vin la guvern, dau afară pe cei de la putere, și cei noi de la putere fac tot ceea ce pot ca să distrugă programele celor foști la putere, chiar cînd ar putea să le fie de ajutor. E brutal și cîteodată sîngeros și mai întotdeauna captivant, și de obicei nu folosește orașului, dar așa s-au petrecut întotdeauna lucrurile aici.

Geniul lui Bombolini, pentru că așa trebuie să fie considerat acuma, a fost că în loc să proiecteze oamenii în opoziţie, i-a invitat pe toţi la putere. El a format Marele Consiliu al Orașului Liber Santa Vittoria și, în două zile, fiecare dintre clicile despre care se putea prevedea că vor lupta una contra celeilalte, fiecare familie și fiecare forţă din oraș, avu pe unul din membrii săi în guvern. Fiecare era la putere sau avea pe cineva din familie la putere. Numărul membrilor consiliului era aproape egal împărţit între Broaște, Broaște Ţestoase și Capre. Jumătate din membri erau tineri și jumătate erau bătrîni și toţi cei din familiile mari și puternice erau reprezentaţi. Adevăratul secret consta, poate, în faptul că dacă nu toţi erau la putere pentru că asta era imposibil, aproape nimeni nu era în opoziţie.

Giovanni Pietrosanto era Ministrul Apelor Publice, ceea ce însemna că i se dăduse în grijă fîntîna și castelul de apă. Sub conducerea lui Giovanni, canalele pentru împărţirea apei fură curăţate și pompa fu reparată de Longo,

iar toate scurgerile de pe terase fură și ele curățate, așa încît pentru prima oară în douăzeci de ani apa ajungea pe terase pînă la butucii de vie. Nu e cine știe cîtă apă, dar e suficientă să împiedice ca un scurt timp de uscăciune să devină o secetă, lucru pe care Cineva mai mare decît Bombolini nu găsise de cuviință să-l facă.

Sub conducerea fratelui său Pietro, celălalt membru important al familiei, se formă organizația denumită Miliția Populară din Santa Vittoria.

— De ce îți pierzi timpul cu asta ? îl întrebă Fabio pe Bombolini.

Primarul ridică mîna.

— Fundamentul fiecărui stat îl formează legile bune și armele bune. Nu vine de la mine. Magistrul spune că trebuie să avem o armată.

La început lumea rîdea de armată, dar pe cînd cei douăzeci de oameni făceau instrucție în Piața Poporului, după terminarea lucrului, și își perfecționau instrucția, cetățenii începură să vină să-i privească. Pietrosanto are o voce care poate sparge geamurile și instrucția era impresionantă. Fiecare soldat avea dreptul să poarte duminică o banderolă roșie pe braț și să se fălească cu o pană de șoim la pălărie și, în curînd, fiecare tînăr din Santa Vittoria se uita cu aviditate la acea pană, dar armata fu menținută la douăzeci pentru că numai atîtea arme aveau.

Mai erau și alții. Comisar al Sănătății, Răspunzător al Cîntarelor, Ministrul pentru Pîine și *Pasta*, Ministrul Culturii Avansate, Ministrul Treburilor Bătrînilor.

Bombolini încheie a doua adunare a Marelui Consiliu cu aceste cuvinte :

— Un om înțelept a spus o dată : „Prima impresie pe care o capeți despre un conducător și despre mintea lui ți-o formezi văzînd oamenii pe care i-a ales în jurul său". Lăsă mîna în jos. Oameni din Santa Vittoria ! Judecînd după aceste principii, presupun că eu trebuie să fiu socotit un geniu.

La început li se păru că Bombolini era un egoist, dar pe cînd se înapoiau acasă și aceste cuvinte li se învîrteau prin cap și începură să-și dea seama de sensul lor, se simțiră, bineînțeles, măguliți. Și, după cum îi spusese

Bombolini lui Fabio, dacă nu poți să-ți cumperi calea cu bani, cel de-al doilea bun mijloc e să ți-o cumperi cu măguliri, pentru că, după cum o știe fiecare italian, măgulirea te va duce totdeauna undeva.

Se făcură și greșeli. Într-o bună dimineață, Bombolini se hotărî să satisfacă poporul, democratizînd fîntîna de unde se lua apa. De cîteva sute de ani, din motive care nu mai sînt cunoscute, mai multe familii avuseseră dreptul de a se așeza în fruntea cozii care aștepta să ia apă la fîntînă, umplîndu-și ei primii urcioarele. Într-o dimineață femeile găsiră următorul afiș pe fîntînă :

În Ochii Domnului Nu există
Oameni Favorizați.
Primul Venit, Primul Servit.

Ordinul lui Bombolini. Primar.

Proclamațiile erau acum semnate cu o singură inițială ca acele ale Cezarilor. Experimentul în ale democrației merse bine pînă ce Rosa Bombolini traversă piața cu găleata ei de aluminiu de douăzeci și opt de litri, modernă și civilizată, singura de felul ei în Santa Vittoria, și se îndreptă spre fruntea cozii după cum avea privilegiul s-o facă. Pietro Pietrosanto, ca șef al armatei, avea sarcina să impună noua hotărîre în dimineața aceea.

— Înapoi, îi spuse el. La sfîrșitul cozii. Cunoști ordinul.

— Îmi cunosc drepturile, strigă ea. Cu pieptul ei puternic îl îmbrînci pe Pietrosanto. Du-te și spune-i asta ! Spune-i că nici un adunător de zdrențe sicilian cu fundul mare n-are să-și poată permite să vină aici și să jefuiască pe vreunul din Casamassima de drepturile lui.

— Nu-i nimic de făcut, îi spuse Bombolini generalului lui, decît numai să confiști găleata delincventului.

O găleată de douăzeci și opt de litri e o adevărată armă, mai ales cînd e întrebuințată pe neașteptate. Șeful armatei se prăbuși în Piața Poporului, exact ca un taur lovit cu un baros. Pietrosanto ar fi putut înainta o plîngere. S-ar fi putut s-o ducă la vale, pe munte, pînă la Montefalcone, cu acuzația de intenție de omor, dar mîndria lui Pietrosanto n-ar fi putut suporta așa ceva și Bombolini

nu era încă suficient de pregătit să înfrunte o asemenea provocare față de tînărul său regim. În dimineața următoare, afișul dispăru și vechile obiceiuri continuară, și acesta fu sfîrșitul democrației pure în Santa Vittoria. În noaptea aceea, Bombolini îl puse pe Fabio să scrie următoarele în cartea lui : „Nu e nimic mai greu de realizat, și mai îndoielnic ca reușită, decît încercarea de a iniția o nouă stare a lucrurilor. Pentru că reformatorul îi are ca dușmani pe toți cei care prosperă datorită vechilor obiceiuri." Îl antrena pe Fabio pentru postul de primar al orașului cînd el nu va mai fi acolo.

Așa, deci, mergeau lucrurile în Santa Vittoria pentru Italo Bombolini. Poporul avea încredere în el și apoi, în timp ce vara înainta, recolta începea să arate bogată și sănătoasă. Strugurii erau abundenți și grași : arătau ca niște animale sănătoase. Cînd strugurilor le merge bine, toate merg bine în Santa Vittoria.

Dacă nereușita cu democratizarea fîntînii fu prima eroare din toate lucrurile pe care le realiza, presupun că se poate spune că eu am fost a doua eroare importantă a sa, deoarece eu am fost acela care era cît pe aci să-i răstoarne guvernul. Am intrat în Santa Vittoria în aceeași dimineață cînd fusese obligat să scoată afișul de la fîntînă.

UN lucru ar trebui să fie spus dintru început. Deşi Fabio della Romagna, cel puţin, pentru un timp m-a urît, numai lui îi datorez viaţa. Cei dintîi oameni care mă văzură în dimineaţa aceea în Santa Vittoria, mă crezură mort. Unul din ei îmi pipăi picioarele şi, cînd le simţi reci, deoarece sîngele se scursese din ele cu ceasuri în urmă, îmi luă ghetele. Cînd îi trimiseră vorbă lui Bombolini despre cadavrul meu, el fu de acord cu toată lumea că ar trebui să fiu ridicat de acolo de îndată, mai înainte ca soarele să se ridice prea sus, şi să fiu îngropat undeva, sub nişte stînci, în cariera de piatră. Frica lui Bombolini era că crima, dacă acesta era cazul, va fi adusă la cunoştinţa celor din Montefalcone şi apoi va veni poliţia, iar libertatea oraşului va fi primejduită. Îl trezi pe Fabio şi acesta coborî treptele Palatului Conducătorilor, să ia măsurile necesare ca să fiu îngropat în cariera de piatră, dar aruncînd o singură privire asupra mea, cum şedeam acolo în coşul de struguri, îşi dădu seama că trăiam.

În ceea ce-i priveşte pe morţi, oamenii sînt cam ciudaţi în Italia. Moartea îi fascinează, dar nu şi trupul pe care mortul îl lasă în urma sa. Cîteodată oamenii sînt atît de grăbiţi să scape de trup, încît se comit greşeli.

Babbaluche care cînd nu cîrpea făcea sicrie, ştie multe poveşti despre bărbaţi şi femei care înviaseră la zgomotul pămîntului ce ploua peste acoperişul a ceea ce avea să fie ultima lor locuinţă. Unghiile rămase înfipte în lemnul

moale al cutiilor, pretinde Babbaluche, sînt monumentele ridicate acestor zbateri tăcute.

În loc să mă ducă la carieră, m-au dus în sus pe scări în Palatul Conducătorilor, și m-au culcat în pat. Nu-mi dau seama cît timp am stat acolo. De trei, patru ori pe zi, Angela venea și, ținîndu-mi capul în poală, îmi băga cu lingura în gură supă și *pasta* și pîine moale muiată și cîteodată îmi turna pe gît un păhăruț de vin. Nu-mi închipuiam că o să mă vindec vreodată, nici nu speram așa ceva. Înclinam spre moarte. Osul piciorului se sudase, dar se sudase greșit. Stăteam culcat în pat, în întuneric, ceasuri de-a rîndul, fără să fac o mișcare. Cînd era lumină în piață, nu știam niciodată dacă soarele răsare sau dacă apune.

După cîtva timp, o săptămînă sau două, am început să-mi dau seama că, fără nici un efort din partea mea sau fără a fi măcar conștient de faptul ăsta, începeam să înțeleg toate strigătele sau chemările pe care le auzeam de jos sau din piață. Graiul părinților mei îmi revenea. Îl învățasem pe cînd eram copil mic, dar mai tîrziu, deși era vorbit în casă, îl uitasem. Nu vorbeam cu familia mea decît englezește și nu-i ascultam decît dacă îmi vorbeau în ceea ce numim noi americana.

Mai visam noaptea băiețașul, și omul acela gras sau fiica lui veneau să mă țină în timp ce țipam și loveam în perete și mă ascundeam sub pătura care se uda de transpirație. Dar am știut că pe undeva hotărîsem să trăiesc atunci cînd, într-o dimineață, fata întîrzie cu supa și la început mi s-a făcut foame, iar pînă la urmă am fost furios pe ea. Și cînd veni, înconjurată de toate izurile, supă fierbinte și pîine bună și săpun mirosind tare și prospețimea ei, îmi dădui seama că zîmbesc.

Din nu știu ce motive mi-era rușine, ca și cum nu aveam dreptul, în lumea asta, să zîmbesc. Voiam să-i spun bună dimineața și să vorbesc cu ea, dar mi-era frică să încep. În tot acest timp, nu lăsasem pe nimeni să știe că le înțeleg graiul. Știam că era un dialect și că părinții mei veniseră desigur din vreun sat din regiunea asta, dar nici măcar nu-i știam numele. Asemenea fiu le fusesem. Îmi era rușine de faptul că nu le spusesem nimic despre grai. Înșelam niște oameni care luaseră anumite

riscuri ca să mă ajute. La început nu avusesem intenții rele, era numai faptul că eram prea obosit și prea puțin interesat ca să vorbesc și, în același timp, era o formă simplă de autoapărare. Oamenii vorbeau de față cu mine cum ar fi vorbit de față cu idioții, sau cu surzii, sau cu copiii mici. O singură dată am fost cît p-aci să mă dau în vileag.

Bombolini și Fabio se găseau în camera mea împreună cu nișe tineri care voiau să mă vadă. Fiecare om din Santa Vittoria venea să mă vadă într-o zi sau alta. Au foarte puțin de făcut aici, și eu eram un subiect de curiozitate. Îmi pipăiau hainele, iar unii din ei își frecau chiar mîinile de-a lungul spatelui și brațelor mele. Mă întrebam care dintre ei purta ghetele mele. N-am aflat-o niciodată. Oricine le-ar fi luat, le va ține în familie pînă cînd voi muri, poate chiar cincizeci de ani, și cînd nu voi mai fi, va ieși la iveală cu ele, probabil chiar la înmormîntarea mea. Așa sînt ășia de aici.

Tinerii erau gata să plece, îi plictisisem, cînd unul din ei se uită în piață de la fereastra mea.

— Oh, Dumnezeule, Malatesta s-a înapoiat.

Au alergat cu toții la fereastră, lîngă care se așezară în genunchi, deoarece era o fereastră joasă, și priviră în piață. Vocile lor și felul cum își opreau răsuflarea mă interesă.

— E aia înaltă, spuse unul din ei, aia îngîmfată. Cum o mai cheamă ?

La început nici unul din ei nu-și putea aminti. Toți aveau cîte o poreclă pentru ea. „Mînzul", Picioare Lungi", „Țurțur de gheață". Bombolini îi spunea „Uliul."

— Caterina, spuse unul în cele din urmă.

— Caterina, repetară cu toții. Da, Caterina.

Traversa Piața Poporului către strada care coboară din Orașul de Sus și, pentru că purta pantofi de oraș pe pavajul inegal, nu umbla în felul în care umblau celelalte femei. Femeile de aici umblă ca și cum ar duce o povară. Nu e neplăcut de privit. Se mișcă încet, cu un fel de grație puternică în mers și corpul li se leagănă dintr-o parte în alta tot atîta cît se mișcă și înainte. Toate erau grațioase, și femeile din orașul Santa Vittoria, și aceasă Caterina Malatesta, dar grația lor era diferită. Prin asta nu vreau

să înjosesc femeile din Santa Vittoria, pentru că unele din ele sînt foarte frumoase, dar diferența dintre ele era ca aceea între un cal de povară și un cal de curse. Fiecare își are întrebuințarea sa în lume și frumusețea sa, dar unul e făcut pentru a fi folosit și pentru muncă, iar celălalt pentru a fi admirat și a fi călărit ușor.

Ducea două geamantane și, cu toate că păreau grele, nimeni nu făcu cel mai mic efort s-o ajute, iar ea nu ceru nici un ajutor. Femeile care așteptau în coadă la fîntînă o văzură, dar nu dădură nici un semn că ar fi văzut-o. Nu mă prea pricep la rochii, dar ale ei erau de felul pe care chiar omul cel mai ignorant le recunoaște a fi din cele care costă scump și care sînt ceea ce se cheamă foarte șic.

— Trebuie că nemții le fac o viață a dracului de grea la Roma, spuse Bombolini.

— Astea nu se înapoiază decît cînd dau de necaz.

— Probabil că i-au băgat bărbatul la închisoare. Cum îl chema ? Nimeni nu știa.

— Poate că l-au omorît, spuse unul și toți clătinară din cap și rămaseră, un timp, tăcuți.

— Ia priviți cum umblă. Zip, zap, zip ! Ca și cum ți-ar spune : „du-te și te spînzură !"

— E o bestie. Stoarce vlaga din bărbați. Nu e bună de nimic. Dacă te-ai însura cu ea ai avea distracție în pat și ai muri de foame.

Așa spuneau despre ea. Avem o zicală aici : „Ceea ce nu poți căpăta, ponegrește". Și asta era ce făceau ei, dar eu n-o știam pe atunci.

— Dar e foarte frumoasă, am rostit eu în italienește, și nici unul dintre ei nu băgă de seamă.

Era cea mai frumoasă femeie pe care o văzusem vreodată.

Într-o dimineață, m-am trezit și am descoperit că în cameră era răcoare, iar cînd m-am aplecat din pat și m-am uitat peste piață și peste case, spre munții de dincolo, am văzut că erau acoperiți de zăpadă. Cîndva în timpul nopții, nevăzută și neauzită de noi, o furtună mare, o bătălie între căldura din miază-zi și frigul din miază-noapte, se iscase acolo sus și acum rîuri albe

curgeau pe povîrnișul munților. Cînd Angela veni cu supa am spus :

— Dacă te duci la fereastră ai să vezi ceva splendid.

Puse jos supa și se duse la fereastră, se cinchi lîngă ea, iar în clipa aceea mi se păru foarte frumoasă.

— Nu văd nimic, spuse ea.

— Sus pe munți. În dimineața asta e zăpadă.

— Ah, vîntul nou ! Se întoarse către mine. Vîntul nou a pus capăt verii. E bine pentru struguri.

Vorbea cu mine în dialect și nu părea de loc surprinsă că puteam să-i răspund sau s-o înțeleg.

— Acum vor veni nopți răcoroase și zile calde, spuse ea. Asta mărește cantitatea de zahăr din struguri.

— Nu ești mirată că vorbesc ?

— Ne întrebam cînd vei începe să vorbești. La urma urmei ești aici de cîteva săptămîni.

— Dar eu vorbesc destul de bine, nu crezi ?

Ridică din umeri :

— Copiii mici încep să vorbească de la doi ani. Dumneata ești om în toată firea.

Totuși, coborî și le spuse că începusem să vorbesc și în timp ce miracolul limbii mele nu produse nici o surprindere, se iscă însă interes și chiar senzație, pentru că acuma puteau să trateze cu mine. Bombolini, urmat de alți cîțiva membri ai Marelui Consiliu, urcă în fugă scara spre camera mea.

— Se spune că vorbești foarte bine, îmi spuse el. Bun ! Mă luă de mînă și mi-o scutură cu mare putere. Se întoarse către ceilalți : Ce v-am spus ? Ce v-am spus despre el ? Îmi luă din nou mîna cu atîta violență încît piciorul începu să mă doară. Iată o persoană foarte superioară. Iată pe cineva foarte special. Ne aflăm în prezența unei făpturi omenești de o categorie superioară.

Mă strînse de mînă și coborî fără măcar să mă audă spunînd o vorbă în dialect sau în italienește.

Dintre toți cei pe care îi puteam auzi jos, numai Fabio nu părea impresionat de faptul că vorbeam limba lor.

— În realitate e un fel de truc, le spuse el oamenilor.

Le povesti tuturor celor care voiau să-l asculte despre un idiot pe care îl angajaseră la Academie ca să curețe oalele de noapte, și care învățase nemțește într-o lună.

— Să vedeți, le spuse Fabio, capacitatea de a învăța o limbă în felul acesta e în unele cazuri un semn de idioție.

Nimeni nu înțelegea ce încerca să le explice Fabio și nici eu n-am înțeles atunci.

— Ce te tot încăpățînezi să ne spui cu asta ? îl întrebă Bombolini. Parcă ai avea ceva contra omului ăluia.

— N-am nimic contra lui, răspunse Fabio. Vreau numai să vă dau o explicație corectă, să așez lucrurile în adevărata lor perspectivă. A învăța o limbă în modul ăsta nu e un semn de inteligență.

— Dar ăsta-i tocmai cazul, spuse Bombolini. Mă așteptam ca el să învețe limba. Îți poți da seama că e strălucit. Reiese din toată înfățișarea lui.

Cîtă desperare i-am pricinuit lui Fabio în zilele acelea, ar fi trebuit să-mi dau seama.

Deși primarul nu rămăsese lîngă mine ca să mă audă vorbind în prima zi, se părea că nimic nu-l putea opri să vină din nou în zilele următoare și începu să-mi pară rău că avusesem ideea nefericită să deschid gura. Venea după-amiezile cînd eram adormit, venea noaptea și stătea cu mine pînă ce adormeam de față cu el, punîndu-mi întrebări despre cum se petrec lucrurile în America, despre guvern și despre organizarea statelor, despre administrarea orașelor și despre felul cum acționau poliția și tribunalele și despre întocmirea legilor și încasarea impozitelor — pînă cînd începu să-mi fie groază de sunetul pașilor lui pe trepte. Mai mult însă decît de prezența lui inoportună și de efortul pe care o implica, mi-era rușine de ignoranța mea.

— Nu știu nimic despre asta, spuneam eu. Nu pot să răspund la acest lucru. Nu m-am ocupat niciodată de așa ceva, n-am aflat-o niciodată.

— E un om înțelept acela care poate spune : „Nu știu", răspundea Bombolini. Bun om !

Întorceam capul la perete, stingherit.

— Numai cei înțelepți cunosc gradul cunoștințelor lor.

Puținele răspunsuri pe care i le puteam da, le punea deoparte așa cum un cerșetor pune deoparte bucățica de carne din ciorba lui. Le pescuia mai înainte de a putea

să-i fugă și apoi le rostogolea în gură, apreciindu-le savoarea, înainte de a le înghiți.

— Strălucit, obișnuia să spună. Lucrurile astea pe care mi le spui sînt strălucite.

Ajunsesem pînă acolo încît nu mai puteam suporta să văd fața lui Fabio, în momentele acelea. Totuși, pînă la urmă, Fabio fu acela care putu să-și dea seama de ce Bombolini se purta așa cu mine. Descoperise pe atunci motivul pentru care Bombolini avea un succes atît de uimitor în guvernarea sa, motivul care îl schimbase, peste noapte, dintr-un măscărici într-un prinț. Ceea ce descoperise Fabio era că Bombolini nu mai era de loc Bombolini, ci altcineva care trăise cu cinci sute de ani înaintea lui. Cînd era pus în fața unei probleme sau trebuia să ia o decizie, Bombolini nu se alarma, ci se referea la *Principele* și la *Maximele* și îl punea pe Niccolò Machiavelli să-i dea răspunsul de rigoare. Din aceste cărți și de la acest om își trăgea el înțelepciunea, siguranța, echilibrul și puterea. Bombolini nu era decît o față și un trup și o gură a Magistrului. Nu toate răspunsurile erau în cărțile lui, bineînțeles, dar faptul important era că Bombolini simțea că erau, și convins de acest lucru nu-i era frică și nu avea scrupule.

Dar pe undeva, în desfășurarea evenimentelor, existau probleme cărora chiar Magistrul nu le putea da soluții și, din această cauză, și nu din simpatie pentru mine, Bombolini se dovedi a fi un luptător atît de formidabil în favoarea mea, cînd conflictul între Babbaluche cîrpaciul și Abruzzi americanul amenință să sfîșie Orașul Liber Santa Vittoria și să-i doboare guvernul.

Viața nu s-a schimbat prea mult din zilele cînd Machiavelli pășea morocănos pe străzile Florenței, totuși unele lucruri se mai schimbaseră și aceste lipsuri în știința Magistrului erau acelea care îl înfricoșau pe Bombolini. Pentru a trece peste ele, avea nevoie de un reprezentant al Noii Stări de Lucruri, de cineva călit în focul Noii Culturi, după cum spunea Fabio. Și cine s-ar fi potrivit mai bine, decît un om căzut din Lumea Nouă? Pentru scopurile lui Bombolini, pentru liniștea și siguranța lui, era esențial ca eu să fiu strălucit și el avu grijă să dovedească tuturor că eram. Imediat ce am fost în stare să

stau în picioare cu ajutorul unei cîrje pe care mi-o confecționase cîrpaciul, am fost poftit jos să iau parte la una din ședințele guvernului și, după o săptămînă, am fost rugat să intru în Marele Consiliu ca membru cu toate drepturile, în calitate de Ministru Fără Portofoliu, ca să-mi dau avizul asupra treburilor curente. Mă întrebam ce-ar fi gîndit cei de la Liceul Benjamin Franklin, pe care l-am părăsit în cursul inferior, dacă m-ar fi văzut stînd în Marele Consiliu ca Ministru Fără Portofoliu.

Așa stăteau lucrurile cînd Babbaluche se prezentă pe terasa Palatului Conducătorilor, într-o noapte, în timpul unei ședințe a Marelui Consiliu și, ivindu-se în mijlocul ședinței, arătă cu degetul spre mine.

— Uitați-vă la acest netrebnic, spuse el. Priviți-l bine !

Ei se uitară la mine și cred că am roșit, pentru că, de la început, mă simțisem un impostor în această adunare. Aveam senzația că sînt gol în fața lor.

— Din cauza acestui netrebnic fiecare dintre voi e în pericol să intre la pușcărie și să-și piardă via.

Pierderea viei fu aceea care îi atinse mai mult.

— Știți cine e ticălosul ăsta ? Știți ce reprezintă ?

Am crezut că descoperiseră că sînt un dezertor, și mi-am lăsat ochii în jos, ceea ce nu era în sprijinul imaginii pe care oamenii și-o făcuseră despre mine.

— Acest netrebnic e un inamic al statului.

Argumentul lui era că, în pofida căderii guvernului lui Mussolini și înscăunarea guvernului Badoglio, America era încă în război cu Italia și, prin faptul că fusesem numit membru al Marelui Consiliu, fiecare membru se făcea vinovat de trădare și de actul infamant de colaborare cu inamicul.

— Sînteți colaboraționiști, le spuse Babbaluche. Știți ce le fac colaboraționiștilor ? Toți știau ce le fac. Le luau casa și le confiscau pămîntul și le scoteau butucii de vie din rădăcină.

— Mai rău, sînteți vinovați de complicitate.

Nimeni nu știa ce pedeapsă presupunea complicitatea, dar dacă asta era mai rău decît colaborarea, nimeni nu avea nevoie să o știe.

Ar fi fost normal ca Bombolini să nu-mi ia atunci apărarea și n-am nici un dubiu că așa ar fi procedat, dacă

nevoia de mine nu ar fi fost mai mare decît riscul de a fi considerat complicele meu. Ar fi putut să mă pună într-un car și să mă ducă la Montefalcone, unde m-ar fi predat autorităților. Ar fi însemnat sfîrșitul necazurilor sale și i-ar fi adus chiar unele mici avantaje ; dar se luptă pentru mine.

M-au scos din cameră și în curînd am adormit, așa încît n-am știut niciodată ce s-a vorbit în cursul dezbaterii. Aceasta a continuat cu furie, toată noaptea, și am impresia că a fost dură, pentru că nimeni nu a vrut vreodată să-mi vorbească de ea. Cîndva, în primele ore ale dimineții, deveni în cele din urmă o chestiune de încredere în guvern și în conducătorul său. Problema se punea dacă să fiu predat, iar ei să se afle în siguranță, sau să mă păstreze între ei cu riscul pierderii viilor și chiar a vieților lor. Cine ar fi putut avea încredere într-un guvern care încerca dubii asupra drumului pe care trebuia să-l urmeze ? În zori, Babbaluche se ridică și începu să citească o foaie de hîrtie pe care scrisese :

Hotărăște. Că poporul gloriosului Oraș Liber Santa Vittoria, pierzînd orice încredere în capacitatea conducătorului Bombolini de a mai conduce...

După aceea au votat și nimeni nu mi-a destăinuit vreodată numărătoarea voturilor, așa încît, desigur, trebuie să fi fost vot secret. Nimănui nu-i face plăcere să-mi spună cît de aproape ajunseseră de hotărîrea de a mă pune într-un car și a mă transporta la Montefalcone. Dar oricare ar fi fost numărul voturilor, Bombolini reuși să facă ceea ce nu reușise Benito Mussolini.

Am auzit spunîndu-se că victoria nu fusese prea onorabilă. Tot felul de lucruri fuseseră promise în schimbul a tot felul de voturi. Am auzit, de exemplu, că fusesem descris ca un tînăr bogat care ar putea într-o zi să se înapoieze și, în recunoștința lui, ar putea înzestra orașul cu așezăminte de felul unor școli sau cazărmi de pompieri. Dar poate că asta nu-i adevărat ; nu știu sigur nici pînă în ziua de azi.

Bombolini nu-și bătuse capul cu nimic din toate astea pentru că făcuse ceea ce italienii învață să facă mai presus de orice : răbdase.

De ce oare venise Babbaluche cu această acuzație, el care, mai mult decît noi toți, îi ura pe nemți și pe fasciști ? Era, după cum mi-a explicat mai tîrziu Vittorini, un blestem al națiunii și un blestem al sîngelui. E în firea lui Babbaluche să pună în încurcătură și să distrugă guverne. Națiunea e plină de oameni ca el. În felul acesta, ei își găsesc demnitatea. E singura lor ocupație și singura lor adevărată pasiune.

— Sînt ca niște muște în ciorba statului, îmi spuse Vittorini. Nu sînt foarte mari, dar trebuie scoase, altfel ar face să se strice tot castronul de ciorbă.

De ochii lumii m-au declarat arestat și au trimis vorbă despre mine la Montefalcone prin Fungo, un idiot de aici, care, fără îndoială, avea să piardă comunicarea pe drum și avea să mintă că a înmînat-o carabinierilor. M-au scos din Marele Consiliu și am devenit un ex-ministru, fără nimic.

De atunci încoace, Bombolini nu a mai fost niciodată provocat. Constituisem dovada lui de spirit inferior, dar îl depășise și, prin această depășire, își întărise poziția. Ziua următoare, ca o demonstrație de putere, se declară el însuși Căpitan al Poporului, în loc de primar, un titlu vechi și onorat în această regiune, iar după un timp chiar și Babbaluche ajunse să-i spună Căpitan.

DIN *Maximele* lui Italo Bombolini.

Oricine poate fi puternic prin bani.
Cu bani, puterea nu e un talent ci o obligaţie.
Şmecheria e să fii puternic fără bani.

— Italo Bombolini

Oricine poate face jumări cînd are ouă.
Numai un om puternic poate să facă jumări fără nici un ou.

O ZICALĂ DIN SANTA VITTORIA.

Lunile acelea de vară din Santa Vittoria au fost bune. În Italia era foamete, dar aici nu se simţea. Toate se împuţinaseră, dar nu era chiar foamete. Mai era vin bun de comercializat şi de vîndut. Cea mai mare parte a vinului de aici e vermut, care e un amestec de vin şi de ierburi aromatice şi vermutul pe care îl facem noi e bun. Lucrul ăsta nu e nici fanfaronadă nici minciună. Eu scriu o istorie şi e un fapt simplu şi recunoscut că vinul produs în Santa Vittoria e unul din cele mai bune din lume.

Vermutul e lăsat să îmbătrînească un an sau doi, în funcţie de cantitatea de zahăr şi de acid din struguri, de timpul şi de luna în care se face culesul, de poziţia

lunii în timpul recoltatului și de șoaptele pe care zeii strugurilor le strecoară în urechea lui Butuc Bătrîn, singurul de aici care îi poate auzi. De obicei cea mai mare parte a vinului e vîndută familiei Cinzano, care o revinde în lumea întreagă, dar din cauza războiului vinul se afla încă în Santa Vittoria. Cînd aveam nevoie de alimente, se încărcau trei sau patru care cu vin de la Pivnița Cooperativei Vinicole și se trimiteau la Montefalcone, unde vinul nostru găsește întotdeauna o piață de vînzare. Carele se înapoiau în sus pe munte, a doua zi, încărcate cu făină pentru pîine și *pasta*, cu saci plini cu ceapă, sare, ardei verzi și ardei roșii, cutii de sardele și scrumbii din Sicilia, cu burdufe de brînză și roți de cașcaval, care întregi pline de anghinare, cîteodată cu lăzi de cireșe și coșuri de fructe din nord, cîrnați uscați de porc, salam, măsline negre și măsline verzi, vin negru, ieftin, în damigene, deoarece vinul nostru e prea bun ca să fie băut în fiecare zi — o damigeană de-a noastră pentru trei damigene de-ale lor — coșuri cu fasole și cu linte și cutii și damigene cu untdelemn de măsline în care ne muiam pîinea. Cînd carele se înapoiau în sus pe munte, nu-ți mai venea a crede că în Italia e război.

Dar ceva se întîmpla în Italia. Sentimentul ăsta îl aveai chiar aicea sus. Fuseseră vremuri cînd circulația a două sau trei camioane într-o dimineață se considera mare trafic pe șoseaua de la Montefalcone, dar acuma zgomotul camioanelor și al vehiculelor pe șenile sau chiar al tancurilor se putea auzi dinspre Drumul Rîului toată ziua, pînă tîrziu în noapte.

O simțeam, dar nu ne privea. Aveam de mîncare, vremea se menținea bună și strugurii se umflau ca niște femei însărcinate.

Ca sursă de primejdie, oamenii din Santa Vittoria se uitau mai mult în sus spre cer, de unde le putea veni un brusc potop de ploaie, sau chiar grindină, și nu jos, spre șoseaua de la Montefalcone.

Dacă națiunea italiană era în primejdie de a se dezmembra, orașul Santa Vittoria nu se simțise niciodată atît de unit. Și pentru aceasta, tot creditul trebuie să-i fie acordat lui Italo Bombolini. Dăduse orașului un pro-

gram de grandoare. Lîngă patul lui, în Palatul Conducătorilor, atîrnase următorul afiş :

Nimic nu face ca un prinț să fie mai stimat decît isprăvile grandioase și faptul de a putea da dovadă de bravură.

Acestea țin mintea poporului în nesiguranță, îl fac să se mire și îi dau o preocupare îndreptîndu-i atenția spre rezultate.

Problema primarului, după spusele lui, era cum să realizeze isprăvi mărețe într-un oraş unde oamenii mînă boii cu mătura și tigaia, în speranța de a avea o surpriză gratuită.

Cum poți să realizezi grandoarea într-un oraş atît de sărac, încît un om îl provoacă la ceartă pe altul numai pentru ca în timpul cît ei se ceartă, măgarul lui să poată mînca iarba celuilalt ?

Cum poți să faci dovadă de bravură într-o localitate unde un om poate fi văzut stînd o dimineață întreagă așteptînd ca vîntul să doboare în stradă o pară de pe un pom, proprietate particulară, astfel ca para să devină bun public ?

Cum poți să realizezi cel mai mic lucru cînd tezaurul public e atît de gol, încît, dacă ai adăuga o singură monedă aceasta i-ar dubla conținutul ?

Bombolini începu prin a schimba numele tuturor străzilor. Avură loc adunări publice, contestații printre copii, tineri și bătrîni, se votă și se răsvotă, se ținură discursuri și se iscară controverse, pînă ce orașul se găsi într-o stare de zarvă și de excitare civică.

În cele din urmă, Piața Mussolini deveni Piața Matteotti, numită astfel după prima victimă a regimului fascist. Fu o decizie foarte apreciată de toți. După război, am fost surprinși să constatăm că alte cinci sute de orașe italiene procedaseră la fel.

Corso Mussolini deveni Corso Cavour, pentru că suna frumos și pentru că fiecare oraș trebuie să aibă ceva care să poarte numele lui Cavour.

Apoi veni rîndul întregului *Risorgimento*[1]. Nu-i niciodată o problemă să numeşti ceva atîta timp cît te poţi adresa numelor din *Risorgimento.* Unele străzi au fost chiar denumite după Mazzini, Garibaldi, după Cămăşile Roşii[2]. Uneia dintre străzi i se dădu chiar numele de Vittorio Emmanuelle[3] şi cînd nimeni nu ştiu „al cîtelea" Vittorio era el exact, cifra a fost lăsată deoparte şi acuma Vittorio Emmanuelle ţine locul oricăruia dintre ei ai dori.

Strada lui D'Annunzio Poetul puse o problemă, deoarece nimeni, nici chiar Fabio nu cunoştea vreun poet care să se poată compara cu D'Annunzio.

— Care e cea mai importantă operă literară a Italiei ? îl întrebă Bombolini pe Fabio.

— *I Promessi Sposi*[4], răspunse Fabio.

— Eşti sigur ? N-am auzit niciodată de ea.

— Nu-i nici o îndoială.

— Atunci, cine a scris-o ? întrebă Bombolini şi Fabio se roşi.

Numele îi scăpa şi, ca să iasă din încurcătură, strada fu numită „Autorul Cărţii *I Promessi Sposi*", deşi oamenii o mai numesc încă şi azi Aleea Ţapilor, cum făcuseră întotdeauna.

Acţiunea a fost un mare succes. Nu costase nimic, dar făcuse ca oamenii să se simtă mai apropiaţi unul de altul. Poate că omul cel mai întristat fu însuşi Bombolini. Cînd se dăduse nume ultimelor străzi, pieţi şi uliţi, Fabio îl găsi pe Bombolini şezînd în întunericul sălii celei mari din Palatul Conducătorilor, căreia în dimineaţa aceea i se schimbase numele în Palatul Poporului.

— Poporul nutreşte viciul ingratitudinii, îi spuse el lui Fabio.

Eu tocmai coboram pe scări, cu cîrjele mele.

— Să n-ai niciodată încredere în popor, în legătură cu nimic, strigă el la mine. Îţi vor arăta colţii uitării.

[1] Denumirea epocii din istoria Italiei, cuprinsă între 1820 şi 1830, caracterizată prin luptele pentru cucerirea independenţei.

[2] Mica armată a lui Garibaldi.

[3] Numele mai multor regi ai Italiei.

[4] *Logodnicii,* capodopera lui Alessandro Manzoni (1785—1873).

Și eu și Fabio eram încurcați și încercarăm să ne îndepărtăm privirile de la Căpitan, fără să dăm însă impresia că nu ne uităm la el.

— Ia priviți-i acolo afară, plimbîndu-se, bucurîndu-se. Știți de ce ? Pentru că eu le duc în spinare grijile, pentru asta. Ingratitudine ! Trînti ușa și sala se cufundă iarăși în întuneric. Știți ce este ingratitudinea ? Ingratitudinea este fisura în canalul care schimbă apele plăcute ale vieții într-o oală de noapte care se scurge. Ticăloșii ! Își trase un scaun și se așeză la masă. N-au dat numele meu nici măcar unei arcade !

Eram bucuroși că nu-l puteam vedea, deoarece amîndoi simțeam că începuse să plîngă.

În dimineața următoare, totul era ca și cum nu se întîmplase nimic. Bombolini părea tot atît de strălucitor ca soarele. Se spune undeva că iscusința iscusinței e să faci ca o realizare să pară neiscusită și asta era ceea ce făcea Căpitanul Bombolini cu orașul Santa Vittoria. Cu excepția lui Fabio și cîteodată a mea, nimeni nu-și da seama de toată munca și chibzuiala care intrau în cele ce le făcea el și cîtă dăruință personală cuprindeau.

— Fabio, spuse Bombolini. Du-te și adu-ți caietul de însemnări. Ai să vezi un om făcînd jumări fără nici un ou și vreau să-ți dai seama cum am s-o fac.

Fabio fusese acela care îmi salvase viața și tot Fabio fu cel care o făcu pe Caterina Malatesta să vină să-mi îndrepte piciorul. N-am înțeles-o atunci, dar dorința lui era ca piciorul meu să se înzdrăvenească mai repede, ca să pot părăsi Santa Vittoria.

— Ești un ostaș și un ostaș trebuie să depună toată străduința ca să-și găsească din nou camarazii, așa încît să poată continua să lupte, îmi spuse Fabio.

Am încuviințat din cap.

Fabio nu mai era omul care fusese înainte. Chiar eu, un străin, puteam să-mi dau seama. Era posac, apoi trist și, în cele din urmă, aproape mereu supărat, fățiș ; începuse să bea prea mult. Fabio umbla beat, cea mai mare parte a timpului.

Toţi spuneau că era din cauza cărţilor. Îl rugau să renunţe la cărţi deoarece se vedea limpede că mintea îi ajunsese la punctul de ruptură. Nu ştiam pe atunci, şi încă multă vreme după aceea, că ceea ce-l distrugea pe Fabio era faptul că o vedea pe Angela Bombolini hrănindu-mă cu supă şi că o auzea pe Angela Bombolini vorbindu-mi, în timp ce eu stam întins în patul meu din Palatul Poporului.

Bombolini se dusese personal în Oraşul de Sus s-o vadă pe Malatesta — aşa i se spunea — şi ea i-a rîs în obraz. Chiar după acest eşec, oricît de timid era, Fabio se duse şi el s-o viziteze şi, pentru motive pe care nu le ştim, Malatesta acceptă să vină să mă vadă. În aşa măsură de disperat trebuie să fi fost Fabio.

Nu era doctoriţă în sensul unei autorizaţii de a practica medicina în Italia, dar urmase cursurile facultăţii de medicină de la Roma pînă în ultimul an, cînd tatăl ei, ca să salveze familia, o obligă să părăsească studiile şi să se mărite cu un tînăr bogat din Roma, dintr-o familie nobilă şi cu influenţă, care era un fascist cu perspective şi un prieten al Contelui Galeazzo Ciano.

Familia ei fusese pe vremuri foarte importantă în regiune. Pe atunci posedaseră pămînturi întinse, dar începuseră să le piardă, bucată cu bucată, în felul în care familiile predestinate dezastrului pot găsi mijlocul să le piardă. Nu iubeau pămîntul şi, ceea ce era mai rău, nu erau lacomi în privinţa asta, ori fără lăcomie nimeni de pe aci nu poate să-şi păstreze pămîntul. Sînt prea mulţi cei care îl doresc prea mult. În momentul căsătoriei, mai posedau doar cîteva parcele de pămînt şi cîteva case în regiune, una dintre ele în Oraşul de Sus, în care diferiţi membri ai familiei Malatesta se retrăgeau din cînd în cînd să-şi oblojească rănile. Cînd plecau, lăsau casa într-o murdărie inimaginabilă. Cei din familia Malatesta păreau să nu mai ştie cum se trăieşte.

Nimeni nu ştia cum reuşise căsătoria. În casa Malatesta există un portret al soţului bogat, dar se presupune de toţi că trebuie să fi murit cînd Mussolini fusese debarcat. Chipul din ramă e unul dintre acelea cărora numai o mie de ani de privilegii îi pot da naştere.

Cînd Malatesta intră în camera mea, păru că nici nu mă vede. Îmi dezlegă bandajele rău mirositoare pe care doctorul Bara mi le pusese pe rană, le desfăcu fără nici un fel de menajament, și le aruncă pe dușumea. Mi-era rușine de rana mea pentru că mirosea îngrozitor și începui să-mi cer scuze. Acesta e efectul pe care îl exercită asupra oamenilor. Nici nu mă auzi.

— Rana asta va trebui deschisă, îmi spuse. Infecția va trebui curățată și osul va trebui spart din nou și reașezat.

— Dacă spuneți, trebuie să fie făcut.

— Nu trebuie să fie făcut. Doar dacă vrei să ai un picior, va trebui făcut.

— Vreau să am un picior.

— O să fie foarte dureros.

— Mă doare destul chiar și acum.

— Va fi *foarte* dureros.

Am înălțat din umeri și ea îmi surîse, ceea ce mă stingheri.

— Nu știi despre ce fel de durere îți vorbesc. Nu pot să te duc la spital, îți dai bine seama.

— De asta îmi dau seama.

— Americanii nu sînt obișnuiți cu durerea. Ei cred că au dreptul să evite durerea, urmă ea. Oamenii de aici știu că lucrurile stau altfel. Ei știu că durerea e condiția naturală a vieții.

Nu pricepeam de ce îmi spune toate astea. Angela venise în cameră și cu toate că Malatesta era conștientă de prezența ei, nu-i acordă nici o atenție pînă cînd, fără să se uite măcar la ea, îi porunci să adune bandajele mele infecte.

— Da, domnișoară.

— Doamnă.

— Da, doamnă, spuse Angela și, spre mirarea mea, făcu o mică reverență.

— Am să mă înapoiez cînd voi fi gata, îmi spuse Malatesta.

— Puteți să-mi spuneți cînd, ca să fiu pregătit ?

— Cînd voi fi gata, voi veni, continuă ea. Ce ai să faci cînd vor veni ?

— Cînd vor veni cine ?

— Nemții.

— Nu știu încă, i-am răspuns. Lumea spune că nu vor veni. Vorbesc italiana. Poate că nu-și vor da seama.

Rîse de mine. Cînd ajunse la ușă, se întoarse către Angela, deși tot nu părea să o vadă.

— După ce cureți aici, vino la mine acasă. Am niște treburi pentru dumneata, îi porunci Malatesta.

— Da, doamnă.

Făcu din nou o reverență.

După ce Malatesta plecă, m-am simțit stînjenit pentru Angela.

— N-ai să te duci la ea acasă, i-am spus. Nu, după ce s-a purtat așa cu dumneata.

Fu rîndul Angelei să pară surprinsă

— Dar bineînțeles că am să mă duc. Ne face plăcere să ne ducem. Îi cerem un preț de trei ori mai mare.

— Dar felul în care ți-a vorbit !

Îmi dădeam seama că Angela nu pricepea ce voiam să spun. Îmi dădeam seama de ceea ce ar fi trebuit să înțeleg eu însumi — ce importanță au mîndria și onorurile. Faptul că ești destul de bine hrănit ca să le poți hrăni pe amîndouă, te ajută. Și ar fi trebuit să fiu în stare să înțeleg ceea ce se spune despre un țăran, anume că aici are nevoie de două lucruri : o minte ascuțită și tălpi groase. Adevărul este că nici un țăran nu a murit vreodată de inimă rea.

— O, da, continuă Angela adunîndu-mi bandajele. Priveliștea și mirosul bandajelor mele mă făcu să întorc capul. O mulgem noi bine.

Malatesta era un uliu dar dacă în cameră se afla un porumbel, începeam să înțeleg cine era porumbelul.

Malatesta se înapoie cîteva zile mai tîrziu, fără să anunțe pe nimeni. Aduse cu ea un fel de anestezic local, o sticlă de *grappa* și pe Fabio drept ajutor, iar o jumătate de oră după sosirea ei îmi rupse în două osul piciorului. Trecusem, așa cum îmi promisese că voi trece, printr-un moment de durere „superioară“ (pînă în ziua de azi îmi place să mă gîndesc cît a fost de impresionată de faptul că n-am scos nici un țipăt), și începu să așeze din nou osul. În tot acest timp nu scoase un singur cuvînt care să mă facă să simt că sînt un bărbat sau

măcar că lucrează pe o ființă omenească. Cînd termină, îmi spuse :

— Stai culcat în pat timp de o săptămînă, după aceea scoală-te și încearcă să umbli. Cu cît îl vei folosi mai curînd, cu atît va fi mai bine pentru dumneata.

Porni spre ușa camerei apoi se întoarse și se uită spre piață prin fereastra joasă.

— Dar mă îndoiesc, că o vei face, adăugă ea.

Asta a fost, bineînțeles, ceea ce m-a determinat să ies, poticnindu-mă, în Piața Poporului, cu fața înțepenită de durere și scăldat în sudori reci, exact la o săptămînă după ce Malatesta venise în camera mea cu sticla ei de *grappa* și cu ciocanul de cauciuc.

Cu cît umblam mai mult, cu atît piciorul îmi devenea mai puternic. Se sbîrcise pînă într-atîta încît ajunsese să semene cu piciorul unui moșneag ; acum însă, începui să cobor pe străzi, în jos, pînă la zid și la Poarta Grasă și chiar mai jos, înspre terase.

Oamenilor le plăcea să mă vadă acolo. Le ofeream o scuză ca să înceteze lucrul și să stea de vorbă. Aveam sentimentul puternic că mai fusesem cîndva prin locurile acelea, în oraș și pe terase. Mi se părea că știu totul dinainte și nimic nu mă surprindea. Mă gîndesc acum că faptul se datora atîtor imagini care îmi rămăseseră în minte, chiar atunci cînd nu dădeam ascultare povestirilor tuturor celor „de dincolo de ocean", din „vechea patrie", care stăteau în jurul mesei în bucătăria mamei mele, bînd cafea și vin și anason și vorbind de vremurile de odinioară și de felul cum copiii lor se distrugeau în America.

Pînă în cele din urmă, îmi făceam un punct de onoare din a coborî toată panta muntelui pînă la baza teraselor și a mă odihni în enorma pivniță de vinuri de la poalele muntelui, înainte de a mă forța să urc din nou.

Pivnița era un lucru cu totul deosebit de toate celelalte Nu văzusem niciodată nimic asemănător acestei pivnițe și am ajuns s-o iubesc pentru răcoarea și tăcerea ei. Fusese construită de romani și apoi, cîndva în Evul Mediu, fusese reclădită în întregime, așa încît nu devenise obiectiv turistic cum ar fi putut deveni altminteri.

Fusese părăsită în cele din urmă, în secolul al optsprezecelea.

Erau de fapt două pivniţe şi, într-o bună zi, asta avea să fie de mare importanţă pentru Santa Vittoria. În coasta muntelui exista o mică deschidere care ducea spre o sală enormă, săpată în stînca însăşi, denumită Marea Încăpere. Era vastă cît interiorul unei catedrale şi nu-mi pot închipui motivul care i-a îndemnat vreodată să construiască o asemenea încăpere, în afară de cazul că în timpul romanilor fusese folosită ca templu pentru vreun zeu al vinului. Pornind de la zidul din spate al Marei Încăperi, două lungi pivniţe pentru vin erau tăiate în măruntaiele muntelui. N-am intrat în pivniţele propriu-zise, deoarece erau umede şi puteam simţi că sînt pline cu apă, dar Marea Încăpere era răcoroasă chiar de la intrare şi obişnuiam să mă întind pe nisipul uscat şi să trag un pui de somn înainte de a mă înapoia.

Am descoperit curînd că eram singura persoană din Santa Vittoria care intra în vechea pivniţă. Celorlalţi le era frică de duhurile care locuiau aici. Toţi cei din Santa Vittoria aveau cîte ceva de povestit despre vreun membru al familiei lor care se rătăcise în acest tunel, în timpul unei furtuni iscate din senin, şi despre lucrurile teribile care i se întîmplaseră acolo. Se temeau pentru viaţa mea, dar cînd nu mi se întîmplă nimic, faptul nu le micşoră credinţa în duhurile rele, ci îi convinse doar că duhurile şi stafiile italieneşti nu se interesau de neitalieni.

În timpul săptămînii pe care am petrecut-o în pat, înainte de a începe să umblu, am migălit la un aparat de radio al lui Vittorini, dirigintele poştei. Mi-l aduseseră să-l repar pentru că se presupunea că un american, ca toţi americanii, este în stare să pună la punct asemenea invenţii noi, ca de exemplu un aparat de radio. Nu mă pricepeam de loc la aparate de radio, dar totdeauna, în tot ce-i stricat, e o oarecare logică. Mai devreme sau mai tîrziu trebuie să existe ceva deconectat şi, dacă poate fi conectat din nou, ca de exemplu piciorul meu, atunci s-ar putea să fie făcut din nou să meargă. În cele din urmă, reuşii să-l pun în funcţiune. În zilele acelea

căpătam, o oră pe zi, curent electric de la centrala de la San Rocco del Lago. În unele zile nu căpătam de loc.

Dar într-o zi, cînd aveam curent, am prins o emisiune din Egipt care era transmisă de englezi pentru Italia. Americanii, spuneau ei, străbătuseră aproape toată Sicilia și invazia părții continentale putea fi așteptată din zi în zi. Lucrul acesta mă emoționă foarte tare și am strigat vestea în gura mare, înainte de a-mi da seama că ultimul lucru pe care îl doream atunci era eliberarea mea. Dar, în orice caz, asta nu avea nici o importanță. Fabio nu manifestă nici un interes și Bombolini, deși era sicilian, mă ascultă fără ca în fond să-mi înțeleagă cuvintele. Era mai interesat de jumările lui fără ouă, pe care le pregătea.

JUMĂRILE pe care le pregătea Bombolini erau menite să hrănească întreg orașul și, într-adevăr, reuși să o facă. Oferi poporului fapte grandioase și dovezi de bravură și ținu mințile oamenilor ocupate și pline de mirare, dîndu-le rezultate care nu costaseră nimic.

Sfînta protectoare a orașului nu este Santa Vittoria, după cum ați avea dreptul să vă închipuiți. Nimeni nici nu știe măcar cine e Santa Vittoria, deși există o credință aproape unanimă că ar fi numele convertit al vreunui zeu păgîn, care ar fi avut vreo contingență cu vinul. Sfînta protectoare a acestui loc, așa cum a vrut-o norocul nostru, nu are nimic de-a face cu strugurii și nu posedă puteri sau rugăciuni speciale care să-l determine pe Dumnezeu s-o facă să aibă grijă de vițe sau de ploi sau de pămîntul fertil. Patroana acestui loc este Sfînta Maria a Cuptorului în Flăcări, o fată de țăran de aici, care a înfăptuit acele lucruri pe care le fac sfinții ca să fie canonizați, și cu care apoi a fost procopsit orașul

De exemplu, odată, un brutar de aici, pe cînd își scotea pîinile din cuptor, a căzut de-a dreptul înăuntru. Urletele lui se auziră în tot orașul dar nimeni nu putea face nimic pentru el decît să spere că pîinea zilei nu se stricase. Dar măicuța Maria intră drept în mijlocul cuptorului și-l scoase pe brutar în stradă. Nici unul din ei nu suferise vreo arsură și se spune că pîinea din noaptea

aceea a fost cea mai bună din cîte fuseseră coapte vreodată.

Altă dată, nişte pelerini treceau prin oraş în drumul lor spre Siena. Fuseseră prinşi de viscol şi mureau de foame. Nu era nimic de mîncare pentru ei în oraş — nu că ar fi fost mulţi care să se fi lipsit de *pasta* lor în folosul pelerinilor ; nu se găsi decît o coajă de pîine, aşa că erau siguri că vor muri.

— Îţi baţi joc de noi. Ce ne poate folosi această coajă de pîine ? întrebă conducătorul lor.

— Mîncaţi, îi îndemnă fata.

Mîncară şi de cîte ori conducătorul tăia din bucăţica de coajă, o bucată proaspătă de pîine apărea pe cuţitul lui. Mîncară pînă se umflară de pîine. Toţi pretindeau că era cea mai bună pe care o gustaseră vreodată.

Într-o noapte, acelaşi brutar, care trebuie să fi fost nemaipomenit de neîndemînatic, îşi pierdu în cuptor lopata de lemn pentru scos pîinea. Cînd Maria salvă lopata din foc nu mai era decît o bucată arsă de cărbune.

— Cum am să pot lucra fără lopată pentru pîine ? întrebă brutarul.

— Nu te văita şi Dumnezeu va găsi o cale, spuse fata.

Dimineaţa lopata era întreagă. Acolo unde lemnul vechi fusese ars, crescuse lemn nou şi se spune chiar că din mîner crescuseră ramuri verzi. Mulţi din cei de aici cred că lopata era fără doar şi poate confecţionată din lemnul Sfintei Cruci.

Planul lui Bombolini, pe cît de simplu posibil, era să transforme Santa Vittoria într-un sanctuar naţional, iar apoi internaţional, pentru toţi brutarii din lume. Brutarii din lumea întreagă, care nu aveau un sfînt de-al lor, vor veni şi-şi vor aduce omagiul Micuţei Sfinte a Cuptorului în Flăcări, după cum începu s-o numească Bombolini.

Ce ucenic brutar nu va dori să-şi înceapă cariera venind mai întîi la Santa Vittoria ca să stea cîteva zile, poate chiar o novenă, nouă zile binecuvîntate aici pe munte, rugîndu-se lui Dumnezeu prin intermediul Sfintei Marii, ca să-l ajute să cîştige bani în noua lui carieră ? Brutarii mai vechi vor dori să vină să aducă mulţumiri pentru succesele lor. Brutarii care ar avea ne-

cazuri vor voi să vină să cîştige de partea lor pe Dumnezeu şi pe Sfînta Maria.

Ideea oraşului Santa Vittoria ca sanctuar naţional deveni aici o manie. Toţi nu vorbeau decît de asta.

Dacă oraşul se proclama sanctuar, trebuia să se construiască o şosea sus pe munte, pe care s-o folosească pelerinii ; şi dacă va fi şosea, vor fi şi taxiuri şi poate chiar un autobuz. Pelerinii vor trebui să aibă unde să locuiască şi unde să mănînce. Fiecare cămin era un han potenţial, fiecare femeie o bucătăreasă în perspectivă, fiecare tăietor de viţă un chelner în perspectivă, umblînd încoace şi-ncolo în veston alb şi ghete subţiri şi moi, şi adunînd bacşişuri în schimbul a nimica tot. Se putea înfiinţa o brutărie colectivă care să scoată pîine din Sanctuarul Pîinii Binecuvîntate (fiecare pîine fiind binecuvîntată personal de părintele Polenta, contra plată) şi apoi va fi nevoie şi de prăvălii care să vîndă amintiri, fleacuri de felul unor mici lopeţi de pîine din lemn şi cuptoare din lut ars, şi perniţe de satin cu chipul Sfintei Maria pictat pe ele, şi plăcuţe de lemn pe care să fie scris „Sfînta Maria a Cuptorului în Flăcări binecuvîntează această umilă brutărie." Era părerea generală că, în zece ani, numai un nebun va mai coborî pe terase să lucreze via.

Majoritatea conducătorilor s-ar fi oprit aici, dar Bombolini cunoştea anumite lucruri pe care majoritatea conducătorilor nu le învaţă niciodată. În fiecare om există o parte întunecată care are nevoie de o ieşire, aşa cum are şi partea lui luminoasă. Magistrul scrisese „Ura se dobîndeşte tot atît prin bine ca şi prin rău." Sau, după cum se spune aici, dacă strugurii nu conţin acid, vinul nu are gust şi pînă la urmă nu are întrebuinţare.

— Principele înţelept îi spuse Bombolini lui Fabio, ţinînd degetul în vînt, trebuie să aţîţe o duşmănie, astfel ca prin suprimarea ei să-şi mărească gloria.

Asta îl hotărî să declare război celor din Scarafaggio şi tot asta fu cauza plecării lui Fabio din Santa Vittoria.

Scarafaggio ! N-ai decît să pronunţi numele şi-ţi poţi imediat închipui oraşul. Nu posedă nici o frumuseţe. E aşezat dincolo de vale, pe muntele celălalt, o proastă imitaţie a Santei Vittoria. Se ghemuieşte acolo ca un

cîine ciobănesc bătut de stăpîn; e înghesuit ca de frică, plin de muște și căpușe și gîndaci. La noi sînt și ploșnițe, dar abia supraviețuiesc, pe cînd în Scarafaggio înfloresc.

Oamenii din Scarafaggio sînt cunoscuți ca cei mai mari prostănaci din toată Italia, ceea ce nu este un lucru lesne de revendicat. Acum cincizeci de ani și-au dat seama că biserica lor e prea mică și, deoarece, bineînțeles, nimeni din oraș nu era în situația s-o mărească, au fost obligați să iasă în lume și să facă oferte pentru lucrare. Nimeni nu voia desigur să se ducă acolo, dar în cele din urmă găsiră un om care le spuse că putea să le *întindă* biserica și deoarece prețul pe care îl cerea era atît de mic, s-au arătat gata să-l creadă.

Le ceru tuturor să meargă să se culce, căci magia lui trebuia înfăptuită în tăcere și în taină. Apoi intră în biserică, încuie ușa și în timpul nopții scoase ultimele strane de lîngă zidul din spate și le aruncă în tufișurile dimprejur. După aceea luă săpun de proastă calitate și săpuni toată pardoseala de lîngă acel perete, unde mai înainte erau stranele.

Dimineața, douăzeci din oamenii cei mai puternici din Scarafaggio fură legați la ochi, deoarece magia trebuia înfăptuită în secret, duși în biserică și așezați de-a lungul peretelui din spate, cu mîinile pe zid.

— Acum *împingeți!* le porunci străinul. *Împingeți! Împingeți! Împingeți!*

Fu ceva de necrezut. Împinseră și simțiră cum se depărtează zidul de ei. Împinseră și împinseră pînă ce ultimul dintre ei căzu cu fața la pămînt.

— Acum scoteți-vă legăturile de pe ochi.

Cînd își eliberară ochii au putut vedea că era adevărat. Se întîmplase un miracol. Se sculară și alergară în piață. „Un miracol!“ strigară ei. Biserica se întinsese. Zidul din spate era la aproape doi metri de ultimul șir de strane și în locul cîștigat mai era loc de încă un șir.

Oamenii erau încîntați de biserica lor. „Nici că-ți dai seama că a fost întinsă“, obișnuiau să spună.

Erau atît de încîntați de rezultat, încît îi plătiră omului care le întinsese biserica exact jumătate din ceea ce îi spuseseră că-i vor plăti, ceea ce era cu mult mai mult decît avuseseră intenția să-i plătească, și rămîne și azi

un mister în Scarafaggio cum de în biserica mai nouă, mai mare, și cu un rînd de strane în plus, intră exact același număr de suflete ca și în cea veche.

În prima săptămînă din luna septembrie a acelui an, într-o duminică, Bombolini, chemă toată lumea la o adunare în Piața Poporului, și le ceru să privească peste vale spre Scarafaggio.

— Ăia de acolo rîd de noi! le spuse el oamenilor. Vestea era surprinzătoare. De două sute de ani și-au văzut zilnic de treburi, rîzînd de noi.

Era greu de crezut. Le dădu timp cîteva minute ca să poată studia toată mizeria aia îngrămădită dincolo de vale și apoi clopotul începu să bată în turn.

— Auziți? îi întrebă Căpitanul Bombolini. Toți încuviințară din cap și apoi el arătă cu degetul peste vale. Ei bine, tot așa aud și ei.

Le dădu timp să rumege și asta.

— Se scoală la dangătul clopotului nostru. Se culcă la dangătul clopotului nostru. Se duc la slujbă la dangătul clopotului nostru.

Oamenii rămaseră uluiți. Pînă acuma, așa ceva nu le trecuse niciodată prin minte.

— Noi plătim pentru clopot și *ei* îi folosesc sunetul. Pe cînd unul din noi de aci asudă ca să-l facă să sune, ei stau culcați în pat și îi ascultă cîntecul. Stau culcați în pat și rîd.

Dacă cel mai bun lucru din lume e să capeți ceva pe degeaba, se înțelege de la sine că cel mai neplăcut lucru din lume e să dai ceva, fără să capeți nimica în schimb.

— Totul se reduce la acest lucru foarte simplu, le spuse Bombolini; Scarafaggio ne fură sunetul nostru.

Pe chestia asta oamenii deveniră violenți. Pietrosanto, de exemplu, era pentru soluția de a mobiliza armata Santei Vittoria și a mărșălui spre Scarafaggio. După aceasta totul deveni puțin cam ridicol și azi toți sînt de acord în a o recunoaște. Dar pentru moment chestiunea nu părea de loc ridicolă.

— Dați jos clopotul, strigă cineva și asta păru o soluție adecvată. Mai bine fără clopot decît să cedăm sunetul, care e al nostru.

Se auzi un vuiet de aprobare.

— Păstrați clopotul dar tăiați-i funia astfel ca nimeni să nu-l mai poată trage.

Spre meritul lui, Bombolini fu în stare să stăpînească mulțimea excitată. Arătă spre lozinca cea nouă de la capătul pieții :

— Aduceți-vă aminte ! Virtuțile poporului italian : Liniște. Calm. Răbdare. Potoliți-vă ! Căpitanul vostru are un plan pentru voi. Vechea nedreptate va fi îndreptată.

Așa că după aceasta orașul rămase tulburat. Poporul, așa cum spusese Magistrul că trebuie să fie, era uluit. În noaptea aceea de duminică, trei oameni părăsiră Santa Vittoria cu un catîr și un măgar și niște vase etrusce luate din acea cameră a Palatului Poporului care ținuse cîndva loc de muzeu ; toți știau că treaba asta era în legătură cu „Soluția". Numai Fabio, căruia Bombolini îi dezvăluise soluția, nu se arăta emoționat.

— Dacă continui cu ceea ce te-ai apucat să faci, eu plec din Santa Vittoria, spuse Fabio. Îmi dau demisia din Marele Consiliu și mă înapoiez la Montefalcone, unde mi-e locul.

Bombolini se simți jignit, deoarece Fabio este, într-un fel, conștiința aici în Santa Vittoria.

— E o faptă urîtă, spuse Fabio. Știi că așa este. Se adresează celor mai josnice instincte ale oamenilor.

— Să vrei ce e al tău, Fabio, nu e un instinct atît de josnic.

— E un instinct necinstit, și o știi.

— Uiți un singur lucru, Fabio. Oamenii ăștia formează poporul, da, dar nu sînt decît ființe omenești. Sînt doar creștini, nu Hristoși.

Fabio își puse pălăria în semn de plecare.

— N-ai dreptul să vinzi vasele etrusce. Ele aparțin poporului. Nouă tuturor.

— Nimeni dintre ei nu s-a uitat vreodată la ele, asta o știi. Zăceau acolo pline de praf. Nici măcar nu poți căra apă în ele.

— Vasele astea, spuse Fabio cu un dezgust vădit, au din întîmplare două mii de ani.

— Și la ce folosește un vas în care nu poți căra apă ?

Privirea îndurerată de pe fața lui Fabio era sinceră.

— Mă jignești profund, spuse Bombolini. Mă faci să mă simt o persoană dăunătoare.

— Dacă se înapoiază aici pe munte cu treaba aia, eu plec, amenință Fabio și îl părăsi.

Nu se știa încă nimic pe atunci, nimeni nu putea înțelege pe vremea aceea felul de a se comporta al lui Fabio, dar el avea nevoie de o scuză ca să poată părăsi orașul din alt motiv decît cel al lui personal, adică din pricina inimii zdrobite, și acum găsise pretextul. Dacă cineva ar fi trebuit să fie în stare să înțeleagă, acela eram eu ; dar pe atunci eram tînăr și nu doream să văd lucrurile în felul ăsta.

Oamenii care plecaseră din Santa Vittoria cu măgarul și catîrul se înapoiară în oraș într-o seară devreme, la cîteva zile după ce îl părăsiseră. Vasele etrusce dispăruseră dar pe spinarea catîrului era un balot învelit în niște pînze vechi și legat cu vițe de vie. Oamenii ieșiră în stradă ca să-i vadă venind. Încercară să atingă balotul, dar fură împinși înapoi. Fabio veni să mă vadă în camera mea.

— Foarte bine, îmi spuse el. De acum poți s-o ai ! E a ta !

I-am spus că nu știu despre ce vorbește. Într-un fel nici nu știam, și totuși, într-un alt fel, știam ce vrea să spună.

— Știi prea bine, replică el.

Nu-l văzusem niciodată mai înainte atît de înfuriat. Era rece și părea dintr-o dată cu ani și ani mai bătrîn decît înainte și cu ani și ani mai bătrîn decît mine, pentru că suferise. Dacă m-aș fi bătut atunci cu Fabio ar fi fost o bătaie care nu s-ar fi sfîrșit pînă cînd unul dintre noi nu ar fi murit sau nu ar fi fost pe pragul morții.

— Te mănîncă din ochi, spuse el. Te devorează. E moartă după tine.

— Nu i-am cerut-o niciodată.

— Oh, nu. Stai colea culcat, și o duci, pentru că voi americanii nu aveți maniere așa cum avem noi. Vă folosiți de toate avantajele. Se arătă dintr-o dată foarte generos față de mine. Totul e în regulă. Și eu aș face la

fel. Crezi că te urăsc pentru asta? Te invidiez. M-am născut pur și simplu acolo unde nu trebuia.

Mă simțeam recunoscător că în cameră era întuneric și nu-mi putea vedea fața. Nu dădusem nici o importanță micilor jocuri cu Angela, deși ceva părea că se întîmplă între noi pe cînd ne jucam.

— De ce crezi că un american nu s-ar căsători cu dumneata? îi spuneam eu Angelei.

— Oh, americanii nu se țin după fete ca mine. Ei vor fete bogate.

— Asta e un lucru de folos. Dar le plac și fetele drăguțe.

— Atunci nu sînt destul de drăguță.

— Poate că nu, spuneam eu. Dar ia să vedem. Stai acolo lîngă fereastră, să te pot vedea.

Era atît de simplă și de dulce și, bineînțeles, se ducea să stea lîngă fereastră.

— Americanii vor femei ca Malatesta.

— Oh, toți oamenii vor femei ca Malatesta. Dar dacă nu poți să capeți o Malatesta trebuie să găsești pe altcineva. Cineva ca... Cineva ca...

Și ea roșea.

Atunci încă nu știam că băieții și fetele din Santa Vittoria nu vorbeau unii cu alții în felul acesta decît dacă urmau să se căsătorească, sau că nu vorbeau unul cu altul în aceeași cameră, sau că nu se atingeau unul pe altul pînă cînd data căsătoriei nu era anunțată.

— Nici nu se mai uită la mine, îmi spuse Fabio. Mi-a uitat pînă și numele. Am să-ți spun ce a făcut. Părea cît pe-aci să înceapă să strige. De două săptămîni a uitat să-mi aducă farfuria cu fasole.

Se duse în camera lui să-și împacheteze lucrurile.

Oamenii cu balotul îl despachetară chiar în noaptea aceea și făcură treaba pe care trebuiau s-o facă în așa fel, încît a fost terminată pînă duminică de dimineață. În dimineața aceea, Fabio della Romagna plecă spre orașul Montefalcone. Nu-și luă bicicleta, pentru că era periculos să te găsești pe șosele pe o bicicletă fără o autorizație a nemților sau fără un motiv serios. Puținele

lucruri pe care le luă cu el încăpeau într-un mic rucsac primitiv, pe care îl purta în spate. Ajunsese la poalele muntelui și era pe cale să străbată ogorul plat dinspre Drumul Rîului, care duce la Montefalcone, cînd niște oameni pe care îi cunoştea veniră în fugă spre el.

— Fabio ! strigă unul din ei. Fabio, Fabio, Fabio ! E o minune. Uită-te !

Îl întoarseră pe Fabio împrejur așa încît să poată privi înapoi spre munte, către oraș. Cineva flutura pe Zidul Gras ceva care semăna cu steagul lui Vittorini.

— Vezi ? Înțelegi, Fabio, îi spuse omul acela. Asta înseamnă că bate și noi nu auzim nimic.

— Nimic !

— Nici cel mai afurisit sunet, spuse un al treilea.

— Să-i fi văzut pe cei din Scarafaggio, Fabio. Stăteau cu gurile căscate. „Ce s-a întîmplat cu clopotul ?", întrebau ei. „Ce s-a întîmplat cu clopotul ?"

— Și nici un sunet, Fabio, repetă primul. Cel mai mare moment în istoria orașului Santa Vittoria.

Nimeni dintre ei nu înțelese nimic cînd Fabio se smulse și începu s-o ia la picior, și apoi la fugă spre Drumul Rîului. Ei înșiși începură să fugă spre Santa Vittoria ca să spună oamenilor că treaba reușise întradevăr și să descrie tăcerea care se lăsase peste Scarafaggio.

În Piața Poporului, nu-i așteptară pe oamenii plecați în Scarafaggio ca să înceapă să celebreze. Fusese clar, de la prima bătaie a clopotului, că era un succes.

Unul din familia Pietrosanto, ai cărui mușchi dorsali puteau fi văzuți prin cămașa pe care o purta, era în campanilă și trăgea de funie. Auziră vechiul scîrțîit cînd clopotul începu să miște, dar ceea ce auziră după aceea fu ceva ce nu mai auziseră pînă atunci. Limba clopotului atinse bronzul clopotului și iscă un sunet înfundat, nu *bang*-ul clar de mai înainte. Era un sunet de clopot, dar abia auzit. Oamenii se uitară unii la alții, începură să surîdă și, pe măsură ce sunetul înfundat continua, începură să rîdă de-a dreptul, în gura mare, și pînă în cele din urmă începură să se bată unul pe altul pe spate, în timp ce lacrimile le curgeau din ochi.

Primii dintre curieri veniră din Orașul Vechi și coborîră din Orașul de Sus. Se putea auzi clopotul și acolo jos și acolo sus, raportară ei, dar foarte slab. Sunetul lua sfîrșit la zidurile orașului.

Lucrul fu recunoscut drept ceea ce era, un act inspirat, chiar un act genial. Membrii Marelui Consiliu se aliniară în piață să strîngă mîna Căpitanului Bombolini și, în curînd, cea mai mare parte a orașului era și ea în linie. După ce-și strînseră mîinile, se cocoțară pe treptele care urcau în clopotniță ca să se uite la limba clopotului.

Plută ! O limbă de clopot de plută.

Nu mai încăpea nici o îndoială. Era un act inspirat, un act genial. Marele Consiliu autoriză pe cîțiva tineri să coboare la Pivnița Cooperativei Vinicole ca să scoată de acolo două sute de sticle de vin, și sărbătorirea limbii de plută începu.

Atît se poate spune, nu ca o presupunere ci ca un fapt. În toată istoria orașului Santa Vittoria, în cel puțin o mie de ani, niciodată poporul nu fusese atît de unit, guvernul nu fusese într-o formă atît de bună sau conducerea în mîini mai capabile.

3

VON PRUM

În aceeași noapte, în noaptea limbii de plută a clopotului, căpitanul Sepp von Prum, din Secția Financiară a Comandamentului Brigăzii a 5-a de Tancuri, cu sediul în Montefalcone, își termina ultima sa scrisoare. În fiecare după-amiaza de duminică și în fiecare sîmbătă seara, își consacra scrisorilor tot timpul său. Semnă ultima dintre ele și, deoarece nu era încă tîrziu, se hotărî să le ducă personal în Piazza Frossimbone și să le dea comandantului său, colonelul Scheer, să le cenzureze și să le ștampileze. Scria scrisori cu mult talent. Era conștient de lucrul acesta și, spre deosebire de ceilalți ofițeri cu grade mici, nu era îngrijorat de faptul că scrisorile lui treceau prin cenzură. Cînd colonelul nu făcea decît să arunce peste ele o privire din fugă și să le aplice ștampila de „cenzurat", se simțea oarecum dezamăgit.

Coborî mai repede ca de obicei scările strîmte de piatră ale casei în care era încartiruit, ceea ce îi cauză oarecari dureri, deoarece era încă în convalescență în urma unor răni pe care le primise anul trecut. Toți oamenii din unitatea lui, staționată în Montefalcone, fuseseră răniți într-un fel destul de grav fie în Africa de Nord, fie în Rusia. În ciuda durerii, continuă să meargă cu repeziciune pe strada San Stefano în jos, înspre piață. Circulase un zvon că americanii și englezii debarcaseră în dimineața aceea, undeva la sud de Roma și că italienii

nu numai că se retrăseseră din război dar erau pe cale să se declare în stare de ostilitate armată cu Germania. La ora opt, vor asculta veştile transmise de englezi de la Cairo și el voia să se afle printre ceilalţi ofiţeri în momentul cînd colonelul Scheer va prinde legătura prin radio.

Pentru noi e un deosebit noroc că scrisorile căpitanului von Prum au putut fi conservate în arhivele de la Santa Vittoria, care, în fond, nu sînt altceva decît un vechi și uzat fișier de culoare cenușie, pe care von Prum a fost nevoit să-l lase aici cînd a părăsit orașul.

E un deosebit noroc că făcea și păstra còpii din tot ceea ce scria, însemnări de ordin militar, însemnări din jurnalul său, scrisori către fratele lui care lupta pe frontul rusesc și chiar scrisori către logodnica lui, Christina Mollendorf, care erau clasate sub titlul „Interese de Dragoste."

Din aceste scrisori, am putut să ne facem o imagine a căpitanului, care ne-ar fi deconcertat dacă nu am fi putut să le traducem și să le citim. Nu pare de loc inutil să tipărim extrase din scrisorile pe care căpitanul le scrisese în ziua aceea.

Din cele trimise fratelui său Klaus, am putut deduce că în timpul acţiunii de la Cotul Donului, cîţiva din soldaţii lui Klaus fugiseră din faţa tancurilor rusești, deși după aceea s-au înapoiat pe cîmpul de luptă. În ciuda acestui fapt, tinerii ostași au fost împușcaţi, ca un exemplu pentru ceilalţi ; și ofiţerul care raportase faptul, Klaus von Prum, fusese foarte afectat de lucrul acesta.

Dragă tată,

Mama îmi scrie întrebîndu-mă dacă mă simt bine. Numai o mamă germană poate să se întrebe dacă fiul ei se simte bine în război.

De fapt mă simt bine. Fericit că trăiesc, fericit că mai am încă piciorul. Nu mă voi mai putea căţăra pe munţi, dar pe zi ce trece piciorul se înzdrăvenește.

Îi voi scrie lui Klaus, după cum îmi sugerezi. Și eu mă simt îngrijorat pentru el.

După cum vezi, sînt acuma în Serviciul Financiar. „Infanteria Ovreiască", după cum aveai obiceiul să-l nu-

mești. Mi-e teamă că orice posibilitate de a cîștiga o decorație e în mîna lui Klaus. De fapt, avem foarte puține contingențe cu finanțele. Ne folosim cea mai mare parte a timpului cu catalogarea resurselor regiunii, și am să te las pe dumneata să ghicești în ce scop.

Mă întrebi cum stau lucrurile aici în Montefalcone și iată că îți răspund. Plăcut, dar murdar. Dacă oamenii ăștia ar putea fi convinși să păstreze curățenia străzilor și să împiedice ca tencuielile caselor să se fărîmițeze, ar putea fi socotită o localitate atrăgătoare, ba chiar frumoasă. Oamenii par a avea o afinitate pentru tencuieli care se scorojesc și cad.

Ocupația mea secundară este aceea de ofițer cu Relațiile Culturale și nu a fost o treabă ușoară. Nu e o sarcină simplă să poți convinge pe oamenii ăștia că noi le sîntem prieteni și nu cuceritori.

Cîștigurile de aici se scot de pe urma vinului și pot să-ți spun un lucru. Sub o conducere serioasă, germană, produsul brut al regiunii ar putea fi dublat. Dar ei continuă să meargă după vechile lor obiceiuri. Au o categorică afinitate pentru muncă inutilă și risipă.

În orice caz, munca pe care sînt obligat s-o fac îmi perfecționează cunoștințele de limbă italiană. Am ajuns chiar să vorbesc în dialect, spre mirarea tuturor. Cînd ne vom revedea, voi vorbi ca un adevărat imigrant italian.

Cu mult respect, fiul dumitale
Sepp von Prum
Căpitan, Infanterie.

Presupun că ai auzit despre salvarea lui Mussolini de către un pilot SS sau ceva în genul ăsta. Faptul că nu a fost omorît e tipic pentru acești *Eytie* [1], sentimentali și dezorganizați. Cum de a putut vreodată un asemenea măscărici să pună mîna pe putere, e de neînchipuit în primul rînd, dar pe de altă parte dovedește că oamenii de aici au o afinitate pentru măscărici.

[1] Prescurtare de la cuvîntul „Eytalian" (se pronunță : aitalian), întrebuințat în batjocură pentru italian.

Scumpă Christina, *ma petite chou*[1]

Mă întrebi despre femeile italiene. Îţi reaminteşti că săptămîna trecută ţi-am descris incapacitatea acestor oameni de a face planuri de viitor, pentru că nu trăiesc decît în prezent ?

Ei bine. Despre femeile lor. Ăsta e singurul caz cînd au dreptate.

STOP. Pot să văd de aci cum feţişoara ta frumoasă se roşeşte de mînie. Dă-mi voie să ţi-o explic altfel. Unele dintre aceste femei sînt frumoase. Şi unele dintre ele par a avea, în mod categoric, o afinitate pentru oamenii blonzi, cu tenul alb şi ochi albaştri. Dar, pe de altă parte, pierzi repede interesul pe care ţi-l deşteaptă pentru că ai totdeauna sentimentul (iartă-mă că sînt aşa de neşlefuit) că lenjeria lor de corp, dacă au aşa ceva, e murdară. Aşa că pierzi orice interes. Vorbind cinstit, am credinţa că interesul pe care ni-l poartă nouă se datoreşte tocmai faptului că purtăm lenjerie de corp curată.

Fă următorul lucru pentru mine. Lasă imediat scrisoarea din mînă, du-te la oglinda ta, uită-te în ea şi află următoarele : feţişoara aceea din oglindă, ochii aceia limpezi şi albaştri şi buzele acelea pline şi tenul acela alb şi fin, aparţin genului de femeie care mă atrage.

Acum nu mai ai nevoie să roşeşti.

Cu dragoste,
Sepp von Prum.

Klaus :

Ce sînt toate prostiile alea pe care le-ai scris celor de acasă ? Ai îngrijorat toată familia. Hai să stabilim un fapt ! Tu nu eşti un tînăr Werther îndrăgostit, tu eşti ofiţer în armata celui de al Treilea Reich.

Întrebi ce-ar fi trebuit să faci şi eu îţi răspund : Fă-ţi datoria !

[1] Apelativ de răsfăţ, într-o franceză aproximativă.

Dacă comandantul tău spune că soldații trebuiau să fie împușcați pentru binele tuturor, trebuiau să fie împușcați. Nimic mai simplu. Ți-ai pierdut sentimentul datoriei.

Ce e datoria? Datoria e răspunderea pe care și-o asumă cineva față de o idee mai importantă decît eul său. Acest cancer al eului! A pune conștiința înaintea datoriei este o adevărată boală a timpurilor noastre.

Gîndește-te la locul unde mă aflu. Cocoloșindu-și eul, oamenii de aici au pierdut capacitatea de a efectua cele mai simple acțiuni colective. Nici măcar nu reușesc să-și țină străzile curate, Klaus.

Spui că te simți „legat în lanțuri" de către sensul germanic al datoriei. Ai o afinitate pentru argumentarea prea complexă.

Datoria nu leagă pe cineva, îl eliberează de responsabilitățile personale.

Datoria eliberează acțiunea. Ea face posibilă orice fel de acțiune.

Nu se pune decît o singură întrebare: „Este oare acțiunea mea folositoare Patriei sau nu?"

În felul acesta nu mai e vorba de nimic complex. Datoria *reiese de la sine*.

O dată ce ți-ai făcut datoria, vei mînca mai bine și vei dormi mai bine și te vei simți mai bine, pentru că neîncrederea în tine va dispare. Ai avut întotdeauna o afinitate pentru ceea ce e morbid și a sosit timpul ca lucrul ăsta să înceteze.

Continuă cu obligațiile tale de ostaș, fă-ți datoria și ai grijă de tine.

Fratele tău
Sepp.

Un memoriu către un ofițer superior din serviciul Cultural la München:

„Ideea dumneavoastră cu afișele nu a avut cine știe ce succes. Lumea le-a profanat. Ceea ce au făcut a fost copilăros, bineînțeles, dar în același timp a fost și destul de inteligent, adică felul în care se poartă copiii deștepți, oriunde.

Vă amintiți de primul afiș, acela cu soldatul german înalt și blond cu mîna întinsă și spunînd : „Țineți minte, soldatul german e prietenul vostru."

Cineva de aici s-a apucat să vopsească mîna cu roșu, închipuind și picături de sînge care curgeau din ea.

Le-am scos pe toate.

Al doilea reprezenta un ofițer german, în uniformă de paradă, oprindu-se la marginea unei străzi din Italia ca să ajute pe un mic ștrengar italian care fusese lovit, deși se vedea clar că uniforma lui ar fi deteriorată de acest gest de samaritean.

Pe acest afiș, după cum vă reamintiți desigur, nu există un text, deoarece însăși imaginea spune toată întîmplarea. Cineva s-a apucat să scrie pe ele următoarele : „Da, dar de ce mai întîi l-ați lovit ?"

Le-am scos și pe acestea.

Cred că eroarea noastră de bază a fost că am încercat să tratăm lumea de aci ca pe niște oameni maturi, în timp ce-ar fi trebuit să-i tratăm așa cum sînt, ca pe niște copii care și-au depășit vîrsta.

Ultimul document e un memoriu către el însuși, cu titlul „*Cîteva Cugetări asupra Caracterului Italian.*"

În General : Italienii acționează sub impulsul emoțiilor, și nu al rațiunii, întocmai cum fac copiii.

Concluzii : Tratează-i ca atare.

Specific : Germanii au un sentiment de inferioritate culturală față de latini. Aceștia par ageri și deștepți, pe cînd noi părem mohorîți și greoi.

Răspuns : Cauza nu este cea a unei superiorități culturale, ci lipsa oricăror valori sau credințe. Deoarece un nordic acționează pe baza unor valori ferme, el e limitat în extinderea acțiunilor lui, dar nu în *adîncirea* lor.

Exemplu : Germanul are o afinitate pentru adevăr ; întreaga națiune e un rezervor de adevăruri. Cînd un german spune că va fi undeva la ora șase, el va fi acolo. Nici un italian nu se va afla la timp la locul indicat, pentru că nici nu are intenția asta. Va întîrzia, dar va avea o minciună *remarcabilă* pentru a explica de ce a întîrziat. Toți italienii au o afinitate pentru minciună.

Concluzie generală: Este deci o greșeală să tratezi niște copii ca pe niște adulți.

Persuasiunea și logica înseamnă pierdere de timp. În timpul ocupației, conducătorul trebuie să se poarte ca un părinte — sever dar cu înțelegere. În calitate de părinți, se poate profita de virtuțile organizatorice ale germanilor, de capacitatea lor de planificare, sau de forța morală și fizică.

Ca atare, forța, metoda obișnuită, nu este necesară decît ca o amenințare potențială, precum biciul atîrnat în șopronul de lemne. Ar trebui să guvernăm prin respect, așa cum orice părinte e respectat de copilul său.

O asemenea măsură ar elibera în folosul serviciului activ mii și mii de oameni care sînt acum legați de îndatoriri polițienești. Poliția nu e necesară pentru copiii care greșesc, dar părinții sînt necesari.

De discutat aceste cugetări cu colonelul Scheer.

Căpitanul se simți dezamăgit cînd colonelul Scheer puse ștampila „cenzurat" pe scrisoarea lui către Klaus, fără ca măcar să-i arunce o privire. Era felul de scrisoare pe care un ofițer inferior ar fi dorit să fie văzută de ofițerul lui superior.

— Și acum să prindem Radio Cairo? Doar ca să aflăm minciunile pe care le debitează, bineînțeles, spuse colonelul.

Era o glumă permanentă, deoarece fiecare știa că englezii le procurau cel mai de încredere izvor de informații. Cînd aparatul de radio porni să funcționeze, ofițerii din alte camere începură să se îngrămădească în ușă.

Zvonurile fuseseră corecte. Debarcări fuseseră efectuate de către englezi și americani într-o localitate numită Salerno, la sud de Roma și de Neapole. Italienii declaraseră că nu se mai aflau în război și, în curînd — era o chestiune de ore — se vor afla din nou de partea Aliaților.

— Oh, Doamne, ce vești bune! spuse colonelul. Nu vom mai avea nevoie să pierdem oameni ca să-i salvăm pe acești ticăloși de italieni.

Cînd transmisiunea se termină, colonelul opri radioul și se întoarse către ofițerii din cameră și din ușă.

— Pînă acum n-am primit ordine oficiale, dar știți ce înseamnă asta. Din clipa aceasta, Planul A intră în aplicare. În afară de cazul că mă înșel foarte tare, „Operația Cleşte" va începe într-o zi sau două.

Planul A era o alertă completă de luptă, în care italienii urmau să fie tratați ca toți cei din teritoriile ocupate, adică drept inamici și sursă de pericol potențial. „Operația Cleşte" era planul formal menit să ocupe Montefalcone și regiunea înconjurătoare.

Căpitanul von Prum părăsi comandamentul și se înapoie în clădirea în care erau încartiruiți oamenii lui. Urcă un etaj și intră într-o cameră mare, în dezordine.

— Nu e cazul să ne formalizăm, spuse el.

Dar soldații fură surprinși de prezența unui ofițer în cantonamentul lor și, zăpăciți, săriră în picioare.

— La rînd, drepți ! le strigă sergentul Traub, și cu toții, chiar soldatul care era gol, luară poziția de drepți și rămaseră așa pînă ce von Prum le ordonă : „Pe loc repaos."

De-a lungul unui perete, erau găleți cu clei și pensule și suluri de afișe, unul arătînd un soldat german ajutînd pe o bătrînă italiancă să traverseze o stradă aglomerată. Căpitanul arătă cu degetul spre toate astea.

— N-o să mai aveți nevoie de ele, spuse. Sîntem în război cu Italia.

Unii dintre soldați surîseră și alții așteptară să vadă ce ar trebui să facă. Căpitanul profită de ocazie ca să-și examineze detașamentul. Era pentru prima oară că îi vedea pe toți laolaltă și nu era o priveliște prea liniștitoare. Nu erau în total decît opt și toți fuseseră grav răniți, iar acum se găseau într-un serviciu auxiliar. Cel mai mare în grad dintre ei, sergentul Gottfried Traub, fusese lovit în obraz de schijele unui șrapnel și mușchii feței îi fuseseră tăiați, așa încît, după expresia obrazului, căpitanul nu putea ghici ce gîndește. Ajunsese la o singură concluzie și anume că sergentul părea fericit cînd nu surîdea, căci zîmbetul îi schimonosea fața.

— Vom fi cu toţii iarăşi ostaşi. S-a terminat cu găleţile de clei, le spuse căpitanul.

Nici de data aceasta soldaţii nu ştiură cum să reacţioneze faţă de noile veşti.

Căpitanul luă harta acestui sector al Italiei. Era atît de tipic şi de corect, se gîndi von Prum, ca singura hartă în care putea avea încredere să-i fi fost trimisă de tatăl lui, tocmai de la Mannheim.

— Vedeţi, spuse el, o hartă bună germană, astfel încît sîntem în siguranţă. Cel puţin vom fi siguri că ajungem în oraşul pe care sîntem trimişi să-l ocupăm.

Degetul lui subţire atinse oraşul Montefalcone.

— Ne aflăm aici. Soldaţii care la început se arătaseră intimidaţi, începură să se strîngă în jurul hărţii. Eventual, vom ajunge *aici*. Începu să-şi mişte degetul de-a lungul unei linii de la Montefalcone în jos spre Rîul Nebun de-a lungul liniei roşii de pe hartă care marca Drumul Rîului. Între timp se întunecase şi zgomotul tancurilor şi al vehiculelor pe şenile, care răzbea din stradă, era aşa de puternic, încît se văzu nevoit să ridice glasul ca să se facă auzit. Nu se pierdea timp inutil. E sus pe munte, după cîte văd.

Soldatul care fusese gol, caporalul Heinsick, se îmbrăcase şi se aplecă pe hartă. Degetul lui scurt şi gros atinse oraşul şi apoi urmări pe hartă direcţia spre şosea.

— Nu e însemnată nici o linie. Nu e nici un drum.

— Este un drum. De fapt un fel de tarla. Pentru boi şi care. Echipamentul cu care vom fi dotaţi va fi adecuat. Mai sînt şi alte întrebări ?

Soldaţii rămaseră tăcuţi pentru că nu erau obişnuiţi să pună întrebări ofiţerilor lor. Pe unii din ei îi şi sîcîia şi îi făcea nervoşi. Dar un lucru îi necăjise încă de la început şi se uitară cu toţii la sergentul Traub care, în cele din urmă, spuse :

— Domnule căpitan ? Am impresia că nu sîntem decît opt, incluzîndu-vă şi pe dumneavoastră.

— Asta e drept.

Se iscă din nou o tăcere jenantă şi oamenii continuară să se uite la Traub.

— Căpitanul Pfalz are cincizeci de oameni sub comanda lui. Ei sînt de părere că cincizeci de oameni sînt necesari ca să ocupe și să țină în stăpînire orașul lor.

— Noi n-avem nevoie decît de opt.

Își dădură seama că asta punea capăt întrebărilor și se prefăcură că se adună din nou în jurul hărții și că manifestă interes. Traub atinse numele orașului pe hartă.

— Sanda Viddoria, spuse el.

— Da. Santa Vittoria, îl corectă căpitanul.

— Ah, da ! Sanda Viddoria, repetă sergentul.

CU mult înainte ca Fabio să fi ajuns la Montefalcone, se făcuse întuneric. E greu să umbli pe întuneric pe Drumul Rîului, dar întunericul intensificase traficul: erau sute de mașini și de camioane și de vehicule pe șenile mișcîndu-se la lumina voalată a lămpilor de poziție, îndreptîndu-se toate spre miază-zi, și la lumina lor putea să-și vadă drumul. Era obligat să meargă pe marginea șoselei, dar putea să vadă. Cîțiva dintre soldați, îmbarcați în camioane, strigară la el și-i făcură semne, iar unul sau doi își îndreptară chiar armele către el, dar Fabio nu răspunse. Nu-i venea să glumească cu ei.

La poarta orașului, păzită încă de un italian și de un german, Fabio avu impresia că îl vor aresta, dar lucrul îi era, în fond, indiferent.

— N-ai să înveți prea multe la Academie, îi strigă soldatul italian. E închisă.

Ridică doar din umeri și își văzu de drum.

— Să nu cumva să uiți naibii să te prezinți mîine dimineață la prefectura poliției, îi strigă sentinela și Fabio se făcu că nici nu-l aude.

Fiecare părticică a orașului părea umplută cu camioane și vehicule blindate, înghesuite de-a lungul zidurilor caselor, pentru a se proteja, unele din ele pline de oameni dormind sub plasele de camuflaj. Unii dintre aceștia i se adresară în nemțește lui Fabio, dar el nici

nu-i auzi. Se duse la pensiunea unde avusese o cameră împreună cu alți doi studenți, și o găsi plină de nemți.

— Unde dracului crezi că te afli ? îi strigă femeia care se ocupa de casă. N-ai aflat de restricțiile de circulație ? Ai face mai bine să nu mai umbli pe străzi și să ieși de aci și să nu mai vii.

— Ce s-a întîmplat cu cărțile mele ?

— Le-au ars. Le-au folosit ca să-și încălzească mîncarea. Filă cu filă.

— Nu puteai să-i împiedici ?

Ea îi rîse în față.

— Păi atunci mi-ar fi ars mobila. Eu le-am spus să le ardă. Tot citeai prea multe cărți !

Nu știa unde să se ducă. Se hotărî să încerce să ajungă pînă la locuința lui Galbiati, unul dintre profesorii care îi erau dragi și care îl îndrăgise la rîndul lui. Coborî pe Corso, direct spre Piazza Frossimbone. Soldații care ședeau în deschizătura ușilor strigară la el, dar Fabio continuă să umble în pasul lui. E greu să sperii pe cineva pe care viața nu-l mai interesează. Pe o latură a pieții fusese așezat în panou luminat de o lampă camuflată în partea de sus, dinspre cer. Un grup de ofițeri și subofițeri germani erau adunați în jurul panoului, discutînd despre ceea ce era scris acolo și luîndu-și notițe, iar Fabio se îndreptă spre ei.

Panoul era o hartă mare, îngrijit desenată, a regiunii Montefalcone și pe ea, împărțite în zece diviziuni și douăzeci de subdiviziuni, erau înscrise numele tuturor orașelor și satelor care urmau să fie ocupate în viitoarele cîteva zile. Informațiile dădeau și numele unităților de ocupație, ziua cînd vor ocupa orașul și ora la care vor sosi acolo. Chiar în starea de spirit în care se afla, Fabio admiră conștiinciozitatea execuției.

San Pietro va fi ocupat mîine de dimineață. Garafano Maggiore mîine după amiază, San Rocco del Lago în seara următoare. Santa Vittoria și Scarafaggio erau cuprinse în Diviziunea R, Subdiviziunile 5 și 6. Germanii vor fi acolo miercuri, la orele 17,00.

Trei zile. Nici chiar trei zile. La cinci după amiază. Oră nepotrivită. „Cît de des păreau să se întîmple lucrurile la ora nepotrivită, ora a șaptesprezecea, gîndi Fabio.

Au destul timp, își spuse el mai departe. Nu era sigur dacă nu rostise vorbele astea cu voce tare. Pot să bată clopotul lor de plută, cînd vor veni."

Traversă părculețul întunecat din centrul pieții și, pe cînd trecea, auzi o fată luptîndu-se cu un bărbat.

— Nu-mi face asta ! spunea ea. Ai făgăduit. I-ai dat mamii cuvîntul dumitale.

— Putoare mică, răspunse bărbatul într-o italiană perfectă, deși era neamț — și Fabio auzi cum o brutalizează și auzi cum fata cade pe spate printre tufișuri, lovindu-se de pămînt, și, după zgomot, își dădu seama că neamțul o luase la fugă.

— Ai face mai bine să nu mai plîngi, îi spuse Fabio.

Nu-și da seama unde era fata, dar plînsul încetă și cînd se duse s-o caute n-o mai găsi acolo. Fetele care umblă cu nemți merită tot ceea ce li se întîmplă, se gîndi el, deși pe cînd își spunea acest lucru știa foarte bine că, uneori, soldații intră în casele unde sînt fete și se poartă în așa fel încît familiile sînt în imposibilitate să-i refuze. Tot ceea ce pot face e să spere că neamțul se va purta decent.

„Oh, Doamne !, exclamă el. Angela ! Așa se vor purta și cu Angela !"

Știu imediat, în același fel în care știuse și cînd îl văzuse pe Bombolini în vîrful turnului de apă, că va trebui să se înapoieze la Santa Vittoria și să-i prevină. Acum că era îngrijorat, descoperi că inima îi bate foarte tare. Era tulburat, dar mintea îi era clară și știa exact ce trebuie să facă. Își croi drum prin piață, fără să fie văzut, și o luă pe o uliță strîmtă, care îl îndepărtă de Corso și de piață, înfundîndu-l mai adînc în oraș, unde locuiau lucrătorii. Găsi casa pe care o căuta și, cînd nu primi nici un răspuns la bătăile lui în ușă, ciocăni în geam, și văzînd că nici atunci nu i se răspunde, se pregăti să plece, cînd oblonul fu deschis de o tînără femeie ce părea că nu poartă nici un fel de îmbrăcăminte. Fabio lăsă ochii în jos.

— Oh, spuse el. Îl căutam pe Gambo.

— Nu e aici, e la spital. A căzut peste el o bucată de stîncă la carieră.

— Vai, îmi pare rău. Fabio tuşi ruşinat şi încercă să-şi dreagă glasul. Bicicleta lui e aici ? Îmi spunea că o pot folosi ori de cîte ori am nevoie. Femeia nu răspunse dar încercă să-l recunoască în întuneric. Am nevoie de bicicletă.

— Vino colea, mai aproape. Lasă-mă să te văd. Îl făcu să se apropie de fereastră şi îi înălţă capul. Aşteaptă aici, îi spuse, şi în cîteva clipe auzi desfăcîndu-se lanţul de la uşă. Acum, intră.

Cînd intră, văzu bicicleta legată cu un inel de rampa scării de piatră şi, cînd se uită în continuare în cameră, văzu fata şi fu surprins că nu purta decît o cămaşă, una din cămăşile lui Gambo. Tresări cînd îi văzu coapsele, căci de fapt nu văzuse niciodată pînă atunci coapsele vreunei femei şi tresări şi mai tare cînd descoperi că putea să-i vadă sînii aproape în întregime, întrucît cămaşa nu era încheiată pînă sus. Se întoarse spre bicicletă.

— Bună bicicletă ! spuse el. Gambo avea întotdeauna mare grijă de bicicleta lui.

Femeia rîse şi îl întrebă cine e.

— Fabio. Spune-mi doar Fabio.

— Doar Fabio ? Nu pot să închiriez o bicicletă cuiva care se cheamă „doar Fabio", eh !

— Bombolini. Fabio Bombolini, spuse el. Din Rezistenţă.

Ea îi făcu semn să se apropie şi să intre în cameră, iar el o măsură cu o privire iute, deoarece nu văzuse pînă acum pe nimeni ca ea, dar cînd femeia se aşeză pe pat şi se întoarse spre el, îşi feri din nou privirea. Cămaşa era aproape complet descheiată.

— De cîtă vreme îl cunoşti pe Gambo ?

— Oh, de ani şi ani şi ani, spuse Fabio. De cînd e în spital ?

Femeia se întinse pe spate în pat şi Fabio simţi cum îi bate inima.

— Oh, de săptămîni şi săptămîni şi săptămîni, răspunse ea, şi Fabio roşi.

Vorbiră un timp despre Gambo şi Fabio descoperi că femeia abia îl cunoştea.

— De ce nu te uiţi de loc la mine ? îl întrebă.

— Mă uit la dumneata.

— Nu, nu te uiţi. Ce fac eu acuma? Învîrtea mereu şi mereu un mic lanţ de chei. Sînii îi erau goi. De ce priveşti în altă parte?

— Nu privesc în altă parte. Mă uit la dumneata. Numai că mă interesa bicicleta. Am venit pentru bicicletă.

— Bicicleta asta e mai interesantă ca mine?

— E o bicicletă foarte frumoasă, spuse Fabio. Tăcerea care urmă, răceala pe care o lăsa să se întrevadă, îl făcură pe Fabio să-şi dea seama că va fi obligat să spună mai mult. Şi dumneata pari frumoasă, adăugă el.

— Atunci uită-te la mine, pentru numele lui Dumnezeu!

Îşi luă ochii de la bicicletă şi se uită la ea pe cît de calm putea, determinat s-o examineze cu toată obiectivitatea, ca şi cum ar fi fost la o oră de anatomie, sau ea ar fi fost o cămaşă nouă. Dar simţea că bătăile inimii i se auzeau în cameră şi apoi descoperi că piciorul drept îi tremura în asemenea hal, încît oricine putea să vadă.

— Cheia bicicletei. O vezi? Ridică lanţul de chei. Dacă o doreşti, vino s-o iei.

Auzise de lucruri de felul ăsta. Ca să capete cheia va fi nevoie de o joacă. Jocuri sexuale, după cum le numea tatăl său. Îşi dădu seama că va trebui să joace jocul, dar nu ştia cum să înceapă şi nu-i cunoştea regulile. Femeia puse capăt situaţiei luîndu-i mîna şi aşezîndu-i-o pe gîtul ei, aşa încît să poată simţi lanţul.

— E subţire, vezi, dar foarte puternic, spuse ea.

După aceea, jocul continuă destul de iute, deşi era jucat numai de unul dintre jucători. La aşa ceva, femeia era foarte expertă.

— De ce tremuri? îl întrebă şi Fabio îi răspunse că-i era frig, deşi era transpirat.

Femeia trase cearceaful care acoperea patul şi îl înveli, ceea ce mai aranjă lucrurile.

— Ce-i asta?

Era medalionul lui sfinţit.

— Sfîntul Anton din Padova.

— Scoate-l! îi ceru ea. Nu pot să fac dragoste cu un sfînt între noi. E pentru prima dată, eh?

— O, nu, se apără Fabio ; dar femeia rîse de el cu drăgălășenie.

— O să ai un profesor bun, îl asigură ea. Asta e foarte important. Ești teribil de bătrîn pentru un începător.

„Cînd am să fac asta, o să mă gîndesc numai la Angela, își promise Fabio. Nu, nu, nu ! O să mă gîndesc numai la bicicletă. O să-mi amintesc că fac lucrul ăsta ca o obligaţie, în scopul de a căpăta bicicleta !"

Era conștient de prezenţa femeii dar nu-și permise să se bucure de ea. Într-un fel, executa o acţiune patriotică, conform unei datorii.

— Ei bine, spuse ea în cele din urmă. Fabio, ești un elev bun !

Ar fi dorit să nu i-o fi spus, pentru că, într-un fel, cuvintele ei sugerau că depășise simpla margine a unei datorii.

— Într-o zi ai să fii un iubit bun pentru o femeie.

Se făcu roșu la faţă, bineînţeles, dar descoperi totuși că nu-i displăcea.

— Și-ţi mai spun ceva, Fabio — Fabio și mai cum ?

— Della Romagna.

— Am să-ţi spun doar atît, Fabio della Romagna. Poate că nu ești cel mai priceput bărbat pe care l-am avut, dar ești cel mai frumușel.

Împotriva voinţei lui, descoperi că zîmbește, și nu spera ca ea să nu-l vadă zîmbind.

— Și unul dintre cei mai ciudaţi. Cred că ești amorezat de biciclete.

— Da. Iubesc bicicletele, și se sculă imediat din pat.

Uitase complet de lanţ și de cheie și, cînd se întoarse spre ea atît de amărît, femeia izbucni în rîs și-i spuse :

— Oh, Doamne !

Ridicîndu-și braţele, își trecu lanţul peste cap, în timp ce Fabio se uita în altă parte. „Nu are nici un fel de rușine" își spuse el.

— Cînd ai s-o aduci îndărăt, vom face lecţia numărul doi, îl anunţă ea.

Cînd scoase bicicleta în strada strîmtă și abruptă, Fabio fu cuprins de exaltare. Bicicleta zdrăngănea pe pietrele caldarîmului, așa încît o ridică și o luă în spate,

abia simțindu-i greutatea. Aproape de capătul de jos al uliței, își dădu seama că va fi obligat să se înapoieze, și urcă tot drumul îndărăt. Cînd bătu în fereastră, femeia îi deschise. Era din nou goală dar de data asta se uită drept la ea.

— Medalionul Sfîntului Anton, te rog. Mama nu mi-ar ierta niciodată dacă-l pierd.

Cînd se înapoie cu medalionul, Fabio găsi că e în stare să-i surîdă.

— Nu ești chiar atît de rea, îi spuse.

Ea începu să închidă oblonul, dar Fabio îl reținu cu mîna.

— Încă un lucru, ceru el. Presupun că ar trebui să știu cum te cheamă, după toate, toate.

— Gabriela.

— Gabriela. Ce nume frumos ! E foarte potrivit, spuse el, și o porni din nou la fugă în jos, pe strada strîmtă și întunecată !

„Fabio, își spuse el, începi să devii țap."

Cînd ajunse în Santa Vittoria, cîțiva dintre cei bătrîni se mai găseau încă în Piața Poporului, așezați în jurul fîntînii, așteptînd ca limba de plută a clopotului să bată douăsprezece. Nu se puteau sătura îndeajuns de acest sunet.

— Fabio ! Oh, Fabio ! exclamă Bombolini cînd îl văzu. Știam că ai să vii înapoi la mine. Primarul îl îmbrățișă. Ești asudat ca un porc, Fabio.

— Am pedalat tot drumul în sus pe munte. Aduc vești proaste.

— Ce poate să fie veste proastă ? întrebă Bombolini. Vreau să auzi tu mai întîi veștile bune. Paolo, du-te și bate clopotul pentru Fabio. Vreau să-l audă.

— Nu. Nu, îl opri Fabio. Vin nemții !

Încă o dată Fabio se pomeni în fața privirilor inexpresive pe care le mai întîlnise înainte.

— Am văzut ordinele. Elemente ale armatei germane vor sosi în Santa Vittoria miercurea viitoare, la ora cinci după-amiază.

Vestea nu avea nici un sens pentru ei, nici chiar pentru Bombolini. Fabio își aruncă bicicleta pe pietrele pieței.

— Foarte bine! Eu v-am avertizat. Mi-am făcut datoria. Mi-am riscat viața. Am furat o bicicletă. Am făcut tot ce am putut!

O clipă, îi veni ideea nebunească să plece înapoi, în brațele Gabrielei, amanta lui; dar era prea obosit. Bombolini se luă după el.

— Știu că e important, Fabio. Apreciem faptul că ai venit să ne anunți. Numai că ne așteptam tot timpul la asta și nu-i mare lucru de făcut.

— Ați putea să vă ascundeți undeva femeile.

— Dacă se ating de femei vor plăti, și ei o știu.

— Ați putea să-l scoateți din oraș pe Abruzzi ăla, pînă cînd nu ne împușcă pe toți din cauza lui.

— Nu, el o să rămînă. Va fi îmbrăcat ca noi toți. Nimeni nu va putea să-l descopere.

— Și crezi că toți oamenii ăștia vor fi în stare să țină un asemenea secret?

— Noi putem fi oameni foarte gălăgioși, spuse Bombolini, dar cînd e în avantajul nostru să păstrăm un secret, îl putem păstra. A păstra un secret e un fel de a minți, înțelegi.

În acest timp, traversaseră aproape toată piața și la marginea Corso-ului Cavour, în locul unde începe să coboare din Piața Poporului înspre Orașul Vechi, Bombolini îl apucă pe Fabio de braț.

— Nu pleca din nou, Fabio, spuse el. Avem nevoie de tine aici.

— Oh, nu știu! Mă gîndesc să mă duc sus în munți. Nu se gîndise la asta pînă atunci. Rezistența, știi.

„Am să mă adăpostesc în munți, își spuse Fabio în sinea lui, și am să rămîn acolo chiar dacă o să fiu ultimul supraviețuitor, dar n-am să mă supun!“

— Cînd or să vină nemții, politica noastră va fi una de acomodare, înțelegi? urmă Bombolini.

Fabio făcu o strîmbătură, dar Bombolini nu o văzu și nu auzi glasul dezaprobării, pentru că, în general, oamenii par a nu vedea și a nu auzi decît ceea ce vor să vadă sau să audă.

— Cînd or să preseze, noi o să cedăm, o să fim ca nisipurile mișcătoare.

„Iar eu am intenția să fiu o stîncă !“ spuse Fabio, dar numai în sinea lui.

— Noi cei de aici nu intenționăm să fim eroi. Nu ținem să avem și nici nu avem nevoie de eroi. Noi intenționăm să facem ceva mai bun. Intenționăm să supraviețuim. Mulțumesc, Fabio, și acum du-te de te odihnește.

Încercă să răspundă la urarea de noapte bună, dar nu fu în stare să-și forțeze buzele să rostească un cuvînt. Singurele cuvinte care îi veniră în minte erau cele ale lui Petrarca pe care le învățase pe dinafară la Academie :

Bravura, împotriva furiei necruțătoare
Va ridica armele ; și-apoi să vină orice grozăvie !
Neîndoielnic este că antica valoare
Ce inimile italiene a însuflețit, e încă vie.

Era miezul nopții. Fusese o zi lungă. Era obosit. Se înapoiase ca s-o salveze pe Angela și cei de acolo nu aveau dorința să-și salveze femeile. N-au decît ! Voiau să se înțeleagă cu nemții. N-au decît ! Ziua nu fusese complet pierdută. Îi rămăsese Gabriela, amanta lui. Ce-i spusese ea oare — „într-o bună zi ai să fii un bun iubit !“ Dacă nu s-ar fi concentrat atîta asupra bicicletei, probabil că și el ar fi putut să-i arate cîte ceva. În sfîrșit, acum știa care-i destinul lui. Sus în munți !

Și tocmai atunci, deoarece era douăsprezece noaptea, limba de plută începu să lovească ușor metalul clopotului, slab, subțire și incolor.

— Oh, Doamne, ce fel de oameni mai sîntem și noi ! spuse Fabio cu voce tare.

SERGENTUL Traub se uită în jos spre Via San Sebastiano și clătină din cap.

— Echipamentul nu-i cine știe ce domnule căpitan, spuse el.

— E ceea ce a autorizat colonelul, răspunse căpitanul von Prum. Pentru ceea ce avem nevoie, e suficient.

În stradă, sub ei, parcată lîngă zidurile caselor de peste drum, se afla o camionetă în spatele căreia puteau să încapă patru oameni, iar în față doi. Vor fi obligați să mai găsească loc pentru încă doi. În spatele camionetei era o motocicletă cu ataș, care părea că provine din materialul întrebuințat în Primul Război Mondial. Agățat de camionetă, ca un obiect la care se gîndiseră ulterior, era un tun mic, cu dublu scop, care fusese conceput pentru a fi folosit împotriva tancurilor și a avioanelor precum și împotriva trupelor terestre și care acum era întrebuințat în principal în luptele împotriva mulțimilor ostile adunate pe străzi.

— În Rusia ni s-ar fi autorizat de trei ori mai mult echipament, spuse sergentul.

— Dar aici nu e Rusia, nu-i așa, și ăștia nu sînt ruși, ce părere ai ? răspunse von Prum.

Soldatul clătină din cap și comentă cu voce joasă :

— Și să mulțumim lui Dumnezeu că nu sînt.

— Iar noi nu ne ducem la ei ca să purtăm război.

— Asta îmi convine, spuse Traub.

Căpitanul îl privi de-aproape. Era posibil ca sergentul să-și fi pierdut curajul în Rusia, deși reputația lui fusese aceea a unui om de un curaj neobișnuit. Ofițerul și sergentul său se aflau încă în situația de a se încerca unul pe celălalt.

— Ce părere ai despre italieni ? întrebă von Prum, într-un fel oarecum detașat.

Era, totuși, pentru el, o întrebare decisivă. Alesese pe toți oamenii aceștia pentru că știau italienește și fusese o parte a raționamentului său că un om nu învață limba altuia ca să-l disprețuiască.

— Sînt cumsecade, spuse Traub. Sînt oameni. În general, oamenii înclină să fie oameni dacă li se permite acest lucru, urmă sergentul. Vor, ca și mine, să-și aibă ciorba lor.

— Și tu, se adresă von Prum caporalului Heinsick, tu ce părere ai ?

Caporalul își curăța echipamentul și stătea cu spatele spre căpitanul von Prum. Acesta putea să observe că-i creștea părul pe ceafă ca țepii pe spatele unui mistreț. Terminase de curățat o baionetă, se plesni cu lama peste genunchi și o băgă în teacă, toate astea dintr-o singură mișcare bruscă. În omul acesta se simțea violență, un întreg rezervor de violență. Dar violența părea în același timp controlată. Omul ăsta îl îngrijorase mai de mult pe von Prum.

— Gloata e în regulă, spuse el. Într-un fel îmi place de ei, numai că nu am nici un fel de respect pentru ei.

La asta, unul dintre soldați aprobă fățiș din cap.

— Asta e termenul exact, domnule căpitan — nici un respect. I-am văzut la Smolensk. Porniseră la atac în goana mare peste cîmp și pe urmă i-au oprit rușii și i-au întors înapoi, și să fi văzut ce mai fugeau pișăcioșii ăștia. Iertați-mă, domnule.

— Am mai fost eu prin căzărmi și înainte.

— Uniformele lor verde deschis și pălăriile alea prostești cu pene ! În viața mea n-am văzut așa ceva caraghios !

— Fugeau al naibii, trebuie să admitem, adăugă Heinsick. Puteai să întocmești o splendidă echipă olimpică cu ei. Pot trăi lîngă dînșii, numai că nu-i pot respecta.

Cînd și ceilalți aprobară din cap, căpitanul rămase foarte mulțumit. Era tot ce voia să afle.

— Nu-mi plac generalizările, răspunse el, dar sînt anumite adevăruri despre anumite popoare pe care simpla observație le va scoate de fiecare dată la iveală.

Și le arătă care erau acestea. Italianul de rînd, le spuse el, nu era făcut să se bată. Nu-i atît o chestie de lipsă de curaj, cît faptul că nu au nimic pentru care să merite să moară.

— Ce om vrea să moară pentru descompunere și corupție ?

Aprobară cu toții.

— Atunci, e o realitate de bază că italienii, *ori de cîte ori li se ivește ocazia*, caută la fiecare impas să manevreze și să se tocmească și să încheie tranzacții pentru a proteja ceea ce au, decît să se bată pentru ceea ce nu au.

— Noaptea trecută s-au bătut totuși la Castelgrande, domnule căpitan, spuse Traub cu o voce foarte respectuoasă. Au avut acolo sus, cinci sau șase morți.

— Și dumitale, sergent, ți-au scăpat opt cuvinte pe care le-am rostit, continuă căpitanul von Prum. Ce cuvinte anume ? Cînd sergentul nu fu în stare să răspundă, căpitanul le repetă : *Ori de cîte ori li se ivește ocazia*. Înțelegi acum ? Căpitanul Moltke a intrat în Castelgrande și a început să le ia lucrurile, fără ca măcar să le ceară. Oamenilor nu le-a rămas altceva de făcut decît să se bată. Asta va fi diferența dintre ei și noi. Noi n-o să ne apucăm să luăm, ni le vor da ei.

O parte secundară a teoriei căpitanului era că italianul, chiar cînd putea să obțină ceva într-o manieră directă și cinstită, prefera să obțină prin înșelătorie. Un timp, spuse el, faptul ăsta putea să aibă efect, sau să pară că are efect, dar pînă în cele din urmă, întrucît italianul e lipsit de o disciplină personală, cînd propria lui metodă e opusă unui oponent direct și disciplinat, nu ține.

— În concluzie deci, orice mașinație a italienilor conține germenele propriei ratări, și a italianului însuși.

Nu era sigur că oamenii înțelegeau, dar știa că erau impresionați de vorbele lui.

— La Castelgrande erau cincizeci de oameni, domnule căpitan, spuse Traub.

— Și noi vom fi opt, răspunse von Prum. Și opt este exact cît ne trebuie. Dar nu vreau să iau cu mine pe nimeni care să nu aibă încredere în felul meu de a privi lucrurile.

Îl susținură cu strigăte de aprobare, ceea ce îi aduse un zîmbet pe buze.

— Asta e deosebirea dintre ei și noi, le repetă el. Victoria noastră nu va fi cîștigată cu vărsare de sînge, stărui căpitanul von Prum și știu imediat care va fi titlul raportului pe care îl va întocmi :

VICTORIE FĂRĂ VĂRSARE DE SÎNGE

O tehnică pentru conservarea oamenilor și a materialului în timpul confiscării bunurilor inamicului.

Raport asupra ocupării orașului Santa Vittoria sub comanda lui Sepp von Prum. Căpt... Inf.

Merse chiar pînă acolo încît îl așternu în scris în timp ce oamenii erau încă în jurul lui.

— Singurul „roșu" pe care mă aștept să-l văd e vinul lor roșu, le spuse căpitanul von Prum.

După ce Fabio plecă și clopotul bătu pentru ultima oară în noaptea aceea, Bombolini se înapoie, traversînd piața, dar toți oamenii se retrăseseră prin case. Se îndreptă către Palatul Poporului, dar se întoarse din drum pentru că, deși era obosit, știa că nu va putea dormi. Hotărî să se plimbe prin oraș. Îi plăcea să cutreiere noaptea orașul, pentru că în momentele acelea se gîndea la el ca la orașul lui, iar la lumea din el, ca la lumea lui. Puteau cu toții să doarmă, pentru că știau că el le poartă greutățile în spinare. Era prețul pe care îl plătea un conducător, iar Bombolini era fericit să-l plătească.

Trecu pe lîngă Poiana Memorială și priveliștea arborilor i se păru întristătoare. În timpul celuilalt mare război, oamenii plantaseră pe o mică bucățică de pămînt cîte un fag pentru fiecare bărbat care plecase la război. Fiecare arbore purta numele ostașului și un mic portret al său.

Aveau credința că atîta timp cît va trăi arborele va trăi și ostașul. Dar cînd oamenii aveau necaz pe vreo familie, se furișau în poiană și tăiau arborele acelei familii sau, în cel mai bun caz, îi rupeau o ramură în speranța că un membru al acelei familii va pierde cel puțin un picior sau un braț.

Se înapoie pe Corso Cavour, pentru că știa că acum va putea dormi și intră în Palatul Poporului, îndreptîndu-se spre camera lui. Înainte de a se duce la culcare, totuși, se opri în ușa camerei lui Roberto.

— Crezi că nemții vor veni aici ? întrebă el.

Pe Roberto treaba asta îl plictisi. Erau orele trei dimineață.

— Nu știu. Nu mă pricep la lucrurile astea. Eu am făcut parte din aviație.

— N-au ce găsi aici.

Roberto clătină din cap.

— Dar vinul vostru, spuse el părîndu-i rău că fusese nepoliticos ; închise ochii și adormi din nou.

— Nu-i nici un fel de șosea care să urce pînă aici, replică Bombolini.

Zgomotul respirației lui Roberto îi înștiință că argumentul lui fusese zadarnic.

— Îmi pare rău. Cîteodată devin plicticos, spuse el și se duse în camera lui la culcare.

Cînd se deșteptă, soarele nu răsărise încă, așa încît își dădu seama că nu dormise decît maximum un ceas. Ceva îl tulburase și, găsind o lumînare și un amnar ca s-o aprindă, începu să răsfoiască paginile *cărții.*

„Oamenii sînt înclinați să se amăgească cînd e vorba de fapte importante, pe cîtă vreme sînt plini de scrupule cînd e vorba de cele mărunte."

Simți o gheară rece strîngîndu-i inima. Își puse cartea peste inimă ca și cum ea ar fi putut opri durerea. Știa ce însemnau aceste cuvinte. Chiar în dimineața aceea, Babbaluche îi spusese :

— Tragem minciuni cînd e vorba de adevăr, asta e ceea ce ne distruge. Și știi de ce mințim cînd e vorba de adevăr ? Nu pentru că ne place s-o facem, dar pentru că avem o frică de moarte de el. Dacă am privi adevărul

drept în faţă, nouă din zece dintre noi ar fugi la cimitir şi ar cere să fie înmormîntaţi pe loc.

Se sculă, trecu pe lîngă camera lui Roberto şi fu gata să-l deştepte din nou, dar hotărî să nu o facă, deşi Roberto fusese acela care întrezărise adevărul.

„Omul vede ceea ce vede şi aude ceea ce aude, gîndi el, şi puţinii care n-o fac, sînt consideraţi nebuni". Coborî şi ieşi în Piaţa Poporului unde se şi găsea unul dintre nebuni, în genunchi lîngă fîntînă, ţipînd la el, la Bombolini :

— Măi afurisitule, ţipa el. Fă ceva ! Fă pe dată ceva !

Era Butuc Bătrîn.

Bombolini se grăbi să străbată lespezile inegale.

— Haide, ridică-te, spuse el. Ştiu. N-are nici un sens să speriem oamenii pînă ce nu avem un plan.

Totuşi, auziseră şi alţii, cei care se scoală pe întuneric, chiar înaintea soarelui, şi care acum traversau piaţa.

— Spune-le adevărul, strigă Butuc Bătrîn. Nu ne minţi !

După aceea se sculă în picioare, cu faţa la fel de roşie ca oricare dintre vinurile care îmbătrîniseră alături de el, şi se întoarse către oameni.

— Vin nemţii, strigă el, şi au să ne ia vinul.

În sud, există un vechi oraş roman care a fost îngropat sub cenuşa unui vulcan. Deşi nimeni de aici nu l-a vizitat vreodată, oamenii spun că în oraşul acela se pot vedea trupuri de oameni care au fost împietrite pe vecie în cenuşă, chiar în clipa cînd îndeplineau diverse acţiuni. Cei care se pregăteau să mănînce au rămas pe de-a pururi despărţiţi de mîncarea lor numai prin lingura pe care o ţineau în mînă, iar cei care tocmai întinseseră mîna ca să ia vin, nu aveau să-l mai guste niciodată. Lucrurile se petrecură în acelaşi fel şi în Santa Vittoria în dimineaţa aceea. Cînd oamenii auziră vorbele, îşi dădură imediat seama că era adevărul şi părură, cel puţin pentru un timp, prefăcuţi în stană de piatră, atît de ţepeni, încît dacă s-ar fi mişcat s-ar fi spart şi ar fi căzut ţăndări pe caldarîm.

Bombolini fu cel care se mişcă primul. Se întoarse şi o porni spre Palatul Poporului.

— Au să vină şi au să ne ia vinul ! ţipa Butuc Bătrîn.

Primarul continua să se depărteze de ei, ca și cum nici n-ar fi auzit.

— Ce să facem ? strigă careva.

— Ce putem face ?

Bombolini închise ușa în urma lui, o încuie, urcă scările și-l deșteptă pe Roberto.

— Acum trebuie să mă ajuți. Să nu lași pe nimeni să intre. Trebuie să mă odihnesc. Trebuie să dorm, spuse Bombolini. E tot ce pot face.

Traub fu unul dintre cei care se deșteptă o dată cu soarele. Era un obicei care se născuse la ferma familiei lui și îl însoțise în armată. Considera că e un păcat să stai culcat, cînd soarele e sus pe cer. „Soarele de dimineață e aur în gură", spunea maică-sa. „Da, patul e un hoț", adăuga tatăl lui.

Traub era îngrijorat. Peste două zile se vor duce sus în munți, într-un oraș necunoscut, cu un singur ofițer, doi subofițeri și șase soldați, toți dați în servicii auxiliare din cauza rănilor primite pe front. Așteptă timp de un ceas, apoi bătu la ușa căpitanului von Prum.

— Vreau să trimit azi după-amiază o patrulă de recunoaștere în Santa Vittoria, domnule căpitan, strigă el prin ușa închisă.

După zgomote, căpitanul părea să se fi sculat, dar nu fu chemat înăuntru pentru că în armata germană se consideră că nu e bine pentru morala și disciplina soldaților să-și vadă ofițerii în lenjeria de corp.

— Nu, îi strigă căpitanul von Prum.

— Dar așa scrie în manual, domnule, stărui Traub.

— Nu-mi pasă de manual ! Asta nu e o problemă militară. E o problemă psihologică. Pricepi cuvîntul ăsta ?

Sergentul spuse că pricepe.

— Vreau să fac cea mai puternică primă impresie posibilă asupra acelor oameni. Dacă vom sosi acolo, în total opt oameni, vor fi impresionați. Oamenii ăștia pun mare bază pe prima impresie.

— Dar, domnule, dacă blochează șoseaua...

Von Prum deschise ușa camerei și îl privi pe sergentul lui.

— Armata germană n-a ajuns încă să fie un for de discuţii, declară von Prum.

Căpitanul surîse, pentru că vorbele sale avură asupra sergentului acelaşi efect pe care îl avuseseră şi asupra lui, cînd i le strigase în ajun colonelul Scheer. Colonelul avusese altă părere asupra înţelepciunii unei victorii fără vărsare de sînge.

Ticălosul mă face să plătesc cu sînge pentru victoria mea nesîngeroasă, scrisese von Prum în însemnările lui zilnice, dar cînd colonelul îi dădu ordin să vină, se execută fugind.

— Pute a experiment, spusese colonelul. E normal să faci experienţe cu polonezi. E normal să încerci experienţe cu ovrei. Dar nu-i normal cînd e vorba de nepotul lui Schmidt von Knoblesdorf. Dacă se întîmplă ceva cu căpitanul von Prum, Willy Scheer va fi cel spînzurat.

Scheer era un caz rar, ţăranul care se ridicase în ierarhie de la soldat la o poziţie de comandă, fără să se lepede de obiceiurile lui ţărăneşti. Felul lui de a fi era aspru şi direct, frazele lui pline de proverbe populare, cea mai mare parte din ele grosolane, şi arăta de parc-ar fi fost cioplit dintr-un cartof. Îl amuza să aibă în jurul său şi în subordinea sa, aristocraţi.

— Nu, nu pot să-ţi dau voie să te duci, spuse Scheer. Crema culturii noastre, floarea poporului nostru! Era sarcastic, dar avea inimă bună. Dacă numele dumitale ar fi fost Schwartz, ai fi putut merge. Dar un om din acelaşi sînge cu Alfons Mumm von Schwartzenstein? Oh, nu! Nu mi-e grijă de măgarul dumitale, e vorba de măgarul lui Willy Scheer.

Căpitanul îl privise fix. Von Prum ştia că aşa trebuia să procedeze. Pentru motive pe care nu le înţelegea, lui Scheer îi plăcea să fie privit fix, într-o manieră rece şi superioară.

— Te uiţi la mine de parcă aş fi nişte bălegar pe un ogor, spuse el. Ca şi cum aş fi un rahat. Dar surîse. Ai auzit ce s-a întîmplat la Castelgrande? Intraseră acolo cu cincizeci de oameni.

— Şi cu Moltke, adăugă von Prum.

Căpitanul Moltke era faimos pentru irascibilitatea lui. Cînd dăduse peste o mică baricadă ridicată pe o şosea,

Moltke ordonase oamenilor lui să tragă asupra populației orașului și aceștia nu avuseseră altă soluție decît să riposteze.

— Ei bine, ia cel puțin un tanc cu dumneata, îl sfătui Scheer.

Căpitanul clătină din cap și continuă să se uite fix la colonel.

— Ce arme ai de gînd să iei cu dumneata ? întrebă el în cele din urmă.

— Cultura poporului german, răspunse von Prum. Sentimentul nostru național de hotărîre, geniul nostru de a lucra într-o ordine disciplinată.

— Oh, ești un băiat atît de *cumsecade*, exclamă Scheer. Pe Dumnezeul meu, ce băiat perfect și nobil ! Vorbea clătinînd din cap. Crezi într-adevăr în toate astea ?

— Cred într-adevăr în ele, spuse von Prum. Nu în felul idealiștilor. Nu în felul visătorilor. E singurul fel inteligent și practic de a efectua lucrurile. O să vedeți.

Acestea au fost cuvintele care l-au supărat pe colonel și acesta a fost momentul cînd îi spuse căpitanului că armata germană încă nu devenise un for de discuție. Cele spuse de căpitan contraziceau regulile pe care Scheer le învățase cu atîta cazná în viața lui.

— Ascultă-mă pe mine, îl sfătuise Scheer. Noi nu învățăm prea multe pe cîmpurile de sfeclă, dar unele lucruri pe care le învățăm nu se uită niciodată și unul dintre ele e că forța este ceea ce cîștigă respectul altora. Cei slabi respectă pe cei puternici dintr-un singur motiv. Pentru că nu sînt slabi ca ei.

Colonelul lovi în masa de lemn cu pumnul lui ars de soare, puternic ca un buștean.

— Ascultă unul dintre acele ciudate proverbe țărănești, căpitane von Prum. Un om trebuie să fie sau nicovala sau ciocanul. Gîndește-te la asta. Nu există altă soluție.

Dar pînă la urmă von Prum cîștigase, după cum prevăzuse, pentru că pînă la urmă el reprezenta aspirațiile rasei și știa acest lucru, după cum era convins că și Scheer îl știa și-l aproba. Paloarea lui nordică, după cum o numea colonelul, părul blond, pielea albă și ochii lui reci și

albaștri, nu erau numai simbolul purității de rasă, ci însăși puritatea în sine. Cea mai mare parte dintre germani, ca și cea mai mare parte a oamenilor din lume, sînt bruni și scunzi, dar spre deosebire de alte popoare, germanii disprețuiesc faptul că sînt bruni și scunzi și nu cred în ele. Pe afișele lor îl înfățișează pe von Prum, și, cînd au un copil, speră să producă un von Prum.

— Mă pui într-o situație blestemat de critică, îi spuse Scheer ; pe de altă parte însă, armata germană n-a ajuns încă în starea în care un ofițer poate să-și retracteze cuvîntul. Își rîseră unul altuia. Ia un tanc, îl sfătui Scheer.

Von Prum clătină din cap.

— Pentru Dumnezeu, încăpățînat mai ești ! urmă Scheer.

Vocea lui devenise din nou aspră.

— Experiența aceasta nu comportă decît o singură soluție, și anume, reușita.

— Înțeleg. Dacă nu-ți reușește, vin eu acolo și fac treaba în felul meu, adăugă Scheer.

Von Prum aprobă din cap.

— Pentru că mi-am luat o obligație cu vinul acela.

— Veți căpăta vinul.

Colonelul porni spre ușa biroului său și cu asta căpitanul știu că interviul se terminase.

— Vreau vinul, îl vreau curînd și îl vreau tot. Se opri la ușă. Cînd ești gata, ne anunți ; fă în așa fel ca să fii curînd gata și noi vom veni să ridicăm vinul.

— Dar asta nu-i decît o parte a planului meu, spuse von Prum. Cînd va sosi timpul, am intenția să-i oblig pe oameni să-l aducă chiar ei.

— Te aștepți ca oamenii să te ajute să-i prazi ? întrebă el. Vocea îi era amară.

— Da, răspunse von Prum, atît de liniștit și cu atît de puțină îndoială, încît aroganța lui îl făcu pe colonel să izbucnească în rîs.

— Cunoști vreun lucru care să nu i se cuvină unui Schmidt von Knoblesdorf ! Atinse cu degetul lui gros pieptul căpitanului. Ești virgin aici. Nici o decorație.

Lucrul ăsta îl necăjise pe tatăl lui von Prum. O dată, înainte de a pleca la biserică, se oferise chiar să-i împrumute căpitanului cîteva din ale lui.

— Uite ce-am să fac, spuse colonelul Scheer. Dacă-i poţi convinge pe oamenii din oraşul ăla... cum dracu se cheamă ?

— Santa Vittoria.

— Dacă-i poţi convinge să-şi aducă vinul pînă la calea ferată de aici, te propun pentru Crucea de Fier.

La asta, von Prum zîmbi.

— Bineînţeles, clasa treia, urmă Scheer, totuşi o Cruce de Fier.

De data asta, colonelul îl lăsă pe căpitan să plece, dar cînd coborî scara, acesta se întoarse din nou către colonel.

— În ceea ce mă priveşte, strigă el, am să vă pun numele pe coperta lucrării *Victorie fără vărsare de sînge.*

— Nu, dă-o dracului de treabă, spuse Scheer. După război ai să mă inviţi la dumneata acasă la masă. Pofteşte-mă pe uşa principală. Zîmbi cu surîsul lui aspru şi sever. Invită-mă împreună cu individul acela pe care îl tot citezi.

Von Prum părea nedumerit.

— Nitcha, preciză Scheer. Prietenul dumitale Nitcha.

— Nietzsche, spuse căpitanul. A murit.

— Oh, îmi pare rău de vestea asta, spuse colonelul Scheer. Atunci invită-mă cu toţi strămoşii.

— Aşa am să fac, spuse căpitanul von Prum. Şi am să vă închin un toast cu vinul din Santa Vittoria.

Avînd în vedere starea lucrurilor din Santa Vittoria, oamenii se purtară bine cu Bombolini, îl lăsară să doarmă pînă la unsprezece, şi apoi îi spuseră lui Roberto să se ducă să-l trezească. Cînd se uită pe uşă, Roberto fu surprins de cît de liniştit dormea primarul.

— Eşti aşteptat acolo jos, îl anunţă Roberto.

— Da, ştiu asta. Pot să-i văd.

— Întreaga piaţă e plină de lume.

— Nu ştiu ce să facă ; conducătorul lor nu e cu ei.

Primarul se sculă din pat, mişcîndu-se încet şi fără să manifeste vreo îngrijorare, iar felul în care se mişca îl convinse pe Roberto că găsise o soluţie în timpul somnului.

— Marele Consiliu s-a întrunit jos.

— Îi presimt, spuse Bombolini. Îi pot simți. Îi pot mirosi. Se spune că un cal poate mirosi apa înainte de a o vedea cînd îi este sete. Eu îi pot mirosi, iar ei mă pot mirosi pe mine. Știi ce am făcut, Roberto?

— Nu.

— Am tras un somn bun. Se lovi cu palma peste cap și, în același timp, încercă să-și perie coama de păr, care arăta sălbatică, atît de sălbatică încît Babbaluche pretinsese o dată că o pasăre și-ar putea face cuib în ea fără ca Bombolini să știe pînă nu i-ar cădea un ou pe obraz.

— Cred că Dumnezeu m-a vizitat, spuse el. A pus ceva aici. Hai să coborîm!

Coborîră scările în camera cea mare unde se adunaseră toți Membrii Consiliului.

— Dumnezeu mi-a istorisit o poveste. Vreau să v-o împărtășesc și vouă și voi veți putea spune ce înseamnă. Cred că răspunsul e în povestea însăși.

Oamenii ședeau de-a lungul pereților, stăteau în picioare rezemați de pereți și Italo Bombolini le spuse povestea țăranului Gagliaudi.

Acum o mie de ani, niște invadatori dinspre miază-noapte, numiți barbari, veniră să cucerească Italia sub conducerea unuia care se chema Barbarosa. Sub loviturile barbarilor se prăbușea totul pînă cînd ajunseră la un oraș întărit cu ziduri, la miază-noapte de drumul nostru, care refuză să se plece și să se supună. Încercară totul ca să-l doboare, și cînd nu reușiră, hotărîră să împresoare orașul și să-l înfometeze. Iarna veni și poporul începu să sufere de foame și fiecare știa că nu mai era decît o chestiune de timp. Atunci țăranul Gagliaudi se duse la principe să-i expună un plan:

— Dă-mi tot grîul care a mai rămas în oraș și dă-mi și toate cerealele rămase și am să salvez orașul. Dacă nu reușesc, atunci poți să mă ucizi.

— N-avea nici o grijă, n-o să fie nevoie să fac eu asta. Or s-o facă ei pentru mine.

Dar împotriva judecății lui mai sănătoase, întrucît nu era altceva de făcut, dădu țăranului grîul și cerealele. Oamenii se arătară revoltați și indignați cînd văzură că țăranul începu să-i dea vacii hrana prețioasă.

— Acum adu-mi ultima picătură de apă, ordonă Gagliaudi.

În acest timp, oamenii începură să mestece pietre ca să-și umezească gurile, dar vaca bău și bău.

— Acum adu-mi ce-a mai rămas din vin.

Se uitară cu furie la țăranul care ședea în fața lor și bea ultima picătură de vin și se îmbătă. Cînd fu destul de beat, dimineața devreme, înainte de ivirea zorilor, o mică portiță lăturalnică din zid îi fu deschisă și țăranul beat cu vaca lui umflată, se strecură în afara zidurilor. O dată ajuns afară, de-a lungul drumului pe care era tabăra dușmană, Gagliaudi începu să cînte și să rîdă și să urle și lovi vaca în așa fel încît începu să mugească și să ragă în semn de protest. Inamicul nu-și putea crede ochilor, după cum nici oamenii din oraș, care se uitau de pe muchea zidurilor, nu puteau crede ceea ce vedeau.

— Și-a bătut joc de noi, admiseră cu toții.

Sentinelele lui Barbarosa își dădură imediat seama că numai un nebun sau un bețiv se putea comporta în felul acesta și cînd îl prinseră pe țăran, acesta căzu în genunchi.

— Oh, Doamne ajută-mă, ce am făcut ? Și începu să plîngă. Plîngea în gura mare. Îmi duceam vaca la grînar și am greșit poarta. Oh, vă rog, nu-mi faceți vreun rău. Vă rog ! Duceți-mă la Barbarosa. Am să-i fac o propunere.

Îl tîrîră pe bețivul plîngăreț pînă la războinic și acesta se uită cu mirare la bețiv și la vaca cea grasă.

— Am să-ți fac o propunere, spuse Gagliaudi. Nu mă omorî. Te rog nu-mi face nici un rău.

— Italienii au întotdeauna de făcut propuneri, spuse Barbarosa.

— Așa supraviețuim, răspunse țăranul. Sîntem slabi. Dar dacă mă lași să mă înapoiez între ziduri, însoțit de oricare ostaș vei alege tu, îți promit că mă voi înapoia cu toate cele douăsprezece vaci ale mele.

— Douăsprezece ca asta ?

— Nu, nu ca asta. Lovi cu piciorul vaca cea grasă. Douăsprezece vaci grase și pline de lapte. Nu ca bestia asta. Pe asta o grijeam, domnule. Nu poți să-ți dai seama ? E bolnavă.

Barbarosa fu cel care se simți bolnav văzînd atîta carne pe copite.

— Vrei să spui că mai ai între ziduri douăsprezece vaci ca asta ?

— Numai ale mele. Doar ale mele. Toate celelalte aparțin altora și nu pot să vi le dau.

Barbarosa era mai presus de toate un bun ostaș. Și un bun ostaș recunoaște cînd e învins. Era clar că orașul avea suficientă mîncare ca să le ajungă pe cel puțin un an.

În după amiaza aceea își adună armata și plecă. Orașul era salvat.

Oamenii se uitară unul la altul. Părea că treaba le spunea ceva. Răspunsul era cuprins în poveste, fiecare simțea asta.

— E cuprins aici, strigă Bombolini. Altfel de ce mi-ar fi pus-o El aici, eh ?

Rămaseră cu toții tăcuți. Era o poveste ciudată ; fiecare om dintre cei aflați în sală simțea că răspunsul îi zboară prin creier, așteptînd să zboare de acolo pe limbă, dar cînd veni momentul să deschidă gura, nu se întîmplă nimic.

— E ca parabolele din Biblie, spuse cineva. Cînd crezi că le înțelegi și că le-ai prins tîlcul, îți scapă din mîini. Se uitară unii la alții de parcă simțeau că privindu-se fix în ochi ar putea dezlega în mintea lor răspunsul. Trecu un timp lung. Auziră bătaia slabă a clopotului anunțînd amiaza și nimeni din sală nu fu mai aproape de secretul lui Gagliaudi.

— La dracu cu toate astea, strigă dintr-o dată Pietrosanto. La dracu cu vagabondul ăla și cu vaca lui. Eu spun să ne batem.

Ceilalți îl aclamară. Mințile lor erau obosite de efortul gîndirii și ideea de a se bate le părea bună. Cel puțin era ceva ce se putea face.

— Eu zic să ne retranșăm în stîncile de lîngă curba cea mare a drumului, spre terase, și bestiile astea n-or să ne scoată de acolo *niciodată*.

Altă aclamație.

— Cîteodată e bine să-i faci pe oameni să verse puţin sînge pentru un lucru pe care-l doresc, şi pe dată îşi dau seama că nu-l mai doresc chiar atît de mult.

Problema lui Bombolini era că se găsea sfîşiat între voci.

Oamenii se amăgesc deseori crezînd că umilinţa poate birui insolenţa. Oricum ai citi asta, înseamnă că trebuie să te baţi.

— Vă spun doar atîta, strigă un tînăr. Neamţul care îmi va atinge vinul sau nevasta va plăti atingerea asta cu sînge.

De data asta o aclamaţie puternică.

Şi totuşi Magistrul mai spusese : *Viclenia şi înşelătoria vor folosi întotdeauna omului mai mult decît forţa.*

Bombolini era încurcat şi, încă mai rău, începu să simtă un fel de teamă care îi juca îndărătul minţii ca nişte ace reci, sau ca soarele rece şi strălucitor pe gheaţă. Magistrul nu-l mai ajuta.

— Fabio avea dreptate, el era acela care ştia, strigă un alt tînăr. La ce-ţi foloseşte să te salvezi şi să te tîrăşti în propria ta ţară, ca un cîine pentru un ciolan ?

— Mussolini avea dreptate. Mai bine să trăieşti o zi ca un leu decît o sută de ani ca un miel.

Din nou o puternică aclamaţie şi toţi ochii se îndreptară spre primar, pentru că el ştersese sloganul.

Toate aceste cuvinte curajoase, toate aceste strigăte de bravură ! Cum să le răspunzi ? Se gîndi la încă o frază a lui Machiavelli : *Viclenia în conducerea războiului biruie bravura şi e demnă de merit.*

Cum le putea el explica asta ? Cum să spună unei adunări de oameni porniţi să devină eroi că ar fi mai eroic să încerce să fie fricoşi ?

Aşa cum Fabio fusese odată salvat de Babbaluche, acuma Tomasso Casamassima, unchiul Rosei Bombolini se ridică în picioare în sală şi lovi în pardoseală cu ciomagul lui de dud pînă se făcu tăcere.

— Uitaţi cine sînteţi ? strigă el. Uitaţi de unde veniţi ? Credeţi că sînteţi războinici şi strigaţi ca nişte eroi dar nu sînteţi decît o grămadă de cultivatori de struguri.

Se făcu tăcere, deoarece fiecare ştia că ceea ce spunea Tamasso era adevărat.

— O șleahtă de cultivatori de struguri.
Tăcere.
— Aici nu avem eroi. Asta nu-i ținut pentru eroi. Dacă vreți să fiți martiri, duceți-vă să fiți martiri în altă parte. În Santa Vittoria nu ne dă mîna să avem martiri. Vedeți-vă de strugurii voștri. Pentru că uitați singura lecție pe care fiecare om în Santa Vittoria a știut-o de o mie de ani : Oamenii viteji și vinul bun n-au viață lungă.

După aceasta, fiecare plecă. Orice idee de luptă se terminase. Lumea îi aștepta în piață.
— Ne gîndim noi. Nu aveți grijă. Vom combina ceva.
Ca la o comandă, începură cu toții să traverseze Piața Poporului, și s-o ia în jos pe Corso Cavour înspre Pivnița Cooperativei Vinicole. Neavînd altceva de făcut, porniseră într-un pelerinaj și făceau un act de credință în fața vinului, în felul în care oamenii din alte locuri ar fi intrat în biserică și s-ar fi rugat pentru o îndrumare.
Se strecurară înăuntru prin ușa strîmtă, în penumbra răcoroasă, își umplură nările cu aromele pivniței, acea aromă dulce și pătrunzătoare a ierburilor care intră în compoziția vermutului și, într-o atitudine de reverență, defilară de-a lungul rafturilor cu vin, care semănau cu niște strane înalte.
În pivnița aceea e o adevărată mare de vin, o mare de o culoare roșie, bogată, conținută în sticle. La miază-zi de aici sînt orașe unde lumea face semnul crucii pe fiecare coajă de pîine înainte de a o mînca ; noi facem același lucru cu vinul. Să spui ceva gălăgios sau vulgar, să rostești vreo obscenitate în prezența vinului, ar fi ca și cum ai urina într-o catedrală. Priveliștea cantității aceleia de vin, tot vinul ăsta ce urma să le fie furat, era un lucru pe care Bombolini nu avu curajul să-l suporte și, ieșind printr-o ușiță laterală, puțin folosită, se înapoie prin ulița strîmtă din spatele pivniței la Palatul Poporului unde îl găsi pe Roberto.
— Ei, ai înțeles sensul poveștii ? întrebă el.
Roberto păru mirat.

— Visul. Visul meu. Ce înseamnă oare ? Tu ești american. Tu le știi pe toate. Strigă la Roberto, dar apoi se opri și se așeză. Ce faci acolo ?

— Aritmetică. Aritmetica mea. Socotesc ceasurile pînă cînd urmează să vină.

Bombolini nu voia să știe. Prefera să lase lucrurile cum erau. E mai bine fără nici un plan, să-i lași doar să vină cînd vor veni, fără să te fi pregătit pentru ei și fără să fie anunțați.

— Foarte bine, spuse el în cele din urmă. Cîte sînt ?

— Vor fi aici în cincizeci și trei de ore.

Cifra orelor începu să-i fulgere prin minte, tot atît de luminoasă ca și becurile de pe fațada teatrului din Montefalcone, aprinzîndu-se și stingîndu-se — 53... 53... 53 și trecură minute lungi pînă cînd incandescența luminilor îi dispăru din creier.

Se duse la fereastra camerei lui Roberto și se uită în jos la lumea care stătea în piață în soarele amiezei, și apoi privi spre zid la icoana sfîntului Sebastian străpuns de săgeți.

— Spune-mi repede ! Pe cît de repede îți pot ieși vorbele din gură. Dacă ai fi în locul meu ce-ai face cu vinul ?

— L-aș ascunde.

— Ce ?

— L-aș ascunde.

— L-ai ascunde ?

— Da, l-aș ascunde, spuse Roberto.

— Oh, Roberto ! E atît de simplu, și de clar și de frumos, încît e aproape stupid, spuse primarul și îl pocni atît de tare pe Roberto peste braț încît trebuiră să treacă multe săptămîni pînă să-l poată ridica fără să simtă dureri.

ÎN după amiaza aceea, căpitanul von Prum scrise cele ce urmează, într-a doua scrisoare către fratele său Klaus.

„Klaus :

Şovăi, începi din nou să nu mai vezi limpede.

Eu încetez să-ţi mai ţin predici. Nu crede în cuvîntul unui frate, dar crede în schimb în cuvîntul unui om pe care spui că-l admiri.

Afirmi că numai o cauză dreaptă poate consfinţi războiul. Eu îţi răspund : „Războiul drept consfinţeşte orice cauză". E nevoie să mai adaug ceva, Klaus ?

E un fapt trist, dar e un fapt că războiul şi curajul au realizat lucruri mult mai mari decît iubirea de aproape. Nu mila ta ci curajul tău îl va salva pe cel nefericit.

Mai ai nevoie de ceva ? Atunci iată, încă un lucru.

„Ce e bun ?" mă întrebi tu. „Omul brav e bun."

Oamenii tăi nu au fost bravi, Klaus, şi pentru asta au plătit preţul, după cum trebuie să-l plătească orice om dăunător.

Termin cu Nietzsche :

„Ce importanţă are o viaţă lungă ? Care războinic doreşte să fie cruţat ?"

Fratele tău,
Sepp."

Klaus: Vom porni peste două zile, după cum te-am anunțat. Eu îmi fac datoria, tu o ai pe a ta. Urează-mi noroc, așa cum îți urez și eu ție.

Efortul de a ascunde vinul se dovedi un eșec. Din prima jumătate de oră a experienței, mai înainte chiar ca douăzeci de mii de sticle să fie scoase din Pivnița Cooperativei Vinicole și aduse în Piața Poporului, era clar pentru oricine își da osteneala să vadă, că experiența nu mai merita să fie continuată. Dar oamenii sînt cîteodată mai dispuși să continue o acțiune inutilă decît să admită un eșec.

Îngrămădiră sticlele în piață și diferitele familii începură să le ascundă prin casele lor. Le băgară prin cămăruțe și pe sub paturi și pe după tablouri și în spatele căminelor și în canalele de scurgere și pe acoperișuri și pe sub țiglele desprinse și apoi în grămezile de bălegar și pe vițele de vie care atîrnau pe coșuri.

— Țineți vinul la umbră, lumina soarelui îl strică, striga către oameni Butuc Bătrîn. Ați lăsa un nou născut în soare? Vinul ăsta nici măcar nu s-a născut. Nu scuturați vinul. Ați scutura un nou născut? Vinul ăsta nici măcar nu s-a născut.

Cîndva, devreme după-amiază, Bombolini își luă curajul să întrebe pe îngrijitorul vinului cîte sticle mai erau de ascuns și cînd Butuc Bătrîn îi răspunse, îi trebuiră cîteva minute pînă cînd reuși să audă cifrele și pînă cînd reuși să le scrie pe un carton — *„1.320.000."*

De cîte ori se uita la cifră, i se părea greu de înțeles. Ținu cartonul întîi pe o parte apoi pe cealaltă ca și cum, într-un fel, dacă îl sucea în diferite feluri, valoarea cifrei s-ar fi putut schimba. Chiar dacă puteau ascunde 100.000 de sticle, ceea ce era imposibil, aceasta ar fi reprezentat numai a treisprezecea parte a cantității de vin și, cu prețul unui efort enorm, abia nu ar fi realizat nimic. La ora patru urma să aibă loc o inspecție a ascunzătorilor și echipele plecară pe teren, deși știau ce aveau să raporteze. După cîteva minute primii dintre ei se înapoiară.

— N-are nici un rost, Căpitane. Nu merge cum trebuie, spuse băiatul lui Longo. Poți să vezi sticle peste tot. Oriunde te învîrtești în casa lui Pietrosanto te așezi pe o

sticlă, calci pe o sticlă, spargi o sticlă. Sticlele fac cocoașe prin pături.

Era la fel peste tot.

— Scoateți iarăși sticlele afară, porunci Bombolini și în clipa aceea simți groaza eșecului. Spre cinstea oamenilor pe lîngă care trecea, nimeni nu-i spuse nimic.

Se înapoie în piață, umblînd pe lîngă sticlele îngrămădite pe pietrele pavajului și în căruțe, văzînd, dar în același timp fără să vadă, pe oamenii care intrau în case și care începeau să aducă vinul înapoi. Purta povara orașului și a o mie de oameni, și acuma și pe cea a unui milion de sticle de vin. Era prea mult pentru un om, gîndi el. Simți că îl trăgea cineva de haină și se întoarse să se uite. Era Fungo, nebunul.

Se spune că atunci cînd un om se îneacă, în clipa în care se scufundă pentru ultima oară, se agață și de un pai care plutește pe apă și în momentul acela e încredințat că-l va putea susține ; tot astfel, în clipa asta, Bombolini se opri să-l asculte pe Fungo.

— Am ceva să-ți spun, începu Fungo.

— Spune ! Spune-mi !

Ce poate ieși din gura copilașilor, a nebunilor și a bețivilor — cine poate ști pînă nu ascultă ?

— Tufa s-a înapoiat, spuse băiatul.

— Oh, Isuse Hristoase !

— Ai o gură spurcată, îl dojeni băiatul.

— Iartă-mă. De unde știi ?

Băiatul îi povesti că se dusese acasă la Tufa ca să vadă dacă poate găsi vreo sticlă și că l-a găsit acolo pe Tufa, întins pe pămînt.

— E pe moarte, spuse Fungo.

— De unde știi asta ?

— Mi-a spus cineva.

— Cine ?

— Tufa. Și el trebuie să știe.

„Am să mă ocup de Tufa“, gîndi Bombolini. Cel puțin, era ceva pozitiv de făcut. „Am să depun toate eforturile ca să salvez viața lui Tufa.“ Pentru un moment avu impresia că plînge, apoi își ridică ochii și fu surprins să vadă că plouă.

Lumea trecea în fugă pe lîngă el, căutînd să părăsească piața mai înainte ca să-i prindă toată puterea ploii. Oamenilor de aici le place ploaia și le face mare bucurie să vadă că plouă. N-am merge prea departe spunînd că în Italia lumea adoră ploaia, dar de îndată ce simte o picătură, fuge de ea.

Butuc Bătrîn se apropie de Bombolini.

— Oprește-i, strigă el. Trebuie să le dai ordin să rămînă aici! Nu putem lăsa vinul afară. Ploaia va spăla praful de pe sticle. Ploaia va răci vinul.

Bombolini se uită la el ca și cum ar fi fost cineva sosit din alt oraş.

— Cui îi pasă? spuse el. Trebuie să avem vin șambrat pentru nemți atunci cînd vor veni?

— Vinul e vin, indiferent al cui este, strigă bătrînul. A-ți bate joc de vin e ca și cum ți-ai bate joc de tine însuți.

Începu să-l zgîlțîie de umăr pe Bombolini și să-i strige ceva în legătură cu faptul că ar trebui să-l omoare.

— Atunci dă-l în..., replică Bombolini.

Butuc Bătrîn se feri îndărăt.

— Oh, păcătuiești! exclamă el. Nici unul dintre ei nu simțea că începuse să plouă tare. Păcătuiești împotriva vinului.

„Mă aștept pe drept cuvînt ca primul trăsnet să mă lovească în inimă", gîndi Bombolini.

Îl împinse la o parte pe paznicul pivniței și o luă în jos pe Corso Cavour, spre Orașul Vechi și spre casa mamei lui Tufa. Se hotărîse să-și fixeze toată atenția numai asupra lui Tufa.

În legătură cu Tufa se știau lucruri ciudate. Era, pe de o parte, ofițer în armată și asta ar fi trebuit să-l îndepărteze de oamenii de aici, dar nu ăsta era cazul. Şi mai rău, era fascist, dar nici asta nu-l împiedicase să apară un erou în ochii tineretului de aici și, în același timp, era și omul de care nu se temeau nici cei în vîrstă să-i ceară un ajutor cînd venea acasă.

Important în privința lui Tufa era faptul că se considera un fascist adevărat, un fascist în toată puterea cuvîntului, care credea în cuvintele de glorie și încerca să le urmeze, și asta îl făcuse, aici și în toată Italia, un

om foarte ciudat. Ca băiat tînăr, fusese ales dintre toţi ceilalţi băieţi din Santa Vittoria să plece şi să urmeze instructajul Tinerilor Cercetaşi Fascişti. Crezuse în fiecare cuvînt pe care îl auzise în tabără. Mai tîrziu, devenise soldat şi după aceea fu făcut ofiţer în Sforzesca, unul din regimentele aristocratice, lucru foarte rar.

Cînd venea acasă în permisie, oamenii aveau obiceiul să se ducă la el şi să-l roage să intervină pentru ei pe lîngă Bandă sau pe lîngă fasciştii din Montefalcone.

— Ce-am auzit că i-aţi făcut lui Baldisseri ? îi întreba el, de exemplu.

— Trebuie să fi fost o greşeală, îi răspundeau cei din Bandă şi desigur că nu se va mai întîmpla.

— Bineînţeles că nu, răspundea Tufa. *Noi* nu facem lucruri din astea.

— Nu, nu facem, răspundeau ei.

Le era frică de inocenţa din ochii lui şi de furia care-i putea lua locul.

Era un credincios în mijlocul unui popor de necredincioşi, de oameni care gîndesc că a crede în ceva e periculos, şi că în asta constă însuşi răul, deoarece a crede înseamnă a te limita, şi a fi limitat înseamnă a merge pe muche de dezastru. Toţi fasciştii din regiune abia aşteptau ca permisiile lui Tufa să se termine ; respirau mai uşuraţi cînd îl ştiau plecat şi dădeau acatiste ca să-şi găsească o moarte glorioasă pe undeva prin Albania, Grecia sau Africa.

Camera era întunecoasă şi mirosea a umezeală şi a murdărie. Mirosea urît. Mama lui Tufa nu fusese niciodată în stare să se îngrijească de o casă.

— Unde e ? întrebă Bombolini.

Mama soldatului întinse degetul spre un capăt al camerei unde primarul putu să distingă vag forma lui Tufa, culcat pe jos, cu faţa spre peretele de piatră.

— Are să moară, spuse mama. Văd asta în ochii lui. Nu mai au viaţă în ei.

Bombolini traversă camera şi se opri lîngă corpul lui Tufa, neştiind ce să spună. Tînărul nu-l simpatizase niciodată, deoarece îl considera un măscărici, ori Tufa nu răbda măscăricii. Cu o încetineală teribilă, Tufa se suci de la perete şi se uită la Bombolini.

— Ieși afară de aici! spuse el. Te-am disprețuit întotdeauna.

Mama nu avea dreptate în privința ochilor. Puteai să vezi în ei apropierea morții, dar erau și plini de ură, o ură care nu existase acolo mai înainte și, sub aceasta, durere.

— Ai face mai bine să pleci, spuse mama. Știe ce spune. Totdeauna a știut exact ce vrea să spună.

— Tufa? Mă auzi?

— Ieși afară!

— Nu mai sînt un măscărici, Tufa. Acum sînt primar aici. Mă auzi? Mă înțelegi?

— Ieși afară!

Ura era atît de puternică, încît îl învinse pe Bombolini. Ieși de-a-ndăratelea și rămase pe Corso Cavour, în ploaie, pînă ce fu leoarcă de apă. Oamenii se uitau la el din intrările caselor. Acum nici măcar Tufa nu mai reprezenta pentru el un motiv de existență. O porni în sus pe Corso. Înainte de a ajunge în piață, Pietro Pietrosanto îi ieși înainte pe trepte.

— Nu mai putem amîna, spuse Pietrosanto. Trebuie să facem ceva cu Banda.

Bombolini respiră adînc. Pietro avea dreptate, sosise momentul. Era singura problemă la care nu dorise să se gîndească din ziua în care fusese numit primar. Cunoștea cuvintele Magistrului „Oamenii trebuie să fie sau flatați sau anihilați și răul trebuie să fie de așa natură încît victima să nu poată să se răzbune. Oricine acționează altfel, e obligat să stea veșnic cu cuțitul în mînă". În timpul nopții, auzea vorbele astea rostogolindu-i-se prin cap și în întuneric se hotăra să găsească o soluție, dar dimineața, cînd soarele lumina zidurile care mărgineau piața și cînd vedea oamenii mergînd la lucru, lăsa să treacă o altă zi și problema rămînea nerezolvată. Acum, cu venirea nemților, nu mai era timp pentru a-și putea permite luxul indeciziei.

— Termină cu ei, spuse Bombolini. Lui Pietrosanto îi venea greu să creadă. Am obosit să tot stau cu cuțitul în mînă.

— Nu te înțeleg, spuse Pietro.

Bombolini îl apucă pe Pietrosanto de braţ.

— Ai o puşcă ? Posezi o puşcă, nu-i aşa ?

— Să-i împuşc ? Asta vrei să spui ? Să împuşc ticăloşii ?

— Doar nu te aştepţi să-ţi spun să-i mîngîi, replică primarul. Vino !

Se înapoiară amîndoi în piaţă.

— Încearcă să arăţi ca şi cum am avea un plan, îl sfătui Bombolini. Şi încurajează-i pe oameni.

Ploaia se oprise. Fusese o ploaie bună, pătrunzătoare. După cum se temuse Butuc Bătrîn, ploaia spălase tot praful de pe sticlele de un verde închis şi lumina cenuşie le făcea să strălucească de parcă pietrele pieţei ar fi fost presărate cu juvaeruri.

— Nu ştiu ce să cred de împuşcarea asta, spuse Pietrosanto, dar Bombolini nu-l mai asculta.

Acum, cînd ordonase soluţia finală în problema Bandei, aceasta nu-l mai privea. În schimb se uită la vin.

— Ce crezi că ar gîndi dacă ar veni acum ? întrebă Bombolini.

— Că încercăm să-i linguşim. Că e un dar pentru ei.

Avea probabil dreptate, se gîndi primarul.

— Ar lua-o ca un drept al lor, continuă Pietrosanto. Aşa sînt ei.

— Da, aşa sînt ei, întări Bombolini.

ÎN seara aceea, Bombolini îi ceru lui Roberto să se ducă pînă la Malatesta și s-o roage să-l vadă pe Tufa.

— Pe tine are să te asculte, spuse Bombolini. Nu ești de aici și te crede curajos.

— Nu mă crede curajos, spuse Roberto. Crede că mă tem de durere.

— Ah, păi tocmai asta e. Pentru că te temi de durere, felul în care te-ai purtat te face să fii un om curajos, spuse el. Pe lîngă asta, cred că-i cam place de tine. Părerea ei e că ești frumos.

— De unde știi ?

— Am auzit-o spunînd o dată.

Era o minciună, o minciună sfruntată, pe care Roberto o recunoscu ca fiind o minciună și pe care o acceptă ca atare, și cu toate astea inima îi bătu mai puternic. Se îmbrăcă și merse prin ploaie, traversînd Piața Poporului. Era pentru prima oară că vedea toate sticlele în piață. În dreptul cîrciumii se opri și decise să mănînce niște brînză, înainte de a o porni pe urcușul greu, spre Orașul de Sus și, la gîndul că va da ochii cu Malatesta, comandă o sticlă plină cu vin.

— Ce-i cu vinul ăla în piață ? o întrebă pe Rosa Bombolini.

— De unde să știu ? Crezi că-mi pasă ? Crezi că dau un rahat pe scamatoriile găgăuțului ăla ?

Se hotărî să n-o mai întrebe niciodată nimic. Cînd ieși afară se întunecase și se simțea ușor amețit de băutură, dar îl supăra mai puțin durerea din osul piciorului. Cînd ajunse la strada care urca spre Orașul de Sus, cineva îi șopti numele. Era Fabio.

— Te credeam sus în munți, spuse Roberto.

— Sînt sus în munți. Sîntem cinci. Formal, Brigada Petrarca. De fapt, „Flamurile Roșii". Înșiră numele celor patru tineri care erau cu el, nici unul mai mare de cincisprezece ani. Sînt tineri, dar știu să lupte, spuse Fabio. Sînt și înfometați.

Cu ceva bani de-ai lui și ceva de-ai lui Fabio, se înapoie la cîrciumă și cumpără două pîini pentru „Flamurile Roșii".

— Acuma fă-mi un serviciu, îi ceru Roberto.

Îl făcu pe Fabio să meargă cu el să dea ochii cu Caterina Malatesta. Urcară mult timp dealul în tăcere.

— Ce mai face? întrebă Fabio în cele din urmă.

— Cine?

— Angela, spuse Fabio.

— Nu știu. Nu am mai văzut-o. De aceea am cumpărat brînză. Nu ne mai aduce de mîncare.

— Presupun că voi doi vă distrați de minune cînd nu e el de față.

— Angela și cu mine?

— Da, Angela și cu tine. Vă distrați de minune, dacă știi ce vreau să spun.

— Oh, nimic de felul ăsta. Angela nu-i din alea. Fabio scoase un sunet ca de catîr.

— *Toate* sînt din alea, spuse el. Nu mă învăța pe mine. Le cunosc din cap pînă în picioare. Pune-le un coș de struguri în cap și răstoarnă-le cu capul în jos și...

— Oh, așa se spune aici? Noi spunem: „Pune-le un sac în cap".

Caterina locuia în penultima casă, sus pe munte. Drumul era lung.

Nici unul din ei nu îndrăzni să bată în ușă dar pînă la urmă Fabio se hotărî să o facă și cînd Caterina veni la ușă și o deschise, rămaseră surprinși. Purta pantaloni lungi și strîmți și niște pantofiori mici și un sveter care

îi mula forma sînilor. Nici unul din lucrurile astea nu le poartă femeile de pe aici, nici chiar azi. Își pieptănase părul pe spate și îl legase cu o basma așa cum poartă și țărăncile, totuși nu arăta de loc a țărancă.

Nu voia să vină și se opuse, dar Fabio era stăruitor, iar Tufa avea ceva deosebit în el, chiar pentru cei care abia îl cunosc. Își luă o haină de ploaie, asemănătoare cu acelea pe care le poartă ofițerii, și o porni cu ei în jos pe strada întunecată, înspre Orașul Vechi.

Deschise ușa casei fără să bată și, după ce intră, puse jos trusa medicală pe care i-o purtase Roberto. Din trusă scoase o lanternă și cînd o aprinse îl văzu pe Tufa, care nu mai era întins pe jos ci ședea rezemat de perete, uitîndu-se la ea așa cum se uită lupul din fundul unei vizuini către cineva care ar veni să-l atace. În raza de lumină dinții îi arătau tot atît de strălucitori ca și ochii și părea în același timp să fie și cu mintea foarte limpede și foarte nebun, asemenea cuiva care ar putea deveni cu aceeași ușurință ucigaș sau martir.

Îl înspăimîntă pe Roberto. Nu văzuse niciodată un asemenea om, un om care să dea impresia că arde. Caterina îl cunoștea din copilărie, dar cînd îl văzu își înăbuși o exclamație de stupoare. Nu era în stare să-și ia ochii de la el

— Ești rănit, spuse ea.

— N-ai să mă atingi !

Tufa avea cea mai frumoasă voce din oraș, blîndă și totuși puternică. Cîteodată ți se părea că vocea lui îți parvine ca un murmur prin țeava unei orgi.

— Ești rănit rău. Pot să te ajut. Ai vrea să mori, dar trupul dumitale se împotrivește.

El nu răspunse nimic.

— E destinul celor de felul dumitale, spuse ea. Cei de felul meu mor ușor.

Toate astea, Caterina le rosti în timp ce se îndrepta spre el. Undeva în cartea asta e vorba de iubire fulgerătoare, dar ceea ce vedeam acuma era altceva. Era un fel de revelație conștientă a unuia asupra celuilalt, atît de puternică încît depășea tot ceea ce știam noi despre dragoste. Era o înțelegere a amîndurora atît de imediată și atît de totală încît nu rămînea nimic pe care să nu-l

știe unul despre celălalt și erau în stare să-și împărtășească unul altuia imediat, chiar de față cu alții, lucruri pe care nu le împărtășiseră mai înainte cu nimeni, niciodată.

Se cunoscuseră de *totdeauna*, într-o singură clipă. Unii cred că asta e dovada că oamenii au trăit o viață anterioară, că oameni ca aceștia continuă o dragoste din altă viață. Ei există numai unul pentru altul și nimic altceva din jurul lor nu mai există. Atracția dintre ei înlocuiește totul și totuși nu e vorba de dragoste, nici măcar de afecțiune, ci numai de atracția și înțelegerea reciprocă. Sînt ca spațiile vide și cînd se întîlnesc se produce spărtura prin care se revarsă unele în altele, unul în celălalt, sufletele se împărtășesc unul față de altul, în felul în care vîntul intră în rafale în pivnița de vin cînd ușa e lăsată întredeschisă.

Cînd ea îl atinse, tot corpul îi înțepeni. Pentru un moment, Caterina nu-și mișcă mîna, dar după aceea începu să-l dezbrace de tunica ofițerească, pentru ca să-i poată examina rănile de pe piept și de pe partea superioară a brațelor pe care i le pricinuise cu o săptămînă mai înainte explozia unei grenade.

— Mi s-a spus că ești un om cumsecade, i se adresă ea. Roberto îi aduse trusa medicală. Cum poți să fii fascist și, în același timp, un om cumsecade ?

Multă vreme Tufa rămase tăcut, dar asta nu părea s-o deranjeze. Era dispusă să aștepte. Îi pansă cîteva răni.

— Poți fi, răspunse el în cele din urmă, dacă ești un prost.

Caterina termina cu pansarea ultimei dintre răni. Cea mai mare parte erau numai superficiale, dar unele se infectaseră și carnea din jurul lor era sfîșiată.

— Aici n-ai să te poți vindeca, spuse Malatesta. Va trebui să pleci din camera asta.

— Unde ai să-l poți duce ? întrebă mama lui Tufa, nu poate fi dus la spital.

— Trebuie dus într-un loc unde se va putea vindeca.

Mama se sculă de pe lada pe care ședea și începu să adune lucrurile fiului ei.

— Nu vreau să rămînă aici ca să moară, spuse ea. Pe de altă parte, știi ce am ca să-l pot hrăni ? Ciocăni o oală

de pămînt. Am zece sau douăsprezece măsline. Nu știu să număr. Am o singură bucată de pîine și nici un pic de untdelemn ca să torn peste ea.

Caterina se uită la Tufa.

— Vrei să vii cu mine ?

— Oh, desigur ! Asta o știi, spuse el și începu să se ridice în picioare.

Cînd Caterina îl ajută, constată cu surprindere că plîngea tăcut.

— E prima dată, spuse el. Absolut prima dată.

Nu știa pentru ce plînge dar nu-i era rușine de lacrimi. Mai tîrziu reuși să înțeleagă că plînsese pentru că renunța la moartea pe care și-o plănuise, și pentru că știa că va trebui să înceapă din nou o viață care îl înșelase atît de teribil, și pentru că voia să renunțe la ea. Trecu pe lîngă mama lui și ieși pe Corso, unde Fabio și Roberto așteptau în ploaie.

— Nu-ți iei rămas bun de la mama dumitale ?

— Nu, nu facem așa ceva în familia noastră, spuse Tufa.

Deși era slăbit și bolnav, o luă înainte în sus pe Corso, căci așa e obiceiul în orașul ăsta. Era obligat să se sprijine de ziduri și să-și tragă răsuflarea, dar merse în fruntea noastră, în sus. În cele din urmă, trebui să se sprijine de Caterina.

— Îmi cer scuze, spuse el.

— Nu-i nevoie să-ți ceri scuze față de mine, răspunse ea, ceea ce îi făcu pe amîndoi să rîdă, pentru că ăsta era adevărul și cînd auzi adevărul îți vine să rîzi.

În clipa aceea și-au dat seama de adevărul dintre ei : pentru că știau tot ce se petrece cu ei, nu vor fi niciodată nevoiți să se scuze unul față de altul și nu vor fi niciodată obligați să se scuze față de ei înșiși.

La fîntîna Broaștei Țestoase, deși ploaia cădea cu putere, Tufa fu obligat să se oprească și să se așeze pe marginea udă a fîntînii.

— Îmi place ploaia. E multă vreme de cînd n-am mai stat în ploaie.

— Ai fost în Africa ?

— Da, și în Sicilia.

Privi în sus și lăsă să-i curgă ploaia pe obraz și Caterina putu să-i vadă ochii frumoși, genele lungi, sprîncenele castanii și castaniul ochilor lui mari și blînzi. Se spune că toate femeile din Santa Vittoria erau geloase pe ochii lui Tufa.

— Simt cum se spală praful din Africa de pe mine.

Asta o făcu pe Caterina să rîdă și își dădu seama că-l jignește.

— De ce rîzi? o întrebă el. Vocea îi suna plictisită.

— Oh, părea atît de dramatic! Desigur că te duci des la cinematograf.

— Nu mă duc niciodată la cinematograf.

După asta rămase tăcut. Lăsă să-i curgă ploaia pe gît în jos și apoi ridică încă o dată obrazul.

— Ceilalți ofițeri de la cantina mea rîdeau întotdeauna de lucrurile pe care le spuneam și n-am știut niciodată de ce. Se uită la ea. Ești la fel cu ei.

Nu spuse asta cu supărare și în vorbele lui nu era nici o tristețe: enunța un fapt.

— Nu pe dinăuntru, poate, dar ești ca ei.

Era, o știa Caterina, o chestiune de rang social, de educație a unor oameni care erau învățați să răspundă inocenței cu dispreț și supărare, pentru că erau terorizați de ceea ce ar putea vedea ochii inocenței. Deși ea îl înțelegea, vor fi situații în care va fi obligată să se poarte altfel.

— Crezi că putem porni?

Începuse să-i fie frig și se udase.

— Încă o clipă.

— Atunci, în timp ce stăm aici, spune-mi povestea fîntînii.

Tufa își desprinse privirile de la fîntînă și zîmbi; era prima oară cînd îl vedea zîmbind. Îl văzuse rîzînd, dar rîsul e ceva deosebit de zîmbet.

— E o poveste veche și nu prea frumoasă, spuse Tufa.

— Cred că aș putea-o suporta.

— E foarte obscenă.

— Începi să te scuzi.

— Nu. Îți atrag atenția. O apucă de mînă. Haide, ajută-mă să mă ridic. O porniră din nou prin piață. Nu cred că am să ți-o povestesc. Nu știi că această poveste se

spune numai femeilor care au treizeci de ani și care nu mai sînt virgine ?

— În cazul ăsta sînt calificată, spuse Caterina.

Atunci el o strînse de braț tare, foarte tare, atît de tare încît o luă prin surprindere și o duru.

— Nu, nu ești, spuse el. Știu cînd te-ai născut.

Afirmația asta o ului.

— Tatăl dumitale i-a dăruit tatălui meu o cupă de vin, o cupă din tinichea și niște monede, în ziua în care te-ai născut, spuse Tufa. Crezi că pot uita așa ceva ?

— Da.

— Tatăl meu nu le-a vrut. Se simțea insultat. Și cînd mama mea auzi că tata a refuzat banii, m-a obligat să mă duc pînă la voi acasă și să-i spun tatălui dumitale că tata n-avea dreptate, că era puțin cam slab de minte și că țineam să căpătăm banii.

— Și dumitale ți-a fost rușine.

— Desigur că mi-a fost rușine. Toată lumea rîdea. Așa încît mi-au dat cupa de vin și mi-au vîrît niște monezi în buzunar și apoi mi-au atîrnat de gît o găină, pentru tatăl meu.

Tăcu și nu mai adăugă nimic. Nu exista nici un motiv ca să-l scuze pe tatăl ei și amîndoi știau asta.

— Tata n-a iertat-o niciodată pe mama și nu m-a iertat nici pe mine, spuse Tufa. Am mîncat găina și el stătea uitîndu-se la noi și flămînzea. Apoi a plecat și nu s-a mai înapoiat niciodată. Aveam opt ani. Crezi că pot să uit ? Aveam opt ani și acum am treizeci și patru și asta dovedește că ai douăzeci și șase.

— De ce mi-ai îndurerat brațul, de ce m-ai strîns atît de tare ?

— Nu vreau să aud minciuni. Nici chiar minciuni fără importanță. De acum înainte nu mai vreau minciuni de nici un fel.

— Am să încerc să nu spun nici o minciună, răspunse Caterina. Nu știu dacă va fi ușor sau nu. Nu cred să fi încercat vreodată.

La capătul pieții au dat peste ultimul șir de sticle de vin.

— Ce naiba e toată treaba asta ? întrebă Tufa.

— Vin nemţii. Simţi cum tot corpul îi înţepeneşte şi apoi i se relaxează din nou. Au încercat să ascundă vinul.

— De unde ştii ?

— Primarul de aici, cum îl cheamă ? Omul ăla gras. Bombolini. Italo Bombolini. Care a fost mai înainte stăpînul cîrciumii.

— Refuz să cred că ticălosul acela umflat e primar aici, spuse Tufa.

— Chestia aceea cu minciunile e cumva valabilă şi în cazul dumitale ? Pentru că el e primarul. I se spune Căpitanul Poporului.

— O, Doamne ! O, Maică Precistă ! exclamă Tufa şi amîndoi începură din nou să rîdă.

El privi sticlele lucind în ploaie.

— Te cred, spuse el. Asta e treaba unui idiot.

Urcară la deal şi se făcuse miezul nopţii cînd ajunseră la uşa casei Malatesta, iar Tufa se opri să-şi tragă răsuflarea înainte de a păşi înăuntru.

— N-am crezut niciodată că voi mai intra aici, spuse Tufa. N-am crezut că voi intra vreodată de bună voie. La uşă ezită.

— N-am mai mîncat în viaţa mea găină. Din ziua aceea n-am mai pus în gură fărîmă de găină, urmă el, intrînd.

În casă era frig şi întuneric, şi cînd Caterina reuşi să aprindă mica lampă care ardea cu seu, descoperi că Tufa tremura de răceală şi de umezeală şi de epuizare. Lumina lămpii părea să încălzească oarecum camera, dar el nu-şi putea controla tremurul.

— Dezbracă-te şi culcă-te colo în pat, îi spuse Caterina. În patul meu.

— Nu obişnuiesc să primesc ordine, răspunse el.

Nu făcu nici un fel de mişcare.

— Vrei să mă uit în altă parte ?

— Bineînţeles. Părea jenat. Bineînţeles.

Înainte de a se întoarce din nou spre el, Caterina aşteptă pînă ce îl auzi culcîndu-se. Lîngă pat se afla o sobiţă de porţelan care fusese adusă la Santa Vittoria de către un Malatesta, de undeva din străinătate, cînd mai erau bani. Nu exista combustibil pentru foc, dar arse un ciot de mătură, care le dădu o lumină bună şi care, pentru

cîtva timp, încălzi camera. Găsi o sticlă de anason și licoarea îi încălzi pe amîndoi, dar nu era destulă ca să-i poată susține și el dorea să stea de vorbă cu ea.

— Am să împrumut o sticlă, spuse Caterina.

Cînd se înapoie, Tufa adormise, dar se deșteptă imediat ce intră ea pe ușă. Adusese o sticlă de vermut bun căreia îi scoase dopul și pe care i-o întinse.

— Sticla e udă toată, observă Tufa. Oh, te-ai dus pînă jos în piață ? Clătină din cap. Dacă te-ar fi prins te-ar fi spînzurat de picioare, de fîntînă.

Povestea pe care Țufa avea să i-o spună nu e neobișnuită în Italia, deși el ar fi povestit-o cu mai multă durere decît majoritatea celorlalți, deoarece Tufa are mai multă mîndrie decît alții. Povestea e aceeași, mereu și mereu, numai faptele sînt altele și numele și locurile.

Dorise să fie un bun ostaș și un bun italian. Dorise să se poarte curajos, dorise să-și păstreze integritatea și onoarea. Nu însemna mare lucru pe care-l pretindea de la un stat, să-l poți servi, să poți trăi și chiar muri pentru el, ca un om. Dar nu ți se îngăduia așa ceva, deși Tufa nu voise s-o admită. Se mințise singur în privința eșecului din Albania și a dezastrului din Grecia. Continuase să-și încurajeze oamenii să moară pentru o cauză în care ei nu credeau, dar pentru care el nu voia să admită că nu merită să mori. Datorită exemplului pe care îl oferea, oameni tineri, numai de dragul lui, ca om, rezistară și se luptară și rămaseră schilozi sau muriră. Și apoi într-o noapte, în Africa de Nord, lîngă Bengazi, unul dintre oameni, dintre proprii lui oameni, îl împușcă pe la spate,

— Îmi pare rău, spuse cel care îl împușcase. Trebuia să facem asta, ca să ne salvăm pe noi.

Nici chiar atunci nu voise să recunoască totul față de el însuși. Cînd reveni la regimentul lui din Sicilia, soldații se arătară înfricoșați de ofițerul acesta atît de brav încît era gata să-i ducă la moarte ca să le-o dovedească. În timpul primului atac, oamenii lui dezertară.

— *Noi* rămînem, le strigase Tufa. Ceilalți fug. Noi

rămînem. Rezistăm ca niște bărbați și cădem ca niște bărbați.

Dar fugiră. Fugiră către el și pe lîngă el și Tufa ridică arma așa cum fusese obligat să mai facă și altă dată, dar oamenii continuară să fugă și, pentru prima oară, lăsă arma în jos și știu că ei aveau dreptate, și nu el, și că dacă ar fi tras în ei, ar fi comis un asasinat. În noaptea aceea fugi și el, traversînd Sicilia pînă la strîmtoarea Messina, unde își folosi arma ca să oblige un pescar să-l treacă spre partea continentală și continuă să fugă în noapte, ca un animal rănit, încercînd să-și croiască drum înapoi spre bîrlogul lui, să-și lingă rănile în singurătate și în întuneric, sau să moară.

Cînd termină, focul murise și casa era din nou cufundată în frig ; de data asta Caterina era cea care tremura.

— Am să fiu obligată să mă culc în pat cu dumneata. Sper că o să-mi dai voie, spuse Caterina.

Era numai o chestiune de politețe.

— Doar n-ai de ales, nu-i așa ?

Se dezbrăcă și se culcă în pat și după aceea nici unul din ei nu mai spuse nimic. Tufa începuse să tremure din nou, din cauza frigului și a oboselii și a poveștii pe care o istorisise. Căldura trupului ei i se transmise și îl liniști și tremurul i se atenuă și, după un timp, adormi. Nu fu propriu zis somn ci o odihnă, pentru că, atunci cînd dormea cu adevărat nu era ușor să se trezească. După puțin timp se deșteptă și făcură dragoste. Lucrul nu veni ca o surpriză, și nici ei nu constituiră o surpriză unul pentru celălalt ; erau exact așa cum se așteptaseră să fie unul față de altul. Cînd terminară, rămaseră întinși pe spate în pat, privind întunericul tavanului.

— Știu totul despre tine, spuse Caterina, în afară de un singur lucru ; care e numele tău de botez ?

— Poate că ar fi bine să lăsăm lucrurile așa. Știi ce se spune pe aici : „Iubiți-vă dar aveți grijă să mențineți un perete între voi".

— Nu, nu vreau să fie așa. Simt că sînt îndreptățită să-l cunosc.

— Nu-mi place numele meu : Carlo, spuse el.

Ea îl încercă în diferite feluri.
— Nu ţi se potriveşte.
— E nemţesc. Vine de la *Karl*. Am ajuns să-l dispreţuiesc.
Auzeau ploaia căzînd pe olanele acoperişului şi prin burlanele pline, stropind obloanele şi pietrele străzii.
— Noi nu avem un perete între noi, spuse Caterina.
— Poate că asta nu e bine. Poate că asta o să ne distrugă.
— De ce vorbeşti aşa ?
Recunoscu că nu ştia nici el de ce. Spuse că-şi pierduse credinţa şi că nu mai era sigur de nimic.
— Se mai spune şi altceva pe aici : „Iubeşte ca şi cum într-o zi vei urî !" Poate că e adevărat.
— De ce eşti aşa de aspru ? întrebă Caterina.
— Pentru că viaţa e meschină şi aspră. Asta e problema mea, înţelegi. N-am învăţat acest lucru decît la treizeci şi patru de ani. Cel mai bătrîn copil pe care îl vei întîlni vreodată.
Obloanele începură să lovească zidurile de piatră ale casei. Ploaia începu să şiroiască pe geamurile ferestrelor.
— Vîntul îşi schimbă direcţia, spuse Tufa, şi asta înseamnă că ploaia se va opri.
— Cred că sînt îndreptăţită acum să aud şi povestea fîntînii, ceru Caterina.
Dorea să pună capăt acestei preocupări numai pentru ei doi, era prea mult pentru o singură zi, dar nu avea importanţă, pentru că, în cele din urmă, Tufa se lăsase furat de somn.
— Tufa ? Carlo ?
Ştia că n-o să-i răspundă, dar voia să vorbească cu el. Îi privi cu intensitate faţa şi descoperi că privind-o se simţea mişcată. Descoperi că dorea s-o atingă, dar îi era teamă s-o facă.
— Ai să mă faci să mă îndrăgostesc din nou, şopti ea.
Ideea o înfricoşă, pentru că e periculos să te îndrăgosteşti. Se gîndi la venirea nemţilor. Ceea ce nu avea nici un sens cu o zi înainte, deveni dintr-o dată plin de înţelesuri. Atunci nemţii nu însemnaseră nimic şi acum

însemnau totul. Puteau s-o ia pe ea, puteau să-l ia pe Tufa, puteau să pună capăt la ceva ce începuse. Pînă la urmă, totuși, adormi și, asemenea lui Tufa, se cufundă într-un somn atît de adînc încît nu auzi dangătul slab al clopotului, sau pașii oamenilor pe caldarîm, ușile trîntite, sau chiar strigătele celor care începeau să umple piața jos, sub ei, sau hurducăturile carelor coborînd dealul spre piață.

ROBERTO îi lăsase pe Malatesta și pe Tufa în Piața Poporului, se întorsese la Palatul Poporului și se culcase. Nu dormise decît ceva mai mult de o oră cînd Bombolini îl trezi.

— Dumnezeu m-a vizitat încă o dată, spuse el. Vreau să asculți vestea cea nouă.

Lui Roberto nu-i venea să se miște, și nici să stea acolo culcat și să asculte la povești.

— Vrei niște cepe ? Am cîteva cepe, spuse Bombolini. *Te rog.*

Roberto se sculă pentru că îl speria să-l audă pe Bombolini rugîndu-se de el, și coborîră amîndoi.

Pe focul făcut de primar era așezată o oală în care fierbeau înăbușit cîteva cepe în untdelemn de măsline.

— E clar că Dumnezeu încearcă să-mi spună ceva și eu sînt prea prost ca să înțeleg, reluă Bombolini. Răspunsul e undeva aici. Îl simt că e aici și nu pot să-l scot afară — ca un iepure în fundul vizuinii sale.

Și îi istorisi povestea faimoasei familii numită Doria.

Erau marinari faimoși din Genova, dar pe vremea aceea aveau foarte puțini bani. Într-o zi, regele îi anunță că le va face onoarea unei vizite la masă, la ei acasă.

— Refuză oferta ! Găsește o scuză, spuseră frații lui Andrea. Nu avem argintărie, nu avem tacîmuri destul de bune, nu avem veselă demnă de un rege. Ne facem de rușine !

Dar Andrea îi trimise vorbă regelui să vină și apoi se duse la un vecin bogat și se împrumută de toată argintăria și vesela lui de aur, iar ca dovadă că i le va restitui, îi lăsă zălog pe fiul lui cel mare. Dacă vesela nu-i va fi înapoiată, bogătașul putea să facă ce voia cu băiatul, chiar să-l și omoare.

Regele veni și fu impresionat de masa oferită și de serviciul și de vesela de aur și de argint și de port.

— Ai reușit în viață, spuse el. Știi să trăiești regește !

— Casa noastră e mică, deoarece ca oameni ai mărilor preferăm să trăim modest, ca să ne putem deplasa repede, spuse Andrea. Cîteodată, de exemplu, cînd sîntem pe cale s-o pornim pe mare, nici nu ne mai încurcăm cu vesela. O aruncăm, pur și simplu, în mare.

Și aruncă o cupă de aur masiv peste terasă, departe, jos, în mare.

Regele rămase cu gura căscată.

— Poți să le arunci fie peste umăr, fie să le dai drumul în apă, uite așa. Aruncă în mare o tavă grea de argint. Îmi place să le arunc chiar eu. Aruncă o furculiță de aur drept peste umăr, de pe terasă în jos.

— Așa ? întrebă regele. Și aruncă un platou de aur.

— Da, așa. E foarte comod, răspunse Andrea și aruncă în mare un vas pentru vin de argint.

Nici chiar pentru un rege nu e o întîmplare obișnuită să poată arunca o avere în mare. Aruncară vesela și aruncară cupele și cuțitele și furculițele și cînd nu mai avură ce arunca regele se întoarse către toți cei din neamul lui Doria și spuse „Mari oameni ! Sînteți oameni mari, capabili de acțiuni mari. Vă onorez."

Îi înălță pe loc la rangul de duci. Sînt duci pînă astăzi Au fost bogați de atunci și pînă în zilele noastre.

— E în povestea asta, Roberto, spuse Bombolini. Răspunsul, soluția, e ascunsă aici.

— Au plătit un preț foarte mare ca să-l impresioneze pe rege, spuse Roberto. Ce s-a întîmplat cu băiatul ?

— Ce vrei să spui cu : „ce s-a întîmplat cu băiatul ?" întrebă Bombolini. S-a înapoiat acasă la tatăl său.

— Dar tezaurul ? Tot tezaurul fusese aruncat în mare.

Bombolini se uită la Roberto ca şi cum nu-l văzuse niciodată înainte.

— Aurul şi argintul erau în plasele de prins peşte pe care le aşezaseră pe fundul mării cu o zi mai înainte. N-au pierdut decît un vas mic de argint pentru smîntînă.

— Ah, plasele de prins peşte !

Dacă răspunsul era în povestea asta, atunci nu putea fi decît undeva în plasele de prins peşte, îşi dădu seama Roberto.

— Bineînţeles, plasele de prins peşte. Nu cumva ai crezut că se apucaseră să arunce de pe terasă tot aurul şi tot argintul ăla fără să aibă plase dedesubt.

Roberto mai înţelese şi altceva. Că, deşi le vorbea limba, nu va reuşi niciodată să înţeleagă mentalitatea acestor oameni. Un ţăran ar fi ştiut că dedesubt era o plasă şi esenţialul poveştii nu era cum de reuşiseră să prostească un rege, ci cît de isteţ întrebuinţaseră plasele.

— Acuma vezi soluţia ?

Roberto trebui să admită că n-o vede.

— Hai de mănîncă şi poate că o să-ţi vină.

Scoase cu polonicul cepele fierbinţi şi turnă untdelemnul încins peste pîine şi în timp ce făcea această operaţie, Roberto îi povesti despre Malatesta şi Tufa.

— Ştii că nu e decît un singur pat în casă, nu-i aşa ? întrebă Bombolini. Roberto clătină din cap.

— *Un* pat. Poţi să-ţi închipui ? spuse el. O Malatesta împerechindu-se cu un Tufa ? Nu poţi înţelege ce înseamnă asta. O revoluţie, o lume cu totul nouă. Un Tufa împerechindu-se cu o Malatesta, în casa Malatesta.

— De unde ştii că fac aşa ceva ? întrebă Roberto.

Încă o dată Bombolini se uită la el ca şi cum nu l-ar mai fi văzut pînă atunci.

— Sînt în acelaşi pat, nu-i aşa ?

E o credinţă italiană că dacă două persoane se găsesc în acelaşi pat, ele trebuie să facă dragoste, nu obligatoriu din dorinţă, dar pentru că omul e slab şi nu e în stare să reziste unui imbold natural. Nici un tribunal din Italia nu va privi vreodată lucrurile în alt chip.

Roberto îl privi pe primar cum îşi şterge untdelemnul de măsline de pe obraji şi de pe bărbie, şi de abia atunci îşi dădu seama că plînge, tăcut dar continuu,

exact la fel cum mîncase. Cînd ultima bucată de pîine și ultimele cepe fură înghițite, Bombolini se întoarse către Roberto.

— Nu-ți face sînge rău, spuse Bombolini. Dar învață-mă, Roberto, ce trebuie să fac ?

— Ceva are să se ivească. Așteaptă !

— Americanii spun totdeauna asta, răspunse Bombolini.

— Vrei să-ți spun și eu o poveste ?

Cînd Bombolini încuviință, Roberto îi istorisi o poveste pe care o știa de la un soldat din Arkansas.

Într-o zi, începu Roberto, un om plecase să vîneze un urs și cînd ajunse în mijlocul unui luminiș mare, descoperi că pușca nu-i mai funcționa. Nu exista nici un arbore în care să se cațăre, nici o stîncă în spatele căreia să se ascundă, nici o peșteră în care să se furișeze și, dintr-o dată, un urs înfuriat ieși dintr-o pădure îndepărtată traversînd cîmpul deschis, direct spre vînător. Chestiunea atîrna de un fir de păr.

— Ce vrei să spui de un fir de păr ? Ce a făcut vînătorul ?

— S-a cățărat într-un arbore.

— Dar parcă ai spus că nu era nici un arbore ?

— Asta e toată istoria. *Trebuia* să fie, *trebuia* să fie !

Bombolini ascultase într-o tăcere respectuoasă și cînd povestea se termină, clătină din cap și făcu o strîmbătură.

— Asta e diferența dintre noi, Roberto. Dumneata crezi că *trebuie* să fie un răspuns. Dar noi știm altfel. O mie de ani ne-au învățat altceva. *Asta* e totul. Nu există întotdeauna un răspuns. Și oamenii de acolo de la voi vor învăța asta într-o zi.

Primarul începu din nou să verse lacrimi, foarte tăcut și cu fața nemișcată, iar Roberto simți că ar trebui să se uite în altă parte.

— Ca și ideea ta de a ascunde vinul, spuse Bombolini. Părea o idee bună, dar nu ne-a reușit.

O spuse ca și cum ar fi fost o acuzație și asta îl supără pe Roberto, de parcă într-un fel America ar fi fost răspunzătoare de vinul din piață.

— Bineînțeles, dacă l-ai fi dus unde ți-am spus eu... urmă Roberto.

— Ce înţelegi prin unde mi-ai spus tu ?
— În locul despre care ţi-am povestit. Poate că n-aţi fi reuşit, dar măcar aţi fi putut încerca.
Bombolini nu voia să-l descoase. Începea să se obişnuiască cu gîndul că în privinţa vinului nu era nimic de făcut. Îl întărea ideea că admite eşecul şi nu dorea să fie contrazis.
— Unde ? întrebă el cu o voce tot atît de slabă ca sunetul clopotului.
— În vechea pivniţă de vinuri din timpul romanilor.
Bombolini nu spuse nimic. Îi venise o poftă teribilă să caşte.
— Jos, sub terase, continuă Roberto. La poalele muntelui. În locul acela cu două pivniţe pentru vin.
— Cele două pivniţe pentru vin, repetă primarul.
— Pune vinul în una din ele şi zideşte-o.
— Să o zidesc cu cărămizi.
Vocea îi rămăsese tot atît de slăbă ca şi mai înainte, dar cu o notă ceva mai înaltă.
— Da. Aşa încît să arate ca un perete. Astup-o, spuse Roberto. În loc de o deschizătură, vei avea un zid fals.
Multă vreme Bombolini nu scoase o vorbă — atît de multă vreme, încît Roberto îşi pierdu răbdarea.
— Partea dinăuntru e toată numai cărămizi. Nu se poate să nu-ţi aduci aminte.
Bombolini aprobă din cap, dar adevărul era că nu mai fusese în peşteră şi nu văzuse pivniţele de vin de mulţi ani.
— A doua pivniţă nici măcar nu pare să facă parte de acolo. Cea de la capătul mai îndepărtat. Pare o lucrare ulterioară, ştii.
— Da, răspunse Bombolini.
— Ca şi cum ar fi construit prima pivniţă şi după aceea şi-au dat seama că n-au loc destul şi au adăugat-o şi pe a doua.
— Da.
— Aşa încît, dacă ai zidi-o peste tot, ar arăta ca o parte din zid.
— Da.
Acum Bombolini părea paralizat, deşi inima îi gonea şi era conştient de zvîcnirea sîngelui prin vine, părea

tot atît de paralizat ca boii bătrîni la abator, cu ochii mari și ficși, zăcînd năuciți dar nemișcați, așteptînd cea de a doua lovitură.

— Au s-o descopere, spuse primarul.

— Presupun că da.

— N-or să se lase înșelați.

— E o șansă, atîta tot.

— Nu sînt ei proști.

— Presupun că există și nemți proști și nemți deștepți, tot ca și aici, spuse Roberto.

— Ei vor vinul, urmă Bombolini. Au să facă orice ca să-l capete.

— Și voi îl vreți. Am crezut că sînteți gata să încercați orice ca să-l păstrați.

Bombolini se uita înspre perete, înfricoșat că dacă s-ar uita la Roberto, linia raționamentului său s-ar rupe. Acum se întoarse și se îndreptă spre el.

— Îmi pare rău, spuse Roberto. Credeam că ar fi meritat să încercați.

— Ar fi meritat să încercăm, Roberto ? Ar fi meritat să încercăm ?

Se îndreptă atît de iute spre Roberto, încît lovi un scaun și îl răsturnă, fără să pară că-și dă seama.

— Hristoase, Roberto ! strigă Bombolini. Doamne Hristoase, Roberto ! strigă el și apoi făcu ceva care e greu de consemnat pe hîrtie pentru că e atît de greu de înțeles. Îi trase lui Roberto o lovitură atît de puternică în plin obraz, încît americanul căzu în genunchi și rămase așa o clipă, pînă se întinse cu totul jos, pe pietrele pardoselei.

— Vom construi un asemenea zid, încît nici Dumnezeu din cer nu-l va putea distinge ! spuse el cu voce tare.

Apoi își reveni. Văzu sînge pe pardoseală și o clipă ezită, voind să se oprească și să-l ajute pe Roberto, dar în schimb se întoarse și o porni spre ușă.

— Îmi pare rău, Roberto, dar n-am timp pentru tine.

O luă la fugă. Cînd ajunse în piață, continuă să alerge pînă sosi la campanilă, și cînd ușa clopotniței nu se deschise, trase de ea cu atîta furie încît mînerul de fier îi rămase în mînă, dar reuși să deschidă zăvorul. Pipăi prin întuneric după funia clopotului și cînd simți cînepa unsuroasă începu s-o tragă cu toată puterea și cu toată re-

peziciunea de care era în stare. Se auzi tonul subțire și înăbușit.

— Blestemat să fie clopotul ăsta ! strigă el. Blestemat să fiu pentru clopotul ăsta nenorocit !

Dar era destul de puternic ca să răzbată pînă la marginile pieții și cel puțin oamenii de acolo îl auziră și aprinseră lămpile cu ulei de măsline și lămpile de seu și începură să se scoale din paturi, deși era o oră sau două mai devreme de timpul la care ar fi trebuit să se scoale. În piață era încă întuneric.

Bombolini nu avea ceas.

— Ora ? strigă el către primii oameni care veniră în piață. Ce oră e ? Spuneți-mi ora !

În cele din urmă sosi cineva care avea un ceas și se grămădiră în jurul lui, iar Bombolini îl înălță ca să prindă lumina lunii. Era două de dimineață. Îl priviră pe Bombolini în timp ce număra. Întrebuință degetele ca să indice orele și pumnul strîns reprezenta o zi întreagă. Repetă calculul de mai multe ori pentru că voia să fie sigur.

— Treizeci și nouă de ore, le spuse el. Nemții vor fi aici în treizeci și nouă de ore.

4

VINUL

MAI înainte ca soarele să fi pătruns în dimineața aceea în Santa Vittoria, și în timp ce toți cocoșii orașului dădeau glas de parcă ei ar fi inventat dimineața, nu mai era posibil să traversezi Piața Poporului în linie dreaptă.

Toată populația din Santa Vittoria în stare să umble, toți bărbații și toate femeile și chiar toți copiii, se aflau în piață. Orice putea fi tras sau împins sau avea roți, se găsea în piață. Toți măgarii și catîrii și toți boii din Santa Vittoria erau și ei în piață.

Cînd Bombolini și membrii Marelui Consiliu ieșiră în Piața Palatului Poporului, fură obligați să-și facă loc cu coatele printre oameni și, în cele din urmă, să-i împingă într-o parte și în alta, ca să ajungă la Fîntîna Broaștei Țestoase și să-și înceapă inspecția de-a lungul Corso-ului Cavour, în jos.

Toți voiau să-i spună cîte ceva lui Bombolini, să-l atingă, să-l lovească cu palma peste spate. O femeie îl luă de braț.

— Atîta vreau să-ți spun, Italo. Mare om ești ! îi strigă ea și-l sărută pe gură, în timp ce bărbatul ei stătea acolo și aproba zîmbind.

Așa s-au petrecut lucrurile în Piața Poporului, și tot drumul de-a lungul ei. Primarul n-ar fi vrut să zîmbească, ar fi vrut să impresioneze lumea cu importanța zilei și a lucrului care le stătea în față, dar cînd începură să-l ovaționeze și să-l binecuvînteze, zîmbetul apăru și,

orice ar fi făcut, nu reușea să și-l învingă. Trecură pe lîngă coșurile mari de trestie, care serveau la căratul strugurilor și pe care oamenii le aduseseră în piață, și pe lîngă femeile cu vasele mari, largi la gură, în care aveau să care sticlele, și peste găleți și albii și coșuri de rufe, care erau risipite pe pavaj. Stînd sus, chiar pe fîntînă, Pietro Pietrosanto, ca șef al armatei însărcinată cu dirijarea traficului, urla ordine.

— Toți oamenii cu cobilițe să vină aici, la fîntînă, strigă el.

— Cobilițe, cobilițe! strigau oamenii și, din fiecare colț, cei cu cobilițe începură să împingă și să se îmbrîncească luptîndu-se să-și croiască drum spre fîntînă.

— Ai să reușești o dată să organizezi toată treaba asta? îi strigă Bombolini lui Pietro.

— Păi am și organizat-o, răspunse acesta. Doar nu stau degeaba aicea sus.

După cum unui străin care se uită cum se culege aici via îi este greu să vadă că în tot haosul acela există totuși o ordine secretă și complexă ce nu poate fi înțeleasă decît de către cei ce muncesc efectiv, tot așa și acum era greu de văzut că în toată îmbulzeala și îmbrînceala și în mijlocul tuturor strigătelor acelora exista o intenție precisă și o regulă.

De exemplu, toți oamenii tineri și toți bărbații mai voinici fuseseră înșirați pe un singur rînd, în așa fel încît atunci cînd va sosi momentul de a lua sticlele și de a începe să le care în jos, pe munte, înspre pivnițele romane, ei să fie primii care să plece, pentru că ei puteau realiza maximum.

— Cînd o să fiți voi gata acolo jos, strigă Pietrosanto, am să fiu și eu gata aici sus.

Pînă ce să apuce Bombolini și ceilalți să ajungă pe Corso și să pornească în jos, tinerii și începuseră să bată ritmic din palme și să strige „Să-i dăm drumul, să-i dăm drumul! Să-i dăm drumul!..." și strigătul ăsta îi urmări de-a lungul străzii ca și cum o mulțime ar fi zbierat la ei printr-o țeavă. La Poarta Grasă se opriră.

— Și acum unde dracu e Polenta? întrebă Bombolini. Nu facem nici o treabă fără un preot.

Il așteptară și nu-și continuară drumul pînă ce nu-l văzură venind în fuga mare spre Corso, pe o uliță lăturalnică, agitînd crucea de argint în sus și în jos peste capetele oamenilor din jurul lui.

— Scuzați-mă! Astăzi toți doreau să fie binecuvîntați, spuse Padre Polenta.

— Nu-i timp pentru binecuvîntări, i-o reteză Bombolini.

— Pentru binecuvîntarea Domnului e totdeauna timp.

Cînd Bombolini văzu că toți cei din jurul lui aprobă cu capul, o lăsă baltă. Strigătele din piață îi mînară înainte.

— Astăzi am putea muta orașul întreg, observă Vittorini.

— Am putea muta tot muntele din loc, adăugă unul dintre ceilalți.

Cînd trecură de cotitura bruscă pe care o făcea Corso-ul drept în fața casei și dughenii lui Babbaluche, pe Bombolini îl trecu, pentru o clipă, un fior de gheață, așa cum se întîmplă într-o zi de toamnă cînd un nor trece peste soare și ți se face deodată frig. Bombolini mărturisi că fusese ca o mînă înghețată care ți se așază pe inimă și ți-o strînge, foarte ușoară dar rece.

Dar continuară să fugă. „Aici vom avea neplăceri", își spuse Bombolini, dar nu se ascultă pe el însuși. Trecură prin Poarta Grasă și o luară în jos pe drumul de țară, care duce printre terase pînă la poalele dealului. Mai întîi merseră repede și apoi o luară la fugă la vale.

— Pietrosanto are să-i dea drumu, acolo sus, spuse unul.

În clipa aceea, soarele răsări dintr-o dată și atinse cu razele lui zidurile din jurul orașului și olanele de pe acoperișuri și făcu să strălucească panoul roșu și albastru de pe acoperișul Pivniței Cooperativei Vinicole, de parcă ar fi fost un alt soare.

— Ești sigur cum trebuie să procedezi, părinte? întrebă Bombolini. Sper că nu va dura prea mult.

— Totul e cuprins aici, chiar aici, răspunse preotul. Lovi cu palma cartea pe care o ținea în mînă, alături de cruce. Toate învățămintele Domnului.

După o asemenea ploaie, ar fi trebuit să fie răcoare, dar vîntul se schimbase și acum bătea dinspre miază-zi. Ușa cuptorului african pe care o crezuserăm închisă pentru tot restul anului, era din nou deschisă. Pînă după prînz, zăpada proaspătă din înaltul munților se va fi topit și pe toate coastele va începe să curgă apă proaspătă, iar din fîntîna din piață va țîșni apă rece ca gheața. Dar aici jos, noroiul se va usca, iar mai tîrziu, în timpul după-amiezei, se va coace și se va frămînta în praf.

— O zi excelentă pentru struguri, remarcă unul din ei.

Se spune că valul de căldură de după o ploaie face să se adune zahăr mai mult în struguri și să le umple bobul. Nimeni nu menționă celălalt aspect, că va fi o zi proastă pentru oameni. Soarele începuse de pe acum să fie fierbinte, intens, dur și alb, ca o farfurie atîrnată pe cer, și nici urmă de nor care să-i moaie arșița. După asta, merseră în tăcere pînă ajunseră la deschizătura din munte care duce spre Sala cea Mare și la cele două pivnițe construite în fundul ei.

— Grăbește-te, părinte, te rog, spuse Bombolini. Dă fuga înăuntru și sfințește locul !

— Căile Domnului nu pot fi grăbite, replică Polenta și, deschizînd cartea lui neagră, își udă arătătorul și începu de la prima pagină.

— Indexul, părinte, îl îndemnă Babbaluche. Nu știi să te uiți pe index. Uită-te la litera „D“, „Draci“.

Preotul nici nu înălță capul. Continuă așa cum începuse. Primii oameni începuseră să coboare pe munte cu încărcăturile lor de vin, iar el nu ajunsese nici la jumătatea cărții.

— Nu poți să ticluiești o rugăciune, părinte ? întrebă Vittorini cu voce blîndă.

— Cred că asta i-ar place lui Dumnezeu, spuse careva.

Toți aprobară.

— Măcar o dată ceva nou și proaspăt, începu Bombolini. Ceva care să vină din inimă, nu din carte. Da, reluă el. Asta i-ar place lui Dumnezeu. Dacă eu aș fi Dumnezeu sînt sigur că mi-ar plăcea.

— Există un anumit fel corect de a îndepărta duhurile rele, și există și un fel grăbit de a o face, se apără Padre

Polenta. Totul e cuprins aici în carte și Dumnezeu urmează Scriptura.

Primii oameni își și descărcaseră vinul pe întinderea nisipoasă din fața intrării, în cele două pivnițe, și porniseră înapoi în sus pe munte cînd, în sfîrșit, Polenta găsi ce căuta.

— Exorcizare, spuse preotul. Se uită la ei. Nu la „draci". Nu la „stafii", nu la „spirite". La *exorcizare*.

Polenta îi făcu semn cu degetul și primarul se repezi să ia cartea.

— Să nu pierzi locul, părinte, pentru numele lui Dumnezeu, spuse el.

Nu fu simplu nici după aceea. Preotul citi cîtva timp numai în gînd și apoi ceru apă. Apă nu era, așa că-i oferiră vin, dar deoarece în carte se spunea apă, trebuia neapărat să fie apă. Noroc că plouase noaptea trecută și șanțul de scurgere de lîngă drumul de țară care ducea la șosea era plin de apă murdară. Luară apă în pălăria de piele a lui Vittorini și penele de cocoș se muiară și se lipiră cu noroi. Bombolini îi dădu preotului pălăria.

— Acum intră acolo și începe de binecuvîntează, părinte, îl îmboldi el.

Polenta intră și cîțiva dintre cei mai curajoși intrară cu el, stînd în spatele crucii, al busuiocului și al preotului, pe cînd acesta stropșea și scărmăna orice închipuire de duhuri rele ce s-ar fi aflat în întunecimea Sălii celei Mari. Cînd o luă mai în fund, înspre partea de unde începeau cele două pivnițe săpate adînc în munte, chiar și Bombolini pregetă să-l mai urmeze, și astfel preotul se găsi singur cînd păși în prima dintre pivnițe și căzu, bîldîbîc, cu capul în apă. Cînd ieși din nou la suprafață și începu să zbiere după ajutor, nimeni nu îndrăzni să se apropie, pentru că sentimentul general era că acolo trebuie să fi început bătălia dintre rău și bine și că binele pierdea în fața răului, așa cum se întîmplă cîteodată. În cele din urmă, Bombolini și Vittorini traversară sala, îl găsiră pe preot stînd în apă pînă la brîu și îl scoaseră pe nisipul uscat din Sala cea Mare.

Mîna înghețată care îi strînse din nou inima, sau poate că sufletul pe care Bombolini îl asocia cumva cu inima, era tot atît de rece ca și pielea preotului.

— Acum totul s-a sfîrşit, spuse unul din ei. Nu mai e nimic de făcut.

Pivniţele erau inundate peste un metru de apă. Oamenii începură să intre în Sala Mare, deşi nici unul nu se apropia de pivniţe. Unora dintre ei le fusese chiar frică să stea lîngă intrare, de teamă ca duhurile, gonite din pivniţă de apa sfinţită şi de cruce, să nu se repeadă cumva la ei.

Cel puţin cinci oameni au azi pretenţia că au fost primii care au sugerat soluţia: „Chemaţi-l pe Longo! Dacă e vreun om care să poată face ceva, apoi acela e Longo."

Cînd te încumeţi să scrii o istorie şi cînd priveşti în urmă, îţi dai seama că există multe fapte şi momente care ar fi putut schimba faţa lucrurilor, dacă o anumită acţiune nu ar fi avut loc. Dacă Fabio nu s-ar fi dus la Montefalcone în seara aceea, dacă bicicleta lui Gambo n-ar fi fost disponibilă datorită faptului că acesta din urmă fusese lovit de o bucată de stîncă, dacă în camera lui Gambo n-ar fi fost o femeie ca Gabriela şi Fabio n-ar fi fost destul de frumuşel ca să-i placă ei, dacă Tommaso Casamassima nu ar fi ţinut discursul acela despre oamenii curajoşi şi vinul bun... Longo aparţine şi el unuia din aceste momente.

S-au agăţat de numele lui şi au început să strige în Sala Mare, făcînd să răsune bolţile de stîncă necioplită: „Longo! Longo!" — un miracol în mijlocul lor, încă un pai de care să se agaţe cei ce se înecau. Unul dintre băieţii cei mai tineri ieşi în goană din pivniţă şi o luă în sus pe munte. Goni pînă îl lăsară picioarele şi apoi începu să strige numele lui Longo către unul din oamenii care coborau. O linie neîntreruptă de oameni porniseră să coboare muntele, cu poverile lor de vin, şi omul se întoarse şi transmise celui din spatele lui numele, acesta la rîndul său îl retransmise altuia, şi în felul ăsta înştiinţarea zbură în sus pe munte, din gură în gură, sărind cîte cincisprezece metri la fiecare pas. Pînă ce Bombolini şi preotul apucară să iasă din peşteră afară în soare şi să se uite înspre oraş, Longo, la fel de mirat ca toată lumea din Santa Vittoria, o şi pornise în jos.

Longo e un exemplu de ceea ce i se poate întîmpla aici unui om. În tinereţe reuşise cumva să ajungă în Elveţia şi să devină ucenic electrician. Dar se înapoiase într-o

zi pentru înmormîntarea tatălui său și, cîteva luni mai tîrziu, îi ajunse o scrisoare de la Constanzia Casamassima anunțîndu-l că era însărcinată și că ar face bine să se înapoieze și să-i spele rușinea, sau altfel tatăl și frații ei vor veni la el și, ceea ce îi vor face, era preferabil nici să nu-i descrie. Longo se înapoie ; apoi veni culesul viilor, și copilul se născu, și el moștenise o bucățică de terasă și cîțiva butuci de vie și, într-o bună zi, Longo se trezi că viza pașaportului îi expirase și că nu se mai putea înapoia în Elveția ; și astfel se găsi tot atît de înrădăcinat în Santa Vittoria ca vițele pe care le îngrijea cu o furie stăpînită.

Pe noi cei de aici, Longo ne răsfăța. Nu părăsise niciodată visul lui despre sîrme electrice și, cînd era treaz, era un geniu în tot ceea ce privește electricitatea, un electrician de primă mînă, cu un material de mîna a zecea. Nu exista nicăieri în oraș vreo bucățică de instalație electrică pe care Longo să n-o fi reparat sau să n-o fi făcut din nou. Instalația electrică de aici de la noi reprezenta un Lazăr al nostru, bolnavă și pe moarte și moartă ; și iată că vine Longo, Cristul nostru, și înfăptuiește cîte un miracol pe săptămînă.

Acum se uită în prima din cele două pivnițe și, intrînd în apă, înaintează de-a lungul pereților, apoi, într-o tăcere absolută, iese din nou, face niște schițe pe nisip, după care se ridică și-și îndepărtează cu mîna părul ce-i cade pe fața lungă, obosită, răvășită și declară :

— Pot să fac treaba asta !

Nu e nevoie să redăm aici în detaliu tot ceea ce făcu sau porni Longo. Aveam un generator electric vechi care era păstrat în pivnița Sfintei Maria a Cuptorului în Flăcări și care fusese abandonat de un circ venit în turneu, cînd un jongler încercase să omoare pe un dansator pe sîrmă din dragoste pentru un acrobat de doisprezece ani, un băiețaș — ceea ce năucise pe oamenii de aici — și cînd se tăiaseră unii pe alții de ajunseseră cu toții în spital sau la pușcărie, iar noi ne-am ales cu o pereche de măciuci de gimnastică și cu generatorul lor electric. Longo le spuse oamenilor să aducă pompa de la castelul de apă și să taie toate firele electrice întinse de la poalele mun-

telui pînă la Poarta Grasă, apoi să aducă sîrma în Sala Mare; după aceea dădu dispoziţii să se aducă la poalele muntelui două din cele mai bune biciclete din oraş, împreună cu patru sau cinci din cei mai voinici şi tineri biciclişti.

Bombolini ieşi din peşteră pentru că nu înţelegea ce voia să facă Longo şi faptul că nu înţelegea îl făcea nervos. Sticlele cu vin erau depozitate acum pe bucata de pămînt plat şi nisipos şi începeau să se îngrămădească dincolo de întinderea netedă a văii.

— Cum merge ? îl întrebau din fugă pe primar oamenii care cărau vinul.

— Splendid ! Merge bine ! Merge bine !

Şi atunci oamenii zîmbeau. Erau fericiţi şi excitaţi. Făceau ceva şi aveau o treabă. Iar Bombolini făcea semne pe nisip. Mai rămăseseră optsprezece ore din ziua asta şi şaptesprezece ore din ziua de mîine. În total treizeci şi cinci.

Le aduna mereu şi mereu, ca şi cum dacă ar fi ajuns la alt rezultat ar fi putut schimba şirul ceasurilor. Avea tot timpul o înfăţişare foarte tristă.

— Ce ai ? îl întrebă Vittorini.

— N-am nimic. Totul e în regulă, răspunse Bombolini, dar chinul era aici, în cifrele 35 şi zero.

Nemţii vor sosi în 35 de ore. Şi nici o sticlă nu fusese încă ascunsă.

ȘI cînd vor așeza plăci comemorative în piață, alături de cele închinate lui Bombolini și Tufa, lîngă flacăra eternă, verzuie, care arde de pe acum în memoria lui Babbaluche cîrpaciul, va trebui să fie și una pentru Longo. Lucrurile pe care le-a înfăptuit Longo în dimineața aceea nu se uită în Santa Vittoria și nu se vor uita niciodată.

La ora șapte pompa era demontată de pe postamentul ei de la castelul de apă, generatorul de curent electric curățat, iar furtunul de incendiu, vechi și uzat, semănînd cu un piton bătrîn și obosit, fusese cărat în jos pe munte ; roțile bicicletelor demontate și reajustate în așa fel încît nu atingeau pămîntul, se învîrteau, punînd în mișcare șaibele generatorului și astfel se creă energie electrică și o lumină slabă începu să apară în becuri, o lumină care deveni din ce în ce mai vie, pe măsură ce tinerii pedalau mai tare. Fabio era și el printre bicicliști.

— *Acum* te-ai înapoiat printre noi, observă Bombolini.

— Numai pentru azi și mîine, răspunse Fabio. N-am să stau aici să mă umilesc cînd vor sosi ticăloșii ăia.

— O s-o scoatem la capăt, Fabio. Vom salva vinul.

— Chiar cu prețul onoarei !

Bombolini se simți jignit de amărăciunea din glasul tînărului.

— Te aprinzi, Fabio. N-are nici un rost. Focul din inimă sfîrșește prin a-ți înveli creierul în fum.

Babbaluche, care confecţiona curelele ce legau generatorul de roţile bicicletelor, îi auzi.

— Şi asta e tot înţelepciune ţărănească, îi spuse el lui Fabio. Nu sta să-l asculţi. Şi astea sînt tot numai vorbe dulcege. Ce spunea taică-meu ? Fereşte-te de omul care scoate smîntînă pe gură ; pînă la urmă are să scoată unt pe nas. Stai să-l vezi. Cînd or sosi mîncătorii de varză[1] o să-l vezi plin de unt pe nas.

Lucrul ăsta îl dezgustă pe Fabio. Se depărtă de Bombolini care îl dezgusta la rîndul lui.

— Unde sînt adevăraţii italieni ? exclamă el, dar nimeni nu-l auzi sau, dacă îl auziră, nimeni nu-i răspunse.

— Asta-i exact ceea ce am de gînd să fac. Cînd or veni, am de gînd să fiu mînjit tot cu unt pe nas, spuse Bombolini.

Cînd generatorul produse o cantitate suficientă de energie electrică, Longo îl conectă cu pompa. La început, cel puţin în primele momente, în Sala Mare se produse teroare pentru că nu se întîmplă nimic cu pompa. Piesele care trebuiau să se mişte erau îmbîcsite de unsoare veche şi încăpăţînate ca un bou bătrîn, dar pe urmă, Longo începu să le manevreze cu mîinile, după care începură să se mişte singure, cîine-cîineşte, cu un rezultat minim, în felul în care se mişcă un melc cînd îl împingi, pentru ca apoi să meargă din ce în ce mai repede şi să înceapă să gîlgîie şi să tuşească şi să clocotească şi, în sfîrşit, să scoată din cînd în cînd cîte o bătaie şi, dintr-o dată, *bang, bang, bang, bang*, şi apa începu să ţîşnească pe gura furtunului. Strigătele de bucurie din Sala Mare se auziră pînă sus pe munte, pentru că vuietul cavernos se ridică prin vechile hornuri de aerisire, pînă la păşunile de deasupra pivniţelor, şi răsună şi în oraş.

Cînd furtunul cel vechi se rupea, ceea ce se întîmpla des, tot Longo era acela care îl dregea. Trimise copiii pe terase să aducă frunze şi mlădiţe de vie, cu care bandaja rupturile ce se produceau în materialul vechi şi obosit

[1] Denumire dată în derîdere germanilor deoarece se presupune că mănîncă multă varză acră.

al furtunului, asemenea unor pansamente primitive, menite să oprească sîngele dintr-o rană.

După aceea Longo ieși din peșteră și se așeză lîngă Bombolini, în soarele cald.

— O s-o scoatem la capăt, spuse Longo. Prima pivniță o să fie golită într-un ceas.

Bombolini se sculă și, luîndu-l pe Longo de mînă, îl sărută pe amîndoi obrajii.

— Spune că o să reușim, îi repetă el lui Vittorini.

— Da. L-am auzit. O s-o scoatem la capăt.

Între timp, ieșise și Butuc Bătrîn din peșteră.

— Deșteaptă treabă ai făcut folosind frunzele de vie, îi spuse el lui Longo. În felul ăsta, strugurii or să salveze strugurii. Se potrivește de minune.

— O s-o scoatem la capăt, spuse Bombolini.

— Da, o s-o scoatem la capăt, spuse și stăpînul pivniței.

Bombolini se uită fix, în sus, spre Santa Vittoria, și își dădu seama că niciodată în viața lui nu se simțise mai fericit decît în clipa aceea.

TUFA era la fel ca și ceilalți de aici. Se deșteptase o dată cu soarele și, pînă la urmă, cînd soarele era sus, nu putuse să mai rămînă în pat. Ar fi vrut să mai stea în pat alături de femeia asta, dar auzea zgomotele din piață și boii trăgînd pe ulițe și simți că trebuie să se scoale. Înainte de a o face, își dădu seama că și ea era trează, culcată lîngă el, uitîndu-se la el.

— Ar trebui să mai dormi, îi spuse Caterina. E foarte important pentru tine. Ar trebui să rămîi aici culcat zile întregi, ca să-ți recapeți puterile.

Asta îl făcu să rîdă, ceea ce o ofensă. Mereu unul din ei rîdea de ceva în legătură cu care celălalt nu avusese intenția să glumească.

— Ești sigură că mi-aș recîștiga puterile stînd aici culcat lîngă tine, toată ziua ?

— Ah, asta-i ! Oh, înțeleg. Vorbe de soldat. Nu se face.

— De ce ? Doar nu te rușinezi. Mi-ai spus-o chiar tu.

Atunci ea îi surîse.

— Așa e. M-am născut fără rușine. Pe vremuri îi îngrijoram pe profesorii mei. Li se părea întotdeauna că voi da de un mare necaz.

— Și ai dat ?

— Bineînțeles că nu. Deoarece nu simțeam nici un fel de rușine, nu eram atrasă de cei care te vîră în necaz.

— Ceea ce te-a adus aici, în pat, lîngă mine.

— Nu știu de ce sînt aici în pat lîngă tine. În afară de faptul că doresc să fiu.

Ea fu aceea care se sculă prima.

— Ce faci? întrebă Tufa. Eu sînt țăranul. Eu sînt acela care trebuie să se scoale.

— Mă duc să pregătesc ceva de mîncare, răspunse Caterina.

— În momentul ăsta nu mi-e foame de mîncare.

— Acum, tu ești cel lipsit de rușine.

— Eu sînt cel flămînzit.

O privi străbătînd camera, venind spre el. Era goală dar în mișcarea ei nu se vădea nici o stinghereală, și Tufa știu că nici o altă femeie din Santa Vittoria nu va putea vreodată să umble în felul ăsta și să facă asemenea lucruri.

— Ești atît de onest, spuse Caterina. Eu n-aș putea spune niciodată așa ceva. N-am învățat încă să vorbesc în felul ăsta.

Tufa întinse mîna și o trase în pat.

— Nu, îmi dau seama, spuse el. E adevărat. Nu ai nici o rușine.

După ce se iubiră, Tufa adormi din nou și acum era rîndul Caterinei să asculte la zgomotele orașului și ale dimineții. Stătea în pat și privea la uniforma lui, neagră, pătată, murdară, ruptă. Va trebui să dispară înainte de venirea nemților. Uniforma asta o întrista, pentru că-i vorbea de încercările grele prin care trecuse Tufa. Se ridică foarte încet din pat, intră într-o cameră din spate și se înapoie cu un geamantan plin cu haine, care aparținuseră bărbatului ei. Le lăsase aici în eventualitatea că într-o zi va fi poate obligat să fugă. Erau haine bune pentru Tufa, haine de stradă, haine pentru la țară, haine de vînătoare.

Se reîntoarse în cameră, îl privi, și în clipa asta fu cuprinsă de un sentiment de frică adevărată. Prin Tufa, viața ei căpătase din nou o valoare și, cu cît valoarea unui lucru la care ții e mai mare, cu atît mai mare e pericolul de a-l pierde.

Nu-i era frică pentru ea însăși — nu pentru că ar fi fost foarte curajoasă, ci pentru că era sigură că bărbații

nu vor putea abuza de ea și nici nu vor putea să-și bată joc de ea. Bărbaților le era teamă de tipul ei de frumusețe. Și Tufa era frumos, dar frumusețea lui era de alt fel. Întrucît reprezenta, pentru ceilalți bărbați, o provocare, își dădea seama că bărbații erau împinși să-l distrugă. Începu să deretice prin cameră, știind că asta îi va face plăcere, ba chiar să și măture pe jos, mulțumită de faptul că nu era treaz ca s-o vadă cu mătura de nuiele în mînă. Cînd în sfîrșit Tufa se deșteptă din nou, îi spuse că-i era foame, foame de-adevărat de data aceasta, nu foame de ea ci de pîine muiată în untdelemn de măsline, și de ceva măsline negre, bune, și de ouă. Caterina lăsă mătura din mînă și porni spre ușă.

— Am să-ți fac rost de un ou chiar de-ar trebui să mă vînd pentru asta, spuse Caterina.

Își dădu seama că lui nu-i plăcuse gluma.

— Am să vin cu tine, spuse el.

Începu să coboare din pat și, pentru prima oară, ea putu să-l vadă.

— N-ai de gînd să te întorci cu spatele ? întrebă Tufa.

— Dacă dorești.

— Așa fac femeile de aici. Cînd bărbatul se scoală, ele se întorc cu spatele.

— N-am știut, spuse Caterina.

— Nu văd nimic rău în asta.

— O să am grijă să mă întorc cu spatele, răspunse ea.

Dar îl văzuse și era așa cum se așteptase. Dacă s-ar fi născut într-o familie bogată, ar fi putut să fie descris ca frumos, tipul de model pe care l-ar folosi un sculptor. Dar timpul își lăsase amprenta pe Tufa. Trupul lui lăsa acum să se vadă efectele pe care le are viața asupra frumuseții, felul în care viața încearcă s-o distrugă și s-o aducă la propriul ei nivel. Pe alocuri, trupul era prea dur și prea deteriorat. Brațele erau prea vînjoase, cu vinele și mușchii prea proeminenți din cauza muncilor grele, încheieturile mîinilor prea groase, pielea aspriță de prea mult soare și prea multă transpirație. Tot trupul lui era numai oase și tendoane și forță. Dar frumusețea era încă prezentă, sub toate astea, mai ales pe fața și în ochii lui Tufa.

— Ai să găsești niște haine lîngă pat, îl informă ea. Au fost ale bărbatului meu. M-am gîndit că asta n-o să te deranjeze.

— Să mă deranjeze ? Începu să ia hainele. Avea gust bun, observă Tufa.

— Avea bani.

— Acuma poți să te întorci cu fața, spuse el.

Îmbrăcase niște pantaloni de culoare brună, din catifea în dungi, căptușiți cu piele pe partea dinăuntru a genunchilor și o cămașă albă de in, deschisă la gît, o curea lată de piele galbenă și o pălărie moale, de culoare închisă. Arăta foarte bine și o știa.

— Or să mă ia drept un boier, spuse Tufa.

— E mai bine decît să te ia drept ofițer fascist. Hai ! Ești probabil mort de foame.

— Sînt mort de foame.

Cînd ajunseră la jumătatea drumului care cobora în Piața Poporului și înaintea ochilor li se deschise priveliștea întregii piețe, Tufa se opri uimit.

— Ce fac ăia acolo jos, pentru numele lui Dumnezeu ? exclamă el.

— Ceva în legătură cu vinul pe care l-am văzut azi noapte, răspunse Caterina.

Ea voia s-o ia pe ulița care, ocolind prin spatele pieței, scurtează drumul ; în felul acesta ar fi fost singuri și liniștiți, dar Tufa nu-i dădu voie. Cînd ajunseră jos, în piață, el se opri și observă oamenii.

— Ia te uită în ce fel sînt încărcate carele alea, spuse el. Ar face mai bine dacă le-ar scoate loitrele și apoi ar încărca vinul și ar pune loitrele la loc. Treaba s-ar face de două ori mai repede. Și ia uită-te la ăla de acolo din fața bisericii !

— Hai, îl îndemnă Caterina. Nu e treaba noastră.

Se uită la el și îl obligă să-și ia ochii de pe scena din piață. Timpul e atît de scurt, știi ?

— Oh, ai dreptate, răspunse Tufa. E un nărav vechi. Îi vezi făcînd lucrurile cum nu trebuie și simți nevoia să-i corectezi.

O luă de mînă, în plină zi, lucru care nu se face aici, și o porniră pe marginea exterioară a pieții. Aproape nimeni nu-i băgă în seamă. În piață era foarte cald și zgomot

mult și baligile boilor și ale catîrilor scoteau aburi pe pietrele pavajului, iar oamenii miroseau, și duhnea a vin din sticlele sparte, și toate zgomotele se amestecau ca într-o ciorbă groasă.

— Pot să miros orașul ăsta de la kilometri depărtare, spuse Tufa. Fiecare oraș are mirosul său.

— Nu știu dacă îmi place sau nu, spuse Caterina. Pe vremuri îmi era silă să mă înapoiez aici.

— Mie îmi place.

— Atunci cred că aș face bine să încerc să-mi placă și mie. Am să fac un efort să prind gustul mirosului.

Ajunseră în acea parte a pieții unde erau boii, și unde mirosea foarte tare și își făcură drum printre animale.

— În cazul ăsta ar trebui mai întîi să te îndrăgostești de un bou, spuse Tufa. Ăsta-i primul pas.

— Nu, nu-i ăsta, spuse Caterina ; dar el nu o înțelese.

Ocoliră piața spre una din ulițele care coboară înspre o parte a Orașului Vechi, unde se găsesc stivele de gunoi, unde sînt și găinile și unde s-ar fi putut găsi vreun ou. Înainte de a porni la vale, Tufa se opri să mai privească încă o dată toată scena.

— Cel care conduce treaba asta e un idiot, spuse Tufa și își întoarse privirile, așa încît nu-l văzu intrînd în piață pe Bombolini împreună cu alți cîțiva conducători, deși aceștia îl văzură.

— Ia priviți la ei, spuse preotul. Toată lumea din Santa Vittoria știe că în casa aceea nu-i decît un singur pat.

— Cine ar fi crezut una ca asta ? spuse Bombolini. Nu-ți vine să-ți crezi ochilor. Un Tufa și o Malatesta în același pat. Asta înseamnă democrație.

În timpul ultimelor ceasuri Bombolini refuzase să privească realitatea în față. Urcase tot drumul în sus pe munte, amăgindu-se singur. Traficul pe Corso Cavour devenise atît de compact încît rîul de vin se prefăcuse într-un mic pîrîiaș. Totul se datora cotiturii străzii și faptului că oamenii își epuizaseră forțele cărînd atîta greutate și nenumăratelor drumuri pe care erau obligați să le facă în sus și în jos pe munte. Carele cu boi își încurcau între ele roțile, acolo la cotitură, iar valul de oameni care cobora, trebuia să se oprească pentru a face loc celui care urca înapoi.

— Nu merge bine de loc, spuse Pietrosanto. Nu știu ce se întîmplă, dar nu merge bine de loc.

— O să se aranjeze, îl liniști primarul și, cu toate că simțea din nou gheara rece strivindu-i inima, în clipa aceea credea și el ce spune.

Italienii au transformat într-o adevărată artă calitatea de a se amăgi singuri, a scris o dată un german despre ei. „Și de ce nu ? ar fi spus Babbaluche. E singurul lucru care îi susține pe nepricopsiții ăștia."

— E ceea ce ne distruge, spusese o dată Fabio. Ar trebui să privim adevărul în față.

— Și ai cumva un pistol ca să ți-l îndrepți spre tîmplă ? întrebase cîrpaciul.

Nu se poate ști cîtă vreme ar fi continuat primarul să-și urmeze ideea, dacă Pietrosanto nu l-ar fi văzut pe Tufa trecînd prin piață.

— Mă duc să-i cer sfatul lui Tufa, declară el.

— N-avem nevoie să ne învețe străinii cum să ne vedem de treburile noastre, mormăi Bombolini. Se vedea bine că era jignit.

— Străin ? strigă Pietrosanto. Străin ? Tufa e de-ai *noștri*. Tufa e o Broască, Tufa e din sîngele nostru. Tu ce ești ? Un sicilian... Nu urmă cu ce mai avea de gînd să spună, dar o luă la fugă înapoi pe uliță, împingînd și îmbrîncind lumea la o parte.

Caterina și Tufa ajunseseră departe, jos, cînd Pietrosanto se ivi în capătul uliței, dar nu se opriră și nici nu întoarseră măcar capul.

— Nimeni nu s-a uitat la noi, acolo în piață, observă Caterina. Credeam că ești iubit aici.

— Ne-au văzut. Pe sub văluri și din spatele boilor. Nu știu ce să ne spună. Nu știu în ce fel să ne vorbească. Nu știu dacă să-mi spună *signor* sau *don* pentru că mă culc cu o Malatesta.

— Crezi că știu ce s-a întîmplat azi noapte ?

Tufa se uită la ea mai întîi cu mirare și apoi cu adevărat umor și începu să rîdă cum nu mai rîsese de mult.

— Să nu știe ? Pe Dumnezeul meu, Caterina ! Era pentru prima oară că-i pronunța numele. Știu și de cîte ori.

— Trebuie să mă considere îngrozitoare.

Tufa deveni serios.

— Nu, nu, mă consideră pe mine norocos.

Pietrosanto îl apucă de umăr. Faţa îi era tot atît de roşie ca o oală de lut ars şi-şi trăgea răsuflarea, căci Pietro nu mai e tînăr.

— Te-am văzut în piaţă, uitîndu-te. Ai vreo idee? Poţi să faci ceva?

Pietro îşi puse mîinile pe genunchi şi se plecă să-şi tragă răsuflarea, şi să-şi calmeze bătăile inimii, iar Tufa se gîndi mult pînă să răspundă:

— Da, am un plan.

Atunci Pietrosanto se ridică.

— Ştiam eu că o să aibă un plan, strigă el către Caterina. E deştept, înţelegi? Are cap. Are cap. Are cap.

Pietrosanto nu e unul dintre aceia care să se reţină cînd îl agită o emoţie. Se pocni peste cap cu podul palmei atît de tare, încît dacă ar fi lovit în asemenea chip pe altcineva, s-ar fi încins o bătaie. Îl pocni şi pe Tufa în cap şi ar fi pocnit-o şi pe Malatesta, dacă tînărul nu i-ar fi oprit mîna.

— E foarte complicat, spuse Tufa.

— O să salveze vinul?

— Dacă reuşeşte, o să salveze vinul.

Pietrosanto îşi luă de pe cap pălăria, cea cu pană lungă de şoim, care era însemnul lui de şef al armatei din Oraşul Liber Santa Vittoria, şi i-o puse pe cap lui Tufa, apoi îşi scoase de la braţ brasarda roşie care însemna că era Comandant Suprem, şi o prinse de braţul lui Tufa. Tufa se uită la Caterina.

— Ce pot să spun? exclamă Caterina. Pălăria îţi şade bine.

— Dacă n-ar fi fost vorba de vin, mă înţelegi? spuse Tufa. Dar e vinul. Aici el e sînge, ştii, şi e şi sîngele meu ca şi al altora.

— Mă duc să caut oul, răspunse Caterina şi o porni în jos pe uliţă.

Pietrosanto şi Tufa o luară înapoi spre Piaţa Poporului. Numele lui Tufa mergea înaintea lor, din gură în gură, aşa cum se întîmplă la Roma cînd trece Papa.

„Tufa... Tufa... Tufa e aici... Tufa s-a înapoiat... Tufa... Tufa... Tufa a luat în primire... Totul va merge bine... Tufa s-a înapoiat."

Cînd au ajuns în piață, deși nimeni pînă atunci nu fusese în stare să facă vreo mișcare, se desfăcu totuși o potecă în fața lor. Să-i acordăm lui Bombolini măcar atîta credit. A fost în stare să-și dea seama de situația din piață, de toată încurcătura care se crease în oraș. Magistrul ar fi fost mîndru de el. Îi ieși înainte lui Tufa. Și să-i acordăm și lui Tufa atîta credit. În clipa aceea ar fi putut pune mîna pe putere, cu aprobarea întregului popor, dar el se adresă primarului pe care îl considera doar un măscărici.

— Vrei să ceri oamenilor să părăsească piața? spuse Tufa.

— Spuneți-le să se ducă acasă și să aștepte. Spuneți-le să mănînce și să se odihnească și să aștepte.

La început se păru că lucrul nu va reuși, dar apoi unii dintre ei o apucară pe ulițele din dreptul lor și o porniră la vale și, în timp ce plecau, înghesuiala începu să se rărească și, în curînd, ulițele care urcau și coborau din piață se găsiră ticsite din zid în zid cu oameni și animale și care. Pe cînd așteptau, aflară vestea cea bună. Pompa de apă coborîse nivelul într-atîta, încît vechiul canal de scurgere ieșise la iveală și un băiat pe nume Rana, ceea ce înseamnă broască (pentru că are înfățișarea unei broaște) fusese trimis înot prin întunecimea canalului de scurgere, cu un cîrlig legat de o funie. Găsise în canal trunchiul unui arbore care trebuie să fi fost acolo de sute de ani, deoarece aici nu se mai găsesc arbori, cel puțin în vale. Au tras arborele afară și apa s-a năpustit de-a lungul canalului, ca și cum s-ar fi tras de lanț la un gigantic W.C.

— Dumnezeu are un scop. Dumnezeu știe. El ne-a trimis, acum douăzeci de ani, pe bietul broască anume pentru scopul ăsta.

Toți aprobară. În toți anii ăștia, Rana nu fusese bun de altceva decît să se facă glume pe seama lui.

Pe cînd Rana înota în canal, găsiră și vechile hornuri de aerisire și le curățiră de oasele oilor și de multe alte

lucruri care, în cursul veacurilor, căzuseră în ele, așa încît vîntul fierbinte care bătea dinspre Africa și ardea coastele muntelui începu să sufle prin ele în jos spre pivnițe și spre Sala cea Mare, iar Butuc Bătrîn era acuma în situația să spună că în maximum o oră vor putea să înceapă să așeze vinul.

Al doilea ordin al lui Tufa fu să se dărîme zidul Pivniței Cooperativei Vinicole care dădea spre Zidul Gras și spre mica deschidere pe care noi o numim Poarta Slabă. Unii dintre oameni se cam îndoiau de această acțiune.

— Ești sigur că vrei să facem asta, Tufa ? îl întrebă Bombolini.

Tufa încuviință din cap că da.

— Dărîmați zidul ! porunci primarul.

La început, oamenii nu dădură dovadă de prea multă tragere de inimă. Ciocăniră în perete cu tîrnăcoape și ciocane și cu răngi de fier, dar o făceau cu oarecare reținere pentru că nu le plăcea să dărîme ceea ce fusese ridicat cu atît de mult efort și cu un preț atît de mare. Dar cînd primele cărămizi începură să cadă, se puseră pe treabă cu toată nădejdea, deoarece în orice distrugere intervine un fel de excitare.

— Corso-ul e o țeavă, înțelegi ? spuse Tufa. Așa cum se întîmplă cu orice țeavă, ea nu poate cuprinde decît o anumită cantitate de apă și nu mai mult, oricîtă presiune s-ar exercita asupra ei.

— Înțeleg.

— Credeai că vei putea împinge vinul prin ea prin simplă voință, pentru că așa voiai. Dar există anumite legi — legi ale naturii.

— Așa e !

— Acuma cheamă oamenii. Lasă la o parte carele și vitele și cheamă oamenii.

Între timp, zidul fusese dărîmat și vinul din pivniță putea fi văzut acolo înăuntru, gol, expus, arătînd nelalocul lui, ca o femeie surprinsă goală undeva unde n-ar fi trebuit să se afle.

— Trage clopotul, porunci Tufa.

Se uitară unul la altul.

— Păi să vezi, clopotul nu sună cum trebuie, spuse careva. Cu clopotul s-a întîmplat ceva.

— E o istorie foarte complicată, adăugă Bombolini.

Traseră totuși clopotul, adică ceea ce putea fi numit clopot, și mai trimiseră și copiii să alerge de-a lungul străzilor și ulițelor, iar oamenii ieșiră din case și se adunară mai întîi în Piața Poporului și apoi se rînduiră într-un șir lung pe Corso Cavour în jos, pînă la ușa și zidul sfărîmat al Pivniței Cooperativei Vinicole. Unii dintre ei reușiseră să doarmă cîteva minute, ba chiar să și mănînce și își frecau ochii ca să le piară somnul, precum și bărbiile și buzele ca să îndepărteze resturile de pîine.

Pe măsură ce oamenii coborau, Tufa și Pietrosanto și soldații lui Bombolini începură să-i așeze într-o linie care începea de la zidul sfărîmat, o lua de-a curmezișul spațiului liber unde se zdrobeau strugurii în timpul recoltei, apoi în jos spre Poarta Slabă și, traversînd zidul, în vale de-a lungul potecii abrupte pe care o urmau caprele cînd coborau muntele.

— O să fie nevoie de multă osteneală, spuse Tufa femeilor. Treaba asta va cere mult curaj.

— Avem curaj, îi răspunse o femeie.

— Cînd e vorba de vin, avem curaj, întări o alta.

— Am să vă cer mai mult decît le-aș cere unor soldați, urmă Tufa.

— Păi așa sper și eu, spuse cineva.

Aici n-au prea mult respect pentru soldați.

Și atunci începură să se așeze, aliniindu-se pe Corso în jos de la Piața Poporului, credincioasa armată a Santei Vittoria în slujba vinului.

— Unii din ăștia sînt copii mici, observă Tufa.

— Cînd e vorba de război total, răspunse Vittorini, întrebuințezi trupele de care dispui.

Remarca îl făcu pe Tufa să rîdă.

— *Eu* ar trebui să spun lucruri din astea, replică Tufa.

Amestecară pe cei bătrîni cu cei tineri și pe cei puternici cu cei slabi, așa încît să se poată înlocui unul pe altul și să-și compenseze slăbiciunile. Dacă unii oameni erau prea bătrîni sau prea bolnăvicioși, Tufa îi scotea din rînd.

— Un lanț are tăria inelului celui mai slab, le spuse Bombolini, dar ei îl blestemară.

Cînd Caterina coborî în josul șirului, Tufa o opri.

— Ia să-ți văd mîinile.

Îi întinse mîinile. Erau lungi și frumoase. O trimise înapoi pe munte să-și ia mănuși.

Cînd cel din urmă dintre oameni trecu pe lîngă el, Tufa o luă de-a lungul șirului, într-o ultimă inspecție. Șirul se întindea acum neîntrerupt, din spatele pivniței de vin pînă la zid și peste el, pe munte în jos, pînă la intrarea pivniței romane. Tufa urcă înapoi așezînd oamenii în locurile unde puteau da cel mai bun randament. În locurile foarte abrupte așeza oameni mai înalți deoarece aceștia puteau să se întindă mai departe și mai jos. Oamenii mai bătrîni fură așezați în locuri plane, unde efortul nu avea să fie așa de mare.

La cîteva minute după ora unu, în după-amiaza de marți, Carlo Tufa era în situația de a putea sta pe fundul văii, la treizeci de metri depărtare de intrarea vechii pivnițî de vin, și să se poată uita în sus pe munte, pe deasupra teraselor, tot drumul, pînă la zidul orașului și la Poarta Slabă și cîțiva metri încă înăuntrul ei, și să vadă un șir neîntrerupt de oameni. Mai era și în situația de a ști că acest șir se prelungea pe tot drumul dincolo de acest punct pînă la inima pivniței. Trecu în fugă peste întinderea de nisip din fața deschizăturii.

— Sînteți gata, acolo înăuntru ?

Oamenii dinăuntru îi răspunseră că ard de nerăbdare să înceapă. Atunci ieși în fugă din nou afară și, de la poalele teraselor, așa încît să poată fi sigur că Bombolini îl vede, îi dădu semnalul mișcîndu-și brațul.

— Pornește-i, strigă el. Dă-le drumul ! Să treacă sticlele de la om la om, strigă el, deși nu avea cum să fie auzit.

Dar pe oamenii de pe munte îi puteai auzi strigînd și ovaționînd atît de tare cînd văzură semnalul, încît chiotele răsunară peste toată valea, și poate chiar pînă la rîu, și peste el, pînă în Scarafaggio.

— Dați-i drumu, dați-i drumu! începură să strige oamenii, și strigătul zbură în sus pe munte, sau din gură în gură, și fu începutul ritmului.

Și atunci sticlele începură să zboare, din mînă în mînă, mai întîi un pîrîiaș de sticle cu izvorul în pivniță, în jos spre poartă, trecînd peste zid și apoi în jos pe munte, mai întîi un pîrîiaș, pînă ce prinseră ritmul curgerii, și apoi deveni un rîu, un rîu de vin curgînd pe munte, la vale.

STRIGĂTELE încetară destul de repede, pentru că ziua era fierbinte și munca grea, dar vinul continua să vină atît de rapid încît, în cele din urmă, fu nevoie de trei echipe ca să așeze sticlele.

Nu e ușor de descris cum se stivuiesc aici sticlele cu vin. E o treabă care la prima vedere pare ușoară, dar străinii nu reușesc niciodată să învețe s-o facă bine. E ceva ce se deprinde în decursul timpului, așa cum te deprinzi să duci la gură lingura cu ciorbă. Nimeni nu-și amintește cum a învățat să folosească o lingură, e o deprindere și nu ceva care se învață. Același lucru se întîmplă și cu vinul. Primul rînd de sticle e așezat pe pămînt, apoi peste ele se așază fîșii lungi de lemn, nu mai groase de cît e necesar ca să suporte rîndul al doilea. Rîndul al doilea este depus în sens invers, un rînd de dopuri, un rînd de funduri, și așa mai departe, rînd peste rînd, pînă ce stivele ajung la înălțimea de optsprezece și chiar douăzeci de rînduri. În tot acest timp, alte șipci de lemn sînt inserate printre rîndurile de sticle, în partea stîngă a gîtului unei sticle dintr-un rînd și în partea dreaptă a gîtului sticlei de dedesubt, în așa fel încît sticlele exercită în același timp o tracțiune și o împingere una împotriva celeilalte și, pînă la urmă, produc forța care le ține pe toate la un loc. E în același timp și foarte simplu și foarte trainic și totul poate fi

clădit sau demontat pe cît de repede pot oamenii să așeze sticlele.

La început, cei ce așezau sticlele erau și ei veseli strigînd unii la alții să-i dea zor, să-i dea zor, zvîrlind sticlele din mînă în mînă, șirurile de oameni ridicîndu-se și afundîndu-se în adîncimea întunecată a pivniței, pînă acolo unde becurile lui Longo abia de mai aruncau o lumină palidă ; curînd însă, amorțiră. Pe măsură ce vinul continua să vină, începură să înțeleagă că abia de se puteau ține pe picioare în fața unui potop care pînă la urmă îi va îneca. Unii din oamenii care au lucrat în pivniță în ziua și în noaptea aceea, n-au mai stivuit niciodată în viața lor o sticlă de vin, pentru că amintirea aceea le era prea dureroasă.

În primele ceasuri, dușmanul era soarele, care apăsa pe umerii oamenilor ca un fier de călcat încins, dar mai tîrziu, dușmanul deveni însuși muntele. Ca să nu lunece de pe pantă, oamenii erau obligați să se proptească într-un picior și să-l sprijine pe celălalt pe coasta abruptă și, mai mult decît orice altă parte a corpului, picioarele fură acelea care începură să obosească, apoi să doară și, în cele din urmă, să fie cuprinse de crampe și să înțepenească. Tufa imagină un plan bun. Cînd Capoferro sufla o dată din corn, la fiecare zece minute, oamenii mai treceau numai cîte o sticlă și apoi se îndreptau și își masau picioarele, iar după aceea se așezau puțin mai sus pe munte, pe locul de deasupra lor. Asta le dădea impresia că merg undeva și le schimbă poziția, astfel încît erau solicitați alți mușchi.

După aceea apa deveni o problemă ; și se făuri un plan. La două sunete de corn, oamenii care treceau sticlele mai departe le lăsau jos, se îndreptau spre canalele de ciment care distribuiau apa pe terase și așteptau să vină apa. Aveau la dispoziție cinci secunde și apa cobora șuierînd și repezindu-se ca un tren care a scăpat la vale. Unii din ei își afundau capul în canale și luau atîta apă cît le încăpea în gură, iar alții o adunau în cămăși sau pălării sau sticle sparte, în timp ce unii intrau cu totul în canale și lăsau apa să curgă peste ei.

După al doilea ceas de muncă, sticlele începură să se spargă. Erau apucate de mîini obosite și de mîini transpi-

rate, iar sticlele scăpau jos sau se loveau de vreo stîncă, se auzea zgomot de sticlă spartă și oftatul greu al cuiva de-a lungul șirului și apoi venea miros de vin, la început un miros bun și dulce, dar mai tîrziu, pe măsură ce-l ajungea soarele, un miros acru și greu. Mai era și sîngele. Mulți dintre oameni nu aveau încălțăminte și cu toate că pielea picioarelor le era tot atît de aspră ca pielea de bou, sticla tot taie pînă la urmă prin piele și sîngele începu să curgă împreună cu vinul și toată întinderea să licărească de sticlă spartă.

Abia în după amiaza tîrzie, cînd soarele nu mai bătea vertical și cînd o briză răcoroasă începu să se ridice din umbrele văii, oamenii care își treceau sticlele reușiră să stabilească un ritm uniform ; începură să-i dea bătaie, fără să vadă sticlele ci doar simțindu-le, balansîndu-și corpul spre dreapta și spre stînga, smulgînd sticlele din mînă în mînă, așa încît, uneori, zgomotul semăna cu acela al unui regiment în marș în sus pe munte.

Cînd băieții mai mici coborîră de pe munte unde Tufa îi trimisese să taie ramuri de pini ce urmau să fie folosite ca torțe în noaptea care se apropia, le găsi altceva de făcut. Îi trimise să ia loc în șir pentru că erau odihniți și cu puterile încă neatinse iar cei pe care îi înlocuiră putură să iasă din rînd și să se tîrască la umbra deasă a butucilor de vie, să se odihnească, chiar să și doarmă puțin. Era numai urma unei odihne, dar era de-ajuns ca să-i mențină.

Bărbații erau amestecați cu femeile și în felul cum își treceau sticlele, în ritmul mișcării, în balansarea corpurilor, în izul care se degaja din trupuri și în atingerea mîinilor, era ceva propriu fiecăruia. Fabio, de exemplu, se găsi așezat lîngă o femeie pe care abia de o băgase în seamă mai înainte și acum, în timp ce lucrau, el începu să aprecieze un fel de frumusețe înverșunată care se degaja din fața ei calmă și hotărîtă, din forța liniștită a brațelor, din siguranța mișcărilor și din felul în care sînii ei plini și tari se ridicau și cădeau cu fiecare trecere a unei sticle. Sus, deasupra lui, de-a lungul șirului, o putea vedea lucrînd pe Angela, dar îl lăsa rece. Angela era o fată iar aceasta o femeie.

— La ce te uiţi ? îl întrebă în sfîrşit femeia.

— La tine, spuse el.

Era un lucru care, cu o săptămînă mai înainte, l-ar fi făcut să roşească şi s-o ia la fugă în jos pe munte.

— Ei bine, ţine-ţi ochii şi mîinile unde trebuie, răspunse ea.

— Am să fac un efort, dar va fi greu, o asigură Fabio şi îi zîmbi.

„Fabio, îşi spuse lui însuşi, începi să devii ţap."

În sus, pe linie, deasupra Angelei, putea s-o vadă pe Caterina şi decise că dacă i se va oferi un prilej, va lucra lîngă ea. Caterina era înconjurată de femei. Era singura care avea mănuşi şi, în ciuda costumului din material simplu şi cam grosolan pe care îl purta, un costum de vînătoare sau de călărie, era uşor de observat că Malatesta se deosebea de toate celelalte femei. Celelalte erau înnegrite de sudoare, dar Caterina nu asuda, doar pe frunte avea o uşoară umezeală şi pe buza de sus cîteva picături umede.

— Chiar şi atunci cînd muncesc, bogaţii nu asudă ca săracii, spuse o femeie şi asta era adevărat.

Din cînd în cînd, Tufa trecea de-a lungul şirului ca să încurajeze oamenii sau să le mai schimbe locurile şi să menţină ritmul scurgerii sticlelor şi cînd ajungea în dreptul ei, îi lua locul pentru cîteva minute şi îi permitea să se tîrască sub viţe.

— De ce nu transpiri ? întrebă el. Ţi-ar face bine.

— O Malatesta nu transpiră, răspunse ea. Probabil că am uitat s-o facem. Am renunţat de multă vreme.

— Visul oricărui italian este ca într-o bună zi să nu mai asude, spuse careva.

— Şi cine va munci la vie ?

— O să angajăm pe alţii s-o facă, interveni cîrpaciul. O să-i angajăm pe nemţi s-o facă. Lor le place să muncească, spuse Babbaluche.

O dată, cînd trebui să plece mai departe, Tufa o găsi pe Caterina adormită sub viţe. Atunci o sărută de faţă cu alţii.

— Trebuie să te scoli, îi spuse el. Sînt mîndru de tine.

Mai tîrziu, Tufa îşi dădu seama că era primul compliment pe care îl făcuse vreodată unei femei, pentru că

bărbații de aici nu sînt obișnuiți cu așa ceva. Între timp, soarele fu în parte acoperit de muntele înalt dinspre nord-vest și apoi, foarte repede, în cîteva minute, se ascunse complet îndărătul munților și orașul fu cuprins de umbră. De-a lungul șirului de oameni se auzi un lung oftat de ușurare, amestecat cu răpăitul sticlelor lovindu-se de palme, *slap, slap, slap, slap,* pentru că se făcuse dintr-o dată mai răcoare dar și pentru că mulți dintre ei își spuseră că dacă putuseră rezista pînă la apusul soarelui, vor reuși să reziste și de-a lungul serii sau poate chiar al nopții.

La începutul nopții, lucrurile mergeau mai bine. Începuse să bată vîntul răcoros și apoi se lăsase ceața. Se lipea de roua frunzelor și umezea pămîntul și răcorea stîncile și înmuia pielea pe care soarele și vîntul de peste zi o uscase și o crăpase. Dar ceața se îngroșă și altă belea căzu pe capul oamenilor din lungul șir. Cînd cineva nu mai putea să reziste, era greu pentru înlocuitorul lui să găsească locul unde lanțul fusese întrerupt.

„Aici... Încoace... Aici... jos...,“ strigau oamenii, dar în noapte și pe ceață vocile sună ciudat și distanțele sînt estompate. Oamenii călcau pe cioburi și cădeau pe pietre, iar sticlele începură din nou să se spargă. La ora zece, Tufa făcu o greșeală. Nimeni nu mîncase și oboseala începuse să se aștearnă de-a lungul șirului ca un fel de boală care paralizează mușchii, lăsînd în urma ei numai amorțire. Ca să ridice starea de spirit, el hotărî să permită fiecărui al doilea om să destupe o sticlă de vin și s-o împartă cu cel de alături de el. Deoarece oamenii erau atît de flămînzi, vinul îmbătă pe mulți dintre ei și sticlele începură să se spargă mai rău ca înainte.

Noaptea ne ferea de ochii de pe șosea și, cu toate că venirea dimineții era dorită de lume, ne și speria. Dar ceea ce îi speria cel mai mult pe toți era faptul evident că, oricît de intens lucraseră — și cu fiecare ceas lucrau din ce în ce mai încet — Pivnița Cooperativei Vinicole, acolo sus pe munte, era mai mult de jumătate plină.

Cîtva timp după miezul nopții, cînd vinul sosea din ce în ce mai greu, Tufa hotărî că a sosit momentul să-și ia riscul de a folosi lumina. Crengile de brad care

fuseseră tăiate în ziua aceea, au fost legate cu sîrmă în mănunchiuri și muiate în butoaiele cu seu; se mai înmuiară în aceleași butoie și bucăți de funie, pe care le aprinseră și le împărțiră pe jos pe coasta muntelui, cîte una cam la douăzeci de metri. Era periculos. Sub ceață, lumina torțelor era amplificată și întregul șir strălucea ca niște săgeți de foc, indicînd drumul din oraș pînă la vechea pivniță din vale. Era periculos, dar în același timp îi îmbărbăta pe oameni. Oamenilor de aici le este frică de noapte. Mulți dintre ei nu aveau curajul să iasă din linie și să meargă în vie să se ușureze, iar femeile lucrau în același timp cu spaimă și chin. Lumina le dădu curaj.

Și lumina fu cea care-l atrase și pe Roberto în lungul șirului ce manipula vinul. Își revenise din lovitură, se culcase și, cînd s-a trezit, ieșise din Palatul Poporului, dar negăsindu-l pe Bombolini, o luase prin piață ca să-și vină în fire. Crezuse că orașul era adormit, pînă ce văzu luminile. Coborî pe Corso ca să fie martor la ceea ce stîrniseră vorbele lui.

— Ce ți s-a întîmplat ? îl întrebă Bombolini.

— Doar știi ce mi s-a întîmplat, răspunse Roberto.

— Ah, da, își aminti primarul, ca și cum lucrurile s-ar fi petrecut cu săptămîni în urmă. Eram ațîțat. Știu că înțelegi. O lovitură dată din admirație. O lovitură dată din dragoste. Sînt sicilian, înțelegi ?

— Ciudat soi de oameni mai sînteți și voi sicilienii, exclamă Roberto. Vi se pare că faptul ăsta poate fi o scuză pentru orice.

Se uită îndelung cum se scurgea vinul în jos pe coasta muntelui, își dădu seama de ceea ce se întîmplă și apoi se înapoie la Pivnița Cooperativei Vinicole. Constată că jumătate din vin, sau poate chiar mai mult de jumătate fusese ridicat, dar mai putu să-și dea seama și că oamenii de-a lungul șirului lucrau numai din instinct, asemenea animalelor celor mai primitive, aidoma catîrilor orbi pe ariile de treieriș.

— E bine că sînteți aproape gata, spuse Roberto. Oamenii nu mai pot continua.

— Ce vrei să spui cu „gata" ? Mai avem de cărat încă jumătate din vin, spuse primarul.

— Doar n-o să-l luați tot. Trebuie să lăsați ceva și pentru ei.

— N-o să lăsăm nici un strop pentru ei, strigă un om din șir către Roberto. Să nu dispui de vinul *nostru*, prietene.

Se simțea prost că nu dă și el o mînă de ajutor și, cu toate că piciorul îl durea cînd făcea un efort, luă locul unei femei din linie și se simți bucuros cînd constată că poate lucra și că era lîngă Caterina Malatesta și Angela Bombolini, deși știa că n-ar fi trebuit să se gîndească la asemenea lucruri. Munca îl ajuta, dar îl și sîcîia, pentru că era conștient că ceva nu merge cum trebuie în chestia asta cu vinul. Pe cînd mînuia sticlele, își aduse aminte de ceva din copilăria lui și își dădu seama că el avea dreptate și că avea și posibilitatea s-o împărtășească oamenilor într-un fel în care ei vor putea înțelege.

Era vorba de Grădina Iepurilor, devenită de atunci celebră în Santa Vittoria. Cînd Roberto nu era decît un copil, tatăl lui își făcuse o grădină mare de legume în spatele casei, pentru că nici un italian nu putea suporta să vadă o bucată de pămînt nefolosită. Lui Roberto îi era rușine de grădina plină de *broccoli* [1] și de alte asemenea zarzavaturi. Noaptea iepurii veneau din pădure, de-a lungul aleilor, și furau din grădină. În primul an grădina nu fu o reușită, pînă cînd lumea îl învăță pe taică-su cum procedau americanii. Își făceau grădinile și le îngrădeau și apoi făceau o a doua grădină, mai mică, cu garduri mai joase în jurul ei, pentru iepuri. Iepurii veneau și mîncau grădina de legume care le era destinată și nu se mai atingeau niciodată de grădina principală.

— Vezi, băiete, asta e America, îi spunea taică-su și-l lovea cu palma peste cap. În Italia, avea el obiceiul să spună, și-ar fi pus băieții în grădină, să stea, dacă era nevoie, chiar toată noaptea, dar n-ar fi făcut o grădină specială pentru iepuri.

— *Signora*, spuse Roberto. Va trebui să-ți iei din nou locul.

[1] Un soi de varză al cărei vîrf înflorit se mănîncă.

Femeia îl privi cu dispreț.

— Voi americanii n-aveți vigoare, spuse ea. Ați uitat cum se muncește.

Roberto se duse la Bombolini și acesta își dădu seama imediat că așa era, că Santa Vittoria, dacă dorea ca nemții să n-o demoleze cărămidă cu cărămidă, avea nevoie de o Grădină a Iepurilor. Singura chestiune era cît de mare va trebui să fie această grădină.

Primarul îi povesti totul lui Tufa, care se arătă impresionat și-l făcură și pe Pietrosanto să înțeleagă, așa încît opriră scurgerea vinului și dădură voie oamenilor să se odihnească și, la lumina torțelor de pin, ținură o adunare a Marelui Consiliu.

Membrii Consiliului cercetară pivnița de vin, iar unii dintre ei pășiră chiar în jurul sticlelor încercînd să le numere în gînd și ieșiră din nou cu fețele îngrijorate.

— Zece mii de sticle, strigă unul dintre ei.

— Zece mii. E de-ajuns, spuse altul. Nici un strop mai mult.

Fiecare din ei își dădea seama că cifra nu se potrivea, dar nici unul nu voia să fie acela care să renunțe la vin ; ar fi fost un lucru contrar însuși sîngelui care le curgea prin vine. Pietro Pietrosanto era mai dur decît ceilalți și mai realist ; el fu acela care începu din nou licitația.

— O sută de mii de sticle, le strigă Pietro.

Un om mai bătrîn se lovi cu mîna peste inimă ca și cum ar fi fost străpuns de un pumnal.

— Isuse, Sfîntă Marie și Iosif ! strigă el, și își făcu semnul crucii.

Cîtăva vreme după aceea, nimeni nu mai îndrăzni să vorbească, deoarece, deși nu aveau prea mult timp, șocuri ca acestea cereau totuși timp ca să fie rumegate. Tufa și Roberto știau că o sută de mii de sticle nu erau de ajuns, dar Babbaluche fu acela care le-o spuse într-un fel pe care îl puteau înțelege.

Începu prin a-i numi ticăloși, tîlhari de vin și porci de țărani, hoți de părăluțe, și termină prin a spune lucruri care, în Italia, sînt interzise să fie scrise pe hîrtie, chiar și în propria ta casă și, în cele din urmă, rosti o cifră corespunzătoare : 500 000 de sticle.

Avea și nu avea dreptate.

Nici un om care poartă în vine sîngele celor care au smuls din coasta muntelui terasele centimetru cu centimetru; nici unul din copiii celor a căror sudoare a udat viţele plantate aici în urmă cu o mie de ani, nu se simţea în stare să renunţe de bună voie la 500 000 de sticle de vin, chiar dacă era singurul lucru ce trebuia neapărat făcut. Există o limită pînă la care oamenii sînt dispuşi să meargă ca să se salveze pe ei înşişi. Dar cifra aceasta avu darul să facă să pară credibilă cifra asupra căreia căzură de acord în final. După alte minute de licitaţie şi de dezbateri, în timpul cărora unii dintre ei au plîns şi au ameninţat că preferă să se omoare, se căzu de acord să se însămînţeze Grădina Iepurilor cu 300 000 de sticle de vin.

E foarte posibil ca în orice alt moment din istoria oraşului, cifra aceasta să fi provocat o revoltă, dar acum oamenii erau prea obosiţi ca să se mai revolte şi adevărul, pe care nimeni îndelungă vreme după aceea nu fu dispus să-l admită, era că această cifră reprezenta pentru mulţi din ei 300 000 de sticle mai puţin de cărat în jos pe munte. Vestea le dădu oamenilor de-a lungul şirului un al doilea sau al treilea sau poate un ultim izvor de energie, în felul în care trebuie să se întîmple cu alergătorul care vede în faţa lui panglica *finish*-ului. Se întrevedea cel puţin o ţintă şi una care putea fi atinsă.

Puţin după ora patru dimineaţa, cînd soarele începu să-şi anunţe sosirea făcînd inutile torţele, Tufa se opri în faţa omului care tocmai se aplecase şi ridicase o sticlă de pe pardoseala Pivniţei Cooperativei şi i-o luă din mînă.

— Destul, spuse Tufa. Poţi să te odihneşti. Asta e sfîrşitul. Asta e ultima sticlă.

Ultima sticlă. O înmînară pe şir în jos cu drag, o mînuiră cu mare delicateţe.

— Să n-o scăpaţi, spuneau ei, asta e ultima.

Oamenii se aşteptau să nu arate ca celelalte sticle, dar era la fel cu toate şi era greu de realizat că după ea nu va veni alta. O trecură din mînă în mînă, în jos pe munte, aşa cum femeile îşi trec una alteia noul născut, sau cum ar fi înmînat Sfînta Cuminecătură, Trupul şi Sîngele lui Cristos, ceea ce într-un fel şi făceau, de-

oarece acesta era vinul Domnului și trupul și sîngele orașului Santa Vittoria.

Cînd sticla pieri, totul păru straniu. Nu se manifestă nici un sentiment de bucurie, doar unul de gol.

— Și acum ce facem? îl întrebă o femeie pe Tufa.

— Acum mergem să ne culcăm, îi spuse el.

— Dar e timpul cînd ne sculăm.

— Ne ducem acasă și ne culcăm.

Începură să părăsească șirul, cei tineri ajutînd pe cei bătrîni, mulți dintre ei atît de încovoiați încît în momentul acela, nu se puteau îndrepta. Urcară pe Corso Cavour în sus și o luară pe ulițe și se pierdură în colțurile și în pungile întunecate ale cetei din piață. Se hotărîse ca tot orașul să doarmă pînă la patru după amiază și apoi unii dintre ei să coboare pe terase astfel încît să nu trezească bănuiala nemților, iar alții să rămînă în piețe și pe străzi.

Tufa o așteptă pe Caterina să suie pînă la el căci era prea obosit să coboare și s-o aducă.

— Acesta e omul care a salvat Santa Vittoria, îi spuse Bombolini lui Malatesta.

Lui Tufa lucrurile astea nu-i prea plac.

— Nu sîntem încă salvați, spuse el, și dacă am fi, oamenii au salvat pe oameni.

— Dar noi știm, spuse Bombolini. Toți știu.

— Dumnezeule, cît poate să fie de plicticos! exclamă Tufa.

— Dumnezeule, cît poate să fie de sincer! ripostă Caterina.

— Nu folosi vorbe de astea, îi ceru Tufa.

Rămăseseră în urma celorlalți în pivniță și se odihniră, pentru că erau prea obosiți să se cațăre prin oraș fără să se odihnească. Ea adormi din nou, dar el o trezi.

— Hai să mergem, îi spuse. Vor fi aici în douăsprezece ceasuri.

— Și dacă vin mai devreme?

— Nu vor veni mai devreme, spuse Tufa. Dacă trebuie să vină la cinci, vor veni la cinci.

Toată lumea plecase, în afară de oamenii care nu puteau fi văzuți și care mai așezau sticlele în pivnița romană și în afară de cei care pregăteau mortarul și cără-

mizile pentru construcția zidului fals. Strada în fața lor era goală, la fel ca și în urma lor, și cînd trecură prin Piața Poporului o găsiră de asemenea goală. Dacă ar fi posibil să auzi cum doarme un oraș, atunci ai fi auzit somnul din Santa Vittoria.

Caterina adormi de cum se întinse în pat. Își scosese mănușile și Tufa putu vedea rănile și bășicile pe care le avea pe palme. Pe masă era oul pe care îl găsise pentru el, unul mic, un juvaer de ou, pătat încă de murdăria grămezii de gunoi pe care se aflase. Îi sparse coaja și bău oul, apoi se culcă din nou. Nu fu în stare să-și dea seama dacă adormise sau nu cînd auzi pe cineva strigînd la ușă ; încercă să se scoale, dar nu reuși și deodată își dădu seama că e cineva lîngă el.

— Tufa ? îl zgîlții. Tufa, trebuie să te scoli. Mă auzi ?

Tufa dădu din cap.

— S-a întîmplat ceva îngrozitor pe munte !

Caterina nu-l auzi sculîndu-se.

FORȚA expediționară pentru Santa Vittoria. Erau gata de plecare de la zece dimineața. Ar fi putut porni chiar de atunci și ar fi ajuns în Santa Vittoria înainte de amiază, dar au stat pe loc în strada care duce în Piazza Frossimbone și au așteptat să se facă mai tîrziu, după-amiază. Voiau să plece cît mai era încă lumină, dar în același timp suficient de tîrziu pentru ca orice avion care i-ar fi putut ataca să se fi înapoiat la bază pentru noapte.

În față venea motocicleta și în spatele ei camioneta, iar după camionetă tunul de 20 de milimetri, cu întrebuințare dublă. Nu erau echipați ca pentru război, ci ca și cum ar fi mers la o paradă.

— Dacă aș avea flori, v-aș pune flori la butonieră, ați înțeles ? le spusese căpitanul von Prum de dimineață.

Aprobaseră cu toții.

Erau neliniștiți. Umblau fără nici un scop de la convoi pînă în piață și apoi înapoi la umbră, și iar ieșeau în soare și în timp ce așteptau începură să vorbească între ei cu lipsa de formalism pe care o produce plictiseala. Din piața din Montefalcone puteai să privești peste rîu, pînă în locurile unde un număr de sate și orașe stăteau cățărate, ca și Santa Vittoria, pe coasta muntelui.

— De ce le-au clădit acolo sus, domnule ? îl întrebă pe căpitan sergentul Traub.

— Oamenii țin la noi, spuse von Prum.

La asta, sergentul nu știu dacă trebuie să rîdă sau nu. Totuși, încercă din nou mai tîrziu :

— Nu pot decît să admir terasele acelea, domnule căpitan, spuse Traub. Trebuie să fi fost o muncă grea.

— Da, sute de ani de muncă, răspunse von Prum. Muncă zdrobitoare.

— Nu mi-am închipuit că țiganii ăștia sînt în stare de așa ceva, urmă sergentul. La o fulgerare a ochilor căpitanului, o schimbă : Italienii, se corectă el.

— Așa e mai bine, sergent.

Din cauza asta, Traub se hotărî să atace un subiect care îl tulburase și pe care ar fi putut să și-l țină pentru el.

— Cîteodată pare o rușine să le luăm vinul, începu Traub. Căpitanul se uită la el, așa că fu obligat să continue : Vreau să spun că muncesc atît de greu pentru el. E ceea ce spunea și Schnabel, domnule căpitan. El a lucrat la vii : „O sticlă de sudoare pentru fiecare sticlă de vin".

— Și pe urmă venim noi și îl luăm.

— Da, domnule căpitan.

— Atunci e mai bine să raționezi în felul ăsta. Sîntem angajați într-un război, și războaiele nu sînt lucruri prea plăcute cînd ești angajat în ele.

— Nu, domnule căpitan.

— Ceea ce facem, n-o facem decît ca să ne ajutăm statul, Patria. Orice e în folosul Patriei, e bine.

— Da, domnule căpitan.

— Și acum, dă-mi voie să-ți spun, sergent, ceea ce un german foarte înțelept a scris o dată. Ca să te liniștesc.

Ceilalți îi înconjuraseră, ceea ce îi făcea plăcere căpitanului. Voia să le țină pe loc o mică dizertație, fără să pară însă că le ține una.

— „Esența vieții este preluarea". Înțelegeți asta ?

Nu numai Traub dar și ceilalți înclinară capetele în semn de aprobare. Căpitanul repetă cuvintele.

— Noi nu inventăm acest fapt. El este viața însăși. Se opri ca să le permită să gîndească la ceea ce le spusese. Popoarele care se ridică în lume, preiau. Cele care sînt în declin sînt preluate.

— Ca germanii cu italienii, spuse Traub.

— E ordinea firească a lucrurilor. Nimic n-o poate altera. Cei tari iau ; cei slabi cedează. Credeți că e drept ?

Nimeni nu știa bine cum să răspundă.

— Nu e drept *sau* nedrept. Nu e nimic. E cursul vieții. E un fapt al vieții. E adevărul întregii vieți.

Terminase și își dădu seama că era momentul potrivit să plece de lîngă soldați și să-i lase să accepte ei înșiși adevărul.

— Atunci, hai s-o pornim și să preluăm, spuse Heinsick.

— Ordinele sînt pentru ora cinci, răspunse sergentul Traub. Dacă sînt pentru ora cinci, înseamnă precis ora cinci, iar noi vom fi acolo la ora cinci.

— Crezi toate astea ? urmă Heinsick. Tot ce ne-a spus ?

— Da, eu cred. Există unii care sînt născuți să stea deasupra, și unii născuți să stea sub ei. Există un von Prum și un Heinsick. Vom Prum e mai capabil decît tine.

— Da, e adevărat, recunoscu Heinsick.

— Pe de altă parte, tu ești deasupra majorității țiganilor ăstora.

— Da, și asta e adevărat.

Se adunară în Piața Poporului — Bombolini, Pietrosanto, Fabio și Roberto — și o porniră imediat în jos pe Corso Cavour.

— Nu poate fi descris. Trebuie să vedeți cu ochii voștri. Dintr-o dată, spuse Bombolini.

În jos, prin Poarta Grasă, în jos pe cărarea ce duce printre terase. Soarele se ridicase de-a binelea. Ceața se mai ținea de ciorchinii de struguri și încerca să se agațe de vițe, dar nu erau decît fîșii de ceață, soarele topise tot restul.

— Nu vă uitați înapoi, spuse Bombolini. Vreau să vă apară dintr-o dată.

Pe fîșia nisipoasă din fața intrării în Sala cea Mare, cărămizile fuseseră aduse și stivuite pe nisip. Cîțiva oameni cărau primele cărămizi înăuntru, pe cînd un al doilea grup începuse să amestece cimentul, varul, nisipul și apa urmînd a fi folosite să alcătuiască mortarul care va lega cărămizile.

— Ar fi mai bine să nu mai continue, spuse Bombolini, dar oamenii nu-l auziră.

— Nu mai are nici un rost. Acuma e numai pierdere de vreme.

Nu-l auziră. În cursul dimineţii Bombolini părea că se făcuse mai mic de cum fusese peste noapte. Îl atinse pe Tufa pe braţ.

— Hai, uită-te ! Acum poţi să vezi.

La început, Tufa nu reuşi să vadă care era cauza îngrijorării şi cînd o văzu, avu sentimentul că poate nu e decît un renghi pe care i-l juca soarele dimineţii sau pe care propriii lui ochi i-l jucau lui însuşi, deşi îi apărea clar că ceea ce vedea el văzuseră şi ceilalţi.

De la Poarta Slabă în jos, de-a lungul potecii de capre, printre terase şi intrînd direct în gura pivniţei, se desfăşura neîntrerupt, devenind tot mai întunecată şi mai lată pe măsură ce se întindea, o strălucitoare pată purpurie.

— Vinul, spuse el.

— Da, vinul, îi răspunse cineva.

Şi ca purpuriul să strălucească şi mai tare în faţa ochilor, orbindu-te cu adevărul, mai era şi sclipirea soarelui pe cioburile a o mie de sticle sparte.

— Dacă Dumnezeu a vrut să indice direcţia spre locul unde e ascuns vinul, n-ar fi putut face o treabă mai perfectă, observă Bombolini.

Nu-şi puteau lua ochii de la dîră. Cu fiecare clipă, pe măsură ce soarele se ridica tot mai sus şi ceaţa se topea, culoarea devenea mai vie şi mai pregnantă şi cioburile de sticlă luceau mai tare, întrecîndu-se cu soarele. Butuc Bătrîn ieşi din pivniţă şi îşi aruncă privirea pe munte.

— N-ar fi trebuit să tulburăm pacea vinului, spuse el. Acesta e blestemul Lui pentru că am tulburat pacea vinului.

Cînd nu mai fură în stare să privească dîra, se înapoiară în Sala cea Mare. Cavalcanti Ţapul, care dorea să devină biciclist profesionist şi care pretindea că poate pedala două zile fără nici o întrerupere, acţiona generatorul ; luminile ardeau şi oamenii cu cărămizile erau

gata să înceapă să le așeze, dar cînd văzură mutrele pe care le făceau Bombolini și Tufa și toți ceilalți, se opriră din lucrul început.

— N-are nici un sens să continuăm, spuse Bombolini. Am făcut o încercare. Nu ne-am dat bătuți fără o luptă.

Dintr-o dată, Vittorini se sculă în picioare. Îl puteai vedea pe Vittorini în lumina tulbure, pentru că își și pusese uniforma, ca să poată sta alături de Bombolini în piață, cînd vor veni nemții, ca un reprezentant al tradiției, omul pe care un alt soldat l-ar putea respecta.

— Toată lumea în picioare! Avem o soluție, spuse bătrînul soldat. Vom spăla muntele.

Oamenii se gîndiră la diferite chipuri de a respinge propunerea ca irealizabilă, pentru că se resemnaseră și efortul de a mai salva vinul încă o dată era, în momentul acela, prea greu de imaginat.

— N-avem apă, spuse Guido Pietrosanto. Am folosit ultima picătură în noaptea trecută.

— Vom pompa mai multă, stărui Vittorini. Longo? Poți să urci pompa din nou sus pe munte?

Longo dormea lîngă perete. După ce lucrul lui fusese terminat băuse o bună cantitate de vin. Dar cînd îl deșteptară, le spuse că poate să ducă pompa și generatorul sus pe munte și că zidarii vor trebui să continue la lumina torțelor.

— Nu vreau să fiu acela care să deștepte oamenii, spuse Fabio. N-aș putea suporta să-i privesc în față.

— Au dormit două ore. E destul, hotărî Pietrosanto.

Aveau la îndemînă carele și boii care aduseseră de vale cărămizile. Se urcară în care și, pe tot parcursul drumului în sus, cea mai mare parte din ei dormiră. Cînd boii se opreau — deoarece unii din ei erau tot așa de obosiți ca și oamenii și aveau mai puțin de cîștigat din lucrul lor — îi loveau, și cînd loviturile nu mai avură nici un efect, îi arseră pe sub pîntece cu bucățile de funie care fuseseră înmuiate în seu.

Ar fi mai bine să se poată spune că oamenii răspunseseră la această criză cu umor, dar nu e adevărat. Cea mai mare parte din ei se supărară că au fost deșteptați.

— Ne-ați mințit, spuneau ei.

— Haida, sculaţi-vă, îi îndemnau ceştialalţi. Puneţi mîna pe găleţile de apă, luaţi oalele de noapte, luaţi-vă vasele ! O să ne apucăm să spălăm muntele.

Se sculară, dar erau supăraţi. Din nou se văzu un şir de oameni pe munte. De data aceasta se înşirară de-a lungul canalului de scurgere şi cînd apa începu să vină îşi umplură vasele şi sticlele şi se înapoiară peste terasă spre poteca caprelor.

La început treaba nu merse bine. Apa nu subţia vinul. Vinul de aici e atît de gros şi de negru ! Apa doar risipi vinul şi îl făcu mai deschis la culoare şi aerul puţea de mirosul acru de vin. Nu era însă nimic altceva de făcut decît să se continue şi, în sfîrşit, pe la ora zece de dimineaţă, după ce aproximativ patru sute de mii de litri de apă fuseseră împrăştiaţi pe faţa muntelui, vinul începu să se subţieze şi pămîntul să absoarbă şi vinul şi apa. Copiii începură să coboare de pe munte cu coşurile pentru struguri agăţate de spate, şi coşurile erau pline cu cioburi de sticlă. Buna dispoziţie a oamenilor era ridicată, pentru că pînă într-o oră, dacă soarele şi vîntul se menţineau, pămîntul va începe să se usuce şi pînă la prînz nimeni nu va fi în stare să spună ce se întîmplase aici. Cu o zi mai înainte plouase, cînd nu ar fi trebuit să plouă, şi acuma nori se îmbulzeau de la sud. Dacă norii ar aduce din nou ploaie, ar putea să facă bine, dar dacă nu vor servi decît să ascundă soarele, ar putea fi fatal.

— Trimiteţi după preot, porunci Bombolini.

Mai înainte ca Padre Polenta să fi fost adus din clopotniţă, Capoferro se şi afla în mica piaţă din faţa Porţii Grase, lovind cu beţele lui în toba de piele de capră şi strigînd la soare.

— Hei, ticălosu' cela de sus, arde-ne ! striga el. Coace-ne, frige-ne, fierbe-ne, pîrleşte-ne, usucă-ne !

Capoferro e unul dintre cei de aci care cred că Dumnezeu trăieşte în soare, după cum sînt unii care cred că trăieşte în lună, deşi nu-i spun niciodată acest lucru lui Polenta. Cînd îl aduseră jos pe preot, primarul îl şi înşfăcă :

— Avem nevoie de rugăciunile tale, îi comandă Bombolini. Spune rugăciunile pentru soare.

— Nu există rugăciuni pentru soare, replică preotul. Oamenii se roagă întotdeauna pentru ploaie.

— Cînd Noe era în arcă crezi că oamenii se rugau pentru ploaie ? întrebă Babbaluche.

— Asta s-a întîmplat înainte de vremea religiei organizate, răspunse Polenta.

— Ah, tot ceea ce aveau *ei*, pe atunci, era numai Dumnezeu, bieții ticăloși, observă cîrpaciul.

Pînă în cele din urmă, ajunseră la un serios compromis cu religia. Preotul fu de acord să citească rugăciunea pentru ploaie și de fiecare dată cînd ajungea la cuvîntul acesta se oprea și lumea spunea „soarele". Din cînd în cînd, rugăciunea nu prea avea sens, dar Dumnezeu trebuie să fi fost în stare să înțeleagă ceea ce lumea asta încerca să-i transmită, deoarece misterele nu constituie o noutate pentru El, și la scurtă vreme după ce rugăciunea fu încheiată, norii alunecară peste Scarafaggio, pe muntele celălalt, și pămîntul nostru umed începu să se coacă din nou.

După rugăciuni, se făcu din nou timp de ascultare și de așteptare ca zidul fals să se ridice, și de reașezare a vinului în Pivnița Cooperativei Vinicole.

Fungo, idiotul, fu cel care se gîndi la această ultimă operație, și poate că Fungo merită și el o placă, ținînd seama de cum s-au desfășurat lucrurile mai tîrziu. Există mai multe feluri de a așeza vinul, dar în general nu sînt folosite decît două, felul strîmt pe care îl folosim noi aici și felul larg care se folosește în întreprinderi vinicole care dispun de mai mult spațiu. În felul larg, sticlele sînt așezate în asemenea chip încît nu se ating una pe alta. E nevoie de o grămadă de spațiu, mai mult spațiu decît cel de care dispunem noi aici, în schimb șansele ca sticlele să se spargă, cînd se întîmplă accidente, sînt mult reduse, așa încît metoda este folosită atunci cînd există loc. De unde a aflat Fungo despre metoda asta nimeni nu știe, pentru că el nu a vrut s-o spună. Unii oameni cred că Fungo aude voci sfinte care îl dirijează ; și cine ar fi gata să dovedească că nu e așa ? În loc de a se înapoia acasă și în pat, cei care așezau vinul au fost puși la treabă în Pivnița Cooperativei și în toată dimineața și în toată după-amiaza aceea au risipit ulti-

mele sticle, așa încît pe la jumătatea după-amiezei cele 300 000 de sticle aproape că umpleau încăperea cea mare și păreau să fie cel puțin 600 000.

Veghea fu dată în sarcina băieților, care au fost așezați în șanțurile de scurgere și în trestia și papura ce mărgineau Drumul Rîului, avînd fluiere cioplite din trestie, peste noapte, de către Babbaluche și familia lui. Băieții erau înșirați de-a lungul șoselei, la distanțe de la care puteau auzi fluierul cel mai apropiat. Cînd primul dintre ei ar fi văzut pe nemți apropiindu-se, trebuia să sufle în fluierul său și fluieratul avea să fie preluat de al doilea de-a lungul șirului, și așa tot drumul în sus pînă în Santa Vittoria, astfel încît să putem avea o înștiințare timpurie în caz că ar veni mai devreme sau în caz că ar veni mai tîrziu, sub protecția întunericului. În felul acesta, aveam unele șanse să ascundem unele lucruri și să ascundem și semnele care ar putea să trădeze, să măturăm nisipul din jurul intrării la pivnițe, să ridicăm din nou zidul de cărămizi al Pivniței Cooperativei, să scoatem oamenii din piețe și să-i trimitem pe terase.

Dar supărarea cea mai mare era cu zidul.

— Cum crește ? întrebau oamenii.

— Crește, crește, spunea Bombolini.

Dar treaba mergea încet. Lumina torțelor era proastă și producea fum și oamenii erau gata să se prăbușească. Dar, după cum spunea Bombolini, zidul creștea și nu se va opri din creștere. Atinsese circa șaizeci de centimetri la ora unsprezece, un metru și optzeci la prînz, și doi metri patruzeci la vremea cînd lumea își lua pîinea și ciorba și cînd cei bătrîni, cel puțin, și unele dintre femei, adormiseră. La ora unu un băiat veni călare pe un catîr în sus pe munte, cu vești bune pentru tot orașul. Peretele va fi gata nu mai tîrziu de orele două în după-amiaza aceea, adică trei ceasuri bune mai înainte de sosirea nemților.

La numai cincisprezece minute înainte de orele două, Italo Bombolini, Tufa, Pietrosanto, Vittorini, Fabio, Roberto și alți douăzeci de membri ai Marelui Consiliu din Santa Vittoria, trecură prin Poarta Grasă și o porniră la vale pe munte. Din cînd în cînd, se opreau ca să tragă cu

urechea la zgomotul fluierelor de trestie, și cînd nu auzeau nimica o porneau din nou.

Oamenii făcuseră o treabă bună. Făcuseră o treabă faină. N-am spune prea mult dacă ne-am exprima îndoiala că un asemenea zid ar fi putut să fie ridicat, în atît de puțin timp, și în aceleași circumstanțe, în multe părți ale lumii. Nu sînt vorbe goale, ci un fapt real și o parte a istoriei că italienii au geniu în ceea ce privește piatra și cărămida.

De la pardoseala pivniței în zidul din spatele intrării în Sala cea Mare și pînă la tavanul boltit, cărămizile fuseseră așezate cu o grijă enormă, modelate și potrivite după cărămizile cele vechi din zid, așa încît păreau că crescuseră acolo și nu că fuseseră așezate de o mînă omenească.

— Ați făcut o treabă bună pentru voi înșivă și pentru lumea din Santa Vittoria, le spuse Bombolini.

Plîngea. Ceea ce fusese azi dimineață o intrare deschisă larg spre o pivniță veche plină cu vin, era acum numai un zid orb. Pivnița și vinul dispăruseră.

Mulți dintre lucrători erau adormiți pe pămînt și alții, prea obosiți să mai asculte sau chiar să și doarmă, stăteau rezemați de zid, așa încît nici unul dintre ei, cel puțin prima oară, n-au auzit ce a spus Tufa.

— Zidul va trebui dărîmat, spusese Tufa.

Cei care îl auziseră, sau doriseră să-l audă, se întoarseră spre el.

— De ce-ai spus asta, Tufa ? întrebă unul.

— Zidul va trebui dărîmat, spuse el din nou.

Cîteodată Tufa poate avea o voce atît de rece și de goală și de îndepărtată, încît seamănă cu ecoul din fundul unei grote.

— Nu-i în regulă, spuse el. Zidul ăsta nu merge. Va trebui dărîmat.

Nimeni nu-l băgă de seamă pe Luigi Casamassima, care fusese conducătorul cărămidarilor, cînd se sculă de lîngă perete și, venind în spatele lui Tufa, îi puse mîinile în jurul gîtului.

— Ești nebun, Tufa, strigă Luigi. Ești un fascist ! Ești în solda nemților ! Se întoarse către ceilalți : Nu-l lăsați pe Tufa să vă spună lucruri din astea.

— Faci asta, Luigi, pentru că știi că-i adevărat.

Casamassima își trase mîinile înapoi, dar Tufa se întoarse către el și vocea lui era joasă și nu mai era rece.

— Trebuia să te fi oprit, Luigi. Trebuia să fi avut curajul să te oprești.

— Nu puteam să ne oprim, spuse Luigi. Eram prea obosiți ca să ne oprim. Singurul lucru pe care îl puteam face era să mergem înainte.

Cînd se întoarseră spre zidul cel fals, toți putură să vadă.

— Sare în ochi ca o groapă nouă, spuse unul din ei.

— Ca un preot într-un bordel, întări Babbaluche.

CONVOIUL căpitanului von Prum avea ordin să plece din Piazza Frossimbone şi s-o pornească spre Poarta Constantin la orele 2,30 p.m., aşa încît la ora 2,25 sergentul Traub ordonă ambalarea motoarelor. Camionul porni dar motocicleta rămase tăcută. Sergentul Traub coborî de pe șaua motocicletei și, scuzîndu-se față de căpitanul von Prum care ședea în ataș, se lăsă în genunchi ca să examineze motorul. Heinsick se uita și el peste umărul sergentului.

— Bujiile, spuse caporalul. Vreun ticălos ți-a furat bujiile.

Traub părea învins.

— O să-mi ia două zile ca să găsesc niște bujii, spuse el.

Heinsick îi puse o mînă pe umăr.

— Risc normal de front, îl asigură el.

O luă la vale pe ulița care ducea în piață, pînă ajunse la un șir de vehicule așezate în umbra drumului și ascunse cu plase de camuflaj. Se uită de ambele părți ale uliței și apoi se furișă sub o plasă, iar după cîteva minute reveni cu cîteva bujii în mînă.

— Cînd ești în Italia, spuse Heinsick, fă ceea ce fac țiganii. Fură tot ce poți de la păcătoșii ăștia.

Numai cu un minut de întîrziere, convoiul o porni în jos spre poartă. În frunte mergea motocicleta, după ea venea camionul, condus de un soldat sub comanda lui

Heinsick. În fundul camionului erau cinci soldați și, agățat de camion, urma tunul. La poartă fură obligați să aștepte rîndul.

— N-aș vrea să fiu în pielea voastră, spuse una din sentinelele germane. Opt oameni !

Sentinela italiană părea foarte tulburată de faptul ăsta.

— Nu aveți destui oameni, spuse el. O insultă, nu vă dați seama ? Cincizeci de oameni, o sută de oameni, treacă-meargă. Dar numai opt ! Vor trebui să se bată, dacă n-ar fi decît ca să-și apere onoarea.

— Poate că nu au onoare, replică unul din oameni.

Italianul se arătă jignit.

— Îi insultați, spuse el. Eu vă atrag atenția. Mă insultați și pe mine.

Rîseră de el.

— Chiar și așa, n-aș dori să fiu cu voi acolo, spuse un german.

— Să le explic despre „Victoria fără Vărsare de Sînge", domnule căpitan ? întrebă Traub.

— Nu, lasă-l s-o citească în istorie, îi răspunse von Prum.

Puțin după ora trei, un sergent ieși din camera de gardă și înmînă sergentului Traub dreptul de trecere al convoiului.

— Santa Vittoria, eh ? făcu el.

— Așa-i, Sanda Viddoria, spuse Traub.

Coborîră dealul cel lung care duce de la Montefalcone la Drumul Rîului și ajunși acolo o luară la stînga, spre oraș. Pe șosea nu era trafic și, cu toate că era presărată cu mici gropi provenite din focul aerian al avioanelor, avansară destul de repede. Se spune că șoseaua de la Montefalcone e frumoasă. Azi, vin turiști care coboară din mașini și iau fotografii, deci ceva frumos trebuie să existe. Dar oamenii care trăiesc aici nu-și dau niciodată seama de frumusețe. Șoseaua reprezintă pentru ei un dușman care trebuie înfrînt ; șoseaua reprezintă atîta nădușeală și atîtea ceasuri.

Căpitanului von Prum îi plăcu călătoria. Era bucuros că în sfîrșit se mișca și abia aștepta să poată începe să-și pună ideile la încercare.

— Și astfel începe prima fază a Victoriei fără Vărsare de Sînge, spuse căpitanul, iar sergentul Traub încuviință, dînd din cap.

— Acolo, sus, ne putem găsi un loc în istorie, sergent, continuă căpitanul, iar Traub încuviință din nou.

„Și chiar un mormînt", își spuse el.

Cînd convoiul ajunse cam la o milă depărtare de drum — de fapt e numai un drum de care, pentru boi și căruțe, bătătorit de picioarele boilor și de roțile carelor — von Prum ridică mîna făcînd un semnal, iar ceilalți se opriră sub umbra unui fag care, dintr-un motiv sau altul, fusese lăsat în picioare.

— E devreme, trebuie să așteptăm, spuse căpitanul.

În stînga șoselei se ridicau dealuri joase ; căpitanul și sergentul coborîră de pe motocicletă și, urcîndu-se pe un deal pînă aproape de creastă, fură în stare să ne zărească muntele și în vîrful lui, Santa Vittoria. Cîțiva nori, care de dimineață speriaseră orașul, mai atîrnau încă deasupra lui și pentru cîteva clipe îl ascunseră în umbră, pentru ca după alte cîteva minute orășelul să răsară din nou în strălucirea soarelui așa încît, de la distanță, părea curat și strălucitor, iar pentru unii, întrucît era cocoțat atît de sus și de departe de lume, părea chiar misterios.

— Asta e, spuse căpitanul von Prum. Asta e orașul nostru !

— E ca toate celelalte, observă sergentul.

— Numai că e orașul *nostru*.

Avea un binoclu de bună calitate și, cu ajutorul lui, putu să vadă totul de-a lungul drumului și, printre terase, putu chiar distinge fețele oamenilor adunați lîngă Poarta Grasă.

— Uitați-vă, niște oameni care urcă pe drum, un grup întreg, spuse sergentul Traub.

Vederea lui era mai ascuțită decît a căpitanului și acesta îi dăduse binoclul.

— Comitetul de bun-venit.

— Dacă aș cunoaște limba aș putea citi pe buzele lor ce vorbesc, spuse Traub.

— Îți spun eu despre ce vorbesc. Despre starea timpului și despre struguri și despre vin. E tot ce au de vorbit.

Sergentul mişcase binoclul în jos pe munte, de-a lungul drumului de care, pînă aproape de locul unde se întîlnea cu şoseaua : la o cotitură, putea vedea ceva care închidea drumul.

— Au aşezat ceva pe drum, domnule căpitan, spuse sergentul Traub.

— E cineva pe aproape ? Vreun semn că ar fi cineva ?

Traub examină locul cu grija unui bun soldat. Nu era nici un semn de vreun fel de viaţă.

— E un car. Numai un car pe drum.

Lucrul acesta îl făcu pe von Prum să surîdă.

— Ce gest splendid italian ! comentă căpitanul. Evident, copilăresc, plictisitor şi ineficient.

O porniră în jos pe deal spre Drumul Rîului şi spre convoi.

Oamenii pe care îi văzuseră pe munte erau Bombolini, Tufa şi ceilalţi care veneau de la pivniţa romană. Ajunseseră la jumătatea muntelui şi nici unul din ei nu scosese vreo vorbă. Erau prea obosiţi şi prea descurajaţi. Ajunseseră pînă aici, erau cît p-aci să reuşească, atinseseră aproape ţelul şi acuma acesta le era din nou refuzat. Toate piesele se aranjaseră la locul lor în afară de ultima, cea mai importantă, intrarea spre vin.

— Să nu le spunem oamenilor, propuse Bombolini. O să le facă rău să afle.

— Ba să le spunem, ceru Tufa. Cunosc tot restul. Au dreptul să ştie.

Lui Fabio îi veni să surîdă auzindu-l pe fostul fascist punîndu-şi încrederea în popor. Cînd au ajuns la Locul de Odihnă, locul unde fiecare se opreşte cînd urcă pe munte, se opriră şi ei, atît din cauza obiceiului cît şi din dorinţa de a se uita înapoi, în vale.

— Acum vreţi să renunţaţi, şi eu n-am să vă las să renunţaţi, spuse Tufa.

— Ce ne tot îndrugi ? îl întrebă cineva.

— Pentru că sper că şocul pe care vi l-a dat zidul s-a stins în voi, urmă Tufa.

— Şocul pe care mi l-a dat zidul n-o să se stingă niciodată în mine, ripostă Bombolini.

— Dacă nemţii nu se uită la intrare în timp ce urcă încoace, dacă nemţii nu se uită la intrare în seara asta, dacă nemţii nu se uită în pivniţă mîine, zidul va fi ridicat.

— Ah, da, răspunse Bombolini.

Nimeni nu voia să-l creadă pe Tufa. Era prea mult de crezut şi prea sfîşietor de sperat.

— Nemţii nu se vor uita în tunel ? Vor trece drept pe lîngă el şi nu se vor uita înăuntru ? Bombolini se întoarse către Tufa : Chiar dumneata ne-ai spus cît de conştiincioşi sînt.

Dar zidul fals fusese între timp dat jos. Chiar de aici de unde stăteau, pe munte, puteau să audă primele cărămizi aruncate în cazanele mari de aramă pe care le folosim ca să amestecăm tot vinul şi toate substanţele pentru vermutul nostru. Cazanele, proprietatea cea mai scumpă din Santa Vittoria, fuseseră aduse în jos pe munte, ca să fie ascunse în spatele zidului, împreună cu vinul, ca nici ele să nu poată fi luate.

Problema zidului erau cărămizile. Nu erau cărămizi noi, ci cărămizi foarte vechi, dar care timp de sute de ani fuseseră albite de soare şi albite de mii de vînturi de iarnă şi măcinate de vînturi mult prea numeroase pentru a mai putea fi luate în seamă. După cum spusese Babbaluche, ieşeau la iveală în întunecime ca un călugăr într-o casă de petreceri. Acuma le vopseau. Meritul acestui fapt îi aparţinea lui Butuc Bătrîn. Cărămizile erau aruncate în imensele cazane de aramă care fuseseră umplute cu cîteva sute de sticle din vermutul nostru cel mai bun : mare păcat să foloseşti astfel vinul !

Cărămizile beau. Absorbiră vinul, îl băură cu porii lor deschişi şi deveniră de o culoare profundă, bogată, roşie, tot atît de roşie ca însuşi vinul. În timp ce cărămizile beau, cărămidarii vopseau cu vin şi restul zidului în jurul deschiderii, astfel încît atunci cînd zidul fals se va ridica din nou, cărămizile să se confunde şi să semene una cu alta.

— E aşa cum spun eu, repetă Butuc Bătrîn. Vinul salvează vinul.

Porniră mai departe de la Locul de Odihnă şi Tufa văzu carul de-a lungul drumului.

— Ce-i asta ? întrebă el. Cine a lăsat ăsta în drum ?

— Un car, spuse Bombolini. Mai exact, carul meu. I-am dat voie lui Fabio della Romagna și băietanului ăluia de Cavalcanti să-l așeze acolo azi dimineață.

Fața lui Tufa se arătă plictisită și, în cele din urmă, supărată.

— Un gest de sfidare, știi, continuă Bombolini.

— Dacă pierd timp din cauza carului ăstuia, știi că or să se înfurie ? spuse Tufa. Vezi bine că le place să fie exact la timp. Știi că sînt în stare să facă rău oamenilor pentru așa ceva ?

— A fost numai un gest, o nimica toată, răspunse Bombolini.

— Așa a fost și răspunsul dat de omul ăla din Rocca di Camera, spuse Tufa. L-au întrebat în ce direcție era inamicul și el le-a spus : „Cum, eu am crezut că inamicul sînteți voi", și pentru asta i-au împușcat nevasta și copiii și pe el l-au lăsat să trăiască cu gluma lui.

— Pot să cobor și să mut carul, se oferi Fabio, dar Tufa i-a răspuns că nu mai e timp pentru așa ceva și că era mai bine să nu fie nimeni lîngă car cînd vor sosi.

După asta urcară în tăcere. Printre vițe, pe terase, erau oameni și unii dintre ei lucrau, dar cei mai mulți adormiseră la umbră, pe sub frunze.

— Ar trebui să-i deșteptăm, spuse careva.

— Nu, lăsați-i să doarmă. O să le confirme ceea ce gîndesc ei despre noi, spuse Tufa, și anume că sîntem o adunătură de șopîrle leneșe.

Cînd se apropiară de Poarta Grasă, mai mulți oameni coborîră de-a lungul potecii ca să-i întîmpine.

— Ce-i cu zidul ? Cum arată ? S-a ridicat pînă sus ? întrebară ei.

Bombolini se uită la Tufa, și Tufa îl fixă la rîndul lui.

— Crește mereu. Se mai lucrează la zid.

Oamenii se arătară mirați și înfricoșați de cele ce auziră.

— Dar se spunea...

Bombolini dădu din cap.

— Nu, răspunse el. S-au înșelat. Se lucrează încă la zid. Era întristat că trebuia să spună așa ceva. Aș fi dorit să-l am aici pe Mazzola, îi șopti el lui Pietrosanto.

— Eu aș dori să-l am pe Coppa, răspunse Pietrosanto.

Deși nu prea lucraseră mare lucru în ultimii ani, atît Coppa cît și Mazzola fuseseră cîndva cei mai buni oameni din Santa Vittoria cînd era vorba de treabă cu piatră și cărămidă.

— Ai făcut ce ți-am spus să faci ? îl întrebă Bombolini pe Pietrosanto.

— Da. Problema e rezolvată. S-a avut grijă de toată Banda.

Bombolini își astupă urechile cu mîinile.

— Nu-mi spune. Nu vreau să aud de așa ceva. Totuși se uită la Pietrosanto cu un soi de nou respect. A fost teribil ? Ți s-a părut greu de executat ?

— Nu n-a fost greu de executat, răspunse Pietrosanto și apoi se opri foarte scurt, aproape împietrit, ca și cum ar fi întîlnit o barieră invizibilă.

— Ai auzit ? întrebă. Auzi acuma ? Tăcere ! strigă el.

Oamenii din jurul Porții Grase și oamenii din jurul lor și chiar ei înșiși tăcură și deodată auziră, de jos din vale, nu un singur fluierat ci mai multe, stridente și subțiri, șuierături scoase de trestii, peste vale și în sus pe munte, la fel de ascuțite și de clare ca țipătul unei păsări sălbatice.

Veneau !

Înaintau de-a lungul Drumului Rîului, goneau pe lîngă Rîul Nebun, căutau cotitura drumului de căruțe ce duce la piciorul muntelui, făceau cotul și intrau în vale.

Bombolini alergase cîteva sute de metri în sus pe Corso Cavour cînd auzi fluierele de trestie, și atunci se întoarse și o luă înapoi pînă dădu de Tufa.

— Tufa ? Cum să mă îmbrac ?

— Rămîi așa cum ești. Fii tu însuți.

— Ce să le spun ?

— Nimic. Răspunde la ce te întreabă.

— Dar cum să-mi joc rolul ? Nu știu să joc un rol.

— Așa cum ți-l faci de obicei.

— Dar eu nu știu să joc un rol.

Tufa o porni în sus pe Corso și Bombolini, deoarece Tufa mergea repede, era obligat să fugă după el.

— Tufa ? îi strigă el. *Dumneata* știi ce să spui. *Dumneata* știi să joci un rol.

Tufa continuă să se depărteze.

— Vreau ca dumneata să fii acela care să-i întîlnească, îi strigă Bombolini. Vreau să iei conducerea. Eu nu sînt de-ajuns.

Acum Tufa se opri.

— Eu nu sînt primarul din Santa Vittoria, dumneata eşti primar — Căpitanul Poporului. Nu ţi se spune aşa ?

Bombolini dădu din cap. Tot se mai auzeau sunetele ascuţite ale fluierelor care şuierau şi răsunau.

— Oamenii te-au ales : pe dumneata, Bombolini, nu pe Tufa, urmă el. Şi apoi adăugă ceva remarcabil, un lucru pe care Bombolini nu l-a uitat niciodată, deşi nu l-a înţeles : Eşti un primar mult mai bun decît aş putea fi eu vreodată.

Era obosit. Fuga îi tăiase răsuflarea şi acum nu putea decît să meargă şi încă încet.

— Vin, Bombolini ? întrebă careva dintr-o uşă.

Nici nu se întoarse să privească.

— Da, vin.

— Acum nu mai avem unde fugi, eh ?

— Nu, nu mai e nicăieri de fugit.

— Tot ce putem face e să stăm aici şi să aşteptăm.

— E singurul lucru pe care îl putem face, spuse Bombolini.

CÎND mai rămăseseră doar zece minute dintr-un ceas — deoarece căpitanul von Prum socotise că-i vor trebui cincizeci de minute ca să treacă peste vale și să urce muntele — lovi cu palma marginea atașului, producînd un *„bum!“* gol și, ridicînd mîna stîngă, strigă: „Înainte“, iar convoiul ieși din umbra fagului în Drumul Rîului. Drumul care duce la Santa Vittoria era greu de distins, deoarece coboară așa de brusc din șosea, dar sergentul Traub îl zări la timp și coti din șosea puțin mai repede decît ar fi vrut, drept în jos; la prima cotitură a drumului dădură peste car, și fu obligat să pună frîna atît de brusc, încît von Prum fu cît p-aci să fie aruncat din ataș, iar camionul din spatele lor gata să-i lovească.

Traub coborî de pe șaua motocicletei ca să examineze carul.

— N-am văzut niciodată unul ca ăsta, spuse el. Învîrti una din roți. Stejar! Tare ca fierul! E la fel de greu ca un tanc.

— Putem să-l ocolim? Putem să-l dăm la o parte?

Traub îi răspunse căpitanului că nu se putea.

— Poți să-l dărîmi dintr-o singură lovitură de tun?

— Pot dărîma dintr-o singură lovitură orice nu trage înapoi spre mine, răspunse sergentul.

— Sînt sigur că toți din oraș privesc încoace, spuse von Prum. Asta va fi o lecție.

Desfăcură tunul ușor din spatele camionului și îl așezară la marginea Drumului Rîului, ca să-i dea lui Traub posibilitatea să ochească. El fu foarte grijuliu în toată treaba asta, luînd ceva mai mult timp decît ar fi dorit-o von Prum, dar reuși din prima lovitură. Lovi inima carului și sparse fibra de stejar și o ploaie de așchii sări din ea. După aceea, îl lovi de mai multe ori, pînă ce se făcu bucăți și arătă gol și urît în nisip. Ridicară bucățile pe marginea drumului și ăsta fu sfîrșitul carului sicilian al lui Bombolini.

— A durat cam mult, spuse Traub. Era mîndru de treaba pe care o făcuse. Îmi place cum saltă tunul cînd pornește lovitura.

Drumul era plin de praf și după ce mai parcurseră o jumătate de milă peste vale, se opriră ca să-și șteargă praful din ochi și din gură și să-și pună ochelari. În spatele lor, drumul era îngropat într-un nor de var subțire.

— Vor trebui să plătească pentru chestia asta, spuse Traub.

Făcu un semn spre spate, spre car. Îi plăcuse atingerea tunului și mirosul de ulei și de praf și metalul cald în mîinile lui și sentimentul de satisfacție cînd obuzul intrase în stejar și îl destrămase.

— Așa cum te porți cu un cățel ! Nu ești crud cu el dar îl faci să plătească pentru poznele lui.

„Un fel de cruzime rațională, își spuse căpitanul. O cruzime luminată. O cruzime civilizată.“ Scrise toate astea mai tîrziu.

— Dorești să mai lovești ceva ? întrebă căpitanul.

— Da.

Din tot cenușiul și roșul și portocaliul șters, din cărămizile și piatra și tencuiala arse de soare, din culorile pietrei și fumului și vechimii care alcătuiesc Santa Vittoria, o fîșie de culoare aprinsă iese în evidență peste tonul orașului : însemnul roșu și albastru al societății Cinzano, pe acoperișul Pivniței Cooperativei Vinicole.

— Aia ? întrebă von Prum. Crezi că o poți lovi ?

Sergentul încuviință din cap.

Prima lovitură trecu peste vîrful însemnului și ajunse undeva în muntele din spatele orașului. Ne-a declarat

mai tîrziu că trăsese așa încît nimeni să nu fie lovit. Din această lovitură fu în stare să-și ajusteze tirul și a doua lovitură lovi firma și explodă. Cînd firma nu căzu imediat, Traub trase și o a treia lovitură și însemnul începu să cadă, lunecînd de pe acoperiș ca o gîscă sau o lebădă sălbatică, lovită de un glonț, dar care nu voia să moară imediat.

— Cred că am făcut prima impresie, spuse căpitanul von Prum.

O porniră după aceea încet, pentru a nu stîrni praful și pentru că drumul nu ținea la o viteză mai mare decît aceea a unui bou. Unul dintre copiii care trebuiau să fluiere venise la marginea drumului și fluiera atît de tare că se roșise tot la față. Se opriră să-l privească.

— Ce o fi cu el, ce credeți ?

Copilul continua să fluiere în așa fel încît se părea că îi vor ieși ochii din cap.

— Cred că nu-i în toate mințile, spuse sergentul. Ei pun copiii ăștia să aibă grijă de capre și cîteodată cam înnebunesc.

În alte zece minute ajunseră la poalele muntelui unde îl văzură pe Fungo, care într-adevăr arată a nebun cînd surîde, măturînd nisipul în fața intrării pivnițelor romane.

— Altul ! strigă sergentul Traub.

— Un loc de cercetat, spuse von Prum și Traub admise dînd din cap. Ar putea fi un loc bun pentru un adăpost antiaerian.

Cînd ajunseră la jumătatea drumului în sus pe munte se opriră ca să lase motoarele să se răcească. Printre vițe și pe sub frunze puteau să vadă oamenii fie ascunzîndu-se, fie dormind.

— Acum pregătește-te pentru o procesiune italienească, spuse căpitanul von Prum sergentului. Ne vor ieși în față primarul orașului în costumul lui negru pătat de vin și de bălegar și cîțiva bătrîni cu medalii din celălalt război, atîrnate de cămăși, și vor fi și membrii partidului fascist jurînd supunere totală celor veniți să-i cucerească.

Era ora cinci fără zece.

Chiar înainte de a porni mai departe, căpitanul von Prum gustă cîțiva struguri din cei care creșteau pe mar-

ginea drumului și îi găsi amari. Paolo Lapolla avu nenorocul să se afle lîngă ei.

— Ce se întîmplă cu strugurii voștri? întrebă von Prum pe Paolo.

În primul moment, Paolo nu putu să găsească vreo vorbă.

— Nu sînt încă copți, spuse el în cele din urmă. Ați venit prea devreme.

Asta îi făcu pe nemți să rîdă.

— Cînd ai fi dorit să venim? Anul viitor?

— Mai tîrziu, mai tîrziu, spuse Paolo. Mult mai tîrziu.

— Strugurii voștri sînt amari. Cum e vinul vostru?

— Ah, vinul, spuse Paolo. Vinul e altceva. Trebuie să gustați din el, cîndva.

— O s-o facem, îl asigură von Prum. O s-o facem!

Paolo era speriat de rîsul lor sonor.

— Vorbiți foarte bine italiana, urmă Paolo.

— Și tu o vorbești bine, răspunse von Prum.

— Dar eu m-am născut aici, Excelența Voastră.

La Poarta Grasă și în locurile de unde se putea vedea spre terase, le era frică de Paolo și de ceea ce putea spune, dar Bombolini, cînd îl anunțară, nu se temu. După cum spunea Magistrul, cîteodată cel mai înalt semn al înțelepciunii e să simulezi nebunia și la așa ceva Paolo era mare meșter, pentru că e un lucru pe care fiecare om în Santa Vittoria îl învață de cînd părăsește sînul mamei.

Pe tot lungul Corso-ului Cavour și pînă sus în Piața Poporului, lumea stătea în uși și pe marginea străzii și în jurul pieții, pentru că ar fi fost o prostie acum, după distrugerea carului și doborîrea reclamei, să pretindă că nu știu nimic de sosirea nemților. Erau tăcuți și calmi, după sfatul lui Bombolini, care le spusese să trateze sosirea nemților cum ar trata trecerea unui car funebru, dar nici măcar unul din ei nu voia să renunțe să se uite. Îi cuprinsese și un fel de entuziasm, pentru că nemții văzuseră tunelul și trecuseră de el fără să se oprească.

Numai Fabio părea necăjit.

— Doar șapte și un ofițer, împotriva a o mie dintre noi, spunea el. Ce s-a întîmplat cu țara mea?

Cînd zgomotul motoarelor se auzi urcînd pe Corso Cavour, Fabio părăsi piața și, luînd-o prin Orașul de Sus, trecu peste zid, în munți.

Corso-ul nu era bun pentru trafic, pentru că este, după cum spunea Tufa, o țeavă, dar e foarte bun conducător de sunete. Zgomotul motoarelor tuna în sus pe țeavă și urla în piață și chiar oamenii din colțurile cele mai îndepărtate simțeau cum înțepenesc.

În momentul acela, nu erau în piață decît doi oameni : Italo Bombolini, primarul, și Emilio Vittorini în uniforma de gală a fostului regiment. În spatele lor era Fîntîna Broaștei Țestoase.

Motocicleta intră prima în piață. Din cauza pantei abrupte, oamenii nu putură s-o vadă pînă ce nu ajunse la buza străzii, unde, pentru un moment, păru că ezită și rămîne suspendată, jumătate în piață și jumătate pe Corso. Apoi păru că se prinde de pavajul pieții și că intră în ea, ca o explozie.

Desigur că-i văzură pe cei doi oameni, dar nu se îndreptară spre ei, ci o luară la dreapta și ocoliră piața urcînd pe marginea șirului de oameni care stăteau lipiți de pereții caselor și, parcurgînd tot drumul în jurul pieții, ajunseră înapoi la locul unde începea Corso-ul. Bombolini și Vittorini se învîrtiră o dată cu motocicleta în așa fel încît să fie mereu cu fața spre dînșii, cam așa cum procedează un matador cînd taurul e lăsat liber în arenă. O singură dată nu le fu însă de-ajuns, și se mai învîrtiră încă o dată în jurul pieții, pînă cînd camionul și micul tun își făcură și ele drum în piață și putură să-i urmeze. De data asta făcură ocolul cu o viteză mai mare, cu zgomot puternic de motoare și cu scrîșnetul cauciucurilor pe pietrele pavajului. Era impresionant. Mulți dintre oamenii de acolo negaseră faptul că vreun vehicul motorizat ar fi putut vreodată urca pe Corso, pînă în piață. La un semn al ofițerului, camionul trase într-o parte a pieții și soldații săriră din el și desfăcură tunul, îndreptîndu-l spre poporul adunat. Și după această mișcare, motocicleta se întoarse foarte scurt și o luă drept spre cei doi oameni.

Nevasta lui Vittorini strigă la el să sară la o parte, dar toți știau că Vittorini nu se va mișca din loc. Ni se păru

nouă atunci că Bombolini va fi obligat s-o ia din loc și să fugă ca să nu-l lovească motocicleta, dar el rămase în picioare în piață ca și cum acesta ar fi fost lucrul hotărît de zei să-l facă. Unii din piață își întoarseră privirile în clipa aceea, dar motocicleta, cu un zgomot teribil al frînelor, se opri la mai puțin de treizeci de centimetri de cei doi oameni, chiar aproape la marginea ghetei lui Bombolini.

— Bine ați venit în Orașul Liber Santa Vittoria, strigă Bombolini, acoperind zgomotul motorului. Noi cei din oraș știm că în timp de război...

Fu ultimul lucru pe care îl auziră, căci Traub acceleră motorul și vocea primarului fu acoperită.

— Atențiune ! strigă Traub. Oprise motorul. Căpitanul von Prum se ridică în ataș.

— În douăzeci de minute să aduceți în piață șaisprezece saltele, ordonă von Prum.

Vittorini luase de acuma poziția de drepți și începuse executarea unui salut militar formal.

— Noi știm că în timp de război... începu din nou Bombolini.

— Tăcere ! strigă sergentul Traub.

— Șaisprezece, îi spuse von Prum lui Bombolini. Ai înțeles ?

Bombolini încuviință din cap.

— Vrem ca să știți, domnule, că noi sîntem gata și pregătiți să cooperăm cu dumneavoastră ca oaspeți ai orașului, exact cum am face-o dacă am fi proprietarii unui han.

— Fără ploșnițe, strigă Traub. Fără păduchi. Fără căpușe. Fără nici un fel de gîndaci.

Bombolini continuă să vorbească, dar ei nu-l auzeau. Sergentul coborîse de pe șaua motocicletei și o ocolise ca să deschidă ușa atașului pentru căpitan.

— Cuvintele îi curg din gură ca apa din broasca aia țestoasă, spuse von Prum.

Ocoliră fîntîna examinînd-o atent și se înapoiară spre Vittorini, iar căpitanul atinse epoleții bătrînului soldat.

— Știi că un muzeu ți-ar da bani buni pe așa ceva ? spuse el. Vittorini stătea mereu în poziția salutului de paradă. Von Prum se opri în fața primarului.

— De ce nu mai vorbești ? întrebă el.

— Nu mai am nimic de spus, răspunse Bombolini.

— Te aștepți ca noi să te credem ? întrebă von Prum. Vrei să știi ce a spus sergentul despre dumneata ?

Bombolini dădu din cap.

— A spus că ești ca piața ; foarte mare și foarte gol. Rosti vorbele astea foarte tare și cineva din piață rîse. Era Babbaluche.

— Ăsta ce face ? întrebă von Prum.

— Așteaptă ca dumneavoastră să-i întoarceți salutul, domnule.

Brațul lui Vittorini, și chiar întregul trup, începuse să-i tremure din cauza efortului de a menține salutul.

— Dar de ce să fac eu una ca asta ? întrebă von Prum.

— Pentru că e un bătrîn soldat.

— Oh, asta e ?

Von Prum făcu cîțiva pași, îndepărtîndu-se de Bombolini, și luă poziția de drepți în fața lui. Își ridică brațul și strigă : „*Heil Hitler !*"

— Trăiască Italia ! strigă Vittorini.

— Sper că vom găsi un mijloc avantajos pentru amîndoi ca să puteți locui aici, spuse Bombolini.

— Voi insista asupra acestui fapt, replică neamțul. Se înapoie în ataș și Traub porni motocicleta. Vehiculul făcu un zgomot mare, dar nu porni din loc imediat. Se părea că se încordează, asemenea unui cal tînăr, ținut legat, și apoi, dintr-o dată, izbucni. Cînd o făcu, pedala din partea stîngă lovi piciorul lui Bombolini și îl repezi înspre spate. Dacă ar fi căzut pe loc, nu ar fi fost nimic caraghios în faptul ăsta și poate chiar că ar fi alarmat oamenii. Dar el nu căzu pe loc. Începu să cadă și să se retragă îndărăt în același timp, hurducîndu-se din ce în ce mai repede la fiecare pas, încercînd să-și păstreze echilibrul dar pierzîndu-l tot mai mult, mergînd de-a-ndăratelea și în jos, apucînd aerul cu mîinile ca să încerce să se mențină. Făcu cam vreo douăzeci de pași desperați, în mersul lui, pînă cînd începu să se miște atît de repede încît pînă în cele din urmă nimic nu-l mai putu opri și căzu, căzu lat, drept în jos, pe spate, așa că picioarele i se ridicară în aer și rămaseră așa, în poziția unuia care ar fi început să facă o tumbă pe spate.

Fu ameţit de căzătură dar nu rănit, şi apoi îi auzi dîndu-şi drumul.

„Te rog, Doamne, se ruga Bombolini în sinea lui, nu-i lăsa s-o facă. Nu în faţa ăstora."

Dar o făcură. Începură cu un rîs uşor care făcu ocolul pieţii, dar nu rămase multă vreme un rîs uşor. Începură să rîdă tare, şi, din cauza faptului că în Piaţa Poporului sunetele se răspîndesc departe, deveni un rîs gigantic, un rîs tunător, care înflorea, care se nutrea din propriul său zgomot, un rîs creînd alt rîs, pînă ce depăşi tot ceea ce era în legătură cu Bombolini, culcat pe spate în mijlocul pieţii, şi deveni, probabil, un strigăt referitor la tot ceea ce făcuseră şi la tot ceea ce ştiau că mai au de făcut.

Nemţii îl auziră, deşi se aflau în jos, pe Corso Cavour, făcînd prima recunoaştere a oraşului.

— Cîteodată, eu nu-i înţeleg pe oamenii ăştia, domnule căpitan, spuse Traub.

— Pentru că din multe puncte de vedere sînt copii, răspunse căpitanul von Prum, şi reacţionează asemenea copiilor.

— Eu nu-i înţeleg.

— Scoală-te, îi spunea Vittorini lui Bombolini. Nu poţi rămîne aici culcat.

Primarul stătea în genunchi uitîndu-se la pietrele pe care căzuse.

— Drept aici, spuse el cu voce tare. În locul ăsta. Pe piatra asta !

Se sculă în picioare şi însemnă piatra de pavaj cu talpa ghetei. Se uită la lume şi dădu din cap, de mai multe ori.

„Foarte bine, îşi spunea în sinea lui, puteţi să rîdeţi. Acuma rîdeţi. Dar într-o zi, chiar aici, pe piatra asta, o să-mi ridicaţi o statuie !"

5

RUȘINEA ORAȘULUI SANTA VITTORIA

PRIMELE zile ale ocupației au fost zile bune pentru locuitorii orașului. Se așteptaseră că li se va întîmpla ceva rău și nimic rău nu se întîmplase. Vremea pentru struguri se îndreptase, și cînd așa ceva se întîmplă în Santa Vittoria, toate merg bine, fără ca alte întîmplări să mai aibă vreo importanță. Dar în afară de asta mai era și faptul că urmăreau cu toții același scop. Nemții doreau ca noi să cooperăm cu ei, iar noi nu găseam destule mijloace ca s-o facem.

La bun început, interesul căpitanului von Prum fu să se dovedească o mînă tare și aspră, iar după aceea, cînd lumea avea să fie pusă la punct așa cum trebuie, să le arate că stînca din pieptul lui era de fapt o inimă și că era uman. Scrise ceva despre asta : „Planul meu este să fiu un tiran binevoitor, notă în însemnările lui personale, dar pentru a fi binevoitor, trebuie să fii mai întîi tiran."

În această primă noapte, de exemplu, se stabili o interzicere a circulației după ora opt. Era prea tîrziu ca să se poată anunța cărămidarii și cînd aceștia se urcară pe munte la ora zece, după ce isprăviseră al doilea zid al vinului, fură închiși pentru că încălcaseră dispoziția și bătuți cu biciul.

— Îmi pare rău că sînt obligat să fac așa ceva, dar oamenii ăștia au încălcat regulile și trebuie pedepsiți pentru asta, spuse căpitanul.

— Așa e și drept, întări Bombolini. Au făcut un lucru rău și merită o pedeapsă.

Cărămidarilor lucrul le era indiferent. Erau atît de obosiți încît ajunseseră aproape amorțiți, și numai după aceea au simțit loviturile. Nu le păsa de nimic. Unii dintre ei au dormit toate cele trei zile cît au fost închiși și n-au băgat de seamă nici lipsa mîncării, de care se presupunea că sînt lipsiți.

Padre Polenta fu arestat și adus din turn deoarece întrebuința noaptea lumină.

— Și ce scop urmăreai ? îl întrebă căpitanul von Prum. Să dirijezi încoace bombardierele inamice ?

— Totul nu a fost decît voia Domnului, spuse Polenta.

— O săptămînă de pîine și apă, pentru voia Domnului, hotărî căpitanul.

— De ce nu și cîteva lovituri de bici ? se oferi Bombolini. Putea să ne facă să sărim cu toții în aer.

Nu erau singurii. În acea primă săptămînă mulți oameni au fost arestați și tratați cu brutalitate, dar amenzile îi nemulțumeau cel mai mult. Curățară grămezile de bălegar din Orașul Vechi și amendară pe cei ce-și goleau oalele de noapte în străzi, la ușa caselor. Bătură oamenii care deschideau ușile după ora opt sau care făceau orice fel de lumină. La sfîrșitul acestei săptămîni, căpitanul von Prum nota în scrisoarea către tatăl său :

„Pînă acum e bine. Merge mai bine decît am sperat sau am visat vreodată. Îmi țin degetele încrucișate. Încerc să rețin în minte vorbele acelea ale lui Clausewitz pe care mi le citai mereu : «Prima regulă : niciodată să nu subestimezi natura și calitatea inamicului.»

N-am avut intenția să conlucrez cu primarul de aici, dar e atît de binevoitor și vrea atît de mult să ne fie pe plac și să ne îndeplinească cererile, încît îl găsesc folositor. E un măscărici, cred că ți-am mai scris-o, oamenii ăștia au o afinitate pentru măscărici. Dar, în același timp, pare să reușească să facă treburile. Mă strădui să nu-l subestimez. Încerc să-mi amintesc că și măscăricii pot să aibă un fel de viclenie și chiar de înțelepciune, deși trebuie să admit că în cazul *ăsta*, așa ceva e greu de văzut."

Scrise că fusese aspru și că strînsese puternic șurubul, dar că acuma va mai ceda un pic. „Dacă lucrurile merg bine, oamenii ne vor fi recunoscători pentru mici concesii,“ adăugă el.

Una din credințele căpitanului era că buna-cuviință care nu e sprijinită de o forță superioară, constituie doar un semn de slăbiciune. „Cei slabi *trebuie* să fie cuviincioși, pe cînd cei tari pot *alege* să fie cuviincioși. Săptămîna viitoare voi alege să fiu cuviincios.“

Preluase Palatul Poporului chiar din prima zi, dar era prea mare și prea posomorît pentru nevoile sale, iar Bombolini îl convinse să traverseze piața și să se mute în casa Constanziei Pietrosanto, care era mică dar bine clădită și curată, aerisită și luminoasă.

Constanzia plînse și țipă și strigă către frații și surorile ei :

— De ce tocmai la mine ? De ce și-a ieșit din fire ca să trimită neamțul la mine ?

— Taci, i-au spus ei. Bombolini are motive. E pentru cauză. Pentru vin.

Și, într-o dimineață, caporalul Heinsick îi predă Constanziei un plic în care erau cincizeci de lire, iar după aceea banii sosiră în fiecare săptămînă. Conform cu regulamentele de război ale nemților el nu era obligat să plătească nimic, dar von Prum alesese să plătească. Ceilalți soldați fură încartiruiți în birourile Pivniței Cooperativei Vinicole, toți în afară de Traub, care avea o cameră ca și căpitanul în casa Constanziei. I-ar fi încartiruit în case particulare, dar nu dorea ca oamenii lui să devină slabi sau să accepte vreo încercare de corupere, așa încît plăteau orașului Santa Vittoria folosirea birourilor pivniței. În fiecare săptămînă, îi da lui Bombolini cincizeci de lire și asta era singura sursă de venit a întregului oraș.

— Vezi ? îi spunea sergentul Traub lui Bombolini. Căpitanul e ferm dar drept. Așteaptă numai. Ai aici un prieten, chiar dacă o știi sau nu. Tu numai să cooperezi.

Vorba asta revenea mereu.

„Cred că am să cîștig partida, scria căpitanul logodnicei sale, Christina Mollendorf. În fiecare zi cîștig puțin mai mult teren în cooperarea lor.“

El nu știa, pe vremea aceea, și n-a știut vreodată, că purtarea lui Bombolini, pe care de fapt și-o însemnase, se numea „Cooperare Creatoare". Nu numai că ne supuneam, dar încercam să le-o luăm nemților înainte. Nu făceam bombănind ceea ce ni se cerea, ci o făceam de bună-voie și cu bună știință.

Se surîdea mult în Santa Vittoria în aceste prime săptămîni. Surîdeam soldaților și, cu toate că se presupune că erau fermi, începură și ei să ne surîdă. Se spunea o grămadă de „Bună dimineața" și de „Bună seara". Aflarăm numele căpitanului și-l folosirăm. „Bună dimineața, căpitane von Prum." „Cum vă simțiți azi, căpitane von Prum ?" Cînd se plimba în jos pe Corso Cavour, i se repeta atît de des numele, von Prum, von Prum, încît suna ca și cum ai umple un butoi cu mere.

Și apoi îi aveam și pe „Băieții veseli". Aceștia erau cîțiva oameni mai tineri a căror treabă era să bea cu soldații nemți și să joace cărți cu ei și să le surîdă. Se întîlneau în locul unde soldații erau încartiruiți, în birourile Pivniței Vinicole și era un loc foarte convenabil. Se aflau chiar lîngă izvorul vinului și, după cum spunea Babbaluche, ce loc mai bun pentru iepuri decît marginea unei grădini pentru iepuri ?

Oamenii obișnuiau să întrebe : „Au intrat ? Au trecut peste gard ?" Și Băieții Veseli obișnuiau să le răspundă : „Se uită. Ciupesc !"

Se uitau la vin și se frecau pe bărbii, dar nu luau niciodată din el. Băieții Veseli mergeau în schimburi. Unii se nimereau acolo dimineața pentru a lua parte la un păhărel de *grappa* și unii pe la jumătatea dimineții pentru un mic aperitiv cu vermut și alții ca să aducă vin pentru masa de prînz și seara începea băutura serioasă și jocul de cărți. Rezultatul a fost că nemții și italienii se împrietenirä și nemții erau beți mai tot timpul, iar unii din ei erau beți tot timpul. Noaptea cădeau pe paturile lor și ne surîdeau, cu ochii aceia ai lor albaștri bovini.

E o vorbă pe aici și trebuie să fie adevărată. „Nimeni nu-și cunoaște atît de puțin servitorii ca însuși stăpînul lor." Căpitanul von Prum nu vedea nimic din toate astea. Tufa spunea așa : „Pînă cînd însăși viața lui nu e în

pericol, un ofițer nu poate ști niciodată ce se petrece cu propriii săi oameni."

Gîndul lui von Prum era altundeva. Era încîntat de felul în care se desfășura prima fază a Victoriei fără Vărsare de Sînge. Depășea speranțele lui cele mai optimiste. Era atît de reușită, încît pînă în cele din urmă simți nevoia să vorbească cu primarul italian, așa că îl chemă pe Bombolini în biroul său, în a opta zi de ședere în Santa Vittoria.

— Cooperați atît de bine cu noi. De ce ? întrebă von Prum. Trebuie să existe un motiv.

Intenționase să-i dea un șoc primarului.

— Motivul e evident, răspunse Bombolini. Cred că e egoist. Dacă vă ajutăm, sperăm că nu ne veți face nimic rău. Sperăm chiar că ne veți ajuta și pe noi.

Căpitanul nu avu nimic de spus, afară de faptul că ăsta era un fel foarte realist de a privi lucrurile și foarte matur.

— Noi nu considerăm că ar fi războiul nostru, urmă primarul. Nu ne pasă cine cîștigă sau cine pierde, tot ce dorim e ca noi să nu fim loviți de el.

— Dar sînteți italieni.

— Și ce înseamnă asta pentru noi ? Tot ceea ce dorim este să acționăm în felul în care pînă la urmă vom fi cel mai puțin loviți.

Propunerea, care zăcea mereu în subconștientul căpitanului von Prum, va fi mai ușor de făcut decît o sperase.

— Așa că sînteți gata să conlucrați cu noi deși sîntem germani ?

— Nu ne pasă cine sînteți, spuse Bombolini. Privește lucrurile în felul următor, domnule căpitan. Nu vă iubim și nu vă cerem să ne iubiți. E ca un joc de cărți și dumneavoastră țineți în mînă toate atuurile, așa încît noi trebuie să jucăm astfel încît să pierdem minimul posibil.

Neamțul îi spuse din nou primarului că era o atitudine foarte realistă.

— Dumneata mă scarpini pe spate, și eu am să te scarpin pe dumneata, adăugă Bombolini. Ceva pentru dumneata, ceva pentru mine. Îmi împrumuți catîrul, eu îți împrumut boul.

Toate astea se găsesc în notele căpitanului. Chestia cu catîrul și cu boul îi plăcu mult. „De întrebuințat", scrise el.

„Egoismul personal e rațiunea lor de a fi, mai scrise von Prum. Fă apel la simțămîntul lor de apărare personală. Se iubesc pe ei mai mult decît își iubesc patria."

Nu a fost singura oară cînd au stat de vorbă. De cîte ori se întîlneau, neamțul împingea conversația un pas sau doi mai aproape de scopul său.

— Și așa, ați fi gata să colaborați cu germanii, dacă asta ar însemna să vă apărați pe voi ?

— Prima îndatorire a unui italian este cea de a se apăra pe sine, spunea Bombolini. Ce bine mi se face mie sau țării mele dacă eu aș fi omorît ? E drept ?

— Un fel foarte matur de a gîndi, răspunse von Prum.

„În felul lor, sînt minunați, scria von Prum tatălui său. Sînt, bineînțeles, dezgustători și totuși există în ei un realism care nu le poate fi trecut cu vederea. În după-amiaza asta, măscăriciul, Bombolini ăsta, mi-a făcut o propunere. Dorește să coopereze cu mine *în totul — în totul* e cuvîntul lui — dacă eu i-aș face cunoscut în ce anume, astfel ca el să poată cel puțin să-și dea părerea asupra felului cum ar trebui făcut lucrul, pentru a putea fi efectuat cît mai ieftin posibil. Devine mai copt pe ceas ce trece. Am pregătit o mică încercare ca să-mi dau seama de sinceritatea lui."

Încercarea era să se facă un inventar al Santei Vittoria ; să se numere toate casele și toți oamenii, să se treacă pe liste orice mașinărie, să se numere toate sculele, și să i se raporteze cîte sticle se află în Pivnița Cooperativei Vinicole.

— Vinul ? întrebă Bombolini. De ce și vinul ?

— Da, vinul. E o proprietate, răspunse neamțul. Ce te face să te miri ? Doar din asta vă cîștigați existența.

— Da, dar vinul... să vedeți, aici... vinul... începu Bombolini și după asta nu mai continuară.

— Ai vrut doar să cooperezi, spuse von Prum. Tu ai venit la mine.

Bombolini ridică din umeri :

— E foarte mult vin, spuse el. Noi nu știm să numărăm prea bine.

— Atunci vom număra *noi*. Voi numărați celelalte lucruri.

— Nu, ba nu, reluă repede Bombolini. O să numărăm și sticlele de vin. Nu face ca oamenii să vă vadă pe dumneavoastră numărîndu-le. I-ar enerva.

În noaptea aceea căpitanul însemnă în jurnalul lui: „A prins nada și fuge cu ea. Traub spune că o să mintă și o să mintă și o să mintă. Eu nu știu. Cred că Traub are dreptate, dar să așteptăm să vedem. Numărătoarea începe în noaptea asta."

— Cîte ai să-i spui că sînt? îl întrebă Butuc Bătrîn pe Bombolini.

— Cîte sticle sînt?

— Trei sute și șaptesprezece mii, răspunse șeful pivniței.

— Nu știu. Nu sînt prea sigur, spuse primarul.

— Spune-le două sute de mii, sugeră Pietrosanto. N-are să știe niciodată exact.

Toți au fost de acord că Pietrosanto avea dreptate.

Era ciudat. La început, toți erau preocupați să salveze vinul din pivnița romană și cedaseră vinul din Grădina Iepurilor. Dar, pe măsură ce zilele treceau și nemții nu coborau muntele și nu se uitau în pivniță, începuseră să spere că ar putea salva și jumătate din Grădina Iepurilor. Bombolini era puțin mai înțelept decît toți ceilalți. Se duse la căpitan în noaptea următoare.

— Trei sute și două mii de sticle, îi spuse Bombolini.

Neamțul îi surîse.

— Numărătoarea voastră nu e exactă, îi răspunse căpitanul. Cifra adevărată este trei sute și șaptesprezece mii de sticle. Le-am numărat azi noapte.

Bombolini se prefăcu a fi foarte plictisit.

— V-am spus că nu prea știm să numărăm.

— Nu e curios că numărătoarea v-a ieșit în minus și nu în plus? întrebă căpitanul von Prum.

Dar amîndoi își surîseră unul altuia și Bombolini știu că făcuse ceea ce trebuia. Era natural ca el să mintă.

Asta așteptau de la el; era într-adevăr, știa, un lucru cerut de la el. Fiecăruia îi este frică de un om prea corect și i se pare suspect. Mințise, dar numai cu foarte puțin. În cea mai mare parte, spusese adevărul.

După plecarea lui Bombolini, căpitanul își chemă sergentul.

— E un mincinos, cum sînt toți, dar un mincinos neînsemnat. Nu mă puteam aștepta să se întîmple altfel. Trebuie să-și protejeze lumea lui, știi bine.

— Eu nu prea știu, domnule, spuse sergentul Traub. Știți ceea ce se spune, să n-ai încredere în țigani.

— Asta poate fi o soluție pentru dumneata, știi. Poți să suspectezi în așa măsură oamenii, încît pînă în cele din urmă să nu poți face nimic cu ei. Cincisprezece mii scăzute la trei sute de mii e aproape procentul exact, sergent. Aș face și eu același lucru, cred.

Așa încît scrise în noaptea aceea în jurnal — însemnare datată: „Putem avea încredere să lucrăm cu el. Trebuie să admit lucrul acesta. A trecut proba."

DUPĂ aceasta, relațiile între cei doi, comandantul german și primarul italian, s-au schimbat repede. Și-au împrumutat unul altuia boul și catîrul și s-au scărpinat unul pe altul pe spate și, ceea ce părea bun pentru unul din ei, încerca s-o facă și pentru celălalt.

Chiar atitudinea oamenilor din oraș se schimbă. La început le era frică să se uite la nemți de teamă ca nemții să nu le poată citi gîndurile. Celor mai mulți dintre ei le era teamă că nu vor putea să mențină secretul, că, într-un fel sau altul, limbile li se vor încurca și teribilele cuvinte vor fi pronunțate. Dar pe măsură ce zilele și apoi săptămînile treceau, și secretul se menținea, deveni un obicei. Dacă secretul ar fi fost al unei singure persoane poate că ar fi fost greu de ținut, dar faptul că era împărțit de tot orașul îl făcea mai ușor de dus și mai simplu de ținut. Era o tăcere atît de totală în legătură cu vinul, încît unii chiar uitară că există. Unii dintre oameni căpătară o încredere atît de mare în ei înșiși încît, în unele momente, se apropiau de aroganță.

— Cum îți place vinul nostru ? îl întrebă Pietrosanto pe caporalul Heinsick.

— Foarte bun vin.

— Ia-ți cîteodată din el, îi spunea Pietrosanto. Ia din cînd în cînd cîteva sticle. Chiar cînd nu sîntem noi de față.

— Am să-mi aduc aminte într-o zi, spuse Heinsick.

— Sînt sigur că ai s-o faci, replică Pietrosanto.

La început, în acele zile pline de teamă, îl urmăream pe von Prum prin tot orașul, din spatele ferestrelor și a ușilor întredeschise. Nu se mișca niciodată fără să fie urmărit și se știa unde se află în fiecare minut. Pe vremea aceea i se spunea Iepurele și prima întrebare pe care o punea cineva care venea de pe terase era : „Unde e Iepurele ?"

Iepurele era în Piața Poporului, sau număra casele, sau era în casa Constanziei scriind într-un caiet.

— Iepurele a văzut grădina ? A intrat în ea ? A ciugulit pe ici și pe colo ?

Pe ce treceau zilele, mulți oameni începură să creadă că poate, după toate, toate, iepurele nu era interesat de loc de grădină.

— Poate că nu-i place salata, spuneau oamenii și dădeau din cap ca și cum ar fi auzit vreo vorbă de la însuși Dumnezeu.

— Toți iepurii mănîncă salată, avea obiceiul să răspundă Babbaluche.

— Dar ăsta e un iepure nemțesc, observau ceilalți.

— Iepurii sînt iepuri. Toți mănîncă aceleași lucruri și-și fac aceleași nevoi, răspundea cîrpaciul.

Poporul îl ura pe Babbaluche pentru că spunea astfel de lucruri.

Cînd vorbeam despre vinul tăinuit, îi spuneam „zidul secret", „secretul cel mare", „lucrul acela".

— Cum merge „lucrul acela ?" întreba careva pe altcineva care se ducea la pivnița romană.

— E în regulă, răspundea acela. Îmbătrînește. Îi crește barbă.

Lucrau la zid în fiecare zi. Oamenii erau așezați pe toată poteca la vale, ca să poată da alarma dacă nemții ar fi coborît, dar aceștia n-o făcură niciodată. Continuară să vopsească cărămizile, pînă într-atîta, încît chiar cei ce știau și lucrau la ele nu mai puteau cu ușurință să spună care era zidul real și care cel fals.

— Exact aici. Aici începe zidul, spuneau ei și loveau pietrele, descoperind că greșesc.

Pivnița era plină de licheni și mușchi și diferite ciuperci, și aceste plante fură luate și transferate la partea

cea nouă a zidului, iar unele se și prinseseră de cărămizile pătate. Aceasta era barba care creștea pe „lucrul acela".

Oamenii aveau încredere în „lucrul acela" și se născu o părere atît de puternică, încît unii din ei începură să obiecteze la felul în care Bombolini se purta cu neamțul.

— Știu că trebuie să aibă de-a face cu el, dar e nevoie ca să se tîrască în fața lui ? protestă un membru al Marelui Consiliu.

— Nu e o atitudine bărbătească, spuse unul din Pietrosanți. Nici un bărbat adevărat n-ar putea face așa ceva.

— Dacă noi îl avem *pe el* de conducător, spuse unul, ce trebuie să creadă nemții de *noi ?*

— Sînt de acord cu ceea ce a spus Fabio, reluă unul mai tînăr. E timpul să ne recîștigăm onoarea și să le arătăm că putem fi și noi curajoși.

Babbaluche și Tufa puseră capăt la astfel de vorbe — Babbaluche numai pentru că începuse să aibă oroare de cuvintele „curaj" și „onoare" și Tufa pentru că știa unde îi pot duce pe oameni.

— Dacă vreți să fiți curajoși mai bine v-ați duce sus în munți și ați începe să fiți curajoși, spuse Tufa.

— Dar nu aici să fiți curajoși, întări Babbaluche.

— Duceți-vă pe munte și fiți curajoși pe pielea voastră, dar nu să fiți curajoși pe spinarea altora, le spuse Bombolini.

Pînă și Vittorini era de acord. Se întrista s-o recunoască.

— Tufa are dreptate, spunea el. Asta nu e loc pentru oameni curajoși, acuma. Avem lucruri mai bune de făcut.

Ținuseră un consiliu și, după aceea, oamenii ieșiseră în Piața Poporului, unde văzură pe soldatul pe care noi îl numeam Leatul Imposibil, pentru că nimeni nu-i putea pronunța numele, așezînd la una din marginile pieței o comedie de mașină caraghioasă.

— Ce-i asta ? întrebă Bombolini.

— Învîrtește de mîner și ai să vezi, spuse soldatul ; la capul celălalt ies cîrnați. Încearc-o !

Primarul învîrti de mîner și un sunet înfiorător, un strigăt de singurătate, umplu piața. Era un vaiet pe care

cineva se putea aştepta să-l audă din peşteră, cînd era stăpînită de duhurile rele. Von Prum venise și el.

— O alarmă antiaeriană, lămuri el. Ce ne trebuie acum, este un adăpost adecvat.

Povesti mai tîrziu Bombolini că în momentul acela simțise parcă o umbră trecîndu-i peste minte.

— Biserica ar fi bună, propuse Bombolini. E solidă și are o pivniță adîncă și, pe de altă parte, ei nu bombardează niciodată o biserică. Dumnezeu nu-i lasă să bombardeze o biserică.

Asta îl făcu pe neamț să rîdă, apoi se uită la toți de față, cu o privire plină de dispreț.

— Există un loc mai bun ca ăsta, spuse el.

Cînd plecă, se uitară unii la alții și nici unul nu rosti un cuvînt, se uitară numai unii la alții și vorbele li se formară pe buze.

„Știe. Știe.“

— Ar trebui să-l omorîm acuma, propuse Pietrosanto.

— Nu, îl combătu Bombolini. Nu acum, încă nu.

În după amiaza aceea Bombolini încercă să lucreze. Își notă regulile care urmau să-i îndrume atitudinea față de nemți. Fuseseră multe reguli și idei, dar el le redusese la trei.

Prin lingușire se poate ajunge la orice om, chiar la Dumnezeu. (Ce este, în fond, rugăciunea ?)

Toți oamenii pot fi făcuți să creadă în minciuna în care vor să creadă.

Toți oamenii pot fi corupți, fiecare în felul lui.

Le scrise pe dosul unei fotografii, ultima bucată de carton pe care o putu găsi în oraș. Era o poză a lui în ziua căsătoriei cu Rosa Casamassima. Nu-i mai plăcea să se uite la ea. În fotografie păreau îndrăgostiți, atît de îndrăgostiți cît pot fi aici cei care se căsătoresc. Nu erau o pereche urîtă. În partea de jos a fotografiei era tipărit „Dea Domnul ca această căsătorie să devină o viță și să producă o recoltă bună.“ Aceste cuvinte aveau darul să-l facă pe Bombolini să se crispeze și să nu se uite la ele. Produsese un singur strugure, dulce și frumos, și un butoi de vin plin de amărăciuni.

Cînd termină cu cele trei reguli se culcă și încercă să doarmă, dar gîndul nu-l părăsi. *Știe*. Nu fu surprins cînd Heinsick veni să-i spună că voia să-l vadă căpitanul.

Traversă piața și se gîndi că era același drum pe care mersese cu ani în urmă, cînd veniseră să-i spună că fratele lui, Andrea, fusese rănit în cariera de piatră și că voiau ca cineva să semneze o hîrtie ; și în clipa aceea știuse că Andrea era mort, și totuși mergea înainte pretinzînd față de el însuși că nu era.

Von Prum îi puse imediat pe față chestiunea.

— Aveți unul din cele mai bune adăposturi antiaeriene pe care l-am văzut vreodată și dumneata îmi vorbești de biserică, spuse căpitanul. Mă miră un asemenea fapt din partea dumitale.

La asta Bombolini nu spuse nimic. Se uita la pietrele dușumelei ca și cum ar fi fost cele mai importante lucruri din lume. Își suci capul în dreapta și în stînga și se aplecă din nou ca să se uite la pietre.

— Cîteodată cineva din afară vede lucruri pe care cei dinăuntru nu le văd, continuă von Prum.

— Noi nu intrăm acolo, replică Bombolini. E plin de duhuri rele.

— Ah ! Deci știi despre ce vorbesc ?

De ce să fie el obligat să joace jocul ăsta ? se gîndi primarul.

— Da. Știu.

— Cred că pe vremuri a fost o antică pivniță de vinuri, urmă von Prum. Poate romană. Sau chiar etruscă. N-aș elimina originea etruscă.

— Nu știu. Nimeni nu intră acolo.

— Cineva intră acolo, spuse von Prum. *Cineva*.

Primarul nu răspunse nimic. Nu mai era nevoie de luptă sau de minciuni, i se păru lui.

— Există un șir de becuri electrice acolo. Vocea lui von Prum devenise aspră. Ce ascundeți acolo ?

Bombolini nu fu în stare decît să-și ridice mîinile, în semn de apărare, ca și cum neamțul ar fi fost pe cale să-l lovească.

— Cine o folosește ?

Nu se putea hotărî să spună ceva.

— Rezistența, urmă von Prum. Dumneata le dai voie să intre acolo. Îi adăpostești acolo.

— Nu, nu e adevărat, se apără Bombolini, dar era un țipăt.

„Nu trebuie să rîd ! Oh, Doamne, nu trebuie să rîd cu voce tare !“

— Ba e adevărat, strigă neamțul și Bombolini își lăsă în jos mîinile și apoi capul.

Von Prum se uită la primar și în cele din urmă rîse la el.

— Se spune că voi italienii sînteți mincinoși buni, că sînteți actori buni. Nu-i adevărat. Ești un mincinos infect.

În loc să rîdă, Bombolini simți nevoia să plîngă.

— Ai să-i scoți de acolo și ai să-i ții departe.

— Da.

— M-ai mințit cu vinul.

— Da. Dar nu-i cine știe ce minciună.

— Și acum *ai mințit* în privința asta.

— Da. Apoi se uită la căpitan și deveni serios. Nu sînt un mincinos bun, spuse el. N-am să vă mai mint.

— Nu te ajută cu nimic.

— Mi-e rușine, adăugă Bombolini.

Ieși în piață și nu văzu, și nu auzi pe nimeni. Odată existase în acest oraș un om pe moarte din pricina unei boli ciudate și îl duseseră la Montefalcone. Cînd au ajuns acolo, doctorii nu i-au găsit nimic și bolnavul se înapoie și se apucă să danseze prin piață deoarece era din nou viu. „M-am născut din nou“, spunea el.

Era același lucru cu Bombolini. Se simțea mai fericit decît fusese vreodată în viață. Murise și renăscuse. Pivnița romană va fi folosită ca adăpost antiaerian, ceea ce era totuși înspăimîntător, dar el era din nou în viață.

Dar ziua încă nu trecuse pentru Bombolini. În noaptea aceea se îmbătă. Pînă la căderea serii, povestea era cunoscută de tot orașul și tot orașul bea vin și iar bea vin și-și povesteau mereu întîmplarea. Beau, dar își țineau gurile închise, le deschideau doar ca să bea sau să vorbească în șoaptă. Era o băutură pe care o meritau cu toții.

Un soldat veni să-l ia pe Bombolini pe cînd dormea, beat, în pat.

— Cu toată purtarea dumitale, am decis să continui atitudinea de a te informa despre treburile noastre. Mîine noapte vom începe să folosim ca adăpost pivnița de la poalele muntelui.

— Înțeleg. Vă sînt recunoscător.

— Ar trebui să fii recunoscător, spuse von Prum.

— Da' ce facem cu duhurile rele, urmă Bombolini. Trebuie să înțelegeți. Oamenii ar prefera bombele.

Ceea ce Bombolini nu putea înțelege atunci, era că von Prum avea tot atîta nevoie de oameni cît și el. Fără oameni n-ar fi existat „Victoria fără Vărsare de Sînge".

— M-am gîndit la asta. O să am nevoie de preotul vostru cum îl cheamă ?

Primarul îi spuse.

— O să avem nevoie de Polenta să sfințească mai întîi locul. Există un ritual, știi.

— Nu, nu știam.

— Se spune că e foarte frumos și foarte impresionant și foarte eficient, îl lămuri neamțul. Vom aranja o ceremonie și vom sfinți locul.

— Vă sînt recunoscător.

— O să-l și curățim.

Von Prum scrise în noaptea aceea : „Am acum aici un om care îmi este recunoscător. Îmi datorează totul. A sosit momentul".

DAR n-au intrat în pivniță, adică n-au intrat atunci, pentru că în dimineața următoare se întîmplă ceva care urma să schimbe întregul curs al evenimentelor în Santa Vittoria, nu numai pentru momentul acela, dar, într-un anumit fel, pentru generațiile viitoare și poate pentru toate timpurile care vor veni, atîta vreme cît orașul va rămîne agățat de muntele lui. Puțin după răsăritul soarelui, un curier urcă drumul de care și se opri la Poarta Grasă, care era atunci păzită de Leatul Imposibil și îi arătă mesajul.

— Trebuie să fie livrat în mînă, spuse el.

— N-ai să ajungi niciodată acolo sus cu motocicleta asta, îi spuse Imposibilul. O duc eu dacă vrei. Mă urc chiar acum acolo.

Tînărul soldat se uită în sus, de-a lungul Corso-ului și la rîndul de trepte, și îi înmînă mesajul.

— În mînă, îi repetă el.

— Te-am auzit, răspunse Imposibilul.

Dar nu o porni în sus chiar atunci. Se opri mai întîi la birourile Pivniței Vinicole și-i trase o dușcă de *grappa*, cu cîțiva dintre Băieții Veseli și, în cele din urmă, mesajul urcă Corso-ul în mîinile lui Paolo Lapolla. Acesta îl duse, bineînțeles, mai întîi lui Bombolini. Nu putură să citească un singur cuvînt. Cu cunoștințele sale de limbă engleză, Roberto fu în stare să descifreze cîteva cuvinte.

— Tot ce vă pot spune, e că-i vorba de vin, spuse Roberto.

Babbaluche își ieșise din fire.

— Oh Isuse! strigă el. Asta-i felul de țară în care trăim. Merităm să murim. Merităm tot ceea ce ni se întîmplă. Iată-ne aici, cu planurile inamicului în mînă, și sîntem, pentru numele lui Dumnezeu, prea proști și prea stupizi și prea needucați ca să le putem *citi*.

N-am aflat decît mai tîrziu ce conțineau și acum le pot tipări:

Von Prum:

Ți-a venit prilejul să-ți cîștigi decorația!

Timpul vinului e pe noi. Să dea Domnul ca Schmidt de Knoblesdorf să aibă motive să fie mîndru de dumneata.

Scheer

Trebuie să admit că m-ai surprins; eram sigur că vei trimite o cerere pentru ajutor și rezerve. Ce le-ai făcut ălora acolo sus?

Dar adevărata probă, bineînțeles, vine abia acum.

A doua hîrtie era ordinul oficial autorizînd luarea vinului.

Așteptară toată dimineața să vadă ce va face von Prum. În după-amiaza aceea îl chemă la el pe Bombolini.

— Stai jos, îi spuse.

Era pentru prima dată cînd îi permitea primarului să stea jos în fața lui.

— Cred că pînă acum am lucrat bine împreună, începu von Prum.

Bombolini fu obligat să admire maniera directă în care von Prum își ataca problema. Unui italian i-ar fi trebuit șase *aperitivi* ca să ajungă la acest stadiu al lucrurilor.

— Cred că am reușit să acționăm într-un fel realist și matur, urmă neamțul. Puse accentul pe cuvîntul: realist. Expresia îți aparține dumitale și acum ți-o repet eu. Unul din motive a fost că eu ți-am împrumutat catîrul meu și dumneata mi-ai împrumutat boul dumitale.

„Afară de faptul, ticălosule, gîndi Bombolini, că tu vrei să-mi *furi* boul meu.“

Căpitanul luă ordinele oficiale pe care ei nu fuseseră în stare să le descifreze.

— Poţi să citeşti asta ? Bombolini răspunse că nu poate. E păcat, deoarece mi-ar uşura misiunea. Căpitanul se sculă şi se îndepărtă de Bombolini. E destinul dumitale să fii o autoritate civilă şi e al meu să fiu soldat. Ce fac soldaţii ?

Bombolini nu răspunse. Atunci neamţul se întoarse spre el :

— Soldaţii primesc ordine. Vreau să ţii minte o chestiune : Eu personal nu doresc să fac lucrul ăsta. Asta nu e treaba mea. Eu trebuie numai să execut ordinele pentru că sînt soldat.

„Un *aperitivo* sau două ar ajuta aici", se gîndi Bombolini. Vinul din noaptea trecută îi mai bătea în tîmple.

— Mai e adevărat şi că sîntem în stare de război unul cu altul.

— Am uitat, spuse Bombolini.

— Şi în timp de război cineva este rănit. Cineva pierde şi cineva plăteşte preţul.

Bombolini lăsă atunci capul în jos.

— Eu ştiu cine plăteşte, spuse el.

— Îţi cer să fii om matur, urmă von Prum.

— Matur, da, spuse Bombolini. Ce vor ?

Întrebarea pusă aşa, direct, deranjă ordinea în care căpitanul îşi aranjase felul de a se apropia de subiect şi, pentru un moment, îşi pierdu cumpătul. Mulţi oameni nu şi l-ar fi recîştigat, nu în felul în care o făcu von Prum. În cele din urmă, o întoarse în favoarea lui.

— Nişte vin, spuse el. Eşti tare ? Eşti în stare să asculţi ?

Bombolini încuviinţă din cap.

— Vor vinul vostru.

Nu e necesar să descriu aici toate lucrurile pe care Bombolini le făcu după această declaraţie. Făcu ceea ce se aştepta de la el, făcu ceea ce repetase în fiecare noapte în somn din ziua cînd ascunseseră vinul. Se lovi cu palma peste inimă ca şi cum l-ar fi apucat o dambla şi strigă : „Vinul !" şi-şi strînse regiunea inimii ca şi cum ar fi stors un grapefruit.

— Vor vinul nostru ? strigă el şi căzu la pămînt.

Nu era decît un început. E jenant să scriu acum tot restul pe care îl făcu — fuga în piață și faptul că-și băgă capul în fîntînă, țipetele și plînsul, faptul că se lovi cu capul de un zid de piatră, faptul de a fi băut o întreagă sticlă de vin pe nerăsuflate, mereu cu țipete de : „Nu... niciodată... Nu... Nu... Niciodată... Nu... E prea mult," și, în cele din urmă, fuga înapoi la Comandament, cu ochi sălbatici ca ai unui vițel înjunghiat care încă nu murise, dar reușise să scape de funiile care îl țineau legat. În cele din urmă căzu, cum plănuise, pe dușumeaua casei Constanziei, unde von Prum putu să-i vorbească.

Era, bineînțeles, semnalul. Toată lumea știu atunci, că Iepurele trecuse gardul. Iepurele era în grădină. Iepurele se apucase să mănînce. Iepurele se îndopa.

— Pentru numele lui Dumnezeu, strigă Bombolini. Vinul sîntem *noi*.

— Trebuie să încetezi, îi porunci von Prum. Am avut încredere în dumneata, ca într-un om matur.

— Dar Dumnezeule din ceruri, vinul ! *Vinul* !

Atunci, neamțul se aplecă asupra lui. Vocea îi era aproape o șoaptă.

— Nu e numai ce crezi, îi spuse el. Trebuie să mă asculți.

— Trupul și sîngele oamenilor mei ! Bombolini încercă să se ridice. Căpitane von Prum ! Vreau să mă împuști, să mă distrugi acum !

Căpitanul refuza să-l asculte. În schimb, încercă ultimul atu pe care îl avea la mînă.

— Doresc să-ți fac o propunere, îi spuse el.

Bombolini reuși să se ridice.

„Nu știam eu oare ce spun, scrise mai tîrziu von Prum, cînd afirmam că imigrantul va asculta ? Fața i s-a luminat brusc, lacrimile au dispărut, limba îi atîrna afară din gură, ochii îi ieșeau din cap la vorbele mele. Toți sînt la fel ; în sufletele lor sînt arabi."

Și căpitanul îi spuse :

— În chip de plată a cheltuielilor efectuate pentru ocuparea și în felul acesta pentru protejarea orașului, orașul va trebui să predea stocul său de vin.

— E ca și cum aș plăti pe un străin ca să doarmă în pat cu nevastă-mea, spuse Bombolini.

O parte a vinului va fi considerat drept plată, iar o altă parte va fi considerată ca un împrumut dat guvernului german, care va fi restituit cu dobîndă după ce războiul va fi cîştigat.

— Şi dacă pierdeţi ? întrebă Bombolini.

Von Prum continuă propunerea. Pentru că mijloacele de transport începeau să fie greu de obţinut, orice oraş care ar fi gata să-şi transporte propriile sale bunuri rechiziţionate pînă la capătul liniei ferate de la Montefalcone, poate reţine pentru el însuşi o parte din bunuri.

— Cît de mult ? întrebă Bombolini.

Începură cu douăzeci la sută.

— Nu pot să cer oamenilor mei să se lase prădaţi pentru cantitatea asta, răspunse primarul.

— Aş putea să-i forţez.

— Nu, aşa ceva nu se poate face cu forţa, replică Bombolini şi neamţul ştia că are dreptate.

— Vă întreb un lucru. Treaba asta a mai fost făcută de alt oraş ?

Neamţul fu cinstit. Îi spuse că nu a mai fost făcută.

— Atunci preţul va fi de cincizeci la sută pentru dumneavoastră şi cincizeci la sută pentru noi.

— E mult, se tocmi neamţul. Nu ştiu dacă vor accepta.

Se duse la fereastra dormitorului Constanziei şi se uită în piaţă. Bombolini spera că oamenii nu se adunaseră în piaţă uitîndu-se la casă. În cele din urmă se înapoie, şi surîdea.

— Un bou pentru un catîr şi un catîr pentru un bou, spuse neamţul. O să ne ajutăm unul pe altul.

În noaptea aceea buna dispoziţie domni în toate părţile oraşului Santa Vittoria. Von Prum era, bineînţeles, cuprins de o bucurie pe care trebuia s-o ascundă.

— Ştii tu ce înseamnă asta ? îl întrebă pe sergentul Traub. Poţi să pricepi ce înseamnă asta ?

Sergentul era mai preocupat de faptul că jucătorii de cărţi şi băutorii de vin n-o să le mai vorbească niciodată. Ajunsese să agreeze compania lor şi, împreună cu ceilalţi, aştepta cu plăcere jocurile şi băutura din cursul nopţilor. Şi astfel fu plăcut impresionat şi chiar uimit cînd ajunse la birourile pivniţei de vinuri, în noaptea aceea.

— Ştim că sînteţi soldaţi şi că trebuie să executaţi ordinele, le spuse unul din ei. N-avem nimic cu voi. Cine are cărţi ?

În noaptea asta scoaseră chiar *grappa.*

Era bună înţelegere şi aşa rămase pînă în dimineaţa cînd trebuiră să ducă vinul la Montefalcone. Înţelegerea se menţinu şi cînd se află că ordinul pe care von Prum îl arătase lui Bombolini îl obliga să rechiziţioneze numai cincizeci la sută din vin, în primul rînd.

Poate că sîntem realişti. Ne mulţumirăm cu victoria noastră ; căpătasem mai mult vin decît sperasem noi şi eram mulţumiţi să-l lăsăm pe neamţ cu victoria lui.

NIMĂNUI de aici nu-i place să se gîndească în urmă la călătoria spre Montefalcone. Începu ca un picnic și se isprăvi în mizerie. Tufa încercase să ne-o spună, dar nimeni nu-l ascultase pe Tufa, pentru că nimeni nu voise să audă ce avea el să ne spună.

— Ați făcut aranjamente pentru cei care s-ar putea să moară ? îl întrebă Tufa pe Pietrosanto, care era conducătorul marșului.

— De ce să moară cineva ?

— Mai bine ai face aranjamente pentru cei care s-ar putea să moară, îl sfătui Tufa.

Ar fi trebuit să știm mai bine. Dar numai Tufa părea să știe ce însemna să cari 150 000 de sticle de vin, atîta distanță, de către atîția catîri și măgari și boi și care și oameni și spinări, pe tot drumul peste dealuri pînă la Montefalcone. Unii dintre noi își mai pot aminti vorbele lui Tufa cînd am pornit-o prin Poarta Grasă și în jos pe munte spre Drumul Rîului. Soarele nu răsărise cu totul și era răcoare și umezeală și noi ne simțeam ușori ca și cum am fi putut merge la nesfîrșit.

— Asta va fi o zi teribilă pentru Santa Vittoria, spusese Tufa.

— Îți dai seama că, uneori, ești un încurcă-lume, răspunse Pietrosanto. Ai trecut prin cîteva zile proaste și crezi că toate sînt proaste. Noi ne simțeam foarte bine înainte ca să vii.

La început oamenii fură chiar veseli.

— Ar trebui să plîngă, spuse sergentul Traub. Zău că nu-i înțeleg pe oamenii ăștia.

— Au acceptat ceea ce nu putea fi schimbat, răspunse căpitanul von Prum. De ce să n-o ia pe latura cea mai plăcută? După cum spunea Bombolini ăsta, oamenii sînt realiști.

— Nu știu, urmă Traub. Nu știu.

După părerea lui, asta însemna să duci realismul prea departe.

Drumul în jos pe munte, chiar în semiîntunericul dinainte de zori, fu ușor, pentru că oamenii cunosc muntele și știu cum să-l ia și cunosc fiecare piatră de pe el și fiecare cotitură și gaură unde unul ar putea să-și sucească glezna. Cînd am ajuns la Drumul Rîului, soarele răsărise și coloana începu să se cam deșire de-a lungul șoselei. Coșurile cu vin de pe spinările oamenilor începură să se încingă și să se îngreuneze chiar de pe atunci. Mulți oameni nu mai fuseseră niciodată la Montefalcone și priveau lucrul acesta ca pe o aventură, deși Montefalcone era încă foarte departe și nu se vedea.

Cînd trecurăm prin dreptul orașului Scarafaggio, toți oamenii stăteau în Piața Pisoarului de Alamă, cu gurile mai căscate ca de obicei și arătau în jos spre noi, și apoi o luară la fugă. Aș putea să vă povestesc cum și-a căpătat piața asta numele, cum au venit la Santa Vittoria și au furat o imensă urnă de alamă pe care noi o foloseam în timpul festivalului recoltei de struguri, și cum au folosit-o ca pisoar public și cum după aceea au pus dinamită în ea și au spart-o în mii de bucățele, așa ca fiecare casă din oraș să aibă o bucățică de alamă din Santa Vittoria, dar povestea e prea lungă și prea tristă. Coborîră de pe muntele lor și trecură peste partea lor de vale, pînă se înșirară cu toții pe malul opus al Rîului Nebun, de unde ne priveau cu ochi holbați.

— Ce credeți că faceți? strigă unul din ei pînă în cele din urmă. Ce faceți cu vinul? Ce vă fac ei să faceți cu vinul?

Nimeni nu se osteni să le răspundă, pentru că erau locuitori din Scarafaggio și pentru că respirația devenise

greoaie și pentru că n-ai cum să explici oamenilor că tu ajuți pe alții să-ți fure propriul tău vin.

Cînd coloana începu să se fărîmițeze și cei mai bătrîni rămaseră în urmă ca pietricelele cernute de apă, tîrîte puțin mai departe de flux dar căzînd tot timpul la fund, Tufa, din deprindere, ca și din alte cauze, încercă să organizeze marșul ăsta lung. Era prima oară că nemții îl băgară în seamă. Avea un fel de a fi al lui, maniera în care se controla și felul liniștit și sigur în care da ordine, făcînd impresia că vibra în el o forță mai mare decît lăsa să se vadă, dar care acuma părea evidentă.

— Ticălosul ăsta e soldat, spuse Traub. E de datoria noastră să-l arestăm.

Von Prum observase și el. Era în omul acesta o stăpînire de sine și în același timp un fel de sălbăticie ascunsă îndărătul unei măști de disciplină, pe care germanul o recunoscu ca fiind foarte italienească și pe care o găsea interesantă la un om și aproape întotdeauna fatală — desemnînd pe unul din oamenii aceia destinați să comită actul destructiv, actul care ruinează.

— Deocamdată ne face treaba noastră, spuse căpitanul. O să-l supraveghem.

— Și cu celălalt e ceva în neregulă, domnule, spuse sergentul Traub.

Tufa vorbea tocmai cu Roberto, care se străduia să participe la marș. Are mîini de fată. M-am dus să-mi repar niște încălțăminte...

Argumentul nu avea sens pentru căpitanul von Prum. Și el avea mîini ca Roberto. Nu era nimic nebărbătesc la ele ; era numai faptul că nu tăiase niciodată la vie în toamnele reci, sau că nu săpase în grămezile de gunoi, sau nu întinsese sîrmele pentru vițe, sau nu lucrase la cules, sau nu spălase haine murdare în apă rece cu săpun făcut din seu de bou și leșie tare. Femeile îi invidiau pe Roberto și pe căpitanul von Prum pentru mîinile lor.

E un lucru pe care bărbații din Santa Vittoria nu vor să-l admită despre femeile lor, dar e adevărat. De cîte ori neamțul trecea pe străzi, femeile nu se uitau direct la el, dar după ce trecea, îl urmăreau și-l dezbrăcau cu privirile. Îl cojeau ca pe o portocală siciliană și îl mîncau. Era atît de curat, ceea ce bărbații noștri nu sînt, așa de deschis

la culoare și de roz și alb și blond și răcoros, dînd chiar o senzație ca argintul, lucitoare și ușoară și delicată, ca un păstrăv în apă limpede.

Trebuie să privim adevărul în față. Bărbații de aici au pielea de culoarea vaselor de aramă, de un arămiu roșiatic și tare ca tovalul. Dacă s-ar putea face o perie din părul lor de pe picioare, de pe brațe și de pe piept, s-ar putea curăți cu ea un bivol de baltă. Este posibil că femeile, dacă ar avea de ales, s-ar culca pînă la urmă cu o oală de aramă plină de păr, pentru că atîta știu, dar mai e posibil că cel puțin ar visa să încerce măcar o dată pe cineva cu moliciunea curată și albă a lui von Prum.

Nu are nici o legătură cu războiul sau cu loialitatea, dar are legătură cu realitatea că într-un oraș ca ăsta, unde fiecare cunoaște pe fiecare, unde pînă și puii de găină care aleargă pe străzi sînt cunoscuți și au un nume și se vorbește de ei, un om cum era căpitanul von Prum să devină o curiozitate ambulantă greu de suportat. Era într-adevăr singurul lucru despre care femeile vorbiră un timp.

— N-aș face-o cu el, mă înțelegi, dar sînt curioasă, știi. Te întrebi cum trebuie să te simți cu așa unu, trebuie să fie altfel, înțelegi ?

Mai e un lucru care trebuie spus : în Italia toți bărbații sînt necredincioși, pentru că, după cum e știut de toți italienii, toți bărbații italieni sînt prin natura lor și prin naștere mari iubăreți.

Și, bineînțeles, tocmai pentru că *sînt* așa, toate femeile sînt credincioase. Femeia fără credință în dragoste poate fi omorîtă și nimeni n-ar ridica o mînă ca s-o apere, pentru că a comis păcatul de neiertat, cea mai mare dintre crime, l-a dezonorat pe omul ei. Și apoi seducătorul trebuie lovit și pedepsit și cîteodată omorît pentru a restabili onoarea bărbatului care a purtat coarne. Dacă n-o poate face singur, fratele lui o să-l ajute, familia lui, întreaga parte a orașului unde locuiește, pentru că onoarea trebuie restabilită. Este deci natural ca femeile, pentru că nici nu pot măcar să se uite la alt bărbat, să viseze la el, să se îndrăgostească de el de la distanță, să comită viol cu ochii și adulter în visele lor.

Nu e decît o singură întrebare la care nu s-a răspuns niciodată : dacă toți italienii sînt necredincioși în dragoste și se culcă cu toate femeile din oraș, cum se face că toate femeile, afară de una sau două, sînt credincioase ? Fie că bărbații nu sînt atît de iubăreți pe cît pretind că sînt, sau toți poartă coarne ; lucruri pe care nici un italian nu le admite. Rămîne un mare mister.

La primul dintre dealuri, unii oameni începură să iasă din linia de marș. Nemții făcuseră oarecare efort să păstreze ordine pe drum.

— Nu-mi pasă unde e sau ce e, spusese sergentul Traub, o coloană de marș e o coloană de marș.

Dar cînd ajunseră la dealuri, treaba asta nu mai merse. Soldații încetară să mai împingă oamenii cu patul armei.

— Îmi retrag cuvintele, spuse sergentul. O coloană de marș e o coloană de marș, peste tot în afară de Italia.

Pe la prînz, cei care puteau umbla se așezaseră între ei și adoptaseră un ritm, o cadență tîrșiită și aproape tăcută, care îi trăgea pe oameni după ei, la fel ca în ziua cînd își trecuseră de la unul la altul vinul. Întîi era sunetul și apoi mirosurile care legau pe un om de altul, miros de nădușeală și piele și sare lipită de coșurile de papură, de urina boilor și de bălegar și de apă stătută în șanțurile de drenaj de-a lungul șoselei, și însuși zgomotul Rîului Nebun, repezindu-se peste pietrele și stîncile din patul lui.

Spre seară, paisprezece ceasuri după ce pornisem în răcoarea dimineții, primii dintre noi începură să urce drumul abrupt spre Poarta Constantină și apoi spre Montefalcone.

Asta a fost partea cea mai grea de suportat, ultimul deal lung înainte de capăt și, după asta, oamenii care ne întîmpinară. Vorba mersese, mersese de-a lungul rîului, că oamenii din Santa Vittoria își predau vinul și îl aduc în spate. Străzile din Montefalcone erau pline de oameni înșirați care făceau gură mare și, pentru o clipă, am crezut că ne aclamă. Ce simpli mai eram noi ! De ce trebuia să credem că vor face așa ceva ?

Primul fu măcelarul. Ieşi de pe trotuarul Corso-ului principal şi ne veni înainte, cu şorţul pătat de sînge, ţinînd o tigvă de capră în mînă şi urlînd :

— Spuneţi-mi că ăia mint ! Îşi puse mîinile pline de sînge în faţa ochilor. Spuneţi-mi că nu văd ceea ce văd !

— Nu vă uitaţi la el, spuse Tufa.

— Spuneţi-mi, spuneţi-mi numai ! Am să vă cred ! urla el la noi. Pentru că nu pot să văd ceea ce văd. Împinse tigva de capră în figura lui Tufa şi încercă să-i ia vinul din spate. Nici un fiu al Italiei nu poate face ceea ce văd eu că faceţi voi. Spuneţi-mi că sînteţi greci !

Şi ăsta a fost începutul. E prea dureros să povestesc restul. Ne-au scuipat, pe capete şi pe feţe, ne-au apucat de păr şi ne-au ridicat capetele aşa încît feţele noastre, care priveau în jos spre caldarîm, să poată fi văzute de toţi. Popii pe străzi întoarseră capetele din direcţia noastră şi unul din ei încurajă un băiat să urineze din balconul casei parohiale pe capetele noastre. Un soldat italian, încă în slujba nemţilor, ne ameninţă cu arma.

O femeie, ce părea respectabilă, străbătu linia de soldaţi germani, necesari acum ca să ne protejeze de concetăţenii noştri, se repezi la Tufa, care mergea în frunte, şi îl apucă de chestiile lui personale.

— Aţi văzut ? ţipă ea. Îşi întinse braţele şi pe urmă întoarse palmele în jos. Nimic ! Vă jur, *nimic !* Alergă de-a lungul şirului de oameni. N-am simţit nimic. N-au ouă, strigă femeia. Ăştia n-au ouă !

N-am uitat-o niciodată. Chiar mai tîrziu, cînd au aflat de ce-am făcut ceea ce am făcut, nu ne-au iertat.

— Nu-mi pasă, spunea cîte unul din ei. Numai nişte ticăloşi puteau face aşa ceva.

Cînd oamenii de aici se duc la Montefalcone, niciodată nu mărturisesc de unde sînt.

— Santa Vittoria ? se spune în Montefalcone. Ah, da, ăsta e locul unde bărbaţii nu au ouă. Fapt dovedit !

În cele din urmă, ca să ne sporească ruşinea, nemţii ne salvară, dar şi ei ne dispreţuiră că erau obligaţi s-o facă. Căpitanul von Prum trimisese un soldat înainte, aşa încît, în momentul cînd am ajuns în Piaţa Frossimbone (unde nici unul din noi nu mai suporta să meargă) în drumul nostru cu vinul spre depozitele căilor ferate,

aflate cam în spatele orașului, colonelul Scheer era pe terasa Comandamentului împreună cu alți ofițeri de sub comanda lui. Am mărșăluit prin fața lor cu vinul nostru, devenit acum vinul *lor*, în același fel în care, ne spuse Fabio, erau mînați sclavii prin fața Cezarului, cînd se întorceau armatele din războaie.

— Te salut, strigă colonelul Scheer căpitanului von Prum. Noi toți te salutăm.

Oamenii din Santa Vittoria, încovoiați de greutățile pe care le purtau și de rușinea lor, trecură prin fața ofițerilor germani.

— Nu știu cum de-ai reușit asta, îi mai strigă colonelul căpitanului.

Trimise un ofițer mai tînăr să vină jos și să piște pe unul din oamenii noștri ca să constate dacă era real.

Ofițerul îl ciupi de față pe Guido Pietrosanto.

— Da, sînt oameni reali, strigă el.

Cînd căpitanul von Prum trecu prin fața treptelor pe care sta Scheer, colonelul îl opri.

— Dacă nu mă înșel, vei fi în curînd maiorul Sepp von Prum. Cum ți se pare ?

Căpitanul von Prum îi răspunse că i se pare foarte plăcut.

— Și în ceea ce privește chestia cealaltă — colonelul Scheer ciocăni regiunea pieptului unde va sta medalia — eu n-am uitat. Nu-mi retrag cuvîntul dat.

Era una din puținele dăți cînd l-am văzut pe căpitan zîmbind deschis.

Drumul înapoi fu încă și mai rău, deoarece mulți plănuiseră să rămînă peste noapte la Montefalcone, înainte de a se întoarce acasă. Dar asta era acum imposibil, și începurăm să ne rugăm să vie întunericul, atît pentru răcoarea pe care o va aduce cît și pentru ascunzișul tainic pe care ni-l va da.

Lungul drum înapoi este asociat în mintea noastră cu prima oară cînd căpitanul von Prum a întîlnit-o pe Caterina Malatesta. Căpitanul promisese că va folosi camionul lui și puțina benzină de care dispunea, ca să ajute să care înapoi, pînă la poalele muntelui, femeile și copiii, și se ținu de cuvînt. Malatesta, împotriva sfaturilor și do-

rinței lui Tufa, ajutase la căratul vinului și pentru că nu era obișnuită cu așa muncă, picioarele îi deveniseră o masă de bășici, așa încît, chiar fără încălțăminte, nu mai era capabilă să umble.

— Voi fi obligată să merg cu nemții, îi spuse ea lui Tufa. Nu te supăra pe mine. Nu vreau să te părăsesc.

— Nu pot să te duc în spate, e în regulă, răspunse Tufa.

Dar atunci cînd camionul se înapoie de-a lungul Drumului Rîului, nu mai simți același lucru. Spatele camionului era plin de femei și, cînd se opri, ofițerul îi făcu semn Caterinei să se așeze în față, cu el și cu sergentul Traub.

— Urcă-te în spate, o îndemnă Tufa.

Cînd neamțul îi făcu din nou semn, Caterina se uită la Tufa și se urcă în față.

— Urcă-te la tura viitoare, îi ceru Tufa.

Caterina se desprinse de lîngă el și se așeză lîngă ofițer. Tufa se uită la ei în cabină.

— Ți-am *cerut-o* ! îi spuse el lui Malatesta, dar camionul o porni din loc.

— Ați văzut ochii ăluia ? întrebă sergentul Traub. E unul care trebuie supravegheat.

— Află cum îl cheamă și cu ce se ocupă, îi ceru căpitanul.

Călătoriră în tăcere kilometri întregi, pînă cînd von Prum aprinse mica lumină din cabină și așa fu în stare să vadă femeia. Purta îmbrăcăminte țărănească, dar efortul de a părea țărancă era inutil. Sînt femei atît de frumoase prin natura lor, încît nu știu niciodată ce să facă pentru ca să pară mai puțin frumoase. Materialul brut al veșmintelor nu făcea decît să releve finețea obrazului ei.

— Nu te-am mai văzut pînă acuma, spuse căpitanul.

— Oh, ba da. De multe ori, răspunse Caterina.

— Nu ! repetă el.

„Asta-i, se gîndi ea. «Nu !» Caracterul perfect german, nepoliticos și lipsit de farmec". Faptul că el avea dreptate n-o interesa.

— Te asigur de un lucru, spuse von Prum, dacă te-aș mai fi văzut nu te-aș fi uitat. Deci nu te-am văzut.

Ea ridică din umeri. „Ce trăsătură germană a lui și ce trăsătură italiană a mea !“ se gîndi Caterina. Spre plictiseala ei, își dădu seama că vorbise cu el în italiană și nu în dialectul local. Fusese din partea ei o eroare tactică datorită oboselii. Dar tot spre neplăcerea ei, găsi că-i făcea plăcere să vorbească într-o italiană bună, curată și clară, și că-i plăcea să șadă lîngă cineva care era așa de curat și care mirosea atît de bine.

— Nu ești ca ceilalți de aici, spuse el.

— Sînt oameni dintre care fac și eu parte, răspunse Caterina.

— Nu, nu ești ca ei. Nu mai mult decît mine.

Ea ridică din nou din umeri.

— Sîntem amîndoi străini aici, spuse neamțul.

Chiar și respirația lui părea curată și aproape dulce. Știa că a ei era grea, datorită cepelor sălbatice pe care le găsiseră de-a lungul rîului.

— Semeni mai mult cu mine și eu semăn mai mult cu dumneata, decît semeni cu femeile astea din spate, spuse căpitanul von Prum.

De mai multe ori camionul fu obligat să se oprească sau să ferească găurile din șosea și cînd se întîmpla așa ceva, femeile din spate lunecau înainte și se văitau cu voce tare, ba chiar plîngeau de frică.

— Le auzi ? întrebă neamțul. Dumneata nu te vaiți. Cei de felul nostru nu fac asta. *Ei* fac asta.

— De fapt nu se vaită, spuse Malatesta. E numai un fel de a se exprima.

— Bineînțeles că așa e.

O supăra faptul că mai făcuse o greșeală.

Cînd văzură muntele și se apropiară de poalele lui, von Prum o atinse pe Caterina pe braț.

— Acum am să-ți spun ceva. Primul lucru, că ești extraordinar de frumoasă ; dar asta o știi și nu e decît o simplă formalitate de introducere. Celălalt este că, într-o bună zi, la iarnă, cînd va ploua zile în șir și totul o să fie putred din cauza umezelii, iar dumneata nu vei avea zile întregi combustibil și săptămîni în șir nimic de mîncare, iar trupul îți va fi atît de înghețat încît îți va fi frică să te atingi de ceva, în ziua aceea ai să te uiți în jos, la casa mea din piață și ai să vezi fumul ieșind pe

coșuri și ai să te gîndești la lumina din camere și la păturile cu cearceafuri pe ele și la apa caldă din băile portative și la hainele calde și curate și la cineva care ar găti pentru dumneata așa cum meriți, și în momentul acela vei voi să fii acolo.

Tocmai se opriseră și ea se trase de lîngă el.

— Nu din cauza mea, cel puțin nu la început. Dar pentru că te-ai afla unde meriți, spuse von Prum. E singurul fel în care oameni ca dumneata pot trăi. Viața datorește asta oamenilor ca dumneata. Boii pot supraviețui, dar nu și caii de rasă ai omenirii.

Cînd coborî din camion, el deschise cutia pentru hărți și îi dădu o pereche de ciorapi de lînă gri.

— O să ai nevoie de ăștia ca să poți urca pe munte, spuse căpitanul. E în regulă. Poți să mi-i aduci cînd vei veni.

Cînd camionul porni și Malatesta și celelalte femei începură să urce poteca întunecată, se întoarseră spre ea.

— Ce ți-a spus ? întrebă una.

— Nemții vorbesc cu *voi*, spuse alta. Voi, Malatesta sînteți cu toții la fel.

Caterinei nu-i păsa. Încetase de mult să resimtă sau să ia asupră-și simțămintele de ură pe care unii dintre oameni le nutreau contra ei din cauza unor crime comise de către membri ai familiei Malatesta pe care nu-i cunoscuse niciodată. Ciorapii o făceau să se simtă bine la picioare. Era supărată pe ea însăși că nu putuse să-i răspundă nimic cînd terminase de vorbit ceea ce vorbise. Se opriră la Locul de Odihnă, și cea mai mare parte a femeilor uitară supărarea pe ea, pentru că doreau să știe ceea ce îi spusese neamțul. Caterina le răspunse că îi mărturisise că-i plăcea în Santa Vittoria și spera că și lor le plăcea el.

— Nu-l asculta, îi spuse o femeie din întuneric. Orice ți-ar spune, tot ce dorește este să ajungă între chiloții dumitale.

Putea să audă că celelalte erau de acord.

— Toți sînt la fel, absolut *toți*.

— N-are nici o importanță, imigrant sau mîncător de varză, nu-s buni decît la același lucru.

O porniră din nou, și Caterina începu să se întrebe dacă totul era chiar așa de simplu. Lucrul acela pe care ea și Tufa îl găsiseră unul la altul era, pînă la urmă, chiar atît de simplu? Atracția pe care o resimțea față de neamț, împotriva voinței ei, era numai atîta? Îi părea rău că acceptase să meargă cu camionul. Faptul de a fi frumoasă — ce sigure erau toate femeile astea în spatele acelor măști lătărețe și brune! Poate că asta era o parte a înțelepciunii lor. Dar o femeie frumoasă se va găsi expusă dorințelor oamenilor, nu pentru ea ci pentru ei înșiși și, fiind ceea ce este, nu poate scăpa. Frumusețea aduce arareori înțelepciune, Malatesta o știa, dar foarte des primejdie.

DUPĂ ce fu luat vinul, vremurile continuară să fie bune. Cu fiecare zi, strugurii deveneau mai grași. Butuc Bătrîn spunea că îi putea auzi în nopțile calde crescînd, îngrășîndu-se în pielițele lor, împingîndu-le în lături. Vinul fusese luat și chiar dacă zidul fals ar fi fost observat, ceea ce nu ne mai părea posibil, nu era nici un motiv de îngrijorare. De ce să caute cineva ceva, cînd nu lipsea nimic? ne întrebam unul pe altul. Santa Vittoria putea să aibă încredere în ea. Italia putea să cadă bucăți, asta era problema Italiei.

Unul dintre lucrurile ciudate era prietenia crescîndă între căpitanul von Prum și Italo Bombolini. Se spune că fiecare german are dorința să curețe treptele murdare ale vecinului său și în sensul ăsta von Prum nu era o excepție. Începu prin a-l transforma pe primar. Avu grijă ca primarul să se radă în fiecare zi și ca părul lui să fie tuns și frumos aranjat. În septembrie, la cea de a patruzeci și opta zi de naștere a lui Bombolini, neamțul trimise măsurile lui la Montefalcone și, cîteva săptămîni mai tîrziu, îi sosi un costum de haine cumpărat cu banii lui von Prum.

— Dacă o să împărțim conducerea orașului, spuse von Prum, atunci vreau să fii demn de mine.

Căpitanul lucra pe atunci la prima formă a „Victoriei fără Vărsare de Sînge" și acum cei doi începură să discute felul oamenilor de aici și rațiunile lucrurilor.

— Acum, spune-mi cu propriile tale cuvinte, îi ceru căpitanul, de ce aţi fost gata să cooperaţi cu noi ?

— Pentru că oamenii de aici nu sînt tîmpiţi şi dumneavoastră nu ne-aţi luat drept tîmpiţi, spuse Bombolini. Ca rezultat, aţi luat o parte din vinul nostru, dar noi mai avem jumătate din el.

Micile convorbiri între cei doi se schimbară cu încetul în altele mai lungi şi, în cele din urmă, deveniră uşoare dezbateri.

„Într-o dezbatere e ceva care te mulţumeşte, scria căpitanul von Prum tatălui său, cînd ştii că pînă la urmă va prevala punctul tău de vedere. În felul ăsta, ajungi să împărtăşeşti punctul de vedere al celuilalt fără să scapi dezbaterea din mînă, sau să-i pierzi disciplina finală."

Subiectul care îl interesa cel mai mult era : de ce steaua Germaniei se ridica atît de sus, şi de ce cea a Italiei coborîse atîta ?

De ce poporul german era aşa de viguros, de viril şi de tînăr şi cel al Italiei atît de decadent, de corupt şi de obosit ?

— Priveşte la soldaţii voştri. Întrebarea e : De ce fug toţi soldaţii italieni din luptă ?

În momente ca acestea, Bombolini studia duşumeaua. Era oarecare adevăr în lucrurile astea. Chiar şi Tufa părăsise acum cîmpul de luptă şi era în pat în braţele unei femei.

— Poate pentru că soldaţii noştri iubesc viaţa mai mult decît soldaţii dumneavoastră, răspunse Bombolini.

Asta îl făcu pe von Prum să rîdă.

— Dar la ce-i bună viaţa fără onoare ?

— Nu ştiu, zise Italo. Nu cred că am încercat pînă acuma una cu onoare. E un prea mare lux pentru oameni ca noi.

În altă zi se plînse şi apoi studie lipsa de organizare şi de responsabilitate civică a italienilor.

— Străzile, spuse căpitanul von Prum. De ce se strică aşa de rău străzile şi sînt atît de pline de murdărie ? De ce se întîmplă asta ? Sistemul vostru de evacuare a apelor murdare : un curent prin mijlocul oraşului. De ce avem noi W.C.-uri şi voi numai şanţuri ? De ce e aşa ?

Cîteodată, Bombolini se supăra că nu putea răspunde întrebărilor căpitanului și căpitanul mai strîngea puțin șurubul.

— S-ar putea să nu fim buni organizatori, strigă Bombolini într-o zi, dar sîntem buni improvizatori. De aceea sîntem soldați proști, dar partizani buni.

— Asta e un fel de amenințare ? întrebă neamțul și nu mai vorbiră unul cu altul cîteva zile.

Într-o zi, von Prum spuse că Italia nu cîștigase de șase sute de ani o bătălie majoră.

— Ce pot să spun la așa ceva ? întrebă primarul pe Babbaluche.

— Spune-i măgarului că noi am fost ușor de cucerit dar greu de înfrînt, spuse cîrpaciul. Spune-i că are să descopere asta el însuși.

— Cîteodată mor să-i spun despre vin, replică Bombolini. Numai ca să văd ce cap face. Uneori mi se pare că ar merita prețul pe care l-aș plăti.

— Diferența între nemți și italieni este că atunci cînd un italian intră într-o cameră, el se întreabă cîți oameni or să-l placă, iar mîncătorul de varză se întreabă cîți oameni îl vor disprețui. Eu nu știu de e așa, dar toți nemții se disprețuiesc unii pe alții, spuse Babbaluche.

— Să-i spun asta ? întrebă Bombolini.

— Da, și după aceea treci pe la Padre Polenta să-ți facă Slujba pentru morți, îl sfătui cîrpaciul.

Într-o zi, foarte devreme, în dimineața zilei cînd căpitanul von Prum urma să capete mesajul care avea să schimbe lucrurile de aici atît de repede și atît de teribil, se duse chiar el la Palatul Poporului, să-l vadă pe primar.

— Cred că am ajuns la o concluzie, îi spuse căpitanul. Totul se reduce la ceva atît de simplu și de direct : e o chestiune de sex. Germania e Pămîntul Tată pe cînd Italia e Țara Mamă. O chestiune de sex. E foarte simplu. Devenise foarte excitat de descoperirea lui. Sînt extrem de mirat că n-am citit niciodată acest lucru. Bărbat și femeie. Cum e bărbatul ? Bărbatul e agresiv, bărbatul ia. Cum e femeia ? Femeia e pasivă, femeia dă. A da și a lua. Puternici și slabi. Dumneata știi că dacă lucrurile au mers așa de bine aici e pentru că am făcut o căsătorie bună?

— Ai putea să-l întrebi și cînd vom divorța ? spuse mai tîrziu, în cursul dimineții, Babbaluche, mai înainte de sosirea curierului.

— Bărbatul înseamnă rațiune. Femeia, emoție. Un motiv pentru care nu puteți organiza nimic ca lumea e faptul că organizarea e un act de rațiune. Îți dai seama? Noi, la rîndul nostru, poate că nu *simțim* lucrurile prea adînc. Nu e chiar *totul* de partea noastră.

— Da, avem tendința să acționăm cu inima, recunoscu Bombolini. Ăsta e păcatul soldaților noștri. Au tendința să acționeze ca niște oameni. Nu poți avea în același timp și o armată adevărată și oameni.

— Da. Bine, urmă neamțul, în orice caz, ăsta este lucrul spre care am tins mereu, cred că am găsit răspunsul. Răspunsul final. Citi ceva din niște note pe care le ținea în mînă. Italianul există prin emoții și emoțiile sleiesc energia. Acesta e un fapt de simplă observație. Pentru un timp, emoțiile v-au susținut și v-ați înflăcărat, scurt și scăpărător. Apoi v-ați consumat tot izvorul de energie, v-ați stins ca o candelă, v-ați subțiat și acum sînteți bătrîni. Italia e bătrînă.

— Și atunci dumneavoastră sînteți tineri, spuse Bombolini.

— Deoarece rațiunea nu se leagă de nimic, nu se sfîrșește niciodată. Rațiunea e în continuă mișcare, aventuroasă, lămuri căpitanul von Prum. De aceea întregul spirit al rasei, ceea ce noi numim „sufletul german" rămîne un loc de așezare al tinereții. Noi sîntem acum la fel de tineri cum eram la începuturi, pe cînd întreaga Europă moare de bătrînețe.

Nici vorbă că toate astea îl supărau pe Bombolini. Îi povestea totul lui Babbaluche în speranța de a găsi un răspuns, dar înainte de a coborî pe Corso Cavour, spre casa cîrpaciului, făcu un ocol prin Piața Poporului. Umblase de-a lungul vechiului pavaj spart de la marginea caselor, încercînd să vadă lucrurile vechi într-un fel nou. — Santa Maria a Cuptorului în flăcări, construită cu sute de ani înainte, fîntîna Broaștei Țestoase, cea mai modernă piesă de construcție inginerească hidro, făcută aproape acum patru sute de ani. Roberto Abruzzi îl întreba mereu:

— Cum de-ați putut construi atunci toate lucrurile astea, cînd acuma nu le puteți nici repara ?

Era ceea ce-l înnebunea mereu pe Tufa. Unde s-au dus toți banii și energia ? Ce s-a întîmplat cu ele, cine le-a luat, unde le-am pierdut ? De ce era totul stricat ?

Bombolini tocmai isprăvise să-i povestească lui Babbaluche punctul de vedere al neamțului cînd motocicleta curierului făcu să tremure ferestrele casei. Obligă femeile să sară la o parte și o fată cu un coș de rufe fu trîntită la pămînt și rufele se împrăștiară pe stradă. Ieșiră în ușă și-l văzură pe sergentul Traub venind pe partea de sus a Corso-ului și în jos pe stradă ca să primească mesajul chiar înainte de a sosi la destinație.

— Se întîmplă ceva, spuse Bombolini, ceva important.

Reintră în casă după ce motocicleta se întoarse din nou în jos pe Corso.

— Tu spune-i așa, reluă Babbaluche. Întreabă-l asta: Noi om fi bătrîni, dar ei cînd cred că se vor maturiza?

Traub stătea în ușă cu mesajul în mînă și von Prum nici nu ridică ochii. Lucra la „Victoria fără Vărsare de Sînge“ și notele sale erau răspîndite pe lada care-i servea drept birou. Deși Traub știa că nu trebuie să-l întrerupă cînd căpitanul lucra la raportul lui, decise ca de data asta să riște.

— Cred că am vești bune, domnule căpitan, spuse sergentul.

— Atunci pot aștepta, răspunse von Prum.

— Cred că mîine la vremea asta v-aș putea numi maiorul von Prum, domnule căpitan.

Auzi tocul căzînd pe ladă, totuși, căpitanul nu se mișcă.

— Am învățat un lucru, spuse el, să nu contezi pe nimic. Îți cunoști Clausewitz-ul ? Singurul plan valabil în război e planul care plănuiește ceea ce nu poate fi plănuit. Cam așa ceva.

Mai lucră cincisprezece minute — ceea ce îi păru o bună disciplină — și în sfîrșit veni în camera cealaltă.

— Dacă uneori voi uita să vă spun domnule maior, adăugă sergentul Traub, vă rog să mă iertați. Îmi va trebui timp să mă obișnuiesc.

— Am să-ți dau o lună, spuse căpitanul von Prum și amîndoi începură să rîdă.

În plic erau două scrisori. Una de la fratele lui, Klaus, care îi fusese trimisă la Montefalcone.

Dragă Frate

Totul. E tot ce există. Cel de față.

Fratele tău

Cred că înnebunesc. Ce ai de spus unui tînăr german care va înnebuni?

Pentru că știa că scrisoarea cealaltă conține vești bune, îi păru rău că deschisese scrisoarea lui Klaus, căci îi lua o parte din bucurie. Îl și plictisea că nu-și putea aduce aminte de ultima lui scrisoare, deoarece era clar că Klaus răspundea la întrebări; dar se bucură că-și făcuse un obicei din a păstra copiile. Găsi scrisoarea. Erau cele două întrebări ale lui Nietzsche: ce însemna viața pentru un ostaș și care ostaș nu dorea să moară pentru o cauză glorioasă. În chestiunea nebuniei lui Klaus, în care credea, hotărî că se va gîndi mai tîrziu. Deschise a doua scrisoare și fu surprins văzînd că-i tremură mîna. Nu era o scrisoare oficială și era scrisă de mînă:

Von Prum

Asta nu e ceea ce sperai să primești; și nu e ceea ce doream să-ți trimit.

Ți-am propus numele pentru avansare și decorare după cum ți-am promis.

Ambele au fost respinse.

Au ridiculizat performanța dumitale și prin ea sprijinul meu.

Un studiu al cifrelor de vînzare pentru ultimii douăzeci de ani, obținut de la angrosiștii de vinuri din oraș și de la societatea Cinzano, relevă faptul că cota dumitale de vin ar fi trebuit să se apropie de 600.000 de sticle și nu de 150.000 de sticle pe care le-ai adus atît de „miraculos“ la Montefalcone.

Chestiunea e foarte simplă: Unde e restul vinului?

Un decont va fi așteptat de la dumneata pînă mîine la ora zece dimineața.

Scheer.

Von Prum se duse în camera lui, încuie ușa și nu mai fu văzut pînă seara. Concluziile erau evidente. Vor pretinde că el reușise să convingă oamenii să-și care singuri vinul, lăsîndu-le lor majoritatea. O numărătoare a vinului rămas va răspunde însă la această supoziție. Se va putea spune atunci că era un caz de furt și complotare — că, în schimbul unor bani sau a altor răsplăți care îi vor fi date după război, nu luase vinul pentru Pămîntul Tată ci pentru cîștigul lui personal. În acest caz, vinul trebuia să fie ascuns undeva și va putea fi găsit.

Ar putea fi un caz de lașitate, cum se întîmplase la San Piedro di Camano, unde poporul amenințase pe ofițerul în comandă că dacă li se lua vinul, orice s-ar întîmpla, va muri și el — iar ofițerul îi crezu și întocmi rapoarte false despre vin. Germanii îi făcură serviciul să comită ei uciderea.

Sau s-ar putea ca, undeva în oraș, să existe vin ascuns și el să fi fost păcălit de Italo Bombolini. Nu-i prea venea să creadă nimic din toate astea. Răspunsul, era convins, era altundeva.

În după-amiaza aceea făcu o greșeală. Ieși din casa Constanziei Pietrosanto și începu să umble prin oraș, uitîndu-se la ulițe, prinzînd în ochi orașul, mișcîndu-se iute și nerăbdător, cu o curiozitate inteligentă, cu expresia unei vulpi căutînd o ascunzătoare bună înainte de a atrage cîinii într-o urmărire, informîndu-se pe sine și astfel informîndu-ne și pe noi.

Toți știură. Așa încît elementul de surprindere la care rîvnește fiecare bun soldat fu pierdut pentru el. Spre seară veni în Piața Poporului și toți știau și așteptau ; cînd îl văzu pe Italo Bombolini împreună cu alții în jurul fîntînii, se duse, după cum îi era obiceiul, direct către el. Nu-l voia pe primar singur, voia și ochii altora. Propriii săi ochi erau duri și reci și totuși neinteresați, ca și cum chestiunea ar fi fost una de curiozitate fără vreo importanță. Vocea îi era exact la fel de rece, de cumpătată, de impersonală.

— Acum știu, spuse el. Unde e restul vinului ?

— Restul cărui vin ? întrebă Bombolini. Fața lui era șocată și supărată.

— Restul *întregii* cantități de vin.

— Nu puteți să ne luați restul vinului, spuse Bombolini. Începuse să strige și oamenii din jurul lui erau furioși. Vinul acela e al nostru. Ne-ați promis. Oare mințiți ? Oare cuvîntul unui ofițer german nu e decît rahat?

— Știi despre ce vin e vorba.

— O să ne batem pentru restul vinului, căpitane. O să ne batem, pentru că nu avem altceva de făcut decît să ne batem.

— Și o să murim, spuse Pietrosanto, și Dumnezeu să te blesteme, ai să mori o dată cu noi.

Cineva îl opri și, prinzîndu-l cu brațele pe după grumaji îl trase înapoi, dincolo de piață.

— N-a vrut să spună asta, strigă omul respectiv către von Prum. Numai că restul vinului nostru — ar fi moartea noastră.

S-a spus aici, și s-a spus și de alții, că italienii sînt actori și că toți cunosc subtilitățile unei minciuni bune ; poate că și asta e adevărat, pentru că fiecare își jucă așa de bine rolul.

— Nu-i vorba de vinul ăsta, fu obligat neamțul să lămurească. Noi nu luăm vinul ăsta. Cuvîntul meu e legămînt pentru așa ceva. Celălalt vin.

Și atunci, reveniră cu toții în jurul lui, cu gurile căscate și cu ochii uluiți, ca și cum ar fi căutat ceva și n-ar fi fost în stare să găsească : pe fața nici unuia din ei nu era nici măcar atîta înțelegere cît aceea de pe fața lui Fungo sau cea strigată în gura mare de Capoferro.

Și astfel, neamțul fu obligat să le spună despre rapoartele angrosiștilor și despre rapoartele celor de la Cinzano și despre milionul, sau mai mult, de sticle de vin și în timp ce le vorbea, ei se uitau unul la altul și gurile le rămăseseră căscate și spuneau cu voce joasă și mirată : „Nu, oh nu, nu se poate... e ceva care nu e drept... nu e drept... nu e drept..."

Cînd von Prum termină, careva din ei spuse că nici un popor din lume nu poate fi atît de bogat ; și toți aprobară din cap și tăcură.

Mulți oameni care își fac un obicei din a spune adevărul, se mîndresc că, posedînd această virtute, sînt calificați să știe cînd un alt om minte.

În cazul lui von Prum, exista credința că dacă te uiți bine la buzele celuilalt om cînd vorbește și dacă îi pecetluiești ochii cu ochii tăi, omul care minte trebuie să se încurce și să se bîlbîie și apoi să-și întoarcă fața, pentru că adevărul și dreptatea, cînd sînt puse în fața minciunii, trebuie să predomine pînă în cele din urmă. Ar fi trebuit să știe că o minciună bună e întotdeauna mai ușor de admis decît adevărul, pentru că o minciună a fost confecționată să arate ca adevărul, pe cînd adevărul e doar singur și stîngaci. Dacă te uiți la gura unui italian cînd spune adevărul el ar putea să se bîlbîie, dar niciodată n-o va face cînd va rosti o minciună bună. Chiar însuși Magistrul spusese : Nu declara niciodată adevărul cînd o minciună poate fi la fel de bună.

Și în felul ăsta l-au convins. El îi și credea, cînd Pietrosanto îi ceru iertare pentru cele spuse și pe urmă întrebă:

— Dar dacă am avea un milion de sticle — *dacă*, înțelegeți-mă bine, mama lui Dumnezeu, *dacă* — unde în numele Domnului le-am fi pus ? Cum poți ascunde un milion de sticle de vin ?

Căpitanul se duse în camera lui și imediat scrise următoarea scrisoare.

Spun doar atît fără teamă de a fi contrazis. Pentru motive pe care acuma nu le pot înțelege, sînt obligat să conchid că dumneavoastră ați fost fals informat și că orice cercetare a dumneavoastră nu poate decît să evidențieze lucrul acesta.

Pe următoarele îmi pun toată reputația profesională, reputația mea personală, numele meu și cel al familiei mele, care, după cum vă este cunoscut, e important.

Pe cuvîntul meu de onoare : Nu e nici un alt vin în orașul Santa Vittoria cu excepția celui pe care lumea de aici a fost autorizată să-l păstreze.

Scrisoarea fu trimisă la Montefalcone chiar în seara aceea și răspunsul veni în timpul nopții.

Dragă von Prum

După primirea scrisorii dumitale chiar eu sînt obligat să conchid că am fost greșit informat și că o cerce-

tare în continuare, executată de ofițerii noștri, nu poate decît să ajungă la aceeași concluzie.

Somn ușor cel puțin pentru noaptea asta.

Scheer.

Înainte de a se culca îi răspunse și lui Klaus, cît de bine putu. Nu era, îi scrise el, nimic alta de spus unui tînăr german gata să înnebunească, decît să n-o facă ; că nebunia era deseori o simplă formă de slăbiciune și că adevăratul caracter se va arăta mai tare decît mintea, dacă omul ar avea curajul să-l încerce.

După aceea citi sergentului Traub scrisoarea colonelului Scheer și atît de ridicolă i se păru sergentului, încît fu obligat să respire convulsiv și apoi să rîdă tare.

— Nu e nici un vin, spuse sergentul. N-au unde să-l ascundă și dacă l-ar fi ascuns n-ar putea păstra secretul. Ar trebui să-i cunoașteți, domnule. Îți spun tot ce există de spus și orice ar putea da naștere la bîrfe.

6

LAȚUL SE STRÎNGE

S-AR putea crede că problema vinului lipsă i-ar fi separat pe nemți de italieni și i-ar fi lăsat să se suspecteze unii pe alții, dar nu s-a întîmplat așa. Faptul că n-ar exista alt vin, devenise tot atît de important pentru nemți, cît era și pentru noi.

Am discutat-o unii cu alții ; zile întregi acesta fu singurul lucru de care vorbirăm și îl cusurăm și îl descusurăm mereu, așa cum procedează un om care se simte insultat într-un fel ridicol, încercînd să dăm un sens la ceva ce nu avea sens. Pentru un timp, discutarăm despre locul unde ar putea fi ascuns.

— Locul cel mai logic, spuse chiar Bombolini, ar fi vechea pivniță romană. E singurul loc suficient de mare. Dar vinul nu-i acolo.

După asta, discuțiile se porniră pe următorul fapt : de ce ar dori cineva să spună că am ascuns vinul ; și, în sfîrșit, apăru un răspuns. Se hotărî că unii dintre angrosiști și unii de la Cinzano și-au alterat cifrele în așa fel încît după război să poată introduce o pretenție fie la guvernul italian fie la cel german, pentru cantități de vin confiscate care, bineînțeles, nu existaseră niciodată. Părea atît de verosimil, că mulți oameni de aici o crezură. Și apoi încetarăm cu totul să vorbim de asta, pentru că exista o credință aici că dacă te ții de un subiect prea mult timp, poate fi nesănătos pentru creier și că, întocmai

ca un eleșteu cu apă, creierul trebuie reîmprospătat cu idei noi, căci altfel s-ar polua și s-ar strica.

Ceva se întîmpla cu războiul, dar pe noi nu ne preocupa. Electricitatea reveni în Santa Vittoria cîteva ore pe zi, probabil pentru că nemții din Montefalcone porniseră din nou uzina pentru nevoile lor proprii, și nu știau cum să ne izoleze, și radioul lui Vittorini începu să meargă din cînd în cînd. Dar Drumul Rîului era acuma plin de trafic, îndreptîndu-se spre sud toată noaptea, și noi puteam auzi camioanele din convoaie lovindu-se unele de altele în întuneric. Într-o după-amiază, înainte de asfințit, am văzut un regiment italian mărșăluind cu pași repezi de-a lungul șoselei spre sud.

— N-are să mai țină mult, spuse Babbaluche. Au intrat în joc și italienii.

Uneori, cînd vîntul sufla din direcția bună, auzeam de foarte departe sunetul grav și repetat al tunurilor grele. Pe oameni îi interesa, deoarece dacă veneau americanii sau englezii însemna că sîntem în siguranță. Totuși nu ne mai muncea o frică adevărată în legătură cu secretul, pentru că exista sentimentul puternic că fuseserăm încercați și găsiți nevinovați și dacă s-ar fi întîmplat vreo greșeală, aceasta ar fi avut loc cu mult timp înainte. Ne obișnuisem să trăim cu secretul nostru.

Într-o seară, lucrul de care îi era frică lui von Prum se întîmplă : oamenii veniseră de pe terase, ceea ce salvă pe mulți dintre ei, cînd cîteva avioane trecură peste oraș și lansară bombe. Cea mai mare parte nimeriră în jos, pe terase, și stricară niște vițe, deși nu prea multe, iar cîteva dintre ele nimeriră printre casele din Orașul Vechi. N-am știut niciodată cine ne-a bombardat, germanii sau englezii sau italienii sau americanii. Doi sau trei bătrîni au fost omorîți de bombe și șapte sau opt au fost grav răniți. Deoarece spitalul din Montefalcone fusese preluat de armata germană pentru propriii ei răniți care veneau din sud, nu era loc pentru oamenii noștri și Tufa preschimbă Palatul Poporului într-un spital de urgență și îl puse sub direcția Caterinei Malatesta. Nu era prea plăcut acolo. Ea lucra cu ajutorul lui Bombolini, care nu suporta să se uite la răniți, cu Roberto Abruzzi și Angela Bombolini. N-aveau medicamente care să-i ajute să le treacă

durerile și nici să oprească infecțiile și nu era o treabă satisfăcătoare.

— Va trebui să te duci la neamț și să-l faci să ne aducă ce ne trebuie din Montefalcone, îi spuse Caterina primarului.

— Nu cred că va voi să facă asta, spuse Bombolini.

— Spune-i că în calitate de comandant al orașului este răspunzător de sănătatea și bunăstarea oamenilor ce-l locuiesc, conform cu prevederile convenției de la Geneva.

— Eu n-am să pot să-i spun toate astea.

— Spune-i că dacă nu o va face, va putea fi considerat criminal de război cînd totul se va sfîrși, adăugă Malatesta.

— Ar trebui să i-o spui dumneata. Dumneata ești aceea pe care o s-o asculte, protestă Bombolini. N-ai văzut cum se uită la dumneata ?

—N-am să traversez niciodată piața ca să cer ceva de la un neamț, oricine ar fi el, spuse Caterina.

Căpitanul se duse chiar în ziua aceea la Montefalcone și se reîntoarse cu majoritatea celor de care era nevoie. După aceea, veni în fiecare zi să ajute la spital. Era capabil, și iute, și nu-i era frică de sînge, ca lui Roberto și Bombolini. Tufa nu mai revenise după prima zi, pentru că nu putea suporta spectacolul și vaietele de durere și strigătele oamenilor.

În timpul cît lucra la Palatul Poporului, căpitanul își făcea treaba și primea ordinele ; amîndoi, von Prum și Malatesta, aproape că nu schimbaseră o singură vorbă care să nu aibă legătură cu oamenii pe care îi tratau. Nu exista nici un semn exterior că von Prum luneca în dragoste. Dar începu să scrie despre ea în jurnalul lui și apoi în scrisorile sale către Christina Mollendorf, ceea ce e un semn sigur că un bărbat se îndrăgostește.

„Sînt la ea lucruri care merită să fie admirate, dar cu ce preț ! Este ceea ce s-ar putea numi o Femeie Nouă, femeia emancipată despre care vorbeam cu toții înainte de începerea războiului. Mulțumesc Domnului că timpurile acelea au trecut și au fost uitate. Dumnezeu să mă apere de femeile emancipate și Dumnezeu fie lăudat pentru cele ca tine. Acum poți începe să roșești."

Altădată scrise despre culoarea brună a Caterinei, culoarea adînc măslinie a pielii ei și despre părul ei întunecat, despre sprîncenele negre, sub care ochii erau atît de negri, încît se putea spune că nu au nici o culoare.

..Noi nu creștem astfel de oameni. E interesant și în același timp respingător. Se simte că negreala asta nu se oprește la suprafață ci continuă tot drumul pînă în spirit sau în suflet, sau cum vrei să-l numești.

Presupun totuși, că sînt fără speranță lovit de ideea că toate femeile adevărate sînt frumoase și blonde și moi și albe — cu un suflet sau spirit, sau cum vrei să-l numești, care să li se potrivească. Dacă crezi că asta e o bună descriere a ta, Christina, poți să începi să roșești din nou."

Scrisorile care îi reveniră începură să fie pline cu fotografii. În unele din ele, cam ultimele, Christina își desfăcuse părul care-i curgea pe umerii albi ca un cîmp de grîu copt curgînd pe coasta unui deal acoperit cu zăpadă.

A doua noapte după raidul aerian, pivnița romană fu transformată într-un adăpost antiaerian pentru orașul Santa Vittoria. Mai întîi ideea fusese că, în cazul unui raid, lumea va fi sculată din pat de sirena antiaeriană și fiecare își va lua cîte o plapumă și va porni pe munte în jos ; dar pentru două motive deveni evident că treaba nu va merge așa. Dacă raidul ar fi unul adevărat, oamenii ar fi morți înainte de a ajunge la adăpost ; și dacă n-ar fi fost, drumul pînă jos, lipsa de somn, drumul din nou în sus pe munte, cu strugurii care se îngrășau și aveau nevoie de mai multă muncă și cu recoltarea conturîndu-se în fața ochilor noștri, ar fi omorît oamenii exact ca un atac aerian real. Se hotărî atunci că oamenii vor lua cu ei efecte de dormit și cîteva lucruri în care să încălzească mîncarea și orașul Santa Vittoria se va muta noaptea în pivnița romană, doar la o distanță de un suflu de vinul lor.

În după-amiaza dinaintea primei deplasări, Bombolini coborî acolo cu sergentul Traub, caporalul Heinsick și căpitanul von Prum.

— E un loc remarcabil, spuse căpitanul. Ar putea primi lovituri directe de la orice avion din lume și totuși fiecare să fie absolut sigur. De ce e așa de mare ?

— Se spune că era punctul de colectare pentru tot vinul din toată regiunea, spuse Bombolini. Aparținea toată unui singur om. Cred că era Iulius Caesar. Da, ăsta era.

— Încăperea cea mare e asta, și apoi mai e și pivnița de vin din spatele ei, spuse căpitanul. E o formă foarte ciudată. Mă întreb la ce era bun tot zidul acela de acolo din fund ?

Bombolini mărturisi că nu știe.

Oamenii o porniră în jos în seara aceea, după ce lucraseră toată ziua. Cărau saltele și rogojini și pături și orice pe care cineva putea să se culce. Era o migrație masivă de păduchi și de ploșnițe, probabil încă neegalată mai înainte în această parte a lumii. Luară cu ei vase cu apă și pîine și sticle cu vin și oale cu fasole gătită, rece, și coșuri de ceapă și oale cu untdelemn ca să toarne peste fasole și pîine. Longo porni iar luminile și ăsta fu un lucru bun. La lumina aceea palidă și slabă, zidul fals părea mai natural ca oricînd înainte.

La început, oamenilor instalați pe lîngă zidul fals le era frică să vorbească tare, ca și cum vibrațiile vocilor lor ar fi putut cauza căderea cărămizilor. Le era chiar frică să se uite spre zid. Dar asta trecu. În timp ce încăperea se îngrămădi cu oale și tigăi și ibrice și oale de noapte și rufărie de pat și oameni, bătrîna pivniță romană încetă de a mai fi o pivniță de vinuri și deveni numai un adăpost antiaerian, condusă ca o imensă cîrciumă subterană din Veacurile Negre.

Și alte lucruri mai ajutară. Căpitanul von Prum nu coborî în pivniță, ci rămase în camera lui unde lucra la „Victoria fără Vărsare de Sînge." Von Prum era mînat spre întrebări și curiozitate. Soldații lui erau mînați spre băutură. Îi aranjarăm într-un joc de cărți permanent, departe de zid, și în felul acesta erau aproape mereu cu spatele spre el. Băieții Veseli coborau cu vermut și cu *grappa* și jocul începea, *tre setti* [1] de la apusul soarelui pînă tîrziu în noapte. Asemenea precauțiuni nu erau o pierdere de timp. Era exact ceea ce ne-a salvat de la ruină de prima dată.

[1] Trei partide.

Trebuie să fi început devreme pe seară, deoarece luminile erau încă aprinse. Printr-o înţelegere, luminile rămîneau aprinse pînă la ora nouă şi jucătorii de cărţi admiseseră să joace mai departe la lumina lanternelor aşa încît cei ce lucrau să poată dormi. Chiar şi dinăuntrul tunelului am putut auzi avioanele în noaptea aceea. Erau mai multe ca de obicei şi bombardau undeva în aria noastră. E părerea tuturor că nu aveau nici un interes în Santa Vittoria dar că ţinteau spre Drumul Rîului şi spre pădurile de pe Rîul Nebun. Era lună şi podurile se vedeau probabil pe luciul alb al apei.

Auzirăm bombele începînd să cadă la rîu şi apoi le auzirăm apropiindu-se peste vale, paşi gigantici de bombe, venind în direcţia noastră. Nu ne era frică pentru noi, deşi ne temeam pentru cei din Palatul Poporului şi pentru strugurii de pe terase.

Cîţiva din soldaţii nemţi se opriră din joc şi ieşiră afară, intrînd apoi din nou cînd bombele se apropiară.

— Astea-s din cele mari, ne strigă unul din nemţi. Afurisitele alea mari. Americane !

— Da, e drept, spusese Roberto. „B—24".

A fost singura greşeală care i-a scăpat în tot timpul petrecut în Santa Vittoria. Dar nu l-au auzit.

După asta avioanele se apropiară din ce în ce mai zgomotoase şi cu putere mai mare. Puteam simţi exploziile prin picioarele noastre, şi începu să cadă praf din arcurile de deasupra. Pivniţa uruia de presiunea bombelor şi lucrurile se mişcau de parcă se clătina şi muntele.

Şi atunci toţi deodată părură să-l vadă, toţi se uitau la el, toţi în afară de jucătorii de cărţi ; şi cu toţii erau incapabili de vreo mişcare, aşa cum se presupune că rămînem în faţa unui şarpe veninos — îngheţaţi, speriaţi, incapabili să ne luăm ochii de la el. Bombele cădeau pe panta muntelui şi pe măsură ce explodau, ca şi cum şocul se transmitea prin vinele muntelui, zidul cel fals începu să se umfle şi să iasă în afară şi cărămizile se dilatară în realitate şi apoi dintr-o dată reveniră la locul lor pînă cînd viitoarea bombă lovi muntele.

Zidul cel fals se bomba în afară şi iar revenea la loc — de fiecare dată cărămizile abia menţinîndu-se, — la fel de lin şi de regulat ca valurile mării.

Apoi avu loc o explozie mai puternică, cea mai mare din toate și de data asta cărămizile fură împinse atît de departe din restul zidului încît ni se păru imposibil să nu auzim zgomotul de care ne era mai frică decît de orice în lume, troscul, primul sunet uscat al primei cărămizi sărind din legăturile ei din zid.

Explozia următoare fu ceva mai slabă și cea de după ea mult mai slabă, iar noi așteptam și așteptam, pînă cînd în sfîrșit nu se mai auziră bufnituri și avioanele plecară și totul se isprăvi.

— S-a terminat, ne strigă unul dintre nemți. În noaptea asta nu vor mai veni.

Suspinul oamenilor fu ca vîntul care se stîrnește noaptea exact înainte de a începe să plouă. A doua zi de dimineață, toți oamenii din Santa Vittoria se duseră la biserică.

— Ce sărbătoare e azi ? întrebă von Prum.

— Ziua Eliberării, răspunse Bombolini. Fiecare om din Santa Vittoria mulțumește lui Dumnezeu pentru protecția acordată fructelor și recoltei.

— Am crezut că nu ești religios, spuse neamțul.

— Am devenit azi, răspunse Bombolini.

Descoperiră în dimineața aceea că mortarul care reținea cărămizile se crăpase. Dacă un om, un neamț care nu știa nimic, s-ar fi rezemat de zid, întreaga lucrare s-ar fi prăbușit peste el și tezaurul ar fi fost expus vederii. Mai tîrziu, în cursul dimineții, cîțiva oameni luară un car plin cu cărămizi, îl trecură prin Poarta Grasă într-un cîmp unde răspundea unul din puțurile de aerisire și aruncară cărămizile în jos pe puț, înăuntrul zidului fals. După aceea scoaseră din zid un număr suficient de cărămizi ca să permită la trei, patru oameni să intre în pivniță și aceștia reașezară, din partea dinăuntru a zidului, cărămizile, de două ori mai gros ca înainte, cu excepția unei foarte mici deschideri prin care se tîrîră în afară.

Am aflat altceva în ziua aceea. Zidarii se înapoiaseră din cîmp cu carul gol. Cărămizile dispăruseră.

— Ce-ați făcut cu cărămizile ? întrebă soldatul Zopf.

— Am reparat ceva, spuse unul din oameni.

— Asta-i bine, răspunse sentinela. E totdeauna bine să repari ceva.

De fapt nu erau interesați în ceea ce făceam noi. Nu erau interesați decît numai de ei. După cum spunea Babbaluche, cînd italianul se uită în oglindă își vede negul de pe nas, dar cînd neamțul se uită în oglindă, el își vede ochii aceia albaștri și încearcă să se uite prin ei pînă în fundul sufletului.

Același Zopf, într-o zi, cînd vinul începu să se facă, fu cît p-aci să descopere zidul. Băuse într-un colț al pivniței și își fuma luleaua. La înapoierea de-a lungul pivniței spre jocul de cărți, se opri și lovi pipa de zid. Cînd loviturile nu făcură să cadă toată cenușa, mai făcu cîțiva pași și lovi iar în zid. Lovi o dată, se înapoie și mai lovi.

O lovitură plină *tap-tap*. O lovitură goală tap-bang. Tap-bang, tap-bang.

— Știți una ? spuse el. Poți să cînți o melodie pe zidul ăsta.

Îl îmbătară rău în noaptea aceea. Jucară un joc în care învingătorul era tratat cu vin și se asigurară să piardă cu toții. Cînd Zopf se deșteptă a doua zi, nu-și mai aduse aminte de loc de zid și de lulea, ci numai de un legămînt să nu mai amestece niciodată *grappa* cu vin. Totuși, din afacerea Zopf rezultă un fapt pozitiv. Se hotărî în dimineața aceea că dacă vreun soldat, sau cu toții, vor descoperi zidul fals, acela sau aceia vor trebui să moară, chiar dacă ar fi însemnat moartea a cincizeci sau o sută dintre noi, pentru că fără vin și așa eram ca și morți.

În ziua de cinci octombrie vinul începu să sară. Nu tot o dată — o sticlă acum, mai multe peste cîteva minute, poate o pauză lungă și apoi o succesiune de explozii. Am avut norocul că începuse devreme după-amiază. Sunetul exploziilor se ridica în sus prin puțurile de aerisire și trecea peste terase și pe străzile din Santa Vittoria, ca și cum cineva ar fi aruncat mici grenade de mînă sau bombițe goale, de sticlă, undeva în vale.

Ceva nu mergea cum trebuie cu vremea. Aici, în octombrie e foarte mare secetă, cald ziua și răcoros noaptea, dar în dimineața aceea vîntul începu să bată din sud-vest,

fierbinte și aburind și umed și se așeză pe ulițele orașului și cuprinse piața ca și cum un șal umed și fierbinte ar fi fost aruncat peste Santa Vittoria. Oamenii erau curbați de zăpușeală și catîrii arătau ca și cum ar fi fost săpuniți. Pînă după-amiază, căldura umedă o luase în jos prin puțurile de aerisire și se întinsese și peste vale ; și cînd deveni suficient de fierbinte, primele sticle, din motive pe care nu le știm, începură să explodeze. Noi aveam impresia că era rezultatul unui fel de dezechilibru în procesul de fermentare, cauzat de straturile de aer răcoros și cele de aer fierbinte și umed.

După ce explodară primele sticle, l-au coborît pe Rana, broasca noastră, pe o funie în jos, prin unul din puțurile de aerisire și el ne spuse că sticlele aveau pe ele broboane de umezeală și că unele din ele, în special sticlele de *spumanti*[1], un fel de vin care face bășici și pe care unii din viticultori îl experimentează aici, fierbeau. Bărbi de mucegai alb atîrnau de dopuri, ca părul pe bărbia unui țap. Cîteodată nu sărea decît dopul și atunci se producea un „pleosc !“ gol care se putea auzi prin zid. Cînd, totuși, dopul rezista și împingerea vinului era puternică, atunci se spărgea sticla și sunetul exploziei era o boală și o teroare în inimile noastre.

Cînd exploziile se auziră prima oară în Piața Poporului, Bombolini simți că știa ce este. Probabil că Fabio și Brigada Petrarca, cei patru sau cinci tineri băieți care formau Flamurile Roșii, hotărîseră să înceapă lupta.

Sergentul Traub veni către el prin piață.

— Ce dracu e asta ? întrebă el.

— De la cariera de piatră, îl asigură Pietrosanto. Cineva se joacă pocnind detunători. Vreun copil își pierde vremea pe acolo !

Răspunsul îl satisfăcu pe sergent.

— A fost un răspuns foarte bun, spuse Babbaluche. N-am știut că poți gîndi atît de repede.

Un compliment de la cîrpaci era un lucru foarte rar.

— Dar ce ? Nu-i asta ? întrebă Pietrosanto.

[1] Vin spumos (it.).

O dată cu apusul soarelui și răcoarea serii, exploziile încetară și ne simţirăm mai în siguranţă, cel puţin pînă a doua zi. Dar cînd oamenii veniră de la terase să se așeze pentru noapte, căldura corpurilor lor fu suficientă ca să ridice din nou temperatura și să facă primele sticle să explodeze.

Şi încă o dată, cel puţin pentru majoritatea oamenilor de aici, singura explicaţie a ceea ce se întîmplă mai departe a fost că a intervenit un miracol. În noaptea aceea, ca și cum acolo i-ar fi așezat Dumnezeu, întinși de-a lungul pardoselei pivniţei de vin, chiar în dreptul zidului fals, erau familiile Constanziei Muricatti și a lui Alfredo del Purgatorio, care se pregăteau de nuntă. Familiile, folosind cearceafuri și pături și învelitorile de in ale carelor de struguri, ridicaseră două corturi ciudate cu aspect oriental. În unul din ele femeile lucrau cu toatele și coseau rochia de mireasă și propriile lor rochii. În celălalt, bărbaţii cîntau și beau și dansau. Oamenii erau foarte veseli și foarte zgomotoși pentru că toţi erau fericiţi de nunta asta. Familia Muricatti fusese de mult convinsă că nimeni nu se va căsători cu fiica lor Constanzia și se recunoscuse de mult de către cei din familia del Purgatorio că ar fi o minune dacă Alfredo, care era foarte scund și foarte timid, va cere unei femei să-i împartă patul.

Cînd sticlele explodară în spatele zidului fals, cîţiva dintre soldaţii nemţi se întoarseră de la jocul lor de cărţi și priviră îndărătul lor.

— Ce se întîmplă acolo în fund ? întrebă caporalul Heinsick.

Unul din Băieţii Veseli îi făcu cu ochiul.

— Au început celebrarea, spuse el. Fac să sară dopurile. O să avem ceva de furcă aici, în noaptea asta.

Au trimis vin soldaţilor și, puţin mai tîrziu, cînd începu dansul și muzica, am știut că sîntem asiguraţi. La început au avut o mandolină și un acordeon, și astea erau bune ca să acopere sunetele. Dar Bombolini ordonă tuturor muzicanţilor din oraș să cînte. Sunau tamburine și un bătrîn cu fluierele lui, bătăile de tobă ale lui Capoferro și, în cele din urmă, cîntatul din gură și dansatul și bătaia

din palme. Dacă puneai urechea la zid poate c-ai fi auzit o sticlă făcînd explozie din cînd în cînd, dar numai așa se putea auzi.

La ora nouă, în noaptea aceea, dănțuitorii, care lucraseră toată ziua în vii, obosiră și vinul avu și el efect asupra muzicanților, care doreau să se oprească.

— Cîntați, ordonă Bombolini. Dansați, le strigă el bărbaților și femeilor. Cîntați, ne spuse nouă, și băteți din palme în timpul ăsta.

— Nu mai putem, se plînse Tommaso del Purgatorio. Ne-am tocit picioarele.

— Ba o să continuați pentru că trebuie să continuați, le spuse primarul. Întregul oraș depinde acuma numai de voi.

La unsprezece, cînd ar fi trebuit să fie adormiți de ore întregi, dansul continua. Acum mergea în schimburi, rînduri de dansatori proaspeți la fiecare cincisprezece minute sau așa ceva, și cînd cei de la mandoline se opreau, băteau tamburinele puțin mai tare și se bătea cu linguri grele de lemn în toba de piele de capră a lui Capoferro. La miezul nopții, pe cînd se plimba în Piața Poporului, căpitanul von Prum auzi zgomotul și veselia și coborî pe munte în jos să vadă ce se întîmplă. Nimeni nu știe cîtă vreme ne-a privit din intrarea în Sala cea Mare.

— Nu prea par să fie cine știe ce veseli, spuse căpitanul.

— Acum sînt obosiți, dar or să capete un suflu nou, o să vedeți, îi spuse Bombolini. Pietrosanto și cîțiva din ceilalți se duseră în spatele unuia din corturi și dădură noi ordine.

— Trîntiți-vă un zîmbet pe fețe, li se spuse oamenilor. Puneți-vă arcuri noi la picioare. Începeți să fiți veseli și nu care cumva să îndrăzniți să uitați, îi amenință Pietrosanto.

— Acum, vedeți, spuse Bombolini, acum își revin: Pot s-o ducă toată noaptea așa.

Și o duseră.

Dansul, îi explică a doua zi Bombolini lui von Prum, era o tradiție în Santa Vittoria. Poate să meargă zile întregi

spuse el, noaptea și ziua, pînă cînd mireasa și mirele nu mai puteau și erau mult prea obosiți ca să se simtă stingheriți unul față de altul. Cînd se ajungea la momentul acela, erau așezați amîndoi în pat, unde deseori dormeau o zi întreagă sau două, dar cînd, în cele din urmă se deșteptau, nu mai erau doi străini.

— Poate că nu e frumos, spuse Bombolini, dar are mare efect.

— Și ce se întîmplă cu munca voastră ? Nu puteți și dansa ziua și noaptea și lucra în același timp ?

— Ce importanță are munca atunci cînd ajutăm să se creeze o căsătorie frumoasă ? exclamă Bombolini.

— Mentalitate italiană, comentă von Prum. Săriți din realism în romantism, într-o singură frază.

— Oh, dar e un lucru realist, se apără Bombolini. Ne menținem populația. Creștem viitorii crescători de struguri.

Și neamțul fu obligat să admită că, în spatele acestui fapt, era o puternică înțelepciune țărănească.

Și acum începură unele din zilele și nopțile cele mai grele care s-au desfășurat vreodată în Santa Vittoria. Cît timp orașul fierbea în valul de căldură, petrecerea trebuia continuată, tot timpul, dansînd la opt dimineața, cîntînd și dansînd în căldura zilei, oamenii venind încinși din terase ca să-și ia locul la tobe sau la cîntat, vinul curgînd în valuri pînă ce oamenilor li se făcea silă de vin, și gîtlejurile deveneau înăsprite de cîntat și fețele înțepenite în zîmbete.

— Încă o noapte de veselie și am să înnebunesc, spuse Angela Bombolini.

Pulpele și picioarele ei urlau de durere din cauza dansului continuu, și la fel se întîmpla cu toți ceilalți.

La a patra zi a celebrării căsătoriei, pentru că erau obligați s-o facă, oamenii începură să riște cu sticlele. Stăteau lîngă instrumente și nu mișcau de frică să nu ridice temperatura și, cînd o sticlă exploda, dar numai atunci, se sculau toți în picioare și loveau tamburinele și începeau să cînte și să strige într-un fel obosit și îndurerat și să-și miște picioarele prin nisip.

— Veselia s-a terminat, rîsul s-a răcit, remarcă von Prum.

— Ajungem acum la momentul suprem, spuse Bombolini. Momentul patului. Începem cu cîntecele de leagăn, cu cîntecele sirenelor, o să vedeți. În curînd vor dormi.

Dar asta nu se întîmplă timp de încă două zile. Cel cu mandolina își pusese mănuși și lovea coardele cu încheieturile degetelor. Cîțiva membri ai familiei del Purgatorio se și luaseră la bătaie cu Muricatti. Sunetul tamburinelor deveni mai supărător decît spargerea sticlelor de după perete. Dacă s-ar fi pus la vot atunci, e foarte posibil ca poporul să fi predat vinul, orice, numai să se oprească această petrecere de nuntă.

Într-o noapte, am crezut că auzim venind bombardierele și furăm bucuroși căci zgomotul motoarelor și urletul exploziilor vor îneca pocnetul sticlelor. Apoi am simțit primul vînt intrînd în Sala cea Mare și după aceea auzirăm ploaia și tunetele și văzurăm lumina trăsnetelor. Și apoi se stîrni un vînt puternic și răcoros, însoțit de o ploaie tare și rece.

Sticlele nu se opriră imediat. Dacă se poate spune, în următoarele ore a fost mai rău decît înainte și ne-a fost teamă că tot efortul fusese în zadar, că n-a rămas sticlă pe care s-o putem salva ; dar mai știam că dispăruse căldura, că toamna era din nou cu noi și că dimineața petrecerea se va termina. Așa că am dansat cu un fel de ultimă energie sălbatică, țîșnită din străfundul disperării, bătînd tamburinele pînă s-au spart și sunînd coardele mandolinelor pînă s-au rupt și bătînd toba lui Capoferro pînă ce pielea de capră plesni.

De dimineață, am celebrat căsătoria Constanziei Muricatti cu Alfredo del Purgatorio. Tremuram de frig în Piața Poporului, mulțumiți de pielea de gîscă, cu spatele întors către vîntul care bătea peste Santa Vittoria — orașul spălat, curățat și lucind după ploaia rece și tare — și a fost cea mai populară nuntă care s-a sărbătorit vreodată în orașul nostru.

Tinerii își cîștigaseră dreptul la fericire și era o căsnicie pe care noi n-am fi lăsat-o să dea greș. Pentru că aceasta era într-adevăr o căsătorie făcută în ceruri și poruncită de însuși Dumnezeu.

— Sînt foarte drăguţi, spuse von Prum, şi foarte obosiţi.

— Foarte obosiţi.

— Acum nu aveţi muzică ? O săptămînă de muzică şi exact cînd se însoară, muzica se isprăveşte. E exact opus ca la noi.

— Acum e timpul de dormit, de dormit, de dormit. Nu mai e nevoie de muzică. Petrecerea s-a sfîrşit, vedeţi.

ORAŞUL mai dormea cînd sosiră germanii, două maşini cu cîte patru germani şi patru italieni în fiecare maşina. Maşinile nu fură în stare să urce pînă sus şi le parcară la Locul de Odihnă, iar oamenii făcură restul drumului pe jos. Nemţii mergeau înainte şi italienii se tîrau după ei. Nemţii erau ofiţeri şi arătau ca şi cum ar fi mîncat multă carne, italienii erau civili, îmbrăcaţi în haine strîmte şi subţiri, de culoare închisă, pătate de vin şi de *pasta* şi arătau de parcă trăiau din verdeaţa cîmpului şi din pietricele. Se trimisese vorbă în sus pe Corso Cavour căpitanului von Prum şi, pînă să ajungă ei la Poarta Grasă, căpitanul se şi îmbrăcase şi coborîse strada în pantă ca să-i primească. Colonelul Scheer nu-i răspunse la salut.

— Ei afirmă că vinul se găseşte aici, spuse colonelul. Arătă spre italieni.

— Cu tot respectul, domnule, pot să spună ce vor, dar sînt obligat să-mi menţin afirmaţia, răspunse căpitanul von Prum.

— I-a costat o grămadă de dinţi ca să recunoască acest lucru şi să-l menţină, urmă colonelul Scheer, îndreptîndu-se spre unul din italieni şi obligîndu-l să deschidă gura. Gingiile îi erau rupte şi nu mai avea dinţi. L-am luat pe fiecare, unul cîte unul, şi şi-au menţinut spusele. Sînt înclinat să cred un asemenea om.

Căpitanul nu mai avea nimic de spus.

— Așa că am decis că e mai bine să vin eu însumi ca să constat. Colonelul Scheer se întoarse către cel mai tînăr italian, care părea mai inteligent :

— Arată căpitanului hîrtiile, documentele, spuse el.

La început, tînărul fu timid cu căpitanul von Prum, dar pe măsură ce hîrtiile începură să spună povestea vinului, găsi curaj în ele și deveni excitat de ceea ce relevau hîrtiile. Erau recipise de la pivnițele angrosiștilor de vinuri pe ani în urmă, însemnînd cantitățile de vin primite și înmagazinate și transportate. Erau recipise de la magazine, consemnînd livrarea de vinuri în nordul Italiei, erau foi de încărcare și ordine de transport și erau registre ale celor de la Cinzano arătînd cîte sticle fuseseră primite în fiecare an, cîte înmagazinate și cîte expediate și unde și cîte vîndute. În fiecare caz, spuneau același lucru. În unii ani cantitatea de vin descreștea la 800.000 de sticle, dar în anii buni se ridica la un milion de sticle și chiar mai mult. Din cauza războiului, deoarece livrările nu se făcuseră în sezonul trecut, se putea asuma, afirma italianul, că o cantitate considerabilă, peste un milion de sticle, poate 1.500.000 sticle se puteau găsi în Santa Vittoria. Von Prum studie hîrtiile pe cît de atent posibil, pentru a descoperi vreo greșeală în ele, sau cel puțin o explicație și, în cele din urmă, se întoarse către colonelul Scheer.

— Nu poate fi decît o singură explicație, spuse el. Hîrtiile sînt o fraudă.

Italianul care acuma devenise arogant, răspunse pentru colonel.

— Ca hîrtiile acestea să fie o fraudă ar trebui să fie amestecați în escrocherie sute de oameni. Ar trebui să fie amestecați oameni de la firmele de angrosiști, din magazine, de la calea ferată, de la societatea Cinzano...

Îl opriră pe italian la acest punct. Era evident că ar fi continuat multă vreme. Era foarte convingător.

— Acum vor să vadă vinul pe care îl mai aveți, spuse Scheer, și o luară pe Corso și pe ulițe ca să ajungă la Pivnița Cooperativei Vinicole. Lui Bombolini i se atrăsese atenția și, cînd o luară pe uliță, von Prum îl văzu că dădea să vină cu ei, pentru cazul că ar fi întrebări la care să se

răspundă. În întunecimea pivniței, nimeni nu putu să vadă dintr-o dată vinul, dar cînd putură vedea sticlele, italienii începură să-și zîmbească unul altuia. Bombolini încercă să le prindă privirea și să le facă semn cu capul. Ca italieni, poate că ar fi sezisat importanța momentului și s-ar fi ridicat împotriva germanilor, dar el știa că nu există nici o speranță. Nenorociții ăștia de mici funcționari erau ceea ce se numea „fasciști pentru familie", oameni care resimțeau pentru slujbele lor o iubire nu mai mare decît teama de foame.

— E ceea ce mă gîndeam, spuse unul din ei.

Bombolini simți atunci nevoia să iasă din pivniță și s-o ia la fugă, dar rămase unde era.

— Există două feluri în care se așază vinul, începu altul. Ei, bine, vă vom arăta.

Își cunoșteau vinul și știau cum să-l manipuleze și începură să așeze vinul în rînduri strînse și, cînd terminară cîteva rînduri, era tot atît de evident ca și cum cineva ar fi făcut o pictură din treaba asta, o pictură a ceea ce era înainte și după, și anume reieșea că pivnița fusese clădită ca să cuprindă de zece ori pe atîtea sticle cît conținea acum.

— E nevoie să continui, domnule ? întrebă unul din italieni.

— Nu, nu mai e nevoie să continuați, răspunse colonelul Scheer și se întoarse către von Prum. Chestiunea rămîne deci, căpitane, ce s-a întîmplat cu restul vinului ? Unde e ? Ce-au făcut cu el ? Cum te-au păcălit ?

Se întoarse către ofițerii cei tineri care erau cu el.

— Găsiți-mi un italian, spuse el. Din oraș.

— E unul chiar aici, răspunse un locotenent.

— Primarul, adăugă von Prum.

— Cine poate fi mai potrivit decît primarul ? exclamă colonelul. Vino încoace !

Lui Bombolini îi era frică dar încercă să n-o arate. Spre surprinderea lui, însă, constată că nu-i era frică pentru el însuși sau pentru ce i s-ar putea întîmpla lui, ci era numai înfricoșat de faptul că ar putea recunoaște ceva împotriva voinței sale.

— Noi nu sîntem un popor crud, îi spuse colonelul.

Bombolini încerca să asculte cuvintele dar, deoarece știa că nu va răspunde la întrebări, i se păru greu să asculte. Era mult mai interesat să se prepare pentru ceea ce se va întîmpla.

— Așa încît dacă vei fi cinstit și generos cu noi, vei găsi că și noi vom fi cinstiți și generoși cu dumneata. Haide, atunci. Unde e vinul ?

Bombolini întinse ambele brațe, cu palmele în sus. Ochii îi erau tot atît de larg deschiși ca și gura.

— Ăsta e vinul nostru.

Scheer ridică pumnul negru și vîrtos și îl lovi pe primar peste gură.

— Unde e vinul ?

Cînd Bombolini întinse din nou brațele, colonelul îl lovi din nou peste față, tot atît de tare ca prima oară, rupîndu-i nasul și spărgîndu-i un dinte, și trîntindu-l pe pardoseala pivniței de vin. Prima lovitură îi pricinuise o umflătură de mărimea unui ou de porumbel exact sub ochi, și colonelul o atinse cu vîrful cizmei plină de nisip.

— Acuma, dacă vrei să-ți pierzi vederea protejînd ceva ce va fi găsit în primele ceasuri care vor urma, îți voi face această plăcere cu cizma mea, spuse colonelul. Se întoarse către von Prum. Nu întoarce capul ! E oare un spectacol prea crud pentru cineva cu un sînge atît de nobil ca al dumitale ?

— Nu-i vorba de asta, răspunse căpitanul. Înseamnă falimentul a tot ceea ce am vrut să fac aici. Noi doream să conducem fără violență.

— Ei bine, conducerea dumitale a fost rahat, spuse colonelul Scheer. Ce spui de metoda asta ? Crezi că nu are efect ? Se lovi cu pumnul strîns în palma celeilalte mîini. Are să te mire ce rezultate dă.

— Nu e felul în care voiam s-o fac eu.

Afirmația asta îl supără pe Scheer.

— Poți să crezi că ești altfel, dar ești unul din ai noștri, spuse colonelul. Ești un german. Să nu uiți niciodată cîți pumni au fost folosiți, pe cîte fețe de oameni, de către cei cărora nu le-a fost frică să-i întrebuințeze, ca să facă oameni ca dumneata. Cei care pot folosi pumnul au dreptul să-l folosească, au datoria să folosească

pumnul, dacă pumnul poate fi de folos Patriei. Cine te crezi că ești ?

Supărarea și asprimea și furia colonelului erau foarte grele de suportat pentru căpitan. În cele din urmă, își plecă ochii în jos și se uită la pardoseală fără să vadă măcar că acolo era trîntit corpul primarului.

— Ridică-l, și lovește-l, comandă colonelul Scheer. Cîțiva soldați îl ridicară pe Bombolini în picioare.

— Nu-i vorba de a lovi, colonele. Eu pot lovi.

Îi miră pe toți cînd își trase mîna înapoi și îl lovi cu pumnul pe Bombolini drept în față. Îl lovi peste umflătură care se sparse la atingere ca un strugure între degete și sîngele năvăli.

— Ai fost botezat, spuse Scheer. Acum ești de-ai noștri.

Se arătă mai binevoitor față de căpitan.

— Vă cred, spuse căpitanul von Prum. Vinul e aici. Sînt umilit. Nu vă cer decît un lucru.

— Vrei să-l lovești din nou, bine și tare ? Vrei să-i scoți un ochi ?

— Da, spuse von Prum.

— Atunci cere-mi.

— Vreau să-mi dați prilejul să-mi restabilesc onoarea în felul meu, spuse căpitanul. Vreau să găsesc vinul și să vi-l aduc chiar eu.

— Și dacă nu reușești ?

— Am să-l găsesc.

— Îți acord cinci zile.

Bucuria lui von Prum depășea orice limită.

— Veți căpăta vinul, spuse el, și dacă nu, îmi voi da demisia din corpul de ofițeri.

Scheer rîse de el :

— Asta e generos din partea dumitale, spuse colonelul. Dacă nu-l găsești, te vei găsi în curînd pe frontul de răsărit — iartă-mi felul meu țărănesc de a mă purta, von Knoblesdorf. Ce fel de război crezi dumneata că ducem noi aici ?

După asta ieșiră și, după cum scrise von Prum în jurnalul lui în seara aceea, fu surprins să vadă că era încă soare și mai era zi.

— Deci cinci zile, repetă colonelul Scheer. Dacă vrei să știi, sînt un om foarte generos.

— Acum că știu că vinul e aici, nici nu se pune problema să nu fie găsit, dar vă sînt recunoscător, domnule colonel Scheer.

Colonelul puse o mînă pe umărul căpitanului.

— Și dacă în cea de a patra noapte, dumneata tot n-ai găsit vinul, cînd va sosi timpul să smulgi unghiile, să le smulgi și cînd va veni timpul să zdrobești testiculele, să o faci și dacă va trebui să ucizi, să ucizi.

Von Prum nu răspunse nimic. Dădea impresia că crede în toate astea, dar în sinea lui le disprețuia, nu pentru că nu putea să le facă, dar pentru că nu va fi nevoie.

— Ai s-o faci, urmă colonelul Scheer, pentru că ești unul dintre ai noștri și ăsta e felul în care se fac lucrurile. Ai să te miri singur, von Prum.

După ce plecară, căpitanul von Prum se înapoie la pivnița de vin. Cîteva femei spălau rănile primarului.

— Am fost obligat să fac asta, mă înțelegi ? spuse căpitanul. Mi se cerea, un fel de formalitate.

Fața lui Bombolini era întoarsă spre zid și nu se uita la căpitan. Suferea tare și totuși era mulțumit de el însuși. Descoperise că nu-i era frică de pedeapsă și că nu va mărturisi nimic în ciuda suferințelor.

— A fost nedemn de dumneata, spuse Bombolini.

— O chestie formală, răspunse căpitanul.

Primarul se întoarse spre căpitan. Fața îi era tare bușită și, după cum scrise von Prum mai tîrziu, aproape dezgustătoare de privit.

— După toate cele ce mi-ai spus, replică Bombolini.

— Eu cred încă în ele, susținu căpitanul. Acum vinul va fi găsit. Încerc să nu te oblig cu forța să-mi răspunzi. Te întreb ca un om rezonabil, ca să scăpăm amîndoi de efort și durere. Acum că au plecat, unde e vinul ?

Bombolini îi surîse, deși era dureros să surîdă și aerul care îi atinse dintele rupt îl făcu să suspine adînc și tare.

— Nu e nici un vin.

Spre surprinderea lui, neamțul observă că mîna i se strîngea și i se deschidea și că voia să-l lovească pe Italo Bombolini drept în ochi.

AVEA încredere și încrederea lui se transmitea și oamenilor săi. Acum că nu mai încăpea nici o îndoială că vinul se găsea în Santa Vittoria, nu avea nici cea mai mică îndoială că-l va găsi.

— E o chestiune de rațiune, de logică și de știință, le spuse căpitanul von Prum. Nu vreau nici forță nici violență.

Chestiunea violenței devenise foarte importantă pentru el din cauza „Victoriei fără Vărsare de Sînge“, la care se gîndise să renunțe abia cu o zi mai înainte și din cauza încrederii pe care o pusese în ea și — ceea ce nu era dispus să ia în considerație pe atunci — din cauza Caterinei Malatesta și a respectului și iubirii pe care le dorea de la ea.

Voia să găsească vinul într-un mod ușor și manierat, voia să-l găsească cu inteligență, să atingă locul exact, aproape cu tristețe, și să spună : „Vinul e aici. Îmi pare foarte rău, a fost un efort mare dar insuficient. Îmi pare într-adevăr foarte rău.“

Pentru că era sigur că va găsi vinul, avea destul timp de partea lui și, în loc de a începe imediat să caute, într-un fel fără rost, se așezară să facă o hartă detailată a Santei Vittoria, care e și acum cea mai bună care s-a făcut vreodată pentru orașul nostru ; împărțiră orașul în secțiuni și cvartaluri și situații geografice logice, care îi va

duce la ascunzătoarea a unui milion de sticle de vin. Nu erau decît cinci sau șase locuri din astea.

„E doar o simplă chestiune de anticipație logică, urmată de o eliminare logică și care, în cele din urmă, nu ne va lăsa altă posibilitate decît să găsim locul unde vinul *trebuie* să fie și, unde *va fi*" scrise von Prum în jurnalul său și apoi, găsind-o bună, citi oamenilor săi însemnarea.

— Oh, o să-l găsim noi, fiți fără grijă, îl liniști caporalul Heinsick. Dacă *ei* l-au ascuns, atunci *noi* o să-l găsim.

Aceasta era logica adevărată, că dacă italienii au fost destul de deștepți să ascundă vinul, atunci fără doar și poate nemții vor trebui să fie destul de deștepți să-l găsească.

Prima „anticipare logică" era pivnița romană de vin, ca locul cel mai evident și convenabil în care să se așeze vinul, și fu prima eliminată. Sergentul Traub le spuse celorlalți soldați. „Chiar și acești țigani sînt prea deștepți ca să așeze vinul acolo jos. Și o porniră pe a doua anticipație, care era Zidul Gras din jurul orașului. Era o posibilitate care trebuia controlată, și anume că zidul, sau o parte a lui, fusese găurit și întrebuințat ca un masiv depozit de vin. Dimineața începură să meargă de-a lungul zidului, aproape cărămidă cu cărămidă, lovind peretele cu cuțitele lor de tranșee și cu baionetele, ascultînd dacă se va auzi sunetul gol care le va spune că partea externă a zidului era falsă și că vinul era ascuns acolo. Pe la jumătatea dimineții nu ajunseseră încă la jumătatea drumului în jurul orașului. Ar fi foarte greu de explicat cine nu se găsea acolo în ziua aceea, și cît de ironice li se păreau oamenilor din oraș toate loviturile astea pe cărămizi.

Cînd Heinsick sugeră metode de grăbire a procesului, acestea fură respinse de căpitanul von Prum.

— Conștiinciozitatea e piatra de temelie a metodei noastre aici, caporale, spuse căpitanul. Temeinicie. Timpul e de partea noastră, nu a lor. De cîte ori terminăm o arie, numărul ariilor rămase se micșorează. Lațul se strînge.

Erau vorbe frumoase, care plăceau soldaților: *„Lațul se strînge"*. Oferea satisfacție, chiar atunci cînd cerce-

tările nu găseau nimic. Se dovedi într-adevăr că aici nu era nimic ; și *asta* era ceva. Căpitanul și sergentul găsiră o adevărată satisfacție să taie cu cerneală ariile cercetate de pe planul de care, își dădeau seama, aveau atîta nevoie. Fiecare nereușită nu însemna decît că se apropiau de sfîrșit.

Cînd sfîrșiră cu Zidul Gras începură să investigheze posibilitățile ca vinul să fi fost îngropat undeva în măruntaiele orașului și anume socotiră că ar trebui să existe vreun vechi depozit, construit probabil în vremurile de demult ca protecție împotriva unor armate invadatoare, la care s-ar putea ajunge prin vreo scară sau ușă cu chepeng, aflată în pardoseala sau pivnițele caselor mai vechi sau prin biserică sau prin Palatul Poporului. Tîrziu, în această primă după amiază, începură o cercetare logică, făcută pas cu pas, ușă cu ușă, a fiecărei case din Santa Vittoria.

Începură cu Orașul de Sus și de acolo începură să coboare ulițele spre Piața Poporului, în jos de la Capre la Broaște Țestoase, și dacă ar fi fost nevoie, la Broaștele din Orașul Vechi, unde vinul va fi desigur găsit.

Ridicară paturile și saltelele de pe pardosea, și ștergătoarele de picioare și ciocăniră pardoselile de piatră și pardoselile de pămînt, și mai ciocăniră pardoselile de țiglă (ale acelora suficient de bogați ca să aibă pardoseli de țiglă) cu răngi de fier și bîte de lemn și ciocane de piatră.

Cercetarea caselor luă mai mult timp decît crezuseră și, cu toate că timpul era cu ei, timpul și fugea. Von Prum îi împingea să meargă puțin mai repede, pauza pentru masa de prînz fu numai de zece minute, și nu mai făcură nici o altă pauză ; își luară cina în timpul lucrului. Noaptea tot coboram în jos pe munte și deoarece serile deveneau răcoroase, ne simțeam bine în pivnița romană. Băieții Veseli jucau cărți între ei și, cînd era tăcere, se puteau auzi loviturile ciocanelor de piatră pînă jos pe munte. Băieții tineri urcau și priveau la progresul pe care îl făceau nemții și ne spuneau pînă unde ajunseseră — acuma în casa lui Francucci, acuma la del Purgatorio, acuma la Vittorini, lovind, lovind, lovind, pînă ce luminile se stingeau în pivnița romană.

Ne deşteptam în acelaşi sunet. Erau cu toţii la treabă înainte de răsăritul soarelui.

Bombolini nu auzea niciodată aceste lovituri de pietre, pentru că în toate zilele astea dormea. Din cînd în cînd se deştepta, dar apoi adormea din nou. Îl căraseră în vechiul lui pat, în vechea lui casă deasupra prăvăliei de vinuri, așa încît Angela Bombolini să poată avea grijă de el. În a treia zi fu în stare să se ridice în pat și să ia puțină supă și îi făcură o supă de găină pentru care întrebuințară o pasăre întreagă, lucru fără seamăn. Cînd în cele din urmă se deșteptă de-a binelea, deși nu putea să vadă din cauza umflăturii de pe față, totul îi păru clar. Simțea că putea să vadă lucrurile ca și cum erau scrise pe un geam prin care bătea lumina și toate răspunsurile erau simple și clare. El a fost, de exemplu, acela care a știut imediat ce trebuie făcut cu Banda.

Cînd nemții se apropiară de casele din Orașul Vechi, Pietrosanto veni la el, înspăimîntat.

— Așadar, pînă la urmă, nu i-ai omorît, constată Bombolini.

Pietro lăsă capul în jos, rușinat.

— Am încercat. Aveam arma pregătită și apoi m-am uitat în ochii aceia tîmpiți ca de bou ai lui Francucci și n-am putut să-mi hotărăsc degetul să apese pe trăgaci.

— Mi-e rușine de tine. Ce ar spune Magistrul de tine ?

— Da, e rușinos.

În loc să-i omoare, îi ascunsese în fundul pivniței uneia din casele cele vechi, lîngă zid, în partea de jos a Orașului Vechi.

— Cum se face întuneric, scoate-i din pivniță, du-i pe ulițele din dos, în jurul Orașului Vechi, și bagă-i în pivnița casei lui Coppa. Acolo vor fi în siguranță. Nemții nu se vor înapoia niciodată pe unde-au mai fost.

Din cauza felului sistematic al cercetărilor nemților, noi știam întotdeauna unde fuseseră și unde se duceau. Un criminal ar fi putut să stea ascuns o casă înaintea lor sau o casă în urma lor și să fie tot timpul în siguranță.

Și cînd Fabio coborî de pe munte, Bombolini știu ce trebuie să facă și cu el.

— Treaba asta trebuie răzbunată, spuse Fabio. Timpul în care ne tîram în genunchi a trecut, a venit timpul să acționăm.

Sus pe munte, Fabio lăsase să-i crească o barbă și deoarece era de aceeași culoare cu părul, de un negru atît de intens încît cînd o lovea lumina părea albastră, barba opusă feței lui albe îi dădea, mai mult ca înainte, aerul unui martir.

— Nu e vorba de loviturile pe care dumneata le-ai primit în calitate de simplu individ, spuse Fabio.

— Nu, bineînțeles că nu, întări Bombolini. Își atinse fața cu degetele și cu limba atinse dintele rupt.

— Ci pe care le-ai primit dumneata în calitate de conducător al nostru, urmă Fabio. Asta ne doare. Loviturile primite de dumneata, ofensa primită de dumneata, ne micșorează pe toți. Cînd te-au lovit pe dumneata, m-au rănit pe mine. Eu sînt cel insultat.

Fabio explică apoi atacul pe care îl plănuise împotriva nemților și a lui von Prum și a soldaților beți din pivniță.

— Sînt de acord cu tine Fabio, spuse Bombolini. A sosit momentul să acționăm.

Un plan fu pus la cale imediat. Flamurile Roșii vor coborî de pe munte chiar în noaptea aceea și se vor aduna în spatele casei lui Coppa, imediat în afara Zidului Gras. La ora două, la behăitul unui țap, Pietrosanto și ceilalți soldați vor arunca funii peste zid și-i vor trage în Santa Vittoria unde se vor uni cu ei și se vor prepara să atace inamicul. Fabio fu mișcat pînă la lacrimi.

— Nici nu știi cît de mult am așteptat clipa asta. A sosit ceasul cînd vom plăti cu acte de onoare faptele lipsite de onoare.

E neplăcut, în lumina celor întîmplate ulterior, să se scrie că Fabio îl sărută atunci pe amîndoi obrajii.

Și Bombolini fu acela care începu evacuarea tăcută a orașului. Luară lista parohială a lui Padre Polenta și începură să noteze numele celor de care credeau ei că nu vor putea să tacă dacă nemții vor deveni violenți. Oamenii ăștia vor putea lucra pe terase dar nu vor avea niciodată voie să vină în oraș. În următoarele două zile,

goniră din oraş toate femeile şi pe toţi bătrînii şi oameni ca Fungo, idiotul, sau Rana pentru că era sălbatic, ori Capoferro pentru că era nebun şi pe Roberto Abruzzi pentru că le era teamă că va spune ceva în englezeşte dacă îi smulgeau unghiile. Şi pentru că nemţii erau aşa cum erau, şi pentru că de fapt nu ştiau ce fac, nu băgară de seamă că femeile plecaseră, copiii dispăruseră, bătrînii nu se mai vedeau.

În urma a ceea ce i se întîmplase lui Bombolini, oraşul ştia la ce să se aştepte cu privire la violenţa fizică.

„Dacă a putut el, dacă *Bombolini* a putut s-o suporte, atunci pot s-o suport şi eu", spuneau oamenii.

Numai Tufa, care nu spunea nimic cu voce tare, n-avea încredere.

— Ei nu ştiu, îi spunea Caterinei Malatesta. Nu ştiu ce li se va întîmpla.

— Atunci de ce să nu le-o spui ?

— N-ar avea nici un rost. Acum se simt bine şi de ce să le stric sentimentul ăsta ? Poate că n-or s-o facă, aşa că de ce să-i sperii pe toţi ?

Atunci îi spuse Caterinei ce vor face. Soldaţii de aici din oraş n-au să facă nimica. Vor trimite după profesionişti, după Gestapo sau poliţia SS.

— Şi vor ceda cu toţii, spuse Tufa. Nici un om nu poate rezista la aşa ceva. Fac anumite lucruri oamenilor care nu pot fi crezute de oameni, chiar cînd li se întîmplă lor.

— Dar Bombolini a rezistat, spuse Caterina.

Nu, nu, nu, nu. Asta n-a fost *nimic*. După cinci minute cu SS-ul, îi vor ruga să le rupă falca, sau să le scoată ochii, numai să nu le facă ceea ce li se va face.

În cele din urmă, Caterina îl hotărî să meargă la Bombolini şi să-i spună. Şi ceea ce auzi primarul îl întristă, pentru că se simţea sigur pe el şi pe oamenii lui.

— Dar ia oarecare timp ca să faci un om să cedeze, nu-i aşa ? întrebă Bombolini.

— Cîteodată e nevoie de două minute şi cîteodată de zece, iar uneori de o oră, deşi în general, după aşa ceva, nu mai trăiesc.

— Atunci, ce-au făcut cu mine nu înseamnă nimic ?

— Ai fost curajos, Bombolini, dar n-a fost nimic. Ceea ce îți spun, depășește orice curaj. *Toți* cedează mai devreme sau mai tîrziu.

— Așa că nu este nici o speranță ?

— Nu e nici o speranță.

Și deodată Tufa fu surprins și chiar supărat să-l vadă pe Bombolini încercînd, pe cît putea, să surîdă.

— Am cîțiva oameni pe care nimic în lume nu-i va putea face să vorbească, îi spuse Bombolini.

— Toți cedează, repetă Tufa. Aproape că ridică tonul la primar. Trebuie să mă crezi și să fii pregătit pentru orice.

Dar Bombolini clătină din cap și continuă să zîmbească, asemenea statuilor unor sfinți pe care le vezi uneori blînde și atotștiutoare și împăcate cu lumea întreagă.

— Am cîțiva oameni care nu vor ceda, repetă Bombolini și adormi din nou.

În noaptea aceea îi povesti toate Caterinei.

— Am încercat să-i spun, să-l fac să înțeleagă, dar nu a vrut să mă asculte, îi relată Tufa. Continua să insiste că are oameni care nu vor ceda.

Cei doi nu dormeau la adăpost — Caterina pe motivul că îngrijea de oamenii din Palatul Poporului și Tufa pentru că nu avea încredere. Era adormită cînd se întoarse el, dar Tufa nu se culcă în pat. Ședea pe marginea patului și-și privea mîinile în lumina lunii. Nu știa că ea îl observa.

— De ce te uiți așa la mîinile tale ? îl întrebă Caterina.

El nu răspunse nimic, dar în cele din urmă se decise să-i mărturisească :

— Pentru că mi-e frică. E vorba de unghiile mele. Mi-e frică de ceea ce aș face dacă mi-ar smulge unghiile.

— N-ai nici un motiv să-ți fie frică, îl liniști Caterina. Nu sînt decît zece. Ar trebui să-ți aduci aminte de lucrul ăsta.

Tufa se întoarse spre ea.

— Doamne, ești dură! Un om îi mărturisește frica lui și ea îi spune că nu sînt decît zece unghii. Mai ai multe sfaturi ca ăsta?

— N-am spus-o ca să te minimalizez, reluă Caterina. Am vrut să-ți fac durerea suportabilă. E numai o durere omenească. Oamenii pierd deseori unghii.

— Nu în felul ăsta.

— Ai văzut cum se procedează?

— Da, răspunse Tufa și după o pauză admise că o făcuse chiar el, în Grecia și arabilor din Africa de Nord.

— Și au murit din asta?

— Nu.

— Atunci poți s-o suporți și tu, Carlo. Îți închipui numai durerea, pentru că te simți vinovat de ceea ce-ai făcut.

— Dar am scos de la ei ce doream să știm, spuse Tufa.

Se duse la fereastră și-și privi iar mîinile și între timp îi văzu pe primii tineri din Brigada Petrarca, mișcarea de rezistență a lui Fabio, venind peste zid și sărind în ulița Coșului de Struguri, unde fură întîmpinați de Pietro Pietrosanto și duși în jos spre casa lui Coppa.

„Ăștia trebuie să fie cei pe care contează Bombolini că nu vor ceda, tineri idealiști", se gîndi Tufa.

— Abilitatea oamenilor noștri de a se înșela singuri e cea mai mare artă a națiunii, spuse Tufa cu voce tare.

Era aproape de zori cînd Pietrosanto coborî în Piața Poporului și-i raportă lui Bombolini ce făcuse cu Fabio și cu ceilalți din Flamurile Roșii. Îi dusese în pivniță, aceeași pivniță în care ascunsese Banda, și îi legase, punîndu-le și căluș la gură și-i vîrîse la întuneric sub casă.

— Cum au primit-o? întrebă Bombolini.

— Au jurat să te omoare întîi pe dumneata și pe urmă pe nemți, spuse Pietrosanto.

— Le-ai explicat că e pentru binele vinului, pentru binele oamenilor din Santa Vittoria?

— Le-am explicat.

— Și cum au reacționat?

— Exact ca un porc căruia i-am spus o dată că ar fi mai de folos oamenilor sub formă de șuncă, replică Pietrosanto. Nici el n-a vrut să mă înțeleagă.

Bombolini zîmbi, cu zîmbetul lui care-l durea.

— Ei bine, mă simt mai în siguranță acuma, spuse el. Asta nu-i timp pentru acțiuni de vitejie.

— Ce-i apucă pe oameni ca Fabio ? întrebă comandantul armatei. El știe doar că aici nu-i loc de vitejii.

— Într-un anumit fel, Fabio nu a fost crescut cum trebuie, răspunse Bombolini.

ÎN seara celei de a treia zile terminară cu cercetarea caselor, cu absolut ultima casă lipită de Zidul Gras din Orașul Vechi. Era clar pentru toți că nimic nu putea fi ascuns pe lîngă sau sub această cocioabă, dar soldatul Zopf și soldatul Gottke o cercetară, așa ca socoteala să fie perfectă și fiecare casă din oraș să fi fost căutată de sus pînă jos.

— Și cu asta e basta, spuse von Prum. Acum lațul se strînge cu adevărat.

În seara aceea luară o cină bună pentru prima oară de cîteva zile încoace, dar căpitanul constată că deși îi era foame nu putea mînca și deși era obosit nu putea dormi. Își îngădui un mic somn și în timp ce sta culcat în pat, între somn și starea de veghe, avu prima sa inspirație. Se sculă repede, cu mișcări directe dar tăcute ca și cum pîndea un animal care ar fi luat-o din loc și ar fi fugit de el dacă făcea vreun zgomot sau o mișcare neașteptată.

— Traub ! Îl sculă pe sergent. Clopotnița. Unde altundeva decît în clopotniță ?

Trecură prin piață, mergînd repede și tăcuți.

— Întreg centrul orașului ar putea fi plin de vin, spuse căpitanul.

Vorbea în șoaptă, ca și cum vinul l-ar fi putut auzi sau cineva ar fi putut lua vreo măsură dacă îl auzea.

Sergentul Traub bătu tare în ușă și cînd preotul nu se grăbi să răspundă la bătăi, deoarece lumina nu era permisă în turn, căpitanul von Prum îi spuse sergentului să tragă un foc în încuietoarea ușii. Trase trei focuri în total și Padre Polenta deschise ușa.

— Trebuia să începem prin a cerceta aici, îi spuse căpitanul preotului.

Traub alerga în sus pe treptele lunecoase de piatră, dar cînd putu să deslușească suficient cît să-și dea seama că se vedea spațiul gol pînă sus unde atîrnau clopotele și pînă jos unde stătea căpitanul, se înapoie încet, ieșiră în Piața Poporului și intrară în casa Constanziei.

— Merita efortul, spuse căpitanul.

Scoaseră harta orașului și, cu multă satisfacție, eliminară și campanila din locurile de ascunzătoare posibile.

Cîndva în timpul aceleiași nopți, deși cercetaseră biserica Santa Maria a Cuptorului în Flăcări, căpitanul îl deșteptă pe sergentul Traub și îl trimise jos pe Corso Cavour la pivnița de vin să-i aducă și pe ceilalți oameni. Era ceva ce-i spusese Bombolini și anume că biserica fusese construită pe ruinele unei biserici mult mai vechi, un templu roman care, la rîndul său, fusese construit pe o fundație etruscă. E normal, îi spuse von Prum sergentului, că trebuie să fie o pivniță antică, acolo undeva dedesubt, pe care o uitaseră. Căutară tot restul nopții pînă în zori.

Dimineața se gîndi la castelul de apă. Nici nu figura pe listă. Era aproape dureros de văzut tot ce făcuseră în dimineața aceea. Îi obosea pe oamenii care-i priveau, chiar dacă cei de aici erau gata să admită că un neamț e capabil de o mare cantitate de muncă grea. Soldatul Zopf se cățără, dar regretă pe dată toate poveștile pe care le înșirase despre zilele cînd călătorise cu un circ prin Bavaria și că o dată i se prezisese un strălucit viitor ca acrobat pe sîrmă. Se urcă pe scara strîmtă a castelului de apă într-un timp surprinzător de scurt, dar pe balconaș se opri.

— Continuă, strigă von Prum. Ce aștepți acolo ?

— Sînt obosit, domnule. M-au lăsat puterile domnule, strigă soldatul Zopf. N-am dormit de două nopți.

— Odihnește-te, dar grăbește-te, ordonă căpitanul.

Pînă la urmă, soldatul se urcă pe balconaș și își făcu drum pe acoperiș, unde găsi o ușiță. Cu mare efort, deoarece mînerul ruginise cu ani înainte, o deschise și se uită înăuntru în rezervor.

— E numai apă, domnule, strigă soldatul.

— Ai gustat-o ?

— Nu, domnule. Dar știu că nu e vin. Nu miroase ca vinul.

— Sînt sticle în apă ? În apă trebuie să fie sticle. Mii de sticle în apă.

Pînă la urmă, Zopf își dădu drumul prin ușiță și rămase suspendat cu picioarele deasupra apei. Era un lucru periculos. Dacă scăpa, se putea îneca în rezervor.

Nu-l așteptară pe Zopf să coboare dar o luară în schimb, la repezeală, înapoi în Piața Poporului. Soarele era sus și o nouă zi începuse.

— Dă-mi voie să-i cer, spuse caporalul Heinsick lui Traub.

— Nu vrea să audă de lucruri din astea, spuse Traub.

Dar în cele din urmă îi permise caporalului să vorbească cu căpitanul.

— Dați-mi pe unul din ei, domnule, îi ceru Heinsick căpitanului von Prum. Dați-mi pe unul pe mînă.

Căpitanul se uită la caporal ca și cum l-ar fi văzut pentru prima oară.

— Cum adică să-ți *dau* unul ? întrebă căpitanul.

— Trebuie să începem prin a lovi pe cineva în curînd, domnule, spuse Heinsick. Am să iau o femeie sau un copil. N-are să țină mult, domnule. Se va isprăvi totul chiar în dimineața asta. N-am decît să bag mîna cuiva în foc.

Von Prum fu cît p-aci să-l lovească pe caporal. Se mulțumi să strige la el. Și-i spuse că el nu procedează astfel, că rușii fac asemenea lucruri, că barbarii acționează astfel, dar că germanii nu procedează astfel, pentru că germanii nu au nevoie s-o facă.

— Noi nu ne folosim mușchii, ne folosim mintea, adăugă căpitanul von Prum. Aceasta-i diferența dintre noi și toți ceilalți.

Cîndva, în cursul dimineții, sergentul Traub se gîndi la preot și se duse la căpitanul von Prum.

— Un preot nu poate minți, domnule căpitan, îi spuse sergentul. Întrebați-l unde e vinul și el va fi obligat să vi-o spună. Altfel, cînd moare, merge în iad.

— În Germania un preot nu minte, răspunse căpitanul, dar în Italia preoții mint. Adu-l însă încoace.

Polenta fu foarte speriat cînd veniră să-l ia pentru că îi era frică de pedeapsa corporală și se temea de ceea ce aveau să-i facă.

— Minciuna e un păcat, îi spuse von Prum preotului, și ca preot al Sfintei Biserici Romano Catolice îți este interzis să minți. Știi unde e vinul ?

Polenta se uită la el cu ochi mari, mirat.

— Bagă de seamă, părinte, continuă von Prum. Eu nu-ți cer să-mi spui exact unde e vinul. Te întreb doar dacă *știi* unde e ?

Polenta clătină din cap și făcu semn cu mîna dreaptă în direcția Cooperativei Vinicole.

— Acolo e vinul, spuse el.

După asta luară o Sfîntă Evanghelie și îi cerură preotului să pună o mînă pe inimă și pe cealaltă pe cartea sacră.

— Te mai întreb o dată, ca om al Domnului ce ești, ca un reprezentant al Domnului pe pămînt, care nu poate, cu deplină știință, să comită un păcat în fața lui Dumnezeu : Știi ceva despre vin ?

— Nu, răspunse Polenta. Ca om al Domnului vă dau cuvîntul meu sacru. Voi face chiar și mai mult.

Adusese cu el o cruce în spatele căreia să se ascundă ca după o pavăză și o ridică și-și făcu semnul crucii și îi binecuvîntă cu ea.

— Crucea asta e făcută din lemnul Crucii Celei Adevărate, spuse Polenta. Am plătit pentru ea cinci sute de lire, deci trebuie să fie sfîntă. Pe crucea asta, după cum martor îmi este Dumnezeu, îți spun că nu e nici un alt vin.

Von Prum izbi crucea din mîinile preotului.

— Să arzi în iad pentru minciuna asta, strigă el.

Dar asta îi necăji mai tîrziu pe oameni. Îi necăji că lovise crucea și îi necăji și felul în care răspunsese Polenta.

— Şi preoţii pot să mintă, le spuse sergentul Traub. Preoţii nu sînt decît bărbaţi care poartă fustă.

— Eu nu ştiu. Nu înţeleg, zicea Heinsick. Stătea acolo drept, un om în haine sacerdotale, şi ne spunea : „Vă spun că nu este alt vin". Heinsick clătină din cap.

— Cum ar fi putut ţine sfînta cruce, o adevărată Sfîntă Cruce, şi să mintă ? întrebă soldatul Gottke.

— Pot să mintă, dar nu cînd ţin crucea în mînă, întări şi Soldatul Imposibil. Dacă minţi în faţa Crucii sau a Cărţii Sfinte, Dumnezeu trimite un semn pe care oricine îl poate vedea. Limba ţi se înnegreşte. Vorbele te îneacă în gît. E ca şi cum ai minţi în confesional. Cei din cer ştiu întotdeauna.

— E imposibil să înşeli crucea, reluă Heinsick. Ştii ce cred eu ? Cred că aici nu e nici un fel de vin.

Zopf coborîse din turn şi deoarece făcuse un lucru periculos i se permitea să spună adevăruri pe care alţii nu le-ar fi spus.

— Eu cred că cineva şi-a ieşit din minţi, spuse soldatul, şi cîţiva dintre ceilalţi, cînd Traub nu se uită la ei, clătinară din cap. Heinsick băuse vin şi scrisese pe zidul camerei cu o bucată de cărbune din cămin :

Eine feste Burg ist unser von Prum.

Se mai poate vedea şi acum. Am aflat mult mai tîrziu ce înseamnă asta : „O puternică fortăreaţă e von Prum al nostru."

— Aţi face mai bine să ştergeţi asta, îi sfătui Traub. În armata asta au murit oameni pentru mai puţin de atîta.

Dar Heinsick nu făcu decît să dea din umeri. Era un bun judecător al naturii omeneşti.

— Va fi flatat, spuse el şi în după amiaza aceea, cînd von Prum veni în fugă în jos pe Corso mînat de altă inspiraţie, citi cuvintele. Se uită la oameni, care ascundeau la spate sticlele de vin. Pentru o teribilă clipă cunoscură teroarea.

— Vă mulţumesc, spuse căpitanul. Îmi dă putere.

În după amiaza aceea, începură să sape în jurul locului de înmormîntare al familiei Malatesta, în afara zidurilor oraşului.

Pentru poporul din Santa Vittoria era educativ ceea ce se întîmpla cu căpitanul von Prum. Devenise pentru noi o lecție; și pînă în ziua de azi, cînd cineva aleargă dintr-un loc în altul încercînd zadarnic să facă lucruri imposibile noi spunem că „face ca von Prum." N-am înțeles atunci, dar necazul cu el era că nu știa cum să piardă. Roberto spunea că el nu fusese crescut așa.

Cînd oamenii de aici vor ceva și descoperă că nu pot obține ce vor, ceea ce se întîmplă mereu, se conving singuri că de fapt nu doriseră acel lucru de la bun început. Apoi încep să se arate disprețuitori față de lucrul dorit, și scuipă pe el. E o chestie de a nu te face ridicol. A dori ceva ce nu poți avea, înseamnă a fi ridicol și într-un oraș ca Santa Vittoria a nu deveni ridicol e uneori tot ce posedă cineva.

Von Prum începu să devină ridicol. În acea singură săptămînă ni se păru că îmbătrînise cu zece ani. Nu mînca și nu dormea și pierdea din greutate și dintr-o dată liniile fine ale feței lui nu mai părură fine ci osoase și bătrîne; ne puteam da seama cum va arăta cînd va fi bătrîn. Pentru că hainele îi fuseseră croite pe măsură, cînd pierdu din greutate, uniforma, care îl prindea atît de bine mai înainte, atîrna pe el.

— Dacă mai rezistă o săptămînă, spunea Constanzia Pietrosanto care gătea pentru el, are să moară de bătrînețe.

Începurăm atunci să ne îngrijorăm, nu pentru el ci pentru noi. Dacă, sub această presiune, mintea îi va ceda, noi vom fi aceia care vom suferi. Am făcut ce am putut ca să-l calmăm și să-l ajutăm să doarmă și să mănînce. Dacă cineva avea norocul să găsească ceva bun de mîncare îi dădea Constanziei ca să gătească pentru el. Îi făcea bucate delicate, așa cum încerci cu un copil ca să-l faci să mănînce, puțină salată proaspătă de pe cîmp, mazăre verde gătită în brînză topită, un păstrăv viu din Rîul Nebun pe care l-au adus într-o găleată, ouă de porumbel, un iepure care fusese destul de tîmpit ca să coboare pe terase, picioare de broască și pe urmă, deoarece era Octombrie și păsările cîntătoare zburau spre sud, oamenii prinseseră cu plase cinteze mici și canari

și privighetori și le gătiră în ulei fierbinte așa încît oscioarele să se fărîme în gură. El se uită la farfuria cu cintezoi și plînse pentru ei.

— E ca o jucărie care a fost întoarsă prea mult cu cheia, îi preveni Babbaluche. Încă o învîrtitură de cheie și arcul va plesni. Ticălosul o să sară în bucăți.

Căpitanul începu să scrie tot timpul fel de fel de lucruri : scrisori pe care nu le expedia, note către el însuși, note către soldați.

„Vor să mă facă să acționez ca un barbar și eu refuz, scrise el cuiva, poate fratelui său Klaus. Națiunile culte nu au nevoie de asemenea lucruri. Voi rămîne așa cum sînt".

O luă, în schimb, pe calea coruperii. Tîrziu în după amiaza celei de a patra zile își adună soldații.

— Ce urăsc mai mult oamenii de aici ? îi întrebă el.

— Pe noi, domnule, răspunse soldatul Gottke.

Căpitanul nu-l luă în seamă.

Ceea ce noi uram cel mai mult, le explică el, e muntele. Muntele ne ținea săraci, ne distrugea, ne fura tinerețea și puterea. La sfîrșitul unei zile de lucru, trebuia să urcăm cu greu înapoi pe munte, inamicul nostru de fiecare zi. Și atunci ce să le oferim ? Se uită la ei cu un zîmbet de triumf, primul zîmbet pe care i-l vedeau de multe zile încoace. O să le oferim ceva care să combată muntele.

Scoaseră motocicleta cu ataș și o așezară în centrul Pieții Poporului și apoi poftiră oamenii să se așeze în ea, să stea pe ea și chiar să-i simtă puterea cînd motorul urla și bătea între picioarele lor.

— Da, uitați-vă la ei, spuse căpitanul von Prum. Adoră mașina asta. Le e foame de ea, au o pasiune pentru ea. Abia așteaptă întunericul ca să vină să ne spună secretul lor.

Existau multe căi pentru a le înlesni să-l spună. Soldații fură așezați în ulițele tăcute și întunecoase, iar ușile din dos de la casa lui von Prum și de la Pivnița Cooperativei fură lăsate deschise. Și nu veni nimeni.

Nu era o chestiune de virtute. Ar fi fost bine să putem pretinde că era. Coruperea e o unealtă bună de între-

buințat în cazul oamenilor care nu posedă nimic. Dacă măgulirea te va duce totdeauna undeva în țara asta, atunci și coruperea va acționa la fel dacă prețul e cel bun. S-au găsit oameni care s-au culcat în noaptea aceea transpirînd și visînd că zboară în sus pe munte lăsînd în urmă pe frații lor încovoiați ; se vedeau șezînd în piață și scobindu-și dintre dinți oscioarele de păsări cîntătoare, după cină, în vreme ce restul sătenilor abia se tîrau în drum spre casă și abia aprindeau focurile pentru ciorba lor.

Căpitanul stătea în ușă, și rămase singur în toată noaptea aceea, dar nimeni nu veni.

— Nu înțeleg, spuse el sergentului Traub, dimineața. Nu înțeleg.

Traub nu spuse nimic dar el înțelegea. Prețul coruperei nu era corect. Împreună cu cheia motocicletei, trebuia adăugat și un giulgiu și un sicriu.

— E o ofertă foarte bună, spuse Heinsick sergentului, doar dacă ai un regiment să te păzească.

— Astăzi, are s-o ia pe forță, își dădu cu părerea un soldat.

— Are să spargă niște capete azi, prezise Heinsick. E tot ce poate face. Și cînd o va face, știu eu pe cine vreau. Îl vreau pe cîrpaci, pe Babbaluche ăla.

— Nu, nu. Pe cel cu ochii mari, pe soldat. Ăla care se uită urît la tine.

— Tufa, spuse sergentul Traub. El e cel pe care trebuie pus mîna.

— Și pe ea, insistă Heinsick. Pe aia care se uită la tine de parcă ai fi un nimic.

Era ziua a cincea și, în acea după amiază, după cum se așteptau și era așteptat, sosi un curier de la Montefalcone. Nu erau decît două mesaje cu totul și ambele se află în arhivele orașului.

Unul era de la fratele lui, Klaus. Nu era o scrisoare, ci o carte poștală, în susul căreia, un desen ca de copil, în creion negru, înfățișa o aripă neagră.

Îngerul morții mă cheamă
și eu zbor spre el.
La revedere. Sepp, frate.

Era semnat numai „K“.

Celălalt provenea din birourile colonelului Scheer.

Sezonul de vînătoare s-a sfîrșit.
Adu-mi pielea sau adu-te pe dumneata
pînă mîine la apusul soarelui.

Nu era semnată.

Von Prum citi scrisorile de mai multe ori și, cînd termină de citit, le puse în dosarele lui. Apoi luă paginile din „Victoria fără Vărsare de Sînge“ și le rupse în bucăți, una după alta, după care le arse și începu să plîngă. Era încă lumină de zi cînd începu să plîngă și plînse pînă se întunecă, iar noi îl puteam auzi din cea mai îndepărtată parte a pieții. Plîngea pentru fratele lui, dar mai mult plîngea pentru el și atunci ne-am înfricoșat, căci un om care plînge e în stare să facă orice.

ÎN noaptea aceea, cinci lucruri fură scrise în jurnalul lui. Vi le ofer ca atare. Nimeni de aici nu știe ce înseamnă, dar unii pot fi mai înțelepți ca noi și pot descifra sensuri pe care alții nu le pot înțelege. Cea mai mare parte a oamenilor de aici cred doar că von Prum, cel puțin în orele acelea, era nebun.

1. HAMLET A MURIT.

2. Sînt hotărît acuma să mă alătur bătrînului Fritz.

3. *„Adînc în natura tuturor acestor rase nobile se ascunde negreșit bestia de pradă, bestia blondă, pîndind ascunsă în căutarea prăzii și a victoriei."*

Nietzsche are dreptate.

4. *Întrebare : ce e Dumnezeu ?*

Răspuns : Dumnezeu e un caporal german.

5. *Voi oferi lui Bombolini și oamenilor acestui oraș o ultimă mită.*

Le ofer mita fricii.

Trebuie să fi ieșit chiar atunci. Părăsi casa Constanziei și traversă piața spre cîrciumă și, fără să aștepte sau să anunțe în nici un fel, alergă în sus pe scări spre camera lui Bombolini, unde îl găsi în pat, iar pe Roberto așezat lîngă el. Era foarte iritat și vorbea cu repeziciune. Acum surîdea, deși i se mai vedeau lacrimile.

— Sînt un sportiv, spuse căpitanul.

Bombolini nu putu decît să-l privească fix.

— Noi aici nu știm ce este un sportiv.
— Cred în principiul jocului cinstit și ader la regulile jocului. Privesc toate astea ca un joc.
Tăcere.
— Cred că am jucat un joc cinstit. Am încercat să fim cinstiți unul cu altul. Cred că ești de acord cu asta.
— Oh, da, spuse Bombolini.
— Dar noi nu vom pierde jocul, urmă căpitanul. Nu ne îngăduie să-l pierdem nici legea nici Dumnezeu.
Tăcere.
— Dar jocul e aproape pe sfîrșite. Arbitrul ține fluierul la buze. Voi nu veți putea cîștiga, înțelegi, dar poți să te salvezi de la o pierdere teribilă.
Urmă o nouă tăcere lungă, atît de lungă încît Bombolini se simți obligat să vorbească.
— Nu înțeleg ce vreți să spuneți.
— Ba înțelegi și eu am să fac ultima mișcare. Unde e vinul ? Von Prum stătuse pe o margine a patului și acum se sculă în picioare. Ai vrea să joci ? îl întrebă el pe Roberto.
Roberto clătină din cap.
— Foarte bine. Atunci așa vom face.
Făcu mișcarea de a duce ceva la gură și noi am presupus că era fluierul pe care îl avea în minte.
— Jocul s-a terminat, spuse căpitanul. Am făcut ce am putut. Am jucat cinstit. Mîinile îmi sînt curate.
Părea ușurat.
— Vreau să-ți amintești că ți-am lăsat toate șansele pînă la urmă, Căpitane Bombolini. Era pentru prima oară că-l onora pe primar cu acest titlu. Mîine vine echipa cea nouă.
Se întoarse apoi și ieși din cameră și, cînd l-am văzut traversînd piața spre casa Constanziei, pașii lui erau puternici și repezi. Părea un alt om. Cam la o oră după aceea am auzit zgomotul motocicletei și căpitanul von Prum părăsi Santa Vittoria.
— A venit timpul să mă scol din pat, spuse Bombolini.
Îi ceru lui Roberto să-i spuie nevesti-si să-i aducă niște haine și să-i lase pe amîndoi singuri. Cînd ea veni cu hainele, Bombolini era sculat.

— Ai auzit ce a spus, începu el. Ai face bine să pleci înainte ca să se înapoieze căpitanul.

— Nu, răspunse Rosa Bombolini. Îl ajută să se îmbrace. Tot corpul îi era dureros și țeapăn cu toate că fusese bătut numai peste față. Rosa arătă spre fața lui. Dacă tu ai putut să încasezi așa ceva, pot și eu.

Stătea înfiptă în fața lui, cu brațele încrucișate, brațele acelea mari și puternice.

— Ții cîtuși de puțin la mine ? întrebă el.

— Nu.

Își da seama că-l jignise.

— Nu reușești să spui ceva bun, ceva drăguț într-un moment ca ăsta ?

— Pentru că semeni la mutră cu un bou călcat în picioare, ai vrea să încep acum să țin la tine ?

El suspină și din pricina efortului îmbrăcatului și din cauza vorbelor ei și își rezemă brațul pe umărul ei puternic, spunîndu-i că va trebui să-l ajute în jos pe scară.

— Bine, dar măcar vreodată ai ținut la mine ? Îl stingherea să continue, dar pînă la urmă tot o spuse. Vreodată — îi era greu să pronunțe cuvintele. Vreodată, m-ai iubit ?

— Nu știu, spuse Rosa. Întoarse fața la el. A fost un timp, cred. Pe urmă ai devenit un măscărici și o femeie nu poate iubi un măscărici.

— Una ca tine, nu, răspunse Bombolini. Cîțiva dintre noi vor fi omorîți mîine. Știi bine că s-ar putea să fiu unul din aceștia.

— Asta nu mă face să spun altceva decît adevărul, urmă ea.

— Nu, aș fi putut jura, replică Bombolini.

Cînd ajunseră în încăperea cu butoiul de vin, se rezemă de ea și ceru să-i toarne un pahar.

— Așa încît nu crezi că, atunci cînd toate astea se vor sfîrși, dacă voi mai fi în viață, tu și eu am putea, oh, să revenim unul la altul ?

— Nu.

Se simți din nou jignit. „Într-o noapte ca asta !“ își spuse el.

— Oh, dar încetează să te tot simți jignit. Nici unul din voi nu poate să audă adevărul, fără să se simtă jignit ? Aveți cu toții nevoia să vă mințiți mereu ?

Bombolini bău al doilea pahar de vin și apoi o întrebă de ce se măritase cu el.

— A fost o greșeală, răspunse. Nu știam altceva. E un lucru pe care fiecare femeie din Italia trebuie să-l învețe pe pielea ei, și cînd îl învață, e prea tîrziu.

— Și ce-i cu ea ?

Arătă în direcția camerei Angelei. Ca de obicei, vinul îl făcea să se simtă mai bine și își dădu seama că pentru a putea rezista în viitoarele zile și nopți ar fi bine să fie puțin beat.

— O să se mărite cu americanul.

— Roberto ? Abruzzi ?

— Mai știi altul ?

Asta îl făcu pe Bombolini să rîdă, pentru că era un răspuns atît de tipic și de perfect pentru nevasta lui. Așa răspunsese în tot timpul vieții lor comune și acum rîdea pentru că-i știa răspunsurile chiar înainte ca ea să le rostească. Cînd fuseseră tineri nu le băgase în seamă și cînd mai îmbătrîniseră, n-o ascultase.

— El nu știe încă, dar începe să se cam îndrăgostească de ea, urmă Rosa Bombolini. Am eu grijă să fie mereu împreună. O împing spre el, ea n-o știe și lui nu-i displace.

Asta îl supără pe Bombolini.

— Nici nu știi ce fel de om este, spuse el.

— E destul de bun pentru ea. O s-o ia în America, răspunse Rosa. Ce importanță are ce fel de om e, doar s-o ia în America.

— Și Fabio ! Te-ai gîndit vreodată că Fabio della Romagna e bolnav de dragoste pentru fiică-ta și că-i un băiat foarte bun, și că eu i-am făgăduit orice dorește, pentru că mi-a salvat viața ?

Bău după aceea un întreg pahar de vin, fără să-l desprindă o clipă de la buze.

— Fabio e italian. Și ca atare nu e bun pentru fiică-mea. Dă-i înainte, mai bea niște vin. Îmbată-te !

Bombolini își mai turnă vin.

— Nu există nici un bărbat italian care să fie bun pentru o femeie.

Asta îl făcu să rîdă.

— Atunci nu mă simt chiar atît de singur, spuse el.

— Ca voi să vă simțiți ca niște regi e nevoie să faceți din femei niște boi.

— Eu n-am făcut-o cu tine.

— Nici nu puteai.

— N-am făcut-o pentru că n-am vrut. Nu voiam ca tu să fii un bou.

Rosa rîse de el.

— Ai încercat, îi spuse. Dar eu nu m-am lăsat.

Roberto o luase înainte cu veștile despre von Prum și oamenii îl așteptau pe primar în piață. Toți membrii Marelui Consiliu se găseau lîngă fîntînă, fără să vorbească între ei, dar simțind nevoia de a se afla împreună.

— Un bărbat trebuie să-și aleagă femeia și boul din locurile lui. Asta mi-a spus-o mama.

— Ar fi trebuit să mi-o spui și mie, răspunse Rosa.

Bombolini așeză paharul la loc. Băuse destul. Ceilalți îl așteptau, deși nu avea ce le spune.

— Ai cîștigat, urmă el. Dar n-ai fost niciodată pe cale să pierzi. În lumea dragostei, cel care poate să fugă e cel care cîștigă. La revedere.

Ea își luă rămas bun mulțumindu-se să dea din cap. Cînd ajunse la ușa prăvăliei, Bombolini se întoarse spre ea.

— Spune-mi un lucru, îi ceru el. În lunile astea care au trecut, te-am surprins, nu-i așa ?

Asta o făcu să surîdă, pentru că era adevărat.

— Da, m-ai surprins, răspunse.

Bombolini ridică paharul și i-l întinse iar ea veni și i-l luă.

— Știi, încheie el din ușă, ăsta a fost lucrul cel mai bun pe care mi l-ai spus vreodată.

Se duse la oamenii din piață care începuseră să se plimbe, fără să scoată o vorbă, uitîndu-se la clădirile vechi împreună cu care crescuseră și făcînd ceea ce unii

dintre ei simțeau că era ultimul lor tur prin oraș. Se lăsase o liniște adîncă. Bubuitul tunului spre sud, care devenise un zgomot zilnic, de parcă trăiau la malul mării, încetase. Un cîine urla în Orașul Vechi și se vedeau fumurile de la focurile aprinse de bătrînele ce pregăteau mîncarea de cu seară, astfel ca a doua zi dimineață să nu fie nevoie decît să fie încălzită. Cineva propuse să intre cu toții în biserica Sfintei Maria și să facă o rugăciune, dar alții au spus nu, n-ar face decît să sperie oamenii dacă ar fi fost văzuți în biserică. Merseră pînă în Corso Cavour și hotărîră să-l coboare. Erau înșiruiți unul după altul, în întuneric.

— În viața mea nu mi-a fost mai frică decît acum, spuse unul din ei. Mă simt bolnav și tremur de frică.

— Poate că te-ar ajuta să știi că noi toți sîntem bolnavi de frică, îl asigură Bombolini. Ai fost singurul destul de curajos s-o admiți.

— Dar dumneata ai simțit tortura, urmă omul. Îi cunoști gustul și știi că dacă or s-o facă din nou, ai să fii din nou în stare s-o suporți.

— Ți-e frică pentru tine sau pentru ceea ce ai putea spune ?

— Pentru ce-aș putea spune.

— Atunci n-ai să spui, hotărî Bombolini.

Se auzi bubuit de tunet spre sud, dar cum luna se vedea, știură că tunurile porniseră din nou. Cu tot zgomotul, i-am putut auzi pe nemți bînd în birourile pivniței de vinuri. Acum nu mai cereau vin, îl luau ca un drept al lor.

— Îmi pare bine că nu vine ploaie. Ar strica strugurilor acuma, spuse careva.

La Poarta Grasă, se uitară în jos spre terase, în lumina lunii și apoi o luară înapoi, în sus, pe Corso, și cînd trecură pe lîngă pivniță, Heinsick deschise ușa și ieși în stradă. Era beat.

— Am impresia că voi credeți că asta vă va ajuta, spuse el, arătînd spre sud. Nimeni nu-i răspunse.

— S-ar putea, urmă el. S-ar putea. Dar s-ar putea și să fie prea tîrziu.

Ne surîse și noi văzurăm că era un surîs nesincer, căci ochii îi erau tot așa de reci și de departe ca și raza lunii care îi lumina.

— Așteptați numai să vedeți cine se va înapoia mîine cu el, urmă Heinsick. Așteptați pînă îi vedeți.

Ne-am întors de la el pentru că ne dezgusta și ne speria în același timp.

— Așteptați pînă o să-i *simțiți*, strigă Heinsick. Rîse la noi. Atunci o să știți despre ce-i vorba.

Veni după noi, cu sticla plină cu vinul nostru în mînă, urmîndu-ne în sus, pe Corso Cavour.

— Ăia sînt profesioniști, spuse Heinsick. Ăia nu sînt niște bieți mici ticăloși ca noi. Nici măcar nu ne vor lăsa să le atingem sculele.

Se opri și noi o luarăm înainte, îndepărtîndu-ne de el pe cît de repede posibil, fără să părem că fugim.

— Cuțite și foarfeci, furculițe și lumînări nu sînt jucării pentru copii, strigă caporalul.

Eram departe, în sus pe Corso, dar nu suficient de departe ca să nu-l putem auzi.

— O să spuneți totul ! Oh, da, o să spuneți. Începu din nou să rîdă. O să-i rugați să vă dea voie să spuneți.

Cînd ajunserăm în Piața Poporului, Padre Polenta veni în fugă la noi.

— Ar trebui să vedeți, ne spuse preotul. Mii de lumini, milioane de lumini. Se întîmplă ceva foarte important în sud.

Asta nu însemna nimica pentru noi. Era prea tîrziu ca să ne mai ajute.

— E timpul să dormim, decretă Bombolini. Dacă o să ne dea mîine foc, trebuie să fim pregătiți pentru foc.

— Părinte ? i se adresă unul din oameni. Spune o rugăciune pentru noi. Spune-ne o rugăciune de noapte bună.

Cea mai mare parte îngenuncheară în piață, și Polenta îi binecuvîntă. Zgomotul războiului răbufnea foarte tare, atît de tare că nu mai auzeam apa curgînd în fîntînă. Marele atac începuse, un foarte mare atac. Noi nici nu știam măcar cine ataca.

— Ați văzut figura lui Heinsick ? întrebă Bombolini. Ați văzut ura ? De ce-i atît de plin de ură ? De unde iau atîta ură ?

Bineînțeles, nu exista nici un răspuns. Oamenii își dădură unul altuia mîna, fiecare om strînse mîna celuilalt și cînd toți îi atinseră pe toți ceilalți, plecară pe drumurile lor, spre casă.

7

ŞOBOLANUL DIN GÎT

CÎND i-am văzut urcînd muntele, venind dinspre Montefalcone, a doua zi de dimineaţă, se auzi aproape un suspin de uşurare. Cînd te-ai oţelit în vederea unei grele încercări, e mai bine uneori ca încercarea să aibă loc la momentul potrivit.

Stăruie aici amintirea lui Lupo, ultimul din marii noştri bandiţi. Se hotărîse să fie împuşcat în faţa oamenilor, în Piaţa Poporului, pentru faptele lui sălbatice. Înainte de împuşcare, strigase obscenităţi către Dumnezeu şi către judecător şi către lume şi apoi, dintr-un motiv oarecare, execuţia i-a fost amînată. O lună mai tîrziu, au trebuit să-l care pe Lupo în piaţă şi să-l lege de fîntînă, pentru că nu se putea ţine pe picioare. Tremura şi-l ţinea pe preot de mînă. Luna aceea de speranţă îi stimulase pofta de viaţă şi îl distrusese. Ar fi trebuit să ştie că singura metodă potrivită în Santa Vittoria e să nu speri niciodată nimic, şi atunci n-ai nimic de pierdut. Lupo comisese păcatul de a spera.

Oamenii îşi treceau de la unul la altul sticla de *grappa*, bînd adînc din ea şi încurajîndu-i pe ceilalţi, în timp ce ceilalţi îi încurajau pe ei, cînd Bombolini îi surprinse spunîndu-le să se ascundă fiecare în cîte o casă care da în piaţă, de unde puteau vedea, dar de unde nu puteau fi văzuţi. Vor sta acolo pînă le va face el semn să iasă. Unii din ei erau dezamăgiţi, ba chiar supăraţi.

— Am crezut că va trebui să fim curajoși, spuse unul din ei. Acum vrei să fugim și să ne ascundem.

— Sînt gata, spuse un altul. Sînt gata pentru bestiile alea ! Pot primi orice mi-ar face.

Dar el îi goni și oamenii plecară, și astfel cînd sosiră cei patru, adică von Prum, Traub și doi tineri soldați SS, Bombolini era singur în Piața Poporului, de data asta chiar și fără Vittorini, care să stea în spatele lui în uniformă. Sosiră pe motocicletă, urmați de un mic camion care conținea echipamentul oamenilor din S.S. Sergentul Traub opri motocicleta lîngă marginea Corso-ului Cavour și căpitanul von Prum coborî din ataș ; pe cînd traversa piața spre Bombolini, chiar cel mai lipsit de spirit de observație dintre noi putea să vadă că ceva se schimbase la căpitan. Bătrînețea care îi alterase fața părea să se fi risipit în această singură noapte ; umbla degajat și mișcările lui erau încete și controlate ; înțepeneala care îl făcuse să se miște ca o jucărie prea tare întoarsă dispăruse și, o dată cu ea și privirea sălbăticită din ochi. Pe atunci încă nu știam că făcuse o a șasea și o a șaptea însemnare în jurnalul lui, chiar în dimineața aceea, pe pagina care urma celorlalte cinci.

> 6. *Mult din ceea ce-i înspăimîntător și inuman în istorie, multe dintre cele pe care nu-ți vine să le crezi, sînt domolite de gîndul că cel ce comandă și cel ce execută sînt oameni diferiți. Primul nu vede priveliștea și deci nu receptează puternica impresie. Cel de al doilea ascultă de ordine superioare și deci nu simte responsabilitatea actelor sale —*
> *Nietzsche*
>
> 7. *Am cedat bătrînului Fritz. Mă pregătesc să-mi fac datoria și sînt fericit.*
> *— Sepp von P.*

— Așadar, ai gonit toată lumea în dimineața asta ? întrebă căpitanul von Prum.

Bombolini dădu din cap.

— Sau au fugit singuri ?

— Nu, domnule căpitan. I-am ascuns eu.

— La fel cum ai ascuns și vinul dumitale.

— Nu, căpitane.
— O să aflăm noi curînd.
Căpitanul o porni spre Palatul Poporului și Bombolini îl însoți.
— Am să folosesc clădirea dumitale pentru că e mai mare.
Se opriră la intrarea Palatului și examinară sala mare și întunecoasă, iar Bombolini se gîndi că ar fi dorit s-o fi ținut mai în ordine pentru că vedea dezaprobare pe fața lui von Prum.
— Și pentru că e foarte murdară, adăugă căpitanul von Prum. Le curge mult sînge și varsă și tot restul. Mi se spune că toate orificiile își fac funcția.
Bombolini înțelese că asta va fi singura ocazie în care să poată face ce avea de făcut și, cu toate că își da seama că von Prum nu dorea să-l asculte, porni la acțiune.
— Din cauza asta am să vă rog un singur lucru, spuse Bombolini. Nu vreau să-mi iau responsabilitatea să aleg eu omul.
— Am să-l aleg eu dacă vrei, răspunse von Prum.
— Le-am spus oamenilor să nu iasă în piață pînă nu vii dumneata, urmă Bombolini.
— Și ? Ce-i cu asta ?
— Primul care va ieși în piață să fie primul supus la încercare.
Căpitanul păru interesat. Bombolini își putea da seama.
— În felul ăsta nu-i voi avea sîngele pe conștiința mea. Și nici dumneata nu vei avea nevoie să alegi, căpitane, Dumnezeu va decide. Sau soarta. Nu știu dacă ești un credincios. Primul care intră în piață va fi acela pe care Dumnezeu a hotărît să-l aleagă.
— Aș spune diavolul, nu Dumnezeu, replică von Prum.
Dar surîdea. Ideea nu-i displăcea. Sergentul Traub intrase atunci în sală, urmat de cei doi oameni din S.S. Bombolini fu surprins să vadă cît de tineri erau. Abia niște băiețandri. Căpitanul se întoarse din nou spre Bombolini :
— Așa încît îi vei alege pe cei care-i vor înfrunta pe oamenii ăștia, spuse von Prum. Îi ai desigur pe toți băie-

ții dumitale curajoși gata să intre în piață, datorită soartei.

— Nu, nu-i adevărat. Luați-i pe *ei* — dădu din cap spre oamenii din S.S. — sau încercați-mă pe mine. Nu am pe nimeni gata pregătit.

Von Prum explică atunci situația celui mai tînăr dintre soldați care, în pofida vîrstei, părea să fie conducătorul.

— N-are nici o importanță, spuse soldatul. Nu are nici un fel de importanță. Toți vorbesc.

Era foarte indiferent și total încrezător în munca lui, iar vocea sa avea calitatea indiferentă a celor care cunosc adevărul.

— Nu. Nu are importanță, întări și al doilea soldat. Cîteodată e o chestiune de timp, cîteva minute mai mult sau mai puțin. Dar tot cedează.

— Da, toți vorbesc.

— Noi nu dăm greș niciodată, spuse cel ce părea mai în vîrstă.

— Nu, n-am dat niciodată greș.

Căpitanul von Prum se întoarse către Bombolini.

— Foarte bine. E în mîinile Domnului, spuse germanul.

— Mîinile mele sînt curate, răspunse Bombolini.

— Și ale mele, replică von Prum. Dar surîdea. Acum mîinile lui Dumnezeu sînt murdare.

Ambii soldați adresară căpitanului o privire întrebătoare și el decise că a mers suficient de departe pe linia asta.

Erau foarte tineri și foarte curați. Cînd rîdeau, ceea ce făceau des, dinții li se vedeau ordonați, curați și puternici. Dacă ar trebui folosit un singur cuvînt pentru a-i descrie, acesta ar fi fost : „curați“, după acesta : „tineri“ și după acesta : „puternici“. Nu erau îmbrăcați ca ceilalți soldați. Uniformele lor erau negre cu vipuști albe și culoarea închisă a îmbrăcăminții, făcea ca pielea să le pară mai albă și ochii mai albaștri și blondețea mai izbitoare. Oamenii îi studiaseră din spatele ușilor și de pe acoperișurile din jurul pieții.

— Nu arată ca niște draci, spuse cineva.

— Dracii vin sub fel de fel de măşti, le spuse Pietrosanto.

Își descărcară echipamentul din spatele micului camion și chiar von Prum îi ajută la această treabă. Afară, era un început plăcut de dimineață și căpitanul le sugeră că poate ar prefera să-și împlinească misiunea în piață.

— Nu, e mai bine înăuntru, spuse unul dintre ei. Soarele se va ridica și o să ne încălzim prea tare.

— E lucru greu, știți, spuse al doilea. Cald și obositor.

— Încearcă *dumneata* să scoți dinți toată dimineața.

— Cînd oamenii nu vor să și-i scoată.

Surîseră unul la altul. Era un truc vechi al lor ; mai aveau și multe altele.

Era imposibil pentru Bombolini să nu admire grija și precizia lucrului lor. În foarte scurt timp goliseră camioneta și-și aranjaseră echipamentul. Ultima piesă fu o masă din lemn, o planșetă strîmtă, subțire, de lemn, nu mai largă decît o scîndură de călcat rufe, care se strîngea în secțiuni, foarte asemănătoare unei mese portative pentru operații. De marginile mesei atîrnau trei curele de piele foarte largi și tari, și trei puternice catarame de metal.

La una din margini, se găsea un generator electric, operat de baterii, la care începură să prindă fire de sîrmă, cu clame mici de metal, avînd șiruri de dinți, ca nevăstuicile. De partea cealaltă se găsea o masă mai mică pe care erau așezați diverși clești de extras, cîrlige, tuburi de cauciuc, o pîlnie mare, foarfeci chirurgicale, clame de metal, un cîrlig special din fier, o scoabă, un ciocan cu un capăt lung și subțire și niște fiare asemănătoare cu coarnele unui berbec, cătușe, o lampă de benzină.

— Sînteți tineri dar vă cunoașteți meseria, voi, interogatorilor, le spuse căpitanul von Prum.

— Ne place să ne considerăm o echipă a adevărului, declară cel mai tînăr dintre ei. Mergem prin țară ca să descoperim adevărul.

Își surîseră din nou unul altuia. Nu era nimic solemn în atitudinea lor.

— Acum dă-mi mănușile, Hans, spuse cel tînăr.

Îmbrăcaseră, peste uniformele lor negre, cîte un șorț negru și Hans îi dădu celui mai tînăr, care se numea Otto, mănuși negre de cauciuc.

— Treaba asta devine uneori cam murdară, știți, spuse Otto. N-ați mai asistat pînă acum la așa ceva ? îl întrebă el pe von Prum.

Căpitanul clătină din cap.

— După cîtva timp te obișnuiești și cu asta, urmă Otto.

— După cîtva timp îți și place, adăugă Hans.

— O să-ți fac o mare plăcere, Căpitane Bombolini, i se adresă von Prum. Am să-ți dau voie să vezi totul. *Tot* ce se face.

Otto se uită atunci la ei.

— Uh, uh, uh ! făcu el. Nu e prea plăcut, Căpitane. Cîteodată e mai greu de privit, știi.

— Cîteodată cel care privește vorbește cel mai mult, sugeră Hans.

— Nu pari prea fericit, i se adresă în continuare Otto lui Bombolini. Amîndoi vorbeau italiana foarte bine. O să-ți dăm o reprezentație specială pentru dumneata, n-avea grijă.

Bombolini se duse la fereastră și privi în piață. Era încă goală. O clipă fu bucuros de acest lucru, dar pînă acum ar fi trebuit să se fi ivit vreun semn de la Pietrosanto, în capul cel mai îndepărtat al pieții, sau în jos, venind dinspre Orașul de Sus. Încercă să se uite numai în piață dar, fără să vrea, ochii îi fugeau mereu spre masa cu instrumente, la metalul lor rece și dur, la cîrligele și ciocanele și cleștii de argint — știa el că sînt pentru degetele de la picioare, pentru dinți și pentru unghii — la tuburile groase de cauciuc, la lampa cu benzină. Și căpitanul von Prum se uita la ele, și-și umezea mereu buzele cu limba, ceea ce l-ar fi surprins dacă ar fi știut-o.

— Întrebuințați într-adevăr toate astea ? se informă el.

Lui Bombolini i se păru că era o întrebare stupidă, dar greșea.

— Nu, nu adeseori, răspunse Hans. Le-am folosit, dar treaba asta le înlocuiește, vedeți.

Arătă spre generator la care fusese atașat acum și un magnet. Un fir de sîrmă mergea de la magnet la mînerul de metal al unui ciocan, de care sîrma era prinsă cu o clamă.

— Ești gata să încerci ? întrebă Hans.

Otto dădu din cap. Soldatul mai în vîrstă lovi ușor brațul de aramă al magnetului, se auzi un fel de zgomot sacadat, din capătul ciocanului începură să sară scîntei și ciocanul însuși începu să sară pe masa de lemn.

— Așa fac și oamenii, îi explică Hans lui von Prum. Oamenii ! Sar !

— Și țipă, mi-e teamă, adăugă Otto. Asta cere puțină obișnuință.

— Cîteodată ating nota do de sus, spuse Hans, dar n-o să vă placă ceea ce vor cînta.

Așa încît își surîseră din nou unul altuia. Otto arătă spre masa cu instrumente.

— Tot timpul cît lucrăm pe ei, nu încetează o clipă să se uite la astea, urmă el. Durerea e de nesuportat, bineînțeles, dar ei se tot uită la astea, la clești, de exemplu, pentru că au impresia că lăsăm ce-i mai rău la urmă.

— Și de aceea vorbesc.

— Nu mai au răbdare pînă să vorbească. Cer să vorbească. Strigă să vorbească. Ne roagă să vorbească.

— Și cîteodată îi lăsăm s-o facă.

Von Prum observă că-și umezea buzele cu limba și încetă.

— Cît timp, întrebă el. Cît durează ?

Soldații se uitară unul la altul.

— Cîteodată un minut. Cîteodată cinci. Trei sau patru minute în medie, nu-i așa Hans ?

— Trei sau patru, da. Uneori îi întrebăm mai tîrziu pe cei pe care i-am tratat, și ei păstrează impresia că au stat pe masă cu ceasurile.

— Timpul e un lucru ciudat, comentă Otto. Durerea lungește timpul.

— Timpul e ciudat. Și noi îl influențăm. Cîteodată, cînd terminăm lucrul, sîntem surprinși să ne uităm și să vedem că e încă zi. Sînt gata. Și tu ?

Se uită întîi la Otto și apoi la căpitanul von Prum.

— Mai am o ultimă întrebare, spuse căpitanul. Cum știți că spun adevărul ?

— Pentru că-l spun întotdeauna. Dar facem din asta o chestiune de statistică, lămuri Hans. Cînd îi frigem bine, cînd îi gătim bine, știți...

— Cînd le dăm foc la păr, știți...

— Atunci îți spun. Îți spun întotdeauna, dar nu ne este permis să ne bazăm numai pe cuvîntul unui singur om. Chiar atunci cînd știm că pacientul a spus adevărul, trebuie să lucrăm pe un al doilea și pe al treilea. Cîteodată lucrăm pe cinci. Doar ca să iasă bine.

— Deși unul ar fi deajuns.

— Oh, da. Unul e deajuns, întări Otto. Dar lor le place să fie mai mulți.

Prin „lor“ trebuie să-i fi înțeles pe ofițerii care ordonau interogările.

— Vom lucra pe cinci, spuse căpitanul von Prum. Se întoarse către Bombolini. Ai auzit ?

— Dacă unul ar fi deajuns... începu primarul.

— Cinci, repetă von Prum. Vocea îi era aspră și rece.

— Vreți să-l luăm pe el ? întrebă Hans pe căpitan, făcînd semn spre primar.

— Nu, îmi place să rămînă unde e.

Hans încercă curelele de piele. Le trase cu forță și pocniră ; erau tari și rezistente. Încercă lampa cu benzină și flacăra albastră țîșni. Era și un fier de însemnat vite, pe care Bombolini nu-l văzuse mai înainte și Otto îl ținu în flacără.

— Nu, nu-l folosim, îi spuse Hans lui von Prum. Asta ar lăsa semne evidente. Dar oamenii urăsc arsura.

— Urăsc ideea arsurii. A fierului roșu intrînd în ei.

— În special pe tălpile picioarelor.

— Dar ăsta, spuse Otto mîngîind magnetul, ăsta doare și mai mult. Totuși le e mai frică de fierul încins.

— Într-o zi, cînd toți vor avea mai multă experiență, adăugă Hans, vor ajunge să respecte mai mult Scînteietorul. Era numele lor pentru magnet. Se vor ruga pentru fierul roșu.

— Dar noi nu le vom da decît Scînteietorul. Își surîseră din nou unul altuia. Unde sînt, domnule? întrebă Otto. Noi sîntem gata pentru ei.

Bombolini simțea că tremură și că era bolnav, nu ca și cum i-ar fi venit să verse, ci bolnav în toată ființa lui, în inimă și în suflet și în creier. Nu era nimeni în piață.

— Foarte bine, spuse von Prum. Mai dăm soartei un minut sau două și după aceea mergem noi și aducem pe cineva.

După aceea așteptară într-o tăcere întreruptă de zgomotul instrumentelor pe care Otto le mișca într-un fel de nerăbdare nervoasă.

— Eu sînt întotdeauna puțin nervos înainte de a începe, spuse el. Nu știi niciodată ce se poate întîmpla.

— Și cum vor reacționa.

— Nu ne trimite niscai eroi, strigă Otto lui Bombolini. Sînt plicticoși, știi, eroii ăștia. Vin uite așa, cu fălcile strînse, urmă Otto. Era în picioare și imita fața și postura eroului. Te fixează cu privirea așa, și te scuipă cu ochii.

— Apoi așezăm clamele pe ei, le dăm puțin curent, și dintr-o dată încep să vorbească, continuă Hans.

— Atunci te ling cu ochii.

— De fapt e foarte trist și plicticos.

— E într-adevăr dezgustător.

— Am să vă trimit niște oameni atît de fricoși, spuse dintr-o dată Bombolini, constatînd că se surprinde pe el însuși, oameni care vă vor spune asemenea minciuni, care vă vor ruga și vor încerca să vă mulțumească în fel și chip, că n-o să mai știți ce-i adevărat și ce-i fals.

— Cu cît vorbesc mai mult, cu atît spun mai multe adevăruri, chiar cînd mint, observă Otto.

Traub veni din piață pe terasă și strigă prin ușă:

— Iată că vine unul. Iată pe unul care traversează acuma piața.

Se duseră în ușa Palatului Poporului și se uitară afară la ce le livrase soarta. Un om coborîse dealul abrupt dinspre Orașul de Sus și se oprise o clipă la marginea pieții. Cînd îi văzu pe nemți, nu făcu nimic ca să-i ocolească, ci dimpotrivă, veni direct spre ei.

— Un martir. E unul din tipul martirilor, remarcă Hans.

Îl priviră spunînd ceva caporalului Heinsick și acesta porni să însoțească omul spre locul unde se găseau ei.

— Ne-ai mințit, spuse unul dintre nemți lui Bombolini. Ne-ai trimis un erou.

În fața treptelor care urcau spre terasă, Heinsick se opri, apoi îl împinse pe prizonier în sus pe scări.

— Spune că e bucuros că ne vede, anunță Heinsick. I-am spus că *noi* sîntem bucuroși să-l vedem *pe el*.

Era Giuliano Coppa, fostul primar din Santa Vittoria. Cînd îl văzu pe căpitanul von Prum, făcu un salut fascist.

— Trăiască Ducele ! Trăiască Hitler ! strigă el. Ce v-a reținut atîta ?

— Oh, Doamne ! Genul *ăsta*, făcu Hans. „Fascistul adevărat și sincer“. Se întoarse spre ceilalți. Ne era tot timpul devotat nouă, o să vedeți. Îndată are să vă spună.

Rîseră de Coppa. Ochii îi crescură de suspiciune și de frică. Bombolini făcu un efort să rămînă în umbra camerei. Cînd văzu sculele pentru interogator, Coppa începu să strige :

— Sînt un fascist sincer. Sînt membru important al partidului. S-a comis o greșeală.

— *Tăcere*, îi strigă deodată Hans. Era ușor de înțeles de ce i se încredințase această treabă lui Hans. Întotdeauna e o greșeală, le spuse celorlalți. Dezbracă-te, îi strigă lui Coppa.

— Nu înțeleg, răspunse acesta.

Era curajos. Își controla bine vocea și corpul nu-i dădea nici un semn exterior de frică.

— Nu înțelegi cuvintele : „Dezbracă-te“ ? întrebă Otto. Asta înseamnă ceva pentru dumneata ?

Îl apucă de gulerul cămășii și, dintr-o singură mișcare, i-o rupse de pe corp.

Cînd Coppa fu gol, îl așezară pe masa cea strîmtă de lemn și îl legară cu curelele de piele.

— Ce vreți să-mi faceți ? întrebă el.

— Dacă ți-aș răspunde la asta, spuse Otto cu o voce calmă, nu m-ai crede.

— Şi-apoi nu ai mai avea norocul să afli tu însuţi, adăugă Hans. Surîseră.

— Îi dezbraci, explică Otto, pentru că aşa îi faci să se simtă lipsiţi de apărare. Dacă bagi un soldat gol în front nu va voi să lupte, dar dacă-l îmbraci va lupta pînă la moarte.

— Aţi transformat toate astea într-o ştiinţă, observă von Prum.

— Oh, da, e o ştiinţă.

— Ai auzit ? îl întrebă von Prum pe Bombolini. E o ştiinţă. Asta-i diferenţa dintre voi şi noi.

În timpul ăsta Coppa rostea rugăciuni cu voce tare.

Apropiară magnetul de masă şi cînd Otto încercă pentru ultima oară micile clame care urmau să fie prinse de Coppa, acestea săriră ca nişte broscuţe speriate.

— Nu-l laşi niciodată pe client să se simtă uman, înţelegeţi, spuse Hans. Îl priveşti ca şi cum ar fi un pietroi, şi cînd vorbeşte nu-l înţelegi niciodată. În felul ăsta se simte singur.

— Ca o balegă. Cea mai mare parte din oameni se simt ca o balegă în străfundurile lor, ştiţi. Ca ceva dezgustător ce a căzut pe lume, adăugă Otto. Astea nu sînt vorbele mele. Ale psihologului, înţelegeţi ?

— O auzişi şi pe asta ? întrebă von Prum. Psihologul. Totul a fost prevăzut.

În acest timp, Otto stătea aplecat peste Coppa.

— Noi nu vrem să-ţi facem acest lucru. Va fi mai teribil decît îţi poţi închipui. În clipa asta începe, şi ai să-ţi doreşti moartea. O să ne rogi să te lăsăm să mori. Cîteodată unii mor chiar. Se uită la căpitanul von Prum. Le explodează inima în piept. Creierul e zdruncinat, făcut bucăţi, înţelegeţi.

— Vă faceţi o educaţie, domnule căpitan, spuse Hans.

— Noi nu dorim să mori şi tu nu vrei să mori.

Spre oroarea lui, Bombolini îl văzu pe Coppa făcînd semne din cap nemţilor, că da.

— Cîteodată ne mărturisesc adevărul chiar mai înainte ca să începem, îi spuse Hans lui von Prum.

— Şi le daţi voie să se ridice ?

— Nu. Hans părea dezamăgit de elevul lui. Îi ardem. Întrebuințăm Scînteietorul. Cum am ști altfel că spun adevărul ?

— Acum ! comandă Otto.

Începu să lege firele de diversele părți ale corpului lui Coppa. Apăsa clamele pînă le apăreau dinții și apoi le prindea în jurul unui deget de la picioare, sau de lobul unei urechi sau de sfîrcul sînilor, ca pe un animal mic și rău.

— Noi nu vrem să te facem decît să *simți* durerea, așa încît să vrei să ne spui adevărul.

— Da, vreau să vă spun adevărul. Pe dată, strigă Coppa. Vă voi spune ceea ce vă interesează.

— Acum, vedeți, vom ști dacă spune adevărul, anunță Otto. Se uită din nou la căpitan cu un zîmbet cam stingherit. Ce dorim să știm ?

— Despre vin. Unde e restul vinului ?

Îl întrebară și Coppa spuse că nu înțelege întrebarea și că nu știe ce îl întreabă.

— Acum ? întrebă Hans.

— Acum ! răspunse Otto.

Făcu o mișcare cu degetul pe magnet, o mișcare foarte ușoară pe mînerul de alamă și, în aceeași clipă, Coppa zbură în sus pe masa de lemn, reținut de curele ca și cum curelele ar fi trebuit să-l taie în bucăți, și tot în aceeași clipă deschise gura și, după un timp ce păru foarte lung, o mică clipă de viață, lăsă să iasă din străfundul lui un urlet de frică și de agonie și, ce era mai rău, de neîncredere, atît de teribil, încît amîndoi, von Prum și Bombolini, se treziră și ei strigînd într-un fel de urlet de recunoaștere a animalului uman.

SE găsesc oameni aici, care deoarece asta reprezintă istorie, doresc înregistrarea fiecărei acțiuni care a avut loc în camera aceea, în acea dimineață, astfel încît nimic să nu se poată uita ; o dare de seamă a fiecărei arsuri și al fiecărui țipăt, o înșiruire a tuturor dinților distruși și scoși cu forța ; dar asta nu e nici necesar nici de dorit căci, așa cum ne-a povestit mai tîrziu Bombolini, care văzuse totul, atunci cînd atacul asupra cărnii atinge punctul aproape mortal, toate torturile sînt una și aceeași.

Către sfîrșit, e groaznic pentru toți cei ce iau parte și, după cum spuneau nemții, într-un anumit fel (dacă asta ar putea fi posibil) chiar plicticos, pentru că toată tortura, în orice fel ar fi administrată, devine aceeași și toți torturatorii devin un singur om — atîtea țipete, atîtea plînsete, atîta dorință de a muri, atîta sînge, atîta urină, atîtea fecale, atîta curaj și atîta lașitate — încît pînă la urmă lui Bombolini îi trebui un efort ca să-și aducă aminte cine dintre oamenii împreună cu care îmbătrînise stătea culcat acolo, pe masa de lemn, legat în curele.

Cînd terminară cu Giuliano Coppa (pentru că n-aveau cum să-l mai redeștepte din leșin), îi veni rîndul lui Mazzola, un alt membru al Bandei. Cu cîteva minute mai înainte, Pietro Pietrosanto și Vittorini îl eliberaseră pe Mazzola din pivnița din Orașul de Sus, și el coborî, așa cum credea, să-l întîlnească pe Coppa în Piața Poporu-

lui. În numele justiției, lui n-ar fi trebuit să i se îngăduie să vadă corpul lui Coppa întins de-a lungul zidului, înainte de a-i veni rîndul să fie și el întins pe masă, pentru că e dreptul fiecărui om să nu știe ceea ce i se va întîmpla pînă ce nu i se întîmplă. E suficient de spus că Mazzola deveni atît de isteric — și Mazzola nu era un fricos — încît atunci cînd îi vîrîră pe gîtlej clama metalică și cînd dădură drumul curentului electric, Mazzola își mușcă vîrful limbii, și le spuse soldaților „Vă mulțumesc". Aceasta fu clipa în care Bombolini își dădu seama că plînge pentru oamenii care îi fuseseră dușmani.

Încercase să-și spună că ceea ce li se întîmpla acestor oameni era numai ceea ce meritau, că, într-un sens, se împărțea adevărata justiție, și că era drept, că era dorința Domnului, sau mai bine zis, Domnul permitea să se întîmple ce se întîmpla. Dar chiar cînd se convingea pe el însuși, știa că ceea ce gîndea era o minciună, fiindcă era conștient că ceea ce li se întîmpla lui Coppa și Mazzola nu trebuia să se întîmple nici unui om și că nu există motiv pe lume s-o justifice.

Cea mai mare parte din timp, căpitanul von Prum reușise să se izoleze de suferința din camera de tortură. Ceea ce se făcea nu era făcut de el. Dar mai înainte de a intra la rînd bătrînul brutar Francucci, se mai luară o dată de Coppa, deoarece își revenise în simțiri.

— Asta e momentul să scoți ceva de la el, spuse Hans. Dacă e ceva de scos. Eu nu fac asta decît pentru că insistați că vinul există aici.

— Vinul e aici, spuse căpitanul.

Dar descoperi că dorea să înceapă cu altul care ar ceda mai repede, decît să se reia ceea ce rămăsese din Coppa.

— Cîteodată, cînd un om ajunge în starea asta, și un copil cu niște clești poate extrage o mărturisire de la el, spuse Otto. Îi lași să se răcorească și, cînd își revin, înainte ca tu să spui o vorbă, încep ei să vorbească.

După asta efectuară pe corpul lui Coppa anumite operații cu lampa de benzină, despre care nu se poate scri. După aceea îl udară cu apă. Era conștient încă și îi vîrîră pîlnia pe gît și îi îndoiră capul pe spate, aducîndu-l pe punctul de a se îneca.

— E prea curajos, spuse căpitanul von Prum. Dumnezeule, unii oameni sînt prea curajoși, ca să le poată fi bine. Făcu ceva care nu-i semăna. Se duse la masa unde Coppa se îneca și strigă la el : Ce-ți faci ție însuți ? N-ai dreptul să fii atît de curajos ! Se întoarse către Bombolini : Pentru numele lui Dumnezeu, Bombolini, spune-i să ne spună.

Bombolini nu fu în stare decît să ridice palmele în sus și să-și întoarcă privirile :

— Crezi că dacă ar fi ceva de spus nu ți-aș fi spus-o eu acuma ?

Cu firele de sîrmă care îl făcură pe Mazzola să salte în sus în curele, în timp ce voltajul se ridica mereu, și așezînd clame în locuri pe care nu le încercaseră niciodată mai înainte și în combinații de necrezut, și pe care noi înșine am ajuns să nu le putem crede, l-au adus pe bietul om pînă la porțile morții.

— Insistați totuși să credeți că există vin ? întrebă Hans.

— Există vin, răspunse von Prum.

Așa încît începură să-l trateze pe Francucci. Am învățat de atunci ce bine e ca, într-o situație ca asta, să fii fricos, și poate că e și un fel bun de a te descurca în viață. Fiind un fricos cinstit, cîte nu-ți sînt crutate în viață și cît de puține se așteaptă de la tine ! Înainte măcar de a-l fi făcut pe Francucci să simtă ceea ce voiau ei ca să simtă, brutarul și leșinase de mai multe ori. L-au aruncat pe Francucci lîngă zid, cu ceilalți. Deși suferise cel mai puțin, Francucci fusese cel mai convingător.

— Dacă ar fi fost vin, ăsta ne-ar fi spus-o, zise Otto.

— Ne-ar fi spus exact unde, și cît, și cum am ajunge să-l găsim, și ne-ar fi și condus, adăugă Hans.

Își scuturară șorțurile și își frecară mănușile ; erau umede de sudoare și ei se simțeau obosiți. Unul din ei se uită la căpitanul von Prum.

— Ori nu e vin, ori n-am reușit noi.

— Iar noi reușim întotdeauna.

— Ce-avem de mîncare pentru prînz ?

— Noi nu pierdem niciodată prînzul.

— Totuși avem dreptul la cinci oameni și vom lucra pe cinci.

— Vreau să fie cinci, spuse von Prum.

— Ați prins poftă, comentă Otto. Dar cinci e limita. Nu depășim niciodată cifra asta. Nu e singura treabă pe care o avem azi. Mergem mai departe într-un loc care se cheamă Scarafaggio.

— Eu *știu* că vinul e aici.

— Foarte bine, spuse Otto. Aveți să-i căpătați pe cei cinci.

Cei doi tineri soldați se uitară unul la altul în așa fel încît să fie văzuți de căpitan. Era un fel de dispreț ținut în frîu, care se potrivea pentru oricine nu făcea parte din poliția SS.

Tocmai în timp ce mîncau, Bombolini află că Flamurile Roșii, care fuseseră ținuți în aceeași pivniță cu Banda, ieșiseră de acolo și coborau din Orașul de Sus spre Piața Poporului. Erau Fabio și Cavalcanti Țapul și fiul cel tînăr al lui Guido Pietrosanto și Tommaso Casamassima.

— Nu aveți desert, ei ? întrebă Hans.

— Foarte bine, spuse Otto. Se sculă și se spălă pe mîini într-un lighean cu apă. Atunci ăsta ne va fi desertul.

Lui Bombolini îi fu imposibil să se întoarcă și să se uite la ei.

— Presupun că și voi doi sînteți membri ai partidului fascist. Vreți să ne arătați mai întîi cărțile de membru și medaliile ?

— Sînt cetățean al Italiei libere, răspunse Fabio.

Bombolini simți că inima încerca să i se spargă din cauza presiunii sîngelui.

— Dezbrăcați-vă ! strigă Hans.

— Asta-i despre ce vă vorbeam, explică Otto căpitanului von Prum. Ia priviți-le ochii. Foarte sfidători. Foarte curajoși. Plini de vitejie.

— Și deseori ăștia cedează primii, adăugă Hans. Pentru că atunci cînd descoperă că nu sînt chiar *atît* de curajoși, cedează complet.

— N-au nici un fel de forță, întări Otto. Ca un dig de pămînt și unul de piatră. Poți să ai o crăpătură în digul de pămînt și totuși să stăvilești cea mai mare parte a apei, dar ăștia din piatră solidă, cînd cedează, se prăbușesc.

Bombolini, aproape fără să-și dea seama, venise între ei.

— Vreau să mă ofer voluntar în locul băiatului, spuse el.

Rîseră de el.

— Ați spus că vor ceda. Atunci faceți-mă pe mine să cedez. Care-i diferența ?

— Ne-a provocat. Vrem să-i schimbăm privirea din ochi. Nu ne place felul în care se uită la noi.

— Pe de altă parte, pentru ce vrei să-l scapi ? Pentru ce ? Ți-e cumva drag ? Asta să fie ?

— Un bășinos bătrîn ca dumneata, îl batjocori Hans.

— Vreau să-i salvez viața. Și el mi-a salvat-o o dată pe a mea.

— Tot ce ai de făcut ca să-i salvezi viața, Bombolini, interveni von Prum, este să ne spui unde e vinul. Spune vorbele astea și băiatul e liber.

— Așteaptă pînă punem Scînteietorul pe el și atunci poate ai să vrei să ne spui ceva, îl sfătui Otto.

Bombolini se uită la Fabio care era întins pe masa umedă de lemn. Curelele de piele erau muiate în sare și sudoare și urină. Sus în munți pierduse din greutate și coastele i se vedeau prin piele, și din cauză că era atît de brun la păr, părea mai alb ca înainte, și subțire și slab și gata să se rupă. Pe fața lui Fabio nu se vedea nici un semn de frică, și totuși nu greșim afirmînd că Fabio tremura atîta încît nici curelele nu-i puteau controla mișcările mușchilor. Mai era, într-adevăr, și o expresie de tristețe resemnată pe fața băiatului, la gîndul că oamenii pot face asemenea lucruri altor oameni.

Problema lui Bombolini devenise acuma simplă. Era convins că orice om va ceda sub suferințele torturii. Acum nu mai avea nici o încredere că secretul va putea fi menținut. Dacă vorbea și-l scăpa pe Fabio de durerea și brutalitatea care îl așteptau, tînărul nu i-o va ierta niciodată și nici oamenii orașului nu i-o vor ierta. Dacă va permite ca Fabio să suporte durerea și apoi să vorbească, tînărul nu va putea continua să trăiască în pace cu el însuși. Dorea ca tînărul Cavalcanti, care era al doilea în cameră, să fi fost pe scîndura de lemn. Țapul, cînd va simți sîrmele, va fi cel care va vorbi. Cel puțin Fabio și el însuși vor scăpa, chiar dacă vinul va fi pierdut.

— Înainte de începeți, ceru Fabio, vreau să vă spun ceva. Îl fixară pe Fabio, uimiți. Nu aveți nici un drept să faceți așa ceva. E o crimă împotriva poporului și într-o bună zi veți plăti.

Atunci au surîs. L-au întrebat cum îl cheamă.

— Fabio, spuse Otto. Ți-l prezint pe Hans. Hans, Fabio. Eu sînt Otto. Am să te ajut să spui adevărul măcar o dată în viață.

— Nu aveți dreptul să-mi faceți asta, repetă Fabio.

Bombolini descoperi că nu poate sta acolo, că simte cum i se rupe inima, că în inimă simțea că va ceda el, că plîngea pentru curajul lui Fabio și că tremura, iar corpul îi era lac de sudoare.

— Micul curajos joacă teatru așa cum cred unii că trebuie s-o facă, spuse von Prum.

Începură cu Fabio la un voltaj mult mai ridicat decît o făcuseră cu ceilalți, și era pe cît de groaznic se poate imagina. Bombolini îi da înainte cu voce tare : „Nu vreau să moară. Vă rog, lăsați-mă să mor înaintea lui Fabio !“ Dar chiar în această stare putea să-l vadă pe von Prum uitîndu-se la Fabio cum nu se uitase la ceilalți. Fabio, singurul dintre toți, reușise să nu strige la început, dar apoi începu să urle la fel de tare ca și ceilalți. Era lucrul de care se temuse Bombolini, dar se resemnase, și acum era aproape bucuros să-l audă strigînd :

— Am să vă spun, am să vă spun, am să vă spun, am să spun, repeta Fabio. Opriți-vă și am să vă spun !

Poate că în clipa aceea voia să spună. Încercă să vorbească dar nu reuși să scoată nici un sunet din gît cînd se opri electricitatea și, în cele din urmă, fură obligați să desfacă curelele de piele și să-l ajute pe Fabio să se ridice ca să-și poată controla limba șocată.

— Ar fi trebuit să urmezi sfatul oamenilor dumitale, spuse von Prum lui Bombolini ; o veche zicală a voastră spune : „Cînd situația cere martiri, fii sigur că trimiți martiri“.

Fabio încerca să spună ceva și ei îi dădură apă. Von Prum sta în momentul acela aplecat asupra lui Fabio, și avea privirea cuiva care e pe cale să atingă și să obțină ceva ce dorise mai mult decît orice alt lucru în viață. Poate că într-adevăr Fabio dorea să le-o spună. Și poate

că fusese o greșeală din partea lui Otto și a lui Hans că începuseră atît de sus pe scara durerii, încît tînărul nu mai fu în stare să vorbească pînă ce nu avu răgazul necesar să se redescopere pe sine, să constate că primise durerea şi că mai era încă în viață, sau că mai bine ar muri decît să deschidă gura.

— Nu aveți dreptul ! strigă Fabio. Ce-mi faceți ? Și dumneata, îi spuse Fabio lui von Prum. Dumneata ești cel mai rău din ei pentru că știi mai multe.

— Culcă-l ! strigă Hans. Culcă-l din nou !

Cînd fu legat de masă și micii dinți de metal se înfipseră în alte părți ale corpului lui Fabio, de astă dată la penis și în gîtlej, Otto se întoarse către căpitanul von Prum :

— Doriți să continuați dumneavoastră singur, acum ?

Von Prum fu năucit de posibilitatea ce i se oferea. E singurul cuvînt care i se potrivește. Se trase înapoi dinspre Fabio, apoi reveni lîngă el ; îi era frică să șovăie în fața acestor oameni. Își simți mîna plină de sudoare, sudoare adunată în șanțurile palmei care se mișca încet, deschizîndu-se și strîngîndu-se așa cum o făcuse cînd vorbise cu Bombolini.

— Da, o fac eu mai departe !

Acum, von Prum era cel care tremura. Stătea pe scaunul lui Otto și mîna îi tremura pe mînerul de alamă al magnetului și, cînd în cele din urmă împinse mînerul, ajunse pînă la ultimul buton și se uită la Fabio care se împingea în curele, apoi se uită în jos la podea, pînă ce, în sfîrșit, Otto împinse mînerul mereu mai sus și Fabio începu să urle atît de tare, încît îl făcu pe von Prum să plece de lîngă el și, dintr-o dată, Otto coborî mînerul.

— Nu poți să-l ții numai jos, spuse Otto.

— Am făcut-o, spuse von Prum. Am făcut ce trebuia să fac.

Dificultatea cu durerea e că, din anumite rațiuni, atinge, în cele din urmă, un punct unde se înfrînge singură, unde chiar de-ar fi simțită și înțeleasă de persoana care o primește, corpul nu mai poate răspunde la ea, și nici chiar recepta. La un moment dat, Otto se întoarse către căpitan :

— Voiaţi să ştiţi cum funcţionează cleştii, spuse el.
— Poate ar fi bine să ştiţi şi despre cleşti, întări Hans.
Smulseră o unghie de la mînă, şi Fabio abia se mişcă. Smulseră o unghie de la picioare, şi apoi un dinte, şi Fabio rămase culcat pe scîndură, abia uitîndu-se la ei.
— Vedeţi, după sîrme asta nu mai reprezintă nimic, spuse Otto. Numai în imaginaţie au cleştii valoare.
Nu mai are nici un sens şi nu e nevoie să mai continuăm în legătură cu Fabio. SS-iştii nu mai credeau în ceea ce făceau.
— Trebuie să-l mai tratăm şi pe ăsta din urmă ? întrebă Otto.
— Am dreptul la cinci, răspunse von Prum.
Înaintară atunci spre Cavalcanti, cu un sentiment de datorie a muncii, dar în mintea lor nu mai credeau şi e de presupus că inimile nu le mai erau la treabă.
Nimic „creator“ după cum spunea Otto, nu va ieşi la iveală.
Dacă s-ar fi oprit în momentul acela, secretul ar fi fost salvat, dar acum era rîndul lui Cavalcanti Ţapul, cel căruia nu-i păsa decît să se furişeze noaptea la vreo femeie care nu-i putea rezista. S-ar putea spune că, deoarece Cavalcanti văzuse ce putuse îndura Fabio, a fost în stare să facă şi el acelaşi lucru, dar asta ar însemna să-l nedreptăţim pe Cavalcanti. Fu Ţapul cel care, mai mult ca toţi ceilalţi rămase nezdruncinat şi suferi partea cea mai rea.
Cine va putea judeca vreodată adîncimea puterii unui om sau izvorul energiei lui, pînă nu soseşte clipa încercării ? E ceva ce noi cei de aici am învăţat. Cine îşi poate permite să dispreţuiască oamenii cînd nu cunosc ce zace în ei ?
Nu e nevoie să spunem ce i s-a întîmplat lui Cavalcanti, dar e necesar să menţionăm însemnătatea. E un lucru pe care cei de aici nu or să-l uite niciodată.
Adevărul e următorul : Dacă un singur om dintre toţi nu a cedat, aşa cum nu au cedat Fabio şi Cavalcanti, atunci înseamnă că toţi, toţi acei care îi dispreţuiesc într-atîta pe semenii lor încît cred că toţi oamenii se lasă înfrînţi şi toţi oamenii pot fi cumpăraţi, *toţi aceştia* au greşit şi toţi aceştia au fost înfrînţi.

Așadar, nu are importanță ce s-a mai întîmplat aici, dar avem măcar acest motiv să fim mîndri. Omul e un animal, dar nu e obligat să termine ca atare. Poate că asta e lecția pe care nemții n-au reușit s-o învețe niciodată.

Hans și Otto se sculară și Cavalcanti fu luat și aruncat alături de ceilalți, lîngă perete.

— Cu asta sîntem gata. Cinci au fost.

Se îndepărtară cu agerimea lor obișnuită. Erau oameni extrem de ordonați și curați în ceea ce făceau.

— Înțelegeți ce înseamnă asta, spuse Hans. Trebuie să acceptați. Nu e nici un vin.

— Nu, aici nu e vin, întări Otto.

— Trebuie s-o acceptați, domnule căpitan.

— Noi n-am greșit niciodată.

— N-am avut nici un eșec.

Terminaseră cu împachetatul și puneau prelata de camuflaj peste echipamentul din spatele camionetei, cînd Caterina Malatesta coborî din Orașul de Sus ca să îngrijească de oamenii din cameră și pe tot lungul pieței, din spatele ușilor și ferestrelor, oamenii gemură cînd o văzură.

Ea o va face, această prințesă Malatesta, această zeiță Malatesta, acum, cînd soldații mai aveau două minute pînă să părăsească piața, în camioneta lor. Cînd o văzură se opriră.

— Cîteodată tratăm și șase, spuse Otto. În cazuri foarte speciale.

— Mai avem Scarafaggio, îi aminti Hans, dar o urmăriră cum se mișcă fără să-i bage în seamă, fără să-i vadă.

— Nu ne-ar lua prea mult timp, spuse Otto. Masa e la suprafață.

Dar von Prum traversă piața spre ei.

— Pe asta, nu! le ceru căpitanul, și se uitară la el cu oarecare surpriză și puțină plictiseală, pentru că le lua o plăcere.

— Oh, oh, înțeleg, spuse Otto. O studie pe Malatesta. Nu vă condamn, adăugă el. Aveți gust bun.

Se urcară în camionetă și porniră motorul.

— Așa, acum sînteți reabilitat, îl asigură Hans. Aveați tot timpul dreptate. SS-iștii își vor da cuvîntul că nu e nici un vin.

— Da, sînt reabilitat, repetă von Prum.

Se uită după camionetă, pe cînd o lua pe Corso, și se înapoie în Piața Poporului, dar nu simțea nici triumf, nici încredere. Mirosul din cameră era foarte greu și Caterina Malatesta se și apucase de lucru, tratîndu-l pe Fabio. Von Prum rămase cîteva minute în spatele ei.

— Îmi pare rău de ceea ce s-a întîmplat aici, spuse el. Lucruri din astea se întîmplă cîteodată. Sîntem în război, și războiul nu a fost niciodată un lucru plăcut pentru cei ce iau parte la el.

Ea nu spuse nimic și nu dădu nici un semn că l-ar fi auzit vorbind, iar el tăcu din nou.

— Te-am scăpat din ceva, adăugă el în cele din urmă. Sper că-ți vei aduce aminte. Nu a fost un lucru ușor.

Cînd ea continuă să tacă, von Prum se întoarse să plece; mirosurile erau prea grele pentru el și se simțea obosit. Înainte, totuși, de a pleca, Cavalcanti îi făcu semn. Era un lucru sălbatic și negîndit, dar cine va avea inimă să-l condamne pe Cavalcanti pentru asta? Poate, după cum spuse Babbaluche, creierii îi fierbeau în cap. Cuvintele fură rostite încet și vorbele veneau greu, așa încît căpitanul von Prum fu obligat să se plece lîngă Cavalcanti ca să-l audă.

— Eu știu unde e vinul, spuse tînărul.

Zîmbi la neamț prin buze strîmbate.

— Minți, răspunse von Prum. Cavalcanti dădu din cap și continuă să zîmbească.

— Dumneata știi că eu știu unde e vinul, spuse el.

— Nu e nici un vin, strigă von Prum, și pentru că nu putea suporta expresia feței care surîdea la el, lovi fața lui Cavalcanti cu cizma.

— Ai așteptat toată dimineața ca să poți face asta, strigă Cavalcanti.

— Nu e nici un vin, repetă von Prum.

Dar se întoarse și fugi.

— Pentru asta va muri, spuse Coppa. Doar pentru acest singur lucru din toate, va muri.

— Nu, nu, nu, spuse Fabio. Dumneata nu înțelegi cum facem noi lucrurile. Pentru asta trebuie să trăiască!

VA fi greu pentru cineva care nu e de aici să înțeleagă că în pofida a tot ce se întîmplase, dispoziția poporului tinde spre iertare. Mîna morții apăruse pe oraș și apoi dispăruse. Dar mai mult decît atîta, uitarea se datora faptului că se apropia recolta bogată, plină de promisiuni, și recolta, bineînțeles, înseamnă aici viața. În timpul recoltei nu-i timp pentru luxul urii.

În timpul recoltei, ceva se întîmplă aici și nu există nici o putere să-l rețină. Cînd vîntul e bun și se ridică de pe terase, poți să-l miroși. Primii ciorchini de struguri, cei mai grași, căzuseră pe pămînt și solul era îmbogățit de mirosul lor copt, și acest proces al coacerii, asemenea unor mesageri care aduc vești despre lucruri ce se pregătesc, umplea ulițele și piața orașului.

Este, totodată, un timp al solicitărilor ; nu ți se lasă nici o alegere dacă vrei sau nu să trăiești. Strugurii cer atenție și cer să fie culeși ; vinul cere să fie făcut și oamenii sînt neputincioși în fața acestor lucruri, pentru că au în sînge obișnuința de secole să facă astfel. O știu și măgarii și boii. Dacă vițele ar putea emite un sunet — și Butuc Bătrîn spunea că le aude — le-am putea auzi gemînd sub greutatea sarcinii lor, cerînd să dea naștere viitorului vin pe care îl poartă în mădulare. Așa încît nu poate fi vorba că lumea îi iertase pe nemți, deoarece asta nu am făcut-o niciodată dar, din cauza recoltei, nimeni nu mai era interesat de altceva. Cînd cheamă strugurii nu se mai

aude nimic altceva. Nu ne interesa decît clipa cînd Butuc Bătrîn, ascultînd la vițe, încercînd strugurii cu gura, uitîndu-se la soarele de pe cer și vorbind cu zeul strugurilor cu care discuta, ne va anunța că ceasul a sosit, că timpul era gata, că Polenta ar trebui să coboare pe terase și să stropească apă rece sfințită peste grămezile calde și grase și că Dumnezeu își va ține Bunul Său Ochi pe noi toți cînd va începe recoltarea.

Asta era motivul pentru care, cînd căpitanul von Prum coborî muntele împreună cu sergentul Traub ca să meargă la Montefalcone, unii oameni le făcură chiar semn cu mîna.

— Eu nu-i înțeleg, spuse sergentul Traub. Jur pe Dumnezeu că nu-i înțeleg pe oamenii ăștia.

— E foarte simplu, răspunse căpitanul von Prum. Ei au impresia că au cîștigat ceva. Cred că pot să-și permită să fie agreabili.

— N-ar trebui să se poarte în felul ăsta după cele ce li s-a întîmplat, spuse Traub.

— E o chestiune de valori, urmă von Prum. Sînt lipsiți de simțul valorilor. Am ajuns să-i disprețuiesc.

Lucrurile se schimbaseră în Montefalcone. Multe din unitățile staționate în oraș împachetaseră și se trăseseră în munții mai înalți de la nord, unde se spunea că germanii vor încerca să stabilească o linie de iarnă care va fi ușor de apărat și greu de luat. Căpitanul von Prum raportă colonelului Scheer, și colonelul fu mulțumit să-l vadă. Arătă și un raport pe biroul lui.

— Te-am clarificat, spuse colonelul Scheer. Te-am reabilitat.

— Dar tocmai pentru asta am venit la dumneavoastră, spuse von Prum. Sînt totuși convins că vinul e în oraș.

— Nu fi prost, spuse colonelul Scheer. SS-iștii afirmă că nu există vin, deci nu există vin. Zeii au vorbit, dosarul e închis, von Prum este reabilitat.

— Dar dacă e acolo, vreau să-l găsesc, stărui von Prum.

— De ce ? Acum colonelul era sarcastic. Onoarea dumitale ? Datoria ? Poate, o chestiune de principiu. În numele lui Dumnezeu, nu ne mai interesează acum vinul așa încît nu mai sîntem responsabili de el.

— Pentru că, urmă căpitanul von Prum, dacă vinul este acolo, atunci își rîd de mine. Bombolini rîde de mine.

Colonelul Scheer se uită la inferiorul său. Asemenea puncte subtile de comportare îi depăşeau experienţa.

— Şi astfel, după cum se spune acolo de unde vin eu, ai un şobolan în gît.

— Dacă doriţi s-o luaţi aşa.

— Şi ce-ai face cu vinul dacă l-ai găsi ? E prea tîrziu pentru noi să mai putem face ceva cu el, ştii. Nu l-am mai putea transporta. Nu l-am putea fura chiar dacă am vrea.

Vocea căpitanului von Prum era puternică şi, pentru o clipă, pierdu ţinuta pe care colonelul o admira la el.

— Aş sparge sticlele. Dacă aş putea să-l iau de acolo, l-aş sparge. Aş sparge fiecare sticlă care mi-ar sta în putere s-o sparg.

Scheer îi surîse.

— Da, ai un şobolan în gît.

Se sculă de pe scaun şi se duse la fereastra care da în jos, în piaţa Frossimbone, unde numai cu puţin înainte oamenii din Santa Vittoria se tîrîseră cu vinul lor în spinare, în văzul mulţimii. Pe atunci eram noi cei care aveam şobolanul în gît.

— În cazul ăsta, spuse colonelul, ceea ce trebuie să faci — şi să nu spui niciodată că eu ţi-am sugerat-o — este să iei un ostatic. Se întoarse către căpitan. Te-ai gîndit la asta ?

Căpitanul clătină din cap.

— Unul mai important : poţi s-o faci ?

— Da, răspunse von Prum.

Scheer surîse din nou.

— Te-ai schimbat, spuse el. Da, ai un şobolan. Ştii ceva ? Cred că devii un adevărat german.

Importanţa ostaticului, îi spuse colonelul Scheer, era că oamenii au timp să se gîndească la ceea ce se întîmplă.

— Îi pui viaţa pe conştiinţa oamenilor. Pentru ei alegerea e simplă. Dacă îţi spun ceea ce vrei să ştii, ostaticul rămîne în viaţă. Dacă nu, moare din cauza tăcerii lor şi înseamnă că ei l-au omorît.

Mai erau şi alte puncte mai fine de luat în consideraţie. Ostaticul, lămuri colonelul, va trebui aşezat la vedere,

în piața publică, așa încît să nu le iasă nici o clipă din minte. Cînd se duc la lucru, să-l vadă și cînd se înapoiază să fie tot acolo. Cu oarecare noroc, noaptea îl poți auzi văitîndu-se sau plîngînd în somn.

— Și ai să fii surprins, căpitane, cîte păsărele vor voi să vină și să-ți cînte în ureche. Mame și fiice și iubite. Și oamenii cărora le datorează bani ; majoritatea vor ca el să trăiască, în special în țara asta.

Colonelul surîdea din nou. Căpitanul simțea ce repede îi bate inima la perspectiva ce-l aștepta.

— Și nu uita de ostaticul însuși. În Italia el e de obicei primul care sare în sus ca să ajungă la urechea dumitale, deși îi place să pretindă că a fost cu totul altcineva.

Von Prum era fățiș excitat și ceru colonelului permisiunea scrisă să aleagă un ostatic în Santa Vittoria.

— Dragul meu von Knoblesdorf, spuse Scheer. Încerci să-ți salvezi onoarea dumitale, nu pe a mea. Din punctul ăsta de vedere eu am unt în gură, nu un șobolan. Arătă biroul unde se împachetau dosarele. Noi plecăm, o știi.

— Credeți că va merge ?

— Aproape de fiecare dată a mers, spuse colonelul Scheer. Bineînțeles nu e așa de simplu cum crezi. În cazul că pierdem războiul, dar numai în cazul ăsta, înțelegi — surîse din nou — va trebui poate să justifici ce ai făcut.

— Asta o înțeleg, domnule colonel. E un risc pe care sînt gata să mi-l asum.

Acum Scheer surîdea tot atît de larg, cît surîsese toată dimineața.

— Și apoi rămîne mereu El, acolo sus, eh ? Doar nu vrei să-l uiți ?

— L-am și uitat.

Dorea să plece chiar atunci, dar colonelul îl reținu și vorbiră de progresul războiului, deși von Prum abia de-l auzea. Războiul ăsta era un alt război, care nu mai era al lui ; războiul lui propriu se purta în el și cu cîțiva oameni de pe munte.

Cînd să iasă pe ușă, colonelul îi atrase din nou atenția :

— Încearcă să iei pe cineva cu o bună viață de familie, spuse el. Vei descoperi că e deosebit de greu pentru niște copii să stea și să privească cum le moare tatăl de față cu ei, numai din cauza cîtorva cuvinte.

Îl reținu din nou, jos pe scară.

— N-ai spus-o, căpitane !

Von Prum luă poziția de drepți.

— *Heil Hitler !* spuse el.

— *Heil Hitler !* răspunse Scheer. Și von Prum !

— Da.

— Dumnezeu să fie cu dumneata.

Căpitanul îl mai putu auzi pe colonel rîzînd, chiar și cînd ajunse la motocicletă și rîsul nu încetă decît cînd sergentul Traub porni motorul.

De la început, nu exista nici un dubiu cine va fi ostaticul. Cînd au ajuns la Santa Vittoria era întuneric și căpitanul se simțea obosit, dar cînd trecură pe lîngă fîntîna Broaștei Țestoase se simți din nou înviorat și sîngele îi năvăli în creier. Simțea că-l și putea vedea acolo, legat de Broasca Țestoasă, cu stomacul lui gras umplîndu-i cămașa : vedea ochii oamenilor fixîndu-l, plîngînd pentru el și, în sfîrșit, cu puțin înainte de ivirea zorilor, cînd nimeni nu mai era acolo, întrebînd de căpitan și șoptindu-i : „Domnule căpitan, am să-ți spun ceva."

Se duse în camera lui și-și scrise însemnările — jurnalul — iar numele lui Italo Bombolini figura des în aceste pagini. După ce scrise, dormi, și în acest timp ceva trebuie să se fi întîmplat în visul lui. Cu puțin timp înainte de răsăritul soarelui se deșteptă, se dădu jos din pat și după aceea îl sculă și pe sergentul Traub.

— Scoală-te, și du-te să mi-l aduci pe cel pe care îl cheamă Tufa, spuse căpitanul von Prum. Scoală-l din pat și adu-l aici !

— Ai vrut întotdeauna să fii un martir, îi spuse lui Tufa căpitanul. O pot vedea în ochii dumitale. Şi acum am să-ţi ofer o şansă. Ce ai de spus ?

— Vă mulţumesc, răspunse Tufa.

L-au legat de coada delfinului care înota într-o parte a fîntînei Broaştei Ţestoase, imediat după răsăritul soarelui, ca să permită celor ce mergeau la lucru să-l vadă. Nu era nevoie să fie anunţată lumea de motivul pentru care se găsea acolo. După cum spunem noi aici, bunătatea nu e întotdeauna observată, dar răul sare în ochi ori de cîte ori se întîmplă. La început lumea nu voi să părăsească piaţa, dar însuşi Tufa le ceru să coboare la struguri şi, într-un fel, oamenii fură mulţumiţi, pentru că recolta era pe ei şi strugurii trăgeau în jos mereu mai cu forţă.

— Să n-ai grijă, Tufa, îi spuseră ei. Vom veni să te scăpăm îndată ce va fi întuneric. O să te dezlegăm.

Dar cei care îl cunoşteau pe Tufa, ştiau că niciodată nu le-o va permite. Preţul pentru lovirea unui german se ridicase, la fel ca toate celelalte preţuri în timpul războiului. Lîngă San Rocco, într-un sat de ţară, cînd un ţăran pălmuise pe un ofiţer, întreaga lui familie şi alţii din sat fuseseră omorîţi şi ţăranul fusese lăsat în viaţă.

Bombolini făcu tot ce se putea. O ascunse pe mama lui Tufa astfel ca nimeni să n-o poată găsi şi ca ea să nu se poată duce la von Prum, să-şi salveze fiul, şi o băgară şi

pe fiica lui Babbaluche, care se îndrăgostise fulgerător de Tufa, undeva unde n-o putea găsi nimeni. Apoi se duse s-o vadă pe Caterina Malatesta.

— Nu cred că trebuie să mă îngrijorez din pricina dumitale, spuse Bombolini.

— N-am decît o întrebare. De ce l-au ales pe Carlo ? De ce nu pe altcineva ? De ce nu un Pietrosanto cu cincizeci de membri în familie ?

— Nu cred că trebuie să mă îngrijorez din pricina dumitale, repetă Bombolini.

Ea dădu din cap.

— Deci de asta a fost ales Carlo Tufa.

Soldații erau binevoitori față de Tufa. Nu credeau că mai era vin și recunoșteau în Tufa pe unul de-ai lor. Îi dădură țigări spaniole și portocale portugheze. Aranjară o prelată de pînză pe un par, în timpul zilei, ca să-l apere de soare. E ceva straniu să te uiți la un tînăr sănătos, despre care știi că va muri a doua zi. Îl privești pentru că te privești pe tine. Dar la Tufa nu se vedea nimic. Nu dădu nici un semn că ar fi îngrijorat sau că se întîmplă ceva neobișnuit. Un singur lucru îl frămînta și anume Caterina.

— Unde e ea ? îl întrebă pe Bombolini. De ce nu vine să mă vadă ?

Primarul n-avu ce răspuns să-i dea.

— Ai mai văzut un lucru ca ăsta ? îl întrebă Tufa pe sergentul Traub.

— Oh, da, în Rusia, în Polonia. E foarte eficient. Oamenii nu te lasă să mori, știi. Se găsește întotdeauna cineva care vrea să te salveze. În zilele noastre e tare greu să devii martir.

Îl hrăniră cu ciorbă bună și el o mîncă toată și unul din soldați îi dădu o bucată de șocolată care îi fusese trimisă de acasă.

— Nu te invidiez, îi spuse soldatul.

— Eu nu invidiez pe cel care m-a ales, spuse Tufa.

— Vreau să spun, nu e vin, nu-i așa ?

— Nu, nu e vin.

— Atunci cum te poate salva cineva ?

— Ar fi greu de făcut.

— Nu te invidiez.

Către seară, cînd oamenii se înapoiară de la terase, toţi soldaţii erau de serviciu şi făceau cerc în jurul lui Tufa, cu armele pregătite. Nu i se permise decît lui Bombolini să vină lîngă el. Vorbiră de moarte şi asta nu-l supăra pe Tufa.

— Avem o zicală aici, le spuse Bombolini soldaţilor. Vinul bun şi oamenii curajoşi nu ţin mult.

— Eu nu ştiu nimic despre oamenii dumitale, spuse Heinsick, dar vinul e excelent.

Tufa rîse mai tare ca toţi. Dar dincolo de rîs, pentru cei care puteau să vadă, era grijă pentru Caterina şi tristeţe. Era singurul lucru pe care îl cerea şi singurul lucru care îi era refuzat. Tîrziu după-amiază, Padre Polenta traversă piaţa. Vîntul răcoros al după-amiezii îi flutura poalele sutanei în spate, aşa încît părea că fuge deşi mergea foarte încet.

— Nu e nimic în carte pentru o asemenea situaţie, spuse preotul, dar dacă vei îngenunchea şi te vei ruga împreună cu mine o să-mi vie ceva în minte.

— Ne putem totuşi ruga pentru sufletele celor ce-mi fac mie acest lucru, spuse Tufa. Îi putem ierta.

— Oh nu! răspunse Padre Polenta. Asta ar fi prea mult. Îndurarea are şi ea limitele ei, ştii.

După rugăciuni, soldaţii se îndepărtară de Tufa şi de preot, ca să-i permită să-şi facă ultima confesiune, şi în cîteva minute a fost gata.

— Nu ştiu dacă trebuie să-ţi fac ultima împărtăşanie acum, sau să aştept pînă mîine dimineaţă, spuse Polenta.

— Mai bine aşteaptă pînă mîine dimineaţă. Nu se ştie ce drăcovenie pot să stîrnesc eu la noapte, spuse Tufa.

Preotului îi era greu să plece şi în cele din urmă reveni lîngă el.

— E o chestiune delicată, dar în confesiunea dumitale nu te-ai căit că ai trăit cu femeia aceea, Malatesta, spuse el.

Tufa se gîndi puţin.

— Nu doresc să mă căiesc pentru asta, spuse el, şi veni rîndul lui Polenta să chibzuiască.

— Nu e un păcat *mortal*, aprecie el în cele din urmă. Nu e nimic mortal în asta. Dar vreau să ştii un lucru, va însemna cîteva sute de ani de pedeapsă în Purgatoriu.

— Atunci ăsta-i prețul pe care va trebui să-l plătesc, răspunse Tufa. Poate ai să-i spui vreodată că l-a meritat, îi ceru el lui Bombolini.

În tot cursul acelei zile se putea vedea, prin ferestrele casei Constanziei, figura căpitanului von Prum. Lucra la scrisorile și la însemnările sale cîteva minute în șir, apoi era din nou atras către fereastră cu aceeași fascinație pe care, se spune, o au unii oameni cînd privesc la ridicarea unui eșafod ce le este destinat. Ajung chiar să se mîndrească, se spune, o mîndrie că toate astea sînt făcute pentru ei.

„Sînt uimit de posibilitatea mea de a înfăptui așa ceva, scria el în însemnări. Nu există alt cuvînt s-o descriu : sînt uimit."

Cîndva pe la începutul nopții, unul din soldați ceru voie căpitanului ca ostaticul să-și petreacă ultima noapte în pat și nu pe pietrele pieței. Căpitanul refuză.

— Noaptea cedează inimile, spusese colonelul Scheer. Noaptea încep într-adevăr să creadă că victima va muri a doua zi dimineață.

Mai spusese un lucru pe care căpitanul începu să-l creadă că e adevărat. Dacă începi cu un ostatic, trebuie să sfîrșești cu el, altfel lumea va gîndi că nu ești gata să mergi pînă la capăt ; trebuie să continui pînă la ultimul act și atunci se va dovedi utilitatea lucrului tău și a ta însuți.

Gîndul ăsta îl sperie dar îl și stimulă.

Cîteodată se reconforta în cîte ceva scris de Nietzsche și-l cită de mai multe ori în notele și în jurnalul lui în ziua aceea și anume că în lungul parcurs al istoriei, o viață nu înseamnă nimic.

Asta era fraza la care Bombolini se hotărîse o dată să răspundă : „asta e diferența dintre noi și voi, spusese Bombolini. La noi nimic nu este mai important decît o viață."

— Vom vedea, spusese von Prum.

Pentru că era un om bine crescut și dorea să arate că prin această moarte nu-și făcea nimic mai mult decît datoria, îi permise lui Bombolini să-i facă, la ora zece, o ultimă vizită ostaticului. Tufa nu se interesa decît de un lucru.

— Unde e ? De ce nu vine ?

Bombolini nu-i putea spune nimic. Se dusese s-o vadă și ea refuzase să-l primească. Așa că stăteau în tăcere, și nu se auzeau decît zgomotul soldaţilor mișcîndu-se în întuneric și al apei din fîntînă.

— Nu i-am spus niciodată povestea, își aminti Tufa deodată. Făcu un semn cu capul spre fîntîna de deasupra lor. Cîndva, cînd nu voi mai fi, aș dori să-i spui dumneata povestea și să-i spui că eu ţi-am cerut să i-o istorisești.

— Am să i-o spun, Carlo.

Voia să plece pentru că era gata să plîngă și nu dorea să-l încurce pe Tufa cu lacrimile lui. Înainte de a pleca, îl sărută pe un obraz și apoi pe celălalt.

— Adio, Tufa.

Tufa îi surîse.

— Nu-i încă adio, spuse el. Mai am înaintea mea o întreagă jumătate de zi.

Ne e greu, chiar și azi, să credem că orașul a dormit în noaptea aceea. Dar Bombolini se duse acasă și dormi, iar lui Tufa i se puse o saltea de paie pe pavaj și dormi și el, iar oamenii care se uitau pe ferestrele din jurul pieţii, începură să se ducă la culcare, pentru că munciseră din greu toată ziua și pentru că știau că și atunci cînd moartea e în casă, viaţa tot continuă, și că dincolo de Tufa erau strugurii, plini de viaţă, care vor trebui îngrijiţi a doua zi. Soldaţii care stăteau în jurul lui Tufa avuseseră porţia lor de vin și acum erau și ei obosiţi. Apa curgea din broască monoton și domol ca vîntul ce murmura în fiecare colţ al pieţii, și asta îi adormea. Dincolo de piaţă, căpitanul era treaz și, cu toate că se pregătise să se culce, se sculă din nou și, dintr-un motiv pe care nu și-l putea explica, se îmbrăcă iarăși. Intuiţia lui era bună, pentru că în timp ce se echipa, Caterina Malatesta cobora din Orașul de Sus.

Își ducea pantofii în mînă ca să nu facă zgomot și se furișa în umbra caselor. În noaptea aceea era o lună subţire, care lumina o jumătate a pieţii, dar cealaltă jumătate era ascunsă în umbră. Bătrînele și bătrînii, care stau pe la ferestre, căci pentru ei a dormi înseamnă a muri, trebuie s-o fi văzut mișcîndu-se în întunecime, dar

nu spuseră nimic. Orice se întîmpla nu le mai aparținea lor ; ei nu făceau decît să privească și să aștepte.

Cînd Caterina ajunse în partea pieții opusă fîntînei, se opri și încercă să-l vadă pe Tufa, dar era prea întuneric. În clipa aceea nu era nici un fel de mișcare, doar apa ce șiroia și obișnuitele sunete ale nopții, un copil chemîndu-și plîngînd mama, suflul adînc al boilor pe ulițele lăturalnice și tonul adînc al clopotelor cînd își schimbau poziția.

Ușa de la casa Constanziei era în umbră, așa încît nici bătrînii n-o văzură. La ușă își puse pantofii — erau pantofi de oraș, cu tocuri, nu din aceia făcuți aici — și cînd fu gata, zgîrie cu unghiile pe lemnul ușii.

În felul în care se petrec asemenea lucruri, deși căpitanul nu mai auzise sunetul înainte, știu imediat ce înseamnă. Îi păru bine că Traub nu era în camera dinspre ieșire, unde dormea deseori, ci se afla în piață, păzind ostaticul. Mai înainte de a o lăsa să intre, aranjă puțin camera și aprinse o a doua lumînare de seu, pe care o așeză în fața oglinzii, așa încît să dea o lumină bună și caldă ; apoi se duse să deschidă ușa.

Își dădu seama că, încă de cînd auzise cuvîntul „ostatic“ la Montefalcone, fără să vrea s-o admită, se pregătise pentru momentul acesta. Dar chiar și așa, cînd deschise ușa, nu era pregătit pentru frumusețea ei. În cărți și în povești se spune că marea frumusețe a femeilor le taie oamenilor răsuflarea, și în cazul ăsta a fost așa cum spun cărțile. Frumusețea ei era, aici în cameră, o forță pe care von Prum o resimți, și fu subjugat de ea. Caterina își folosise ziua aceea în felul clasic al marilor frumuseți, în băi calde, în uleiuri, își spălase părul și-l periase de atîtea ori încît lumina se reflecta în el, și se îmbrăcase într-o rochie pe care nici o altă femeie de aici nu ar fi știut s-o cumpere sau s-o poarte, sau n-ar fi avut nici măcar banii necesari s-o poată cumpăra.

Cînd visase la acest moment, von Prum gîndise că se va abandona, dar abandonîndu-se, știa, ca orice bun soldat, că prețul va fi scump. Știa că ceea ce va face îi va dăuna într-un fel, poate chiar foarte serios ; și totuși mai știa

că pînă la urmă n-o să-i pese, pentru că asta era ceea ce dorise toată viaţa. Cum se întîmplase şi cu Tufa în prima zi, descoperi că nu-şi putea lua ochii de la ea, deşi încerca să fie indiferent.

— Şi iată că ai venit, după cum prevăzusem că ai să vii, spuse von Prum.

— Nu în felul în care ai prevăzut dumneata, răspunse Caterina.

— Nu. Nu din pricina zăpezii sau a ploii sau a frigului. Dar ai venit. Asta-i important. Nici unii din *ei* nu au venit.

— Nici unul din ei nu avea ce să-ţi ofere.

— Mi-ar fi putut aduce răspunsul la secret.

— Nu e nici un răspuns.

El îi surîse.

— Şi dumneata, eh ? Nu, nu e ăsta răspunsul. Dar ei ştiu că după ce Tufa va muri, o lună sau două mai tîrziu îl vor fi şi uitat. Au inimi de toval. N-o spun cu lipsă de respect.

— Şi noi ? Noi din ce avem inimile ?

— Nu ştiu dacă avem inimi. Poate că ăsta e motivul că dăm atîta importanţă vieţii şi morţii.

Conversaţia nu se desfăşura în felul în care o auzise în visul lui din noaptea trecută şi nu-i făcea plăcere. Ar fi dorit ca ea să-i ceară, să-l roage chiar puţin, să-i ofere ceva la care el ar fi putut mai întîi să reziste ; dar Caterina fu cea înţeleaptă care schimbă mersul lucrurilor.

— Şi ce-i cu coniacul pe care mi l-ai promis dacă am să vin ? întrebă ea. Păreai atît de sigur de venirea mea încît nu se poate să nu-mi fi păstrat ceva din el. Mi-ar face bine acum.

El o privi cu mare plăcere.

— Ce idee bună ! exclamă.

Se duse în camera cealaltă să ia pahare şi coniac, dar înainte de a ieşi din încăpere se întoarse şi se uită la ea.

Nu era nevoie pentru niciunul din ei să vorbească. Înţelegeau amîndoi ceea ce va trebui să se petreacă. Cînd cineva vrea să cumpere ceva, e nevoie să examineze ceea ce cumpără. Caterina făcu cîteva mişcări pentru el şi

von Prum o privi. Traversă camera spre oglinda cu lumînarea de seu, își scoase baticul care îi reținea părul și începu să și-l aranjeze, știind că el o privește.

A încerca să spui ceea ce zace în spatele frumuseții unei femei e un efort stupid. Efortul însuși distruge frumusețea pe care cineva ar dori s-o recreeze. Era, însă, un lucru în legătură cu Malatesta care poate fi descris. Von Prum, cînd scrise despre asta, îl numi „strălucire întunecată“ și altă dată îl numi „strălucire luminoasă“. Poate că e același lucru. Dar frumusețea ei era însăși propria ei contradicție. Ochii îi erau mari și negri și întunecimea lor ajuta să li se accentueze lumina ; același lucru era adevărat și pentru părul ei negru, care era în același timp luminos și lucitor.

Era zveltă, cu oase subțiri, și totuși voluptuoasă ; dar nu există mijloc pentru a-i descrie voluptatea fără a o distruge. Pentru că era o femeie inteligentă, tristețea ce se putea ghici în același timp în ochii ei, o făcea, în cele din urmă, să pară vulnerabilă. Totul la ea era însăși contradicție și contrazicerile erau atît de perfect amestecate una cu alta încît creeau frumusețea. Malatesta avea o maturitate pe care o posedă orice femeie frumoasă de cînd e tînără, ca și cum o femeie frumoasă trebuie să fi trăit cel puțin încă o dată mai înainte și să fi cunoscut lucruri pe care o singură viață nu le poate da, pentru a fi ajuns la frumusețea ei.

E lipsit de rost să v-o mai spunem. Fiecare femeie frumoasă e frumoasă numai în felul ei propriu. Altfel ar exista un singur fel de femeie frumoasă, și nu e așa. După cum se spune despre diavol, frumusețea vine în fel și fel de deghizări și apare în chipuri neașteptate.

Caterina era, cum e fiecare dintre ele, o minune. Pentru von Prum, Malatesta avea o calitate peste celelalte. Faptul că venise la el așa cum venise, trăda un instinct de distrugere, o voință de a întinde totul pînă la punctul în care risca propria ei ruină. Acesta era lucrul care-l excita mai mult ca toate celelalte, era un lucru dincolo de animalul superb pe care îl vedea. Fiecare om trebuie totuși să vadă frumusețea în propriul său fel.

Făcu un efort, așa cum își promisese, ca să reziste. Îi spuse că lui nu-i plac femeile brune, femeile cu pielea măslinie, și că visurile lui erau despre femei blonde, cu sîni mari albi, care înțelegeau că erau inferioare bărbaților pe care îi adorau, și care erau fericite să fie astfel.

— Ce ai să-mi oferi ? întrebă el cînd se înapoie în cameră cu paharele și cu coniacul.

— Pe mine, răspunse Caterina.

Îngădui coniacului să lucreze în el înainte de a vorbi din nou. Între amîndoi se lăsase o jenă.

— Crezi că e suficient pentru ceea ce voi fi obligat să fac ? întrebă von Prum.

— Da, va fi suficient pentru dumneata, spuse Caterina. Voi fi o bună amantă pentru dumneata. Ai să vezi.

Își mută privirea, pentru că atunci cînd se uita la ea tot ce voia să-i spună își pierdea intensitatea.

— N-ai să regreți, urmă Caterina.

O spuse cu siguranța simplă a unei femei care știa încă de cînd era foarte tînără, că o parte din ea, cel puțin, aparține în vis oricărui om ce visează să posede o femeie frumoasă.

— Lucrul ăsta m-ar putea ruina, spuse von Prum. M-ar putea distruge.

— N-ai să-l regreți, repetă Caterina.

— Cum știu asta ?

— Pentru că am să-ți arăt.

Își scoase eșarfa și pardesiul închis la culoare pe care îl purtase și traversă camera spre el.

— Unde dormi ? întrebă Caterina.

Făcu semn cu capul spre camera lui și ea trecu pe lîngă el, și intră în cameră, unde începu să se dezbrace. Von Prum veni la ușă și rămase în prag.

— Vreau să te văd, spuse el.

— Cum dorești, răspunse Caterina.

Se despuia cu siguranța femeilor care au corpuri frumoase, și ca și cum el n-ar fi fost în cameră. Cînd fu pe jumătate dezbrăcată, îi mai ceru un coniac și îl bău.

— De vreme ce o facem, nu-i nici un motiv să fie neplăcut.

Cînd fu lîngă ea începu să tremure.

— Asta nu-i bine, spuse Caterina. De ce tremuri ?

— Pentru că ești ce mi-am dorit toată viața, spuse von Prum, și acesta fu momentul lui de cedare.

— Atunci sîntem înțeleși, răspunse Malatesta. Eu, în schimbul lui.

— Da.

— N-ai s-o regreți.

— Nu, n-am s-o regret.

— Am să-ți fiu amantă bună, repetă Caterina. Ai să vezi.

— Dar va trebui să iau un alt ostatic, spuse von Prum. Înțelegi ?

— Nu pentru asta am venit, răspunse Malatesta.

Se culcară în pat, dar deși patul era mic, nu se atinseră unul pe altul.

— Acum ce vrei să faci cu mine ?

— Nimic, spuse germanul. Vreau să stau așa, culcat.

— Nici asta nu e bine, răspunse Caterina.

— Atunci vreau totul, spuse von Prum.

— Bine, vino încoace !

Cîndva, în timpul nopții ea îl întrebă :

— Acum îți dai seama că pînă la urmă ești numai un om ? Un om ca orice alt om.

Îl deșteptă înainte de ivirea zorilor, pentru că el îi ceruse s-o facă, mai înainte ca oamenii să se fi sculat ; se îmbrăcă și ieși în întunecimea Pieții Poporului, la fîntînă, unde-l deșteptă pe sergentul Traub. Tufa era treaz, culcat pe spate, uitîndu-se în sus în noapte.

— Puteți să-i scoateți frînghiile, spuse von Prum. E liber.

Asta îl bucură pe Traub.

— L-ai auzit ?

— Da, spuse Tufa. Nu știu dacă trebuie să mulțumesc cuiva sau să disprețuiesc pe cineva.

Era încă întuneric cînd Tufa traversă piața și porni spre Orașul de Sus. Sus pe deal, putu să vadă primele lumini ale dimineții și, cu toate că n-a vorbit niciodată

despre acea dimineață, se poate ghici că eră în momentul acela fericit, pentru că era viața *lui*, și pentru că începea o zi, o zi pe care nu mai contase.

Bineînțeles, Caterina Malatesta nu-l aștepta. Cînd ajunse la casa ei, unii oameni erau sculați și el îi întrebă despre Caterina dar nimeni nu voi să-i spună. Trecu mult timp, o zi sau două cel puțin, pînă cînd cineva în Santa Vittoria găsi destulă inimă ca să i-o spună.

CÎND sosiră zorile și se află că Tufa a fost eliberat, Santa Vittoria fu cuprinsă de frică. Eliberarea nu putea însemna decît că cineva vorbise despre vin. Dar cînd aflară că vinul a fost salvat, frica se transformă în bucurie. Aflară de Malatesta și de contractul pe care-l făcuse și lumea o aprobă. Era un tîrg foarte bun.

— Cînd totul o să se termine, ea va putea să-și regăsească trupul, spuse Babbaluche. Ceea ce n-ar fi fost în stare Tufa.

Unele femei o invidiară pe Malatesta.

Dar pe măsură ce dimineața înainta, o nouă ipoteză încolți în mintea unor oameni și bucuria muri.

— Acum va fi rîndul altuia, spuse Pietrosanto. Altcineva va trebui să moară în locul lui Tufa.

Și toți știau că ăsta e adevărul.

Fiecare se uita la celălalt să vadă dacă putea zări moartea în ochii vecinului. Există aici un crez că moartea intră în corp mai înainte ca trupul să moară efectiv.

— N-o să vrea pe unul ca mine, se găsea să spună cîte un om. De ce-ar alege pe unul ca mine? Tu ești mai curînd felul pe care l-ar alege.

Pînă la amiază, lucrul pe terase aproape că se oprise. Fiecare se pregătea pentru moartea celuilalt și se ruga lui Dumnezeu să nu se termine cu a lui. Spre seară, orașul era în așa hal, încît Bombolini fu obligat să traver-

seze piaţa şi să ceară să discute cu căpitanul von Prum. Fu surprins să se vadă invitat în casa Constanziei.

— Îmi pare rău că trebuie să vă deranjez în ziua asta, începu Bombolini, dar se opri stingherit.

Fusese cît p-aci să spună: în ziua nunţii dumitale. Îi relată căpitanului starea în care se afla oraşul.

— Dacă trebuie să aveţi un ostatic, şi e o idee foarte proastă, urmă Bombolini, lumea vrea să alegeţi unul. Pînă nu faceţi asta, tot oraşul se simte în pericol. Am fost şi aşa destul de chinuiţi.

Cuvintele astea ar fi trebuit să-l supere pe neamţ, dar Bombolini îl văzu că se uita la el zîmbind.

— De la început nici nu era problemă de alegere, spuse von Prum. M-am gîndit mereu la dumneata, Bombolini.

În tot acest timp, nu-i trecuse niciodată prin gînd lui Bombolini că el va fi acel ales ca ostatic.

— Nu, ripostă el. Asta n-ar fi o idee bună. Îl făcu pe căpitan să rîdă, dar Bombolini era serios. Oraşul va pierde un bun conducător. Fără mine aici, s-ar întîmpla multe lucruri neplăcute. Era doar un simplu fapt.

— Şi atunci pe cine ai sugera? întrebă von Prum. Ai vreun duşman pe care te-ai bucura să-l vezi în faţa plutonului de execuţie? Vrei să ai dreptul să alegi?

O putea auzi pe Caterina mişcîndu-se în camera cealaltă şi se întreba dacă ascultă. Se mai întreba dacă se gîndise la faptul că moartea următoare i se datora ei.

— Cred că singurul mijloc e cel pe care l-am întrebuinţat o dată, spuse Bombolini. Să luăm problema din mîinile noastre şi s-o punem în mîinile lui Dumnezeu. Să-l lăsăm pe El să-şi facă singur alegerea.

— Primul care vine în piaţă?

— Nu, nu, nu vor intra niciodată în piaţă, răspunse primarul. Am altceva în minte. O loterie.

Îşi dădu seama că ideea îi plăcea căpitanului.

— Să puneţi numele tuturor oamenilor într-un butoi de vin, şi apoi preotul să tragă numele.

Ideea de a folosi preotul îi plăcea şi mai mult căpitanului.

— Ai putea s-o numeşti o loterie a morţii ; vorbele îl excitau. S-ar băga preotul în aşa ceva ? întrebă von Prum.

— Oh, da, îl asigură primarul. Acum e lucrul Domnului. N-are importanţă cine bagă mîna în butoi. Dumnezeu va fi cel care alege pe cîştigător.

— L-aş prefera pe preot, spuse neamţul. E un cuvînt ciudat de întrebuinţat — *cîştigătorul.* Ce-ar fi dacă dumneata ai fi cîştigător ?

— Nimeni nu crede niciodată că va fi cel ce cîştigă la o loterie.

— Dar dacă ai cîştiga ?

Bombolini ridică din umeri.

— Ce-aş putea face atunci ? spuse el. Înseamnă că Dumnezeu a hotărît. El nu are nevoie de felul meu de a conduce.

Neamţul strigă către camera cealaltă.

— Şi ce-ar fi dacă Dumnezeu l-ar alege de data asta pe Tufa ? strigă el ca să se audă în camera în care trebuia să fie Caterina. N-ar fi nostim ? Ce vei face atunci ?

— Atunci te-aş ameninţa că te părăsesc.

Von Prum surîse şi, spre propria lui surprindere, Bombolini observă că surîdea şi el.

Înainte ca Bombolini să plece, stabiliră regulile loteriei morţii. Femeile şi copiii vor fi excluşi. Onoarea de a muri va aparţine bărbaţilor între şaisprezece şi şaizeci de ani, aceeaşi lege pe care guvernul italian din nord o scosese în vederea recrutării soldaţilor.

— Cînd ?

— Tragerea va trebui să aibă loc mîine dimineaţă, în aşa fel încît oamenii să se poată duce la lucru, spuse Bombolini.

Şi căzură de acord.

Cînd primarul ajunse la uşă, Caterina îl chemă şi el reveni şi rămase în uşa camerei.

— A aflat ? îl întrebă ea. Cum arată ?

Bombolini îi spuse că era obosit şi zăpăcit dar că nu ştia încă.

— Crezi că va înţelege ? îl întrebă Caterina, şi Bombolini fu surprins de întrebarea ei.

— Îl cunoști pe Tufa. Știi cum e făcut, replică el.

— Nu-l puteam lăsa să moară cînd aveam un mijloc de a-l salva.

— N-are nici o importanță, spuse primarul. I-ai pus coarne.

— Dar e prea matur pentru concepția asta. Doar a mai fost și în alte locuri.

— Da, dar se trage de *aici*, spuse Bombolini. Ca să-i cumperi viața, i-ai vîndut onoarea.

— El știe că îl iubesc.

Bombolini rîse la ea, negăsind ceva mai bun de făcut.

— Asta n-are importanță, nu vezi ?

— Și Tufa mă iubește.

— N-are importanță, spuse Bombolini. Ai încălcat regulile.

Cînd Bombolini plecă, von Prum îi luă locul la ușă.

— Crezi că e convins cu adevărat că Dumnezeu va alege numele din butoi ? o întrebă.

— Bineînțeles. E felul cum gîndesc ei aici.

— E foarte simplu, nu-i așa ? Foarte copilăresc.

— Da. Oamenii de aici sînt foarte simpli și foarte copilăroși, răspunse Caterina.

Mai înainte de a fi trecut un ceas, Bombolini convocase o mare întrunire a Marelui Consiliu, și se întîlniră cu toții în biserica Sfintei Maria a Cuptorului în Flăcări unde pătrunseseră pe ușile lăturalnice, unul cîte unul, ca să nu atragă atenția. Se adunaseră ca să aleagă pe cîștigătorul loteriei.

— Nu-mi place să spun lucrul ăsta, pentru că te admir, Bombolini, începu unul din cei mai bătrîni, dar într-un moment ca ăsta, nu cere oare onoarea ca însuși conducătorul să se prezinte în numele poporului ?

Bombolini fu mulțumit cînd membrii Consiliului votară împotriva acestei idei, mai înainte ca el să fie obligat să răspundă. Nu e ușor să refuzi rolul de martir cînd îți este oferit.

Era surprinzător de mare numărul oamenilor pe care Marele Consiliu îi găsea calificați să moară pentru oraș și pentru vin, și care, credeau ei, o vor face fără să le pese.

— Să luăm pe Enrico R — spuse unul. N-are prieteni, n-are pămînt, nu datorează nimănui nimic. N-are motive să trăiască. Sînt sigur că dacă i-ați cere-o, ar fi bucuros să facă asta pentru noi.

— Uiți, interveni un alt membru al Consiliului, că Enrico se întîmplă să fie însurat cu sora mea. Ea nu l-ar lăsa s-o facă.

O luară de-a lungul listei numelor din registrul lui Polenta, trecînd în revistă unul cîte unul. Cînd ajungeau la numele unui membru al Marelui Consiliu, aveau bunacuviință să nu-l menționeze și să treacă la următorul nume. Cînd numele unui posibil cîștigător venea la rînd, îl judecau, și anumite lucruri care fură spuse în noaptea aceea în Sfînta Maria, dacă ar fi să fie repetate, ar duce acum la mai multe vendete și vărsări de sînge decît fuseseră văzute vreodată în timpurile acelea. Un timp, crezură că au găsit omul necesar, perfectul cîștigător al loteriei, în persoana lui N.

Nimănui nu-i plăcea N., și în schimb, lui N., pe cît se știa, nu-i plăcea de nimeni. Chiar și familia lui îl disprețuia. Dacă N. ar fi fost ales, însăși familia lui ar fi celebrat evenimentul. Poseda mult pămînt, multe vite, avea bucăți de terasă risipite pe toată coasta muntelui, și o grămadă de vin era al lui.

— Ce-i frumos la N., spuse Bombolini, e că așa rău cum e, e un om de curaj.

— Și un avar, adăugă Pietro Pietrosanto. Va muri cu un surîs pe buze înainte de a da ticăloșilor acelora o singură sticlă de vin.

Dar se dovedi că N. avea legături de rudenie cu cincizeci și șase de oameni din Santa Vittoria și că unii din ei erau cam nebuni. E deajuns să spunem că Fungo idiotul și Rana broasca de exemplu, erau de același sînge cu N, și era imposibil de prevăzut în ce moment unul dintre aceștia ar putea avea un fel de viziune religioasă, sau alte simptome de nebunie, care-l vor face să se ducă la nemți ca să salveze viața lui N, dacă nu și sufletul lui.

Dar pînă la urmă, un nume revenea mereu și mereu, și nu voia să părăsească lista.

— Dar cine are curajul să-l înfrunte ? întrebă cineva. Și ce va fi dacă va spune „Nu“, după cum știu că va spune ?

— Emilio Vittorini, vrei să vii cu noi ?

Vittorini dădu din cap că va veni.

— Atunci du-te acasă și pune-ți uniforma.

Delegația, cînd fu în fine formată, cuprindea pe Bombolini, Vittorini ca reprezentant al tradiției, Roberto Abbruzzi reprezentînd lumea exterioară, Angelo Pietrosanto ca reprezentant al tinerimii din Santa Vittoria și Pietro Pietrosanto ca membru al armatei. Pentru motive care erau evidente fiecăruia, se decise ca preotul să rămînă acasă.

Înainte de miezul nopții, deoarece interzicerea circulației nu mai era observată și oamenii, de cînd veniseră SS-iștii, nu mai coborau în pivnița romană să se ascundă de avioane, se întîlniră în fața casei lui Vittorini pe Corso Cavour și o porniră în jos spre casa lui Babbaluche, ca să-l întrebe pe cîrpaci dacă ar fi așa de bun să accepte să cîștige loteria morții și să moară a doua zi pentru oamenii din Santa Vittoria.

Au stat multă vreme în fața ușii, înainte de a îndrăzni să ciocănească în ea.

— Cred că Vittorini ar trebui să ciocănească, spuse Pietro Pietrosanto. E cel mai respectabil dintre noi și o ocazie ca asta cere respect.

Vittorini nu voi să ciocănească sau să fie primul care să intre.

— Roberto e singurul care n-a făcut nimic ca să fie urît de el, spuse Bombolini. Poate că ai vrea să fii tu primul ?

Lui Roberto i se păru că nu un străin trebuia să fie acela care să ceară unui om să-și sacrifice viața pentru o cauză care nu era a sa. În cele din urmă, Căpitanul Poporului fu acel care trebui să bată la ușă și, cînd ușa se deschise, trebui să intre primul. Acesta e prețul conducerii.

Babbaluche era șiret. Unii cred că era și inteligent. Dar toți admit că Babbaluche era șiret — la fel de șiret ca unii dintre cocoșii de aici, care știu cînd vii să-i iei și reușesc să moară de bătrînețe pe vreun acoperiș, îna-

inte de a ajunge în oală. În clipa cînd deschise ușa, știa de ce veniseră.

— Ați venit să-mi comunicați ceva, spuse cîrpaciul. Sper că-i o veste bună.

Bombolini făcu greșeala să se uite în jos la ghete, și în clipa aceea, ca și cum mișcarea ar fi fost un magnet atrăgînd pe ceilalți după ea, toți plecară capetele. Cînd veni timpul să se uite iar în sus — pentru că era necesar să se uite la cîrpaci cînd îi vor pune întrebarea finală — primarul descoperi că nu poate înălța capul. Așa încît urmă o tăcere lungă, care urlă în camera mică și murdară.

— Vom avea o loterie mîine, reuși să murmure primarul.

— Și vreți să fiu și eu în comitet.

— Chiar mai mult, spuse Pietro Pietrosanto.

— Asta e măgulitor, replică Babbaluche.

Și tăcerea deveni mai adîncă decît înainte. Puteau să audă respirația nevestei lui Babbaluche în camera vecină și stomacul măgarului, Sf. Iosif, care era cu ei în casă, chiorăind.

— E o loterie ciudată, eh ? întrebă Babbaluche. Vocea îi era dură și rece și tăioasă. Toți pierzătorii sînt cîștigători și cîștigătorul e pierzător.

Din nou tăcere.

— Marele pierzător, spuse cîrpaciul. Știu ce vreți. Dacă ușa s-ar fi deschis atunci, povestea Roberto, toți ar fi fugit din casa cîrpaciului înapoi pe Corso și nu s-ar mai fi întors. Voi vreți ca eu să scot numele pentru că sînt singurul care nu are nici un motiv să protejeze pe cineva. Îi urăsc pe toți.

— *Ceva* în genul ăsta, spuse Roberto.

— Sau exact contrariul ? întrebă Babbaluche. Nu e nici un motiv să-l protejați pe cîrpaci, pentru că toți îl urăsc.

Nimeni nu-și putea lua ochii de la bucățile de piele împrăștiate pe podea. Încercau să închipuie forme sau să citească prevestiri din colacii și bucățile de piele de pe pardoseala de piatră. Dacă nu din alt motiv, ci numai pentru răspunsul pe care-l dădu atunci, chiar făcînd abstracție de toate celelalte lucruri pe care le înfăptuise

pentru ei, oamenii din oraș ar fi trebuit să-l onoreze pe Bombolini.

— Babba, spuse el, te-am ales pe tine pentru că credeam că tu o poți face cel mai bine.

Ar trebui să auziți un păun țipînd în zori ca să vă puteți imagina sunetele care ieșiră din gîtlejul cîrpaciului. Și cînd țîșniră strigătele de sfidare și de bucurie sălbatică și de amărăciune, mereu și mereu, Roberto se temu că va începe și el să țipe împreună cu cîrpaciul. Era gluma cea mai bună din viața lui.

— Va fi o acțiune de salvare a întregii Italii, spuse Vittorini și păunul țipă din nou.

Nevasta și copiii lui erau în ușă, dar îi îndepărtă cu o mișcare a brațului.

— Unde era întreaga Italie, unde erați voi toți, cînd mi-au făcut asta ? le strigă el, lovindu-și picioarele schingiuite.

Fusese primul mutilat de către fasciști. Cîteva Cămăși Negre din Montefalcone veniseră în Piața Poporului, îl înșfăcaseră în văzul tuturor și-i rupseseră picioarele unul după altul, iar apoi, cînd refuzase să salute pe Duce, îl făcuseră să mănînce o broască vie. De atunci, Babbaluche fusese o rușine pentru Santa Vittoria, care îl căra pe spinarea-i îndoită.

— Hai să mergem ! spuse Pietrosanto.

— Să mergem ! spuse și Angelo Pietrosanto. Am făcut o greșeală.

Dar cîrpaciul nu-i lăsă să plece cu una cu două. Nu mai era în stare să mănînce nimic, trăia pe acidul din stomacul lui la micul dejun și avea bilă pentru masa de prînz, le spunea el, dar astea erau mîncări prea bogate și prea gustoase pentru ca să nu le dorească.

— Spuneți-mi, urmă Babbaluche, dați-mi cinci motive bune pentru care ar trebui să mor eu pentru voi toți ?

Încercară să îndruge lucruri despre dragostea de țară, despre vecin și frate, dar vorbele nu le erau decît rumeguș în gură. Cum poți spune unui om, care se purificase de dragoste că, în cele din urmă, ar trebui să moară pentru ea ? Totul nu era decît hrană și răsărit de soare pentru păuni și cînd el tăcu, tăcură și păunii.

— Hai să mergem, spuse Pietro Pietrosanto.

începură să dea înapoi și să facă gesturi de plecare.

— Cîteodată, lucrul cel mai cu bun-simț pe care îl poate face un om, este să moară, vorbi Roberto.

Voia să-i spună cîrpaciului că el o știa, că o încercase și el cîndva. Știa că dacă închide ochii îl va vedea pe băiețașul acela cu mingea albă. Poate că în însăși vocea lui era ceva ce atinse urechea cîrpaciului.

— Acuma spui un adevăr, răspunse Babbaluche. Nu vă e rușine să lăsați pe un străin să spună un adevăr. Poate că ești deștept, sau poate ai spus-o pentru că ești un prost, îi declară el lui Roberto. Nu știu nimic despre tine. Dar ai spus ceva.

— Noi știm că vei muri în curînd, domnule Babbaluche, urmă Roberto. Noi știm asta, și la fel o știi și dumneata. De aceea am venit la dumneata.

— Dar de ce nu mi-ați spus acest lucru cînd ați venit ? întrebă cîrpaciul.

Nevasta lui aprinsese o lampă în camera cealaltă și lumina se răspîndea și în încăperea de afară, unde stăteam noi. Puteam auzi femeia și pe cele două fete ale lor văitîndu-se și plîngînd.

— Tocmai asta e, răspunse Babbaluche. Vreau să mor la termenul care mi-e fixat. Vreau să mor în felul meu. Nu vreau să le dau satisfacția să mă omoare.

Roberto nu mai știu ce să răspundă căci mintea lui nu lucra așa cum trebuie în locurile astea, dar Bombolini știu ce să spună mai departe.

— Dar tocmai *asta este*, Babba, începu el. Vocea îi era acum triumfală. Cînd ei te vor omorî, tu ai să-i înșeli. Le furi ceea ce ei cred că vor căpăta. Ei cer o viață și noi le dăm un cadavru.

Și cîrpaciul începu să surîdă, altfel decît înainte. Deși îl durea, începu să rîdă, din fundul stomacului și nu din gîtlej, cum o făcuse mai înainte.

— Îți bați joc de ei, spuse Bombolini. În clipa morții, le rîzi în față.

Acuma erau cu toții excitați. Era exact același lucru, ceva cu nimic nou, numai că de astă dată întors pe dos.

— Îi determini să facă ei ceea ce Dumnezeu va face oricum săptămîna viitoare, numai că *ei* vor trebui să *plătească* pentru asta, spuse Vittorini.

Babbaluche le ceru să-l lase pe Dumnezeu în pace.

— Şi-ai să le-o spui ? Înainte de pleacă, ai să te asiguri că ştiu adevărul ?

— Nu, răspunse Bombolini. Categoric nu. Vor trebui să poarte peste tot în mintea lor şi în inimile lor ruşinea şi vinovăţia pentru Babbaluche cîrpaciul şi să le putrezească sufletele pînă ce vor muri.

Cîrpaciul încercă, efectiv, să sară în sus.

— Italo, strigă el, eşti minunat ! Eşti atît de deştept ! Se uită la Roberto. Tu eşti cinstit, vezi, dar Italo e deştept şi asta e mai bine.

Pe urmă se întristă. Înseninat cum fusese, lumina îl părăsise şi toţi putură să vadă imediat că moartea se şi afla înlăuntrul trupului său, aşteptînd.

— Dar au să ştie, spuse el. N-au decît să se uite o dată la mine ca să ştie.

Bombolini se gîndise şi la asta.

— O să-ţi machiem faţa în aşa fel, încît ai să arăţi bine şi sănătos. O să-ţi punem alune în gură ca să-ţi umflăm obrajii, o să-ţi îndesăm lucruri sub cămaşă ca să arăţi gras. Vocea ţi-e încă bună.

Cîrpaciul se însenină din nou. Era de uimire cum îl puteai vedea înapoindu-se de la uşa principală a morţii.

— Italo, spuse el. Ar fi trebuit să fi fost prieteni. Împreună am fi făcut lucruri mari.

Bombolini ridică din umeri.

— Am fost un măscărici şi ţie nu-ţi plac măscăricii.

— Dar ar fi trebuit să văd prin masca ta.

— Ei, dar eram un măscărici deştept, aşa că purtam o mască deşteaptă.

Făcură planurile pentru dimineaţa care nu mai era departe. Trebuiau s-o ştie cît mai puţini posibil aşa încît atunci cînd numele va fi scos din butoi, să vină ca o surpriză şi un şoc pentru oameni. Au hotărît mai întîi ca fiecare hîrtie din butoi să poarte numele „Babbaluche", dar îşi dădură seama că ar fi un lucru periculos în caz că vreun neamţ ar băga mîna în butoi. Se decise să se pună toate numele în butoi şi Padre Polenta să ţină numele lui Babbaluche în mîneca sutanei.

— Dar preotul va voi să facă aşa ceva ? întrebă Roberto.

Se uitară la el de parcă ar fi fost Fungo.

— Ai văzut vreodată un popă pierzînd la cărţi ? întrebă Babbaluche.

Voiră să-i ia soţia şi fetele în noaptea aceea cu ei, dar Babbaluche se opuse.

— Vor trebui să fie în piaţă, ca să leşine şi să cadă jos şi să plîngă, spuse el. Nimeni nu va putea juca scena pe care o vor juca ele. Pe urmă luaţi-le şi înlocuiţi-le cu alte trei persoane. Nemţii nu vor observa de loc.

Ceilalţi plecară, ca să înceapă să alcătuiască o listă de nume, şi să aşeze butoiul de vin în Piaţa Poporului, şi să trimeată pe cineva să machieze faţa cîrpaciului.

— Oh, abia aştept, spuse Babbaluche. Ultima mea înşelătorie în viaţă : moartea mea.

Cei doi îşi surîseră unul altuia.

— Ştii ce-i încă şi mai bine ? întrebă Bombolini. Ştii ce se va întîmpla pe chestia asta ? Vei deveni un martir. Vei deveni un erou al Italiei. Povestea se va răspîndi în toată Italia. „Micul cîrpaci care a murit pentru secretul vinului."

Asta îl făcu pe Babbaluche să rîdă.

— Oh, de-aş fi aici s-o văd şi p-asta !

— Nu poţi avea şi una şi alta, Babba, îl consolă Bombolini.

— E o singură problemă dacă devii martir. Nu ştii niciodată sigur dacă îţi vor trece numele în carte.

— O să punem o placă pentru tine, Babba : „Santa Vittoria. Oraşul unde Babbaluche Cîrpaciul şi-a dat viaţa pentru popor."

Primarul era de pe acum foarte aţîţat.

— Poate că pînă la urmă nu va trebui să facem un altar pentru brutari. Oamenii vor veni aici să vadă căminul eroicului cîrpaci.

— De ce n-aţi face un altar pentru cîrpaci ? Asta ar fi încă mai bine. Faceţi-mi o statuie cu un nimb pe creştet.

Totuşi, Bombolini clătină din cap. El era serios :

— Cîrpacii nu cîştigă destui bani, spuse el.

Şezură un timp, bucurîndu-se de gluma splendidă. O putea folosi într-o grămadă de chipuri. Cîrpaciul nu putea bea vin, dar putea suporta *grappa* şi luă o sticlă pe care

o împărţiră, bînd un timp în tăcere. Pentru că nici unul din ei nu mîncase de mult, se îmbătară puţin, foarte uşor.

— Ştii, spuse Babbaluche, eu am să *mor* mîine. În glumă, cam uit asta cîteodată. E ciudat. Mă gîndesc la farsă şi uit că nu am să văd cum reuşeşte. Căci am să mor. Se uită în jurul camerei. Gîndeşte-te. Ăsta e sfîrşitul. Toţi anii ăştia de muncă şi durere şi boală, toate nădejdile pe care le-am avut ca om tînăr, şi ăsta — ăsta — ăsta e sfîrşitul. Nu mai urmează nimic. Îţi poţi imagina ? Că am făcut tot drumul pînă acum şi am trăit toţi anii pentru asta ? Că mama mea a murit de foame ca să mă aducă la asta ? Nu ţi se pare ciudat ?

După aceste cuvinte, Babbaluche spuse un lucru care era într-adevăr ciudat din partea lui şi mulţi oameni se întreabă dacă l-a spus într-adevăr.

Spuse că-i era frică, nu de moarte, ci că va fi uitat. Şi apoi vorbi de lucrurile care l-au impresionat mai mult în viaţă. Reuşise să plece o dată la Veneţia şi cînd fusese acolo văzuse un pod de care era atîrnat un felinar albastru. Un om nevinovat fusese cîndva spînzurat de pod, şi, mereu după aceea, oamenii care trăiau lîngă pod, de sute de ani, păstraseră lumina albastră în memoria şi în onoarea lui şi ca plată pentru greşeala lor.

— Vreau ca şi tu să pui o lumină, o lumină verde, în Piaţa Poporului pentru greşeala vieţii mele, spuse Babbaluche. Şi dedesubt vreau următoarele :

> Aşa Ca Toţi Să Afle :
> În memoria cîrpaciului Babbaluche.
> Şi-a trăit viaţa prost dar a avut
> Norocul să moară cu dreptate.
> Ce viaţă irosită !

Bombolini încercă să argumenteze cu el, dar nu-l putu convinge.

— Acuma cară-te de aici, spuse Babbaluche. Sînt obosit şi bolnav şi puţin beat, şi mîine am o grămadă de scene de jucat. Cînd are să vină Angela să-mi aranjeze faţa ?

— Chiar înainte de zori. Loteria e în zori.

— Două sau trei ore de somn. E un lucru curios să ai nevoie de somn ca să poţi muri. Dar, bineînţeles, trebuie să mor cum se cuvine.

Bombolini se duse să-l sărute pe cîrpaci pe amîndoi obrajii, dar Babbaluche îl respinse.

— Așa ceva, nu ! Doar pentru faptul că am să mor, nu înseamnă că sînt obligat să suport așa ceva.

— Ei bine, în orice caz, Babbaluche, ești un om curajos și, chiar dacă nu o știi, un om excelent.

— Rahat de taur ! spuse cîrpaciul. Astea sînt ultimele mele cuvinte. Acum, pleacă ! Trebuie să arăt odihnit pentru moartea mea.

Bombolini nu putu să surîdă la o glumă ca asta. La ieșire, ținu clanța un moment și apoi se înapoie la Babbaluche. Era foarte serios.

— Babbaluche !

— Ce e ?

— Fă-mi o promisiune, ceru primarul. Promite-mi că n-ai să mori în noaptea asta.

Cîrpaciul fu șocat și fața lui o arătă.

— Ce ? Și să stric o glumă bună ?

Bombolini îl mai putu auzi rîzînd chiar cînd ajunse în vîrful Corso-ului. Deși era încă întuneric, putu să vadă că butoiul de vin se și afla acolo.

CU o oră înainte de răsăritul soarelui, Rosa Bombolini veni în jos la casa lui Babbaluche și-l deșteptă din somnul lui de om beat.

— Credeam că va veni Angela, se plînse cîrpaciul. Cel puțin asta puteam să am în ultima mea zi.

— Mă ai pe mine, spuse Rosa.

Îi roși obrajii galbeni și supți, îi înnegri sprîncenele și îi pieptănă părul. Folosi ceară de pe fundul unui butoi de vin ca să-i umfle fața și niște svetere vechi sub cămașă ca să-i ascundă oasele de pe piept și spate. Cînd se privi în oglindă fu satisfăcut. Arăta cam cum ar fi trebuit să arate cu ani în urmă.

— Știi, n-am fost un ticălos prea urît, spuse Babbaluche, ai noroc că nu m-ai cunoscut pe atunci.

— Te-am cunoscut, răspunse Rosa. Nu erai cine știe ce.

El o privi cu admirație.

— Dacă n-ai fi dumneata, Rosa Bombolini, aș pierde toată încrederea în viață, spuse Babbaluche.

— Mai ai timp încă o zi ca s-o faci, răspunse ea.

— Oricare alta ar fi spus : „Asta-i drept, Babba, erai un golan destul de arătos. Ce țanțoș mergeai ! Cum îmi amintesc cînd umblai țanțoș prin piață în după-amiezile de duminică, în timpul *passeggiatei*, ca un dar al lui Dumnezeu pentru femei". Dar dumneata, nu ! Ar fi fost prea mult de cerut cînd mai am o zi întreagă înainte. Dădu din cap. Mai am încă lucruri de învățat.

— Ești ca toți ceilalți. Ești ca Bombolini. Nu-mi pasă dacă ai să mori mîine sau peste zece ani de acum încolo. De ce trebuie să te mint?

— Foarte bine, lasă jos oglinda, spuse Babbaluche. Nu sînt cine știe ce. Încep să am o idee de cum trebuie să fie iadul, și mi-e frică.

Trebui să se rezeme de ea ca să poată urca pînă în piață, și cînd ajunseră, aproape toți din Santa Vittoria se și găseau acolo, deși era încă întuneric. Toți ochii erau ațintiți pe butoiul de vin. Sergentul Traub verifică numele și fu mulțumit că cea mai mare parte a oamenilor eligibili erau în butoi. Nu se așteptase să găsească și numele lui Bombolini, dar nici ei nu doreau moartea lui Bombolini.

Padre Polenta trecu prin piață și făcu semnul crucii peste oameni. Nici un om nu se putea simți sigur. Moartea lui era în butoi.

Dacă nemții aflau ce se întîmplă, va avea loc o adevărată loterie a morții. Un tînăr începu să amestece numele cu un băț lung.

— Acum, treaba a ieșit din mîinile noastre, spuse o femeie. Îngerul morții alege numele.

Se uitau la butoiul înnegrit de vin ca și cum însuși omul care trebuia să moară avea să iasă din el, și nu numai numele lui. Îl fixau și nu-și luau ochii de la el, și pe cînd îl fixau, afară se lumina din ce în ce, și clipa nu mai putea fi amînată. Cînd soarele atinse țiglele cele mai înalte și începu să lunece pe zidurile întunecate, colorîndu-le în galben, Capoferro începu să bată pe toba lui un marș încet, un duruit lung, urmat de cîteva lovituri scurte. Apoi, în sfîrșit, Padre Polenta începu să spună o rugăciune și toată lumea îngenunche pe pavaj și se rugară pentru ei înșiși și apoi pentru frați, tați și soți și în sfîrșit pentru omul care va muri.

Căpitanul von Prum decisese că ar fi mai bine să nu fie de față și, la cinci dimineața, sergentul Traub ieși din casa Constanziei și începu să-și facă drum printre oamenii îngenuncheați. Lumea sărea de lîngă el ca și cum atingerea lui ar fi fost aceea care le semna sentința.

— Hai să terminăm cu asta, spuse el preotului.

— E un lucru teribil de cerut unui preot, replică Polenta.

— Nu ți-am cerut-o eu. Nu sînt decît un soldat. Eu execut ordine. Eu nu am nimic de-a face cu toate astea. Mîinile mele sînt curate. Se întoarse către preot. Vrei să pun pe un altul ?

— Nu, nu ! sări Padre Polenta. Dar e un lucru teribil de făcut. Alegerea poate fi a lui Dumnezeu, dar sîngele e pe capul vostru.

— Alege numele ! porunci Traub. Pentru numele lui Dumnezeu, alege !

Capoferro știa ce era de făcut în momente ca ăsta. Probabil că a învățat multe lucruri în cei o sută de ani cît pretinde că a trăit. Bătu toba din nou, de data asta mai tare, mult mai tare, bețele vechi tunînd pe marginea tobei de piele de capră ; apoi brațul lui Polenta se ridică în sus, în aer, și se adînci pe neașteptate în jos, în butoi, ca un pescăruș reprezindu-se la un peștișor în Rîul Nebun ; și, pe cînd bătrînul bătea toba, preotul își învîrti mîna prin butoi. Oamenii întinseră capetele înainte. Nu exista nici o dovadă că nu se făcuse vreo greșeală sau unele șmecherii. Cînd moartea e pe aproape, orice posibilitate devine posibilă. Apoi brațul ieși din nou din butoi — pasărea își prinsese peștele — bătaia tobei se opri și preotul ridică în sus hîrtia. Tăcerea fu întreruptă de un sunet al cornului sălbatic al lui Capoferro.

Preotul se uită la hîrtie ca și cum nu-și putea crede ochilor sau nu putea rosti numele și o trecu lui Bombolini care, la rîndul lui, o trecu sergentului. Sergentul Traub se uită la ea într-un fel, apoi în altul, verifică pronunțarea cu Bombolini, apoi luă poziția de drepți :

Babbaluche.

E curios cum într-o mulțime, chiar într-o gloată, oamenii știu întotdeauna încotro să se uite. Cei din jurul cîrpaciului se întoarseră primii spre el și apoi toți ceilalți începură să se dea înapoi de lîngă dînsul, ca și cum fiind aproape puteau fi incluși în soarta lui sau moartea i-ar fi putut prinde.

— Nu ! strigă Babbaluche. Nu se poate să fiu eu ! Ei nu mă vor ! Ați citit greșit.

Sergentul Traub întinse cuiva din mulțime hîrtia, care fu transmisă mai departe, din mînă în mînă, pînă cînd cîrpaciul o ținu în mîna lui și își citi numele. Se auzi un țipăt — era nevasta lui — apoi plînsetele celor două fiice, care căzură pe pietre ; îl apucară pe sergent și îl implorară, îl atacară pe Padre Polenta și îi cerură să intervină pe lîngă căpitanul von Prum și chiar pe lîngă Dumnezeu. După asta fură luate din piață cu forța, și ascunse în așa fel încît nimeni să nu le poată găsi și ele să nu poată găsi pe nimeni.

— Da. Sînt eu ! spuse Babbaluche. Ce-am făcut ca să merit asta ?

— Am pierdut pe cel mai bun cîrpaci din Santa Vittoria, strigă Pietrosanto la sergentul Traub. Ne-ați furat cîrpaciul !

— Dumnezeu l-a ales, nu eu, răspunse Traub, dar nu se putu uita la omul micuț, rămas acum singur în piață, citind bucățica de hîrtie pe care era scrisă osînda lui.

— De ce eu ? Nu-s decît un om neînsemnat, strigă el.

Padre Polenta se duse să-l binecuvînteze.

— Căile Domnului sînt ciudate, îi spuse el.

— Și așa sînt și cele ale preoților, răspunse Babbaluche.

L-au dus apoi la fîntîna Broaștei Țestoase și l-au legat de delfin, în locul unde fusese legat și Tufa. Din casa Constanziei, căpitanul putea să vadă tot ce se petrece în piață.

— A trebuit s-o faci ? îl întrebă Caterina.

— A trebuit s-o fac.

— Slavă Domnului că e un om mai bătrîn, spuse ea.

— N-a murit încă. Dacă decide să vorbească, va trăi. Se întoarse brusc către ea. Dacă tu decizi să vorbești, va trăi. E acolo numai din cauza ta.

Nu fu o noapte liniștită pentru locuitorii din Santa Vittoria. Deși cîrpaciul era un om bolnav, urma totuși să moară, și murea pentru ei, căci dacă n-ar fi fost ales Babbaluche un altul dintre ei ar fi trebuit să fie acolo. Și acum că dispărea, oamenii începeau să-și dea seama cît le va lipsi. Babbaluche era sarea locului.

În noaptea aceea o duse numai cu *grappa*, deoarece nu putea reține nimic altceva.

— În locul dumitale n-aș face asta ; o să aibă un efect ulterior foarte neplăcut, îi spuse Traub.

— Da, dar ce leac bun este, îi răspunse Babbaluche. Puțin cam tare, dar total.

Padre Polenta veni și-l întrebă dacă îl poate binecuvînta, că doar rău nu putea să-i facă și ar fi ca un fel de asigurare în contra incendiului, dar cîrpaciul nu-i permise.

— Dacă Dumnezeu însuși o să-mi arate un miracol între noaptea asta și mîine dimineață, atunci am să te las să mă stropești cu apă pe cap.

— Dar există sute de milioane de oameni pe pămînt. Dumnezeu nu poate arăta fiecăruia cîte un miracol. I-ar seca ideile.

— Oh, și dumneata ! Om cu credință mică ! exclamă Babbaluche.

— Nu te ții de reguli, îl mustră Traub. De ce nu te poți purta ca celălalt, ca Tufa ăla ?

— Vrei să spui cu onoare și demnitate ?

— Ca un om care se respectă, răspunse Traub.

— O să încerc și asta, spuse Babbaluche și-și luă o expresie serioasă și mîndră, dar renunță la efort. Nu, cred că e cam tîrziu ca să învăț.

Toate astea se povestiseră în tot orașul și e greu să te simți ca de obicei cînd răsare soarele înaintea unei execuții. Cocoșii începură să cînte sus pe acoperișuri (deoarece von Prum le ridicase toate grămezile de gunoaie) și pe pragul ușilor, rățoindu-se în fața dimineții.

— Asta are să-mi lipsească, spuse Babbaluche. Totdeauna mi-au plăcut ticăloșii ăștia mici. Îi invidiam. Aveam obiceiul să rămîn în pat și să mă întreb de ce sînt ei atît de fericiți să vadă ziua venind, în timp ce eu eram întristat.

Aceasta a fost clipa în care a atins punctul cel mai apropiat de a nu mai fi Babbaluche.

— Pe urmă îmi spuneam : Ei bine, nărozii ăștia nu au creieri, în timp ce eu am prea mult, așa că de asta sînt eu trist — cine n-ar fi ?

Și toți știură că din nou cîrpaciul avea dreptate.

Veniră să-l ia chiar înainte ca soarele să atingă piața. Îi scoaseră funiile și-l întrebară dacă dorea să fie dus într-un car sau călare pe un măgar, dar el le spuse că prefera să meargă șchiopătînd.

— Vreau să bat toba pentru tine, spuse Capoferro.

— Întreabă-i pe ei, îl sfătui Babbaluche. Ei au sarcina întregului omor aici.

Îi permiseră bătrînului să bată toba.

Germanii erau în uniforme de paradă. Deși se făcuse foarte cald și în curînd avea să fie fierbinte, își purtau tunicile și căștile de oțel. La cîteva minute după ora cinci, procesiunea mărșălui din Piața Poporului, soldații mergînd în frunte, Babbaluche șchiopătînd în urma lor, urmat de Bombolini, Vittorini în uniformă și Capoferro în spate, bătînd pe toba lui din piele de capră.

Drumul spre cariera de piatră merge în jos pe Corso Cavour și prin Poarta Grasă, apoi afară pe deasupra teraselor, de-a lungul unei șei de teren stîncos și traversează șaua spre carieră, unde pe vremuri se găsea marmură bună.

Nimeni nu plănuise cum se va întîmpla, dar dacă va mai avea vreodată loc o execuție aici, o s-o facem în felul ăsta. Oamenii se înșiraseră tot drumul în jos pe Corso, și cînd Babbaluche o porni, îi întinseră mîinile ca să-l atingă și să-și ia rămas bun, să-i prindă privirea sau să-i spună ceva pentru ultima oară, iar el le surîse și le făcu semn cu mîna.

Cînd trecură prin Poarta Grasă și o porniră peste șa, au putut să-l vadă pe Rana și pe surdo-mutul lui tată săpînd groapa în care cîrpaciul avea să zacă în ziua aceea. Această parte noi am aranja-o altfel. Chiar pentru un Babbaluche trebuie să fi fost un sentiment straniu să vadă pămîntul zburînd dintr-o groapă, știind că în cîteva ceasuri același pămînt o să zacă pe fața și în gura lui și că o să fie singur acolo, în pămîntul rece și umed, pe cînd toți ceilalți vor fi la soare, la muncă, trudindu-și existența.

Dacă cineva trebuie să fie împușcat, cariera e locul cel mai bun pentru așa ceva. Piatra are forma unei potcoave, și îl legară pe cîrpaci de parul înfipt pentru Tufa, apoi se dădură înapoi de lîngă el, și era loc în groapă

pentru toată lumea, ca să poată privi fiind totodată și în siguranță. Capoferro încetă să bată toba și singurul zgomot care se auzea era cel al ultimilor oameni înghesuindu-se în puțul de piatră și scîrțîitul bocancilor nemțești cu ținte, pe stînca afînată. Sergentul Traub îl întrebă dacă vrea să fie legat la ochi.

— Sînt îndreptățit la tot soarele pe care îl mai pot apuca, răspunse cîrpaciul. Mă încălzește și o să am nevoie de căldură.

Sergentul ieși atunci înainte și citi ceva în nemțește, vreo formalitate oficială care făcea din Babbaluche un fel de criminal și prevedea o scuză pentru execuție. Cînd termină, scoase un carton și citi în italienește.

— Te afli aici și ai o singură șansă de a-ți salva viața. Răspunde la o singură întrebare în schimbul vieții. Unde e vinul ?

Unii credeau că vor auzi din nou țipătul păunului, dar Babbaluche nu scoase nici un sunet. Începu să-i zîmbească lui Traub și nu se putu opri să zîmbească, și unii din oameni începură să zîmbească și ei, pînă ce tot orașul zîmbi.

— Ai dreptul să spui ceva, urmă Traub. Se uită la ceas.

— E în regulă, grăi Babbaluche. Veți fi înapoi la timp pentru micul dejun.

Se uită la noi, pentru că ar fi vrut să spună ceva ce am fi putut ține minte, dar nu-i ușor să te gîndești la cuvinte care să cuprindă cincizeci de ani de viață. Soldații luară poziția de drepți, după o scurtă fugă, și își îndreptară armele spre cîrpaci. Acesta începu din nou să zîmbească.

— De ce rîzi ? îl întrebă Traub. Asta e o chestiune serioasă.

— Armele voastre, spuse Babbaluche. Acești șase mici ochi negri care se uită la inima mea. Privi pe urmă spre noi. Ei nu știu, spuse el, că eu n-am nici o inimă.

Traub se uită din nou la ceas.

— Să scoateți limba de plută a clopotului, mai spuse Babbaluche. Dați-le nenorociților de ticăloși din Scarafaggio sunetul înapoi.

Nimeni dintre noi nu-și amintește ca Traub să fi ordonat tragerea, dar focurile s-au tras și zgomotul, în cariera aceea, a fost infernal și o clipă mai tîrziu cîrpaciul atîrna în jos, reținut de funiile de la par. Se întîmplase. Fumul se ridica de la gura armelor și noi eram foarte tăcuți. Tăcerea mulțimii, care, într-un fel, era tot atît de uriașă pe cît fusese împușcătura ; așa că sergentul ordonă oamenilor săi să încarce imediat și ei se aliniară în rînd, se întoarseră, și începură să iasă din cariera de piatră pe cît de repede puteau merge fără să pară că fug.

— Trăiască Babbaluche ! strigă Bombolini.

— Trăiască Babbaluche ! strigară toți oamenii din oraș. Sunetul se răspîndi din zidurile înalte de piatră ceea ce fu iarăși uriaș.

Am scos cadavrul din cariera de piatră și l-am purtat de-a lungul potecii caprelor pînă la cimitir ; tinerii l-au ținut pe brațe, în sus, fără să le pese de sînge, pentru că nu însemna prea mult și cîrpaciul nu cîntărea mai mult decît un copil. Capoferro bătea toba. Pa pa bum ! Pa pa bum ! și cîteva capre alergau pe lîngă mort. O bătrînă, care păzea un bou ca să-și cîștige o bucată de pîine, veni spre coloană.

— A fost omorît cineva, eh ?

Careva îi răspunse.

— Se vede că bine i-au făcut, spuse ea.

La cimitir, cîțiva tineri se lăsară în groapă și-l coborîră pe Babbaluche, în hainele pe care le purta, încă umflat cu cîrpele vechi menite să-l arate mai gras. Nu exista sicriu, deoarece însuși Babbaluche era cel ce făcea sicrie ; dar lui nu i-ar fi păsat. „Ce risipă de lemn bun, avea el obiceiul să spună. Ei bine, națiunea asta idioată e mai săracă azi cu o cutie."

Nevasta și copiii lui Babbaluche erau acolo, dar terminaseră cu tot plînsul, și acum tăceau.

— Cum a sfîrșit ? întrebă nevasta lui.

— Splendid, răspunse Bombolini. A sfîrșit exact ca Babbaluche.

Una dintre fete puse cîteva frunze de viță în groapă, și cealaltă ochelarii cîrpaciului.

— Așa, pentru cazul c-ar avea nevoie, spuse ea.

Apoi se întoarseră și se înapoiară prin cimitir, trecînd peste grămada de pietre pe care o așezasem ca să facem un fel de intrare decentă și, cînd ajunserăm acolo, Bombolini și mai mulți alții — deoarece cea mai mare parte a oamenilor plecaseră la vii — precum și căpitanul von Prum se găseau adunați. Fața îi era roșie și se vedea clar că venise fugind, deoarece respira greu și cuvintele îi sunau întretăiate.

— Am încercat să opresc execuția, spuse căpitanul. Am alergat tot drumul.

Oamenii se uitară numai la el și unii își întoarseră privirile.

— Am vrut să opresc execuția. Hotărîsem că nu era bine.

Începură să se depărteze de el.

— Am alergat tot drumul. Am alergat cît am putut de repede. Am și eu un picior rănit, înțelegeți.

Bombolini rămase singur în urmă, cu von Prum. În fundal, putea să-l audă pe preot rugîndu-se.

„Asperges me, Domine, hyssopo...“ Polenta se strecurase înapoi în cimitir și stropea fața cîrpaciului cu apă sfințită.

— Ai auzit de Machiavelli ? întrebă Bombolini.

— Da. Am mai vorbit noi de el.

— Știi ce a spus ? A spus — și, bagă de seamă : „E bine ca atunci cînd actul te acuză, rezultatul să te scuze.“

Începu să urce spre oraș și germanul veni în urma lui. Bombolini voia să-i mai spună ceva și anume că pentru o guvernare nedreaptă, un martir e mai periculos decît un rebel, dar hotărî că neamțul va trebui să descifreze singur aceasta. Cînd ajunse pe Corso, clopotul începu să bată. Nu-i scoseseră limba de plută, dar cineva bătea cu un ciocan de metal pe marginea clopotului și Bombolini își dădu seama ce clar și pur era sunetul, și știu că Babbaluche avusese dreptate, după cum avusese dreptate în toată acea dimineață.

8

TRIUMFUL DIN SANTA VITTORIA

DUPĂ aceea întregul spirit se schimbă. Ne purtam în felul în care se purtase Babbaluche față de sergentul Traub în dimineața morții sale; nu mai rămăsese nimic ce să ne poată face. Chiar dacă găseau vinul știam, și ei înțelegeau, că-i vom omorî. E posibil că dacă ar fi găsit vinul nici să nu fi spus nimic despre asta.

De acum nu-i mai vedeam și nici nu-i mai auzeam. Soldații își treceau tot timpul în pivnița de vinuri, jucînd cărți și bînd. Erau beți cea mai mare parte a timpului. Cîțiva dintre Băieții Veseli coborîră să-i vadă, dar ăștia erau oameni care pierduseră mulți bani și aveau nevoie sau să-i recîștige sau să accepte ruina, așa că le-am dat voie s-o facă. Nemții își petreceau tot timpul bînd și încercînd să-și ceară iertare din priviri.

N-avea nici o importanță. Nu era nimic pentru care ar fi putut să-și ceară iertare. Am fi putut să-i urîm dar, cel puțin pentru moment, Babbaluche pusese capăt acestui lucru. A-i urî pe nemți ar fi însemnat să ruinăm hazul morții sale.

— Oh, e în regulă, le spuneau oamenii soldaților, în puținele ocazii care vorbeau între ei. Numai că era cel mai bun cîrpaci pe care îl aveam aici. Dar n-are importanță. Credeți-ne. E exact cum a spus el! N-are importanță.

Nu le permiteam să se scuze și ăsta e un lucru teribil cînd îl faci cuiva.

Și apoi erau strugurii și recolta ne ajunsese din urmă.

Nu l-am mai văzut aproape de loc pe von Prum după execuție și n-am văzut-o niciodată pe Caterina. Era singura dintre toți locuitorii din Santa Vittoria care suferea încă din cauza ocupației. Zăcea prizonieră în casă, pentru că von Prum o iubea, era tot ce-i mai rămăsese și jurase că dacă îl părăsește, ultimul dintre lucrurile pe care le va face era să-l omoare pe Tufa, iar Caterina știa că Tufa era singura persoană pe care căpitanul se mai simțea în stare s-o omoare.

Știm foarte puțin din ceea ce făcea von Prum. Există note și scrisori pe care le scria, chiar fratelui său Klaus, care murise între timp, și pe care nu le-a mai trimis niciodată.

Încerca, prin el însuși, prin scris și citit și prin dragostea față de Caterina, să se regăsească. Începu să se dezvăluie în fața ei, strat după strat, ceea ce e un lucru foarte periculos pentru un bărbat. Scrise următoarele în notele sale :

> *Trebuie să privesc profund în haosul din sufletul meu și să-i plumbuiesc adîncurile așa încît enigma existenței mele să-mi poată fi revelată.*

Nimeni în Santa Vittoria n-ar fi putut să scrie vreodată așa ceva. Poate Fabio, înainte de experiența torturii, dar niciodată după aceea. Caterina îl ajută relatîndu-i un lucru pe care soțul ei, care-i admira pe germani, i-l spusese :

— Diferența dintre italieni și germani, observase el, este că atunci cînd italienii fac ceva rău, ei știu că fac ceva rău, dar cînd germanii fac ceva rău sînt în stare să se convingă că au făcut ceva bun. Și acesta este motivul pentru care sînt mai eficienți decît noi.

— Am făcut cîteva lucruri rele, spuse von Prum. Știu acest lucru. Dar tot ce am făcut era pentru patrie.

— Ceea ce uiți, răspunse Caterina, e faptul că fiecare loc este patria cuiva.

— Într-o zi, cînd toate astea se vor termina, am să revin aici și am să fac ceva pentru oamenii ăștia. Le voi construi o fîntînă nouă, îi voi ajuta să-și construiască o școală. Crezi că asta o să le placă ?

— Oh, da, spuse Caterina. Înapoiază-te și construiește-le o școală.

Și în asta avea dreptate. Așa sîntem noi. Primim o școală de la oricine, numai să nu încerce să ne pună să învățăm în ea.

Planurile lui de înapoiere, cîndva în viitor, și binefacerile pe care le va înfăptui pentru noi, îi ocupau timpul. Există note și în legătură cu aceasta. În cursul acestor preocupări trebuie să-și fi spălat sufletul și să și-l fi albit puțin, pentru că simțul de bună stare începu să-i revină.

„*M-am uitat în haos, și am plumbuit adîncurile*, scrise el mai tîrziu. *Am aruncat o găleată în puțul interior din mine și începe să iasă apă curată.* Enigma existenței mele e următoarea : *deși am făcut greșeli și le recunosc, sînt obligat în același timp să conchid că, fie că îmi place sau nu, în cele din urmă sînt dedicat unei vieți utile.*"

După aceasta începu să iasă cîte puțin, cîteva plimbări scurte prin piață, și surîdea femeilor de la fîntînă și era mulțumit cînd, uneori, surîsurile îi erau întoarse.

— Cred că ei mă înțeleg, îi spuse Caterinei. Sînt oameni buni. Știu că în fond nu sînt decît un soldat și că uneori un soldat e obligat să facă lucruri care nu sînt frumoase dar pe care datoria cere să fie executate.

Începu să se simtă mai împăcat cu sine. Deveni din nou sigur de el. Făcuse tot ce putuse și era mulțumit cu aproape tot ce făcuse. Era liniștit cu excepția unui singur lucru care revenea mereu și-l obseda. Se simți destul de sigur de el într-o după-amiază, o zi sau două înainte de a începe recolta, ca să-l cheme pe Bombolini la el.

— Nu te duce, îi spuseseră toți primarului. Ne dezonorează.

Dar el se duse.

Fu surprins s-o vadă pe Malatesta. Toată lumea spunea că se ofilește — era ceea ce voiau ei să creadă, dar în realitate niciodată nu-i păruse lui Bombolini că arată mai bine. Băile fierbinți, mîncarea bună și patul cald nu-i stricaseră de loc. Se uită la ea, și cînd privirile li se întîlniră, o înțelese imediat. De ce să se ofilească din

cauza lui ? A cui victorie ar fi fost ? „Babbaluche ar fi înțeles“, se gîndi Bombolini.

— Vreau să fac ceva pentru voi, spuse von Prum. Am să-mi risc tot viitorul meu profesional pentru voi. Nu vom fi aici noi singurii germani, înțelegi. În curînd va avea loc o retragere generală, dinspre sud și o linie de rezistență va fi stabilită undeva prin locurile astea. În momentul acela se poate să fie mii de soldați aici. E posibil ca o bătălie importantă să aibă loc și e posibil atunci ca vinul — oh, nu face mutra asta Bombolini, nu sîntem copii — vinul să fie descoperit. Comandantul unității mele s-a retras. Dosarele sînt în dezordine. În calitate de comandant al orașului Santa Vittoria sînt hotărît să jur că vinul pe care îl vor găsi e legitim al vostru, că v-ați plătit cota către Reich și că vinul nu trebuie atins.

Bombolini se gîndi la această propunere, pentru că într-adevăr avea importanță.

— Atunci veți fi salvatorul vinului nostru, spuse el.

— Da, poți s-o iei în felul ăsta. Pe mine nu mă interesează vinul. Nu mai înseamnă nimic pentru mine. Asta o știi. Dar acum aș dori să vă ajut. Dă-mi ocazia să salvez vinul vostru pentru voi.

Bombolini se sculă în picioare. Voia să plece pentru că îi era teamă să nu facă ceva ridicol sau chiar periculos.

— N-am cuvinte să exprim cît de mult apreciez generozitatea dumneavoastră, spuse el căpitanului. Numai un om extraordinar ar putea face o asemenea propunere. Cu un sentiment de adîncă amărăciune trebuie să vă spun însă că nu există alt vin.

După aceasta nu mai avură să-și comunice nimic și căutară mijloace de a se părăsi.

— Dacă ai fi o gazdă bună, îi spuse Caterina lui Bombolini, ai ascunde niște vin așa încît căpitanul să-l poată găsi.

— Crezi că o înșelătorie ca asta ar merge cu căpitanul von Prum ? întrebă Bombolini.

— Întreabă-l pe căpitan, răspunse Malatesta și Bombolini se uită la el.

— Nu, răspunse căpitanul von Prum.

Nici măcar frica sosirii altor nemţi, poate a mii şi mii, nu se putu face simţită aici. Singura teamă care ne rămînea era Tufa. Ne era frică de ceea ce era în stare să facă. Dacă îl omora pe căpitanul von Prum, deşi căpitanul era ca şi mort pentru noi, tot oraşul putea fi obligat să plătească pentru onoarea lui Tufa. Eram foarte nesăbuiţi. Nu ne gîndeam pe atunci că acel care va plăti va fi altcineva.

Neamţul îl chemă pe Bombolini la o a doua conversaţie, dar aceasta nu avu loc niciodată. Mai înainte ca Bombolini să traverseze piaţa, fu oprit de dangătul clopotelor şi după aceea de toba lui Capoferro şi, în sfîrşit, de oamenii care ieşeau din case în piaţă.

— A sosit timpul, striga Capoferro. A sosit timpul! Butuc Bătrîn a făcut proba.

Von Prum ieşi din casa Constanziei şi fu obligat să lupte ca să-şi facă loc printre oamenii care alergau şi strigau în piaţă, pregătindu-şi carele şi animalele.

— Ce se întîmplă? Ce s-a întîmplat? îl întrebă el pe Bombolini.

— Nu s-a întîmplat nimic, îi răspunse primarul.

— Voisem să te văd pentru ceva important, spuse von Prum.

Bombolini îi aruncă ceea ce noi numim privirea lui Fungo, cu ochii mari deschişi şi gura căscată.

— La dracu cu toate astea, strigă Bombolini. A început recolta!

NU există decît un singur moment cînd e bine de început culesul strugurilor. O zi mai devreme şi strugurii ar fi lipsiţi de bogăţia pe care Dumnezeu a intenţionat să le-o dea ; o zi mai tîrziu, şi începe atingerea ruginii diavolului. În ziua cea bună nu mai e nici urmă de umezeală posibilă în aer şi în pămînt şi în viţe şi în frunze, ci se îngrămădeşte toată în boabele umflate. Ultima rază de soare fusese absorbită de frunze ca să încălzească lichidul şi ca zahărul să se umfle în pieliţe. Şi cînd s-a ajuns la echilibrul exact, moment cunoscut de oameni ca Butuc Bătrîn, care au rădăcinile în pămînt şi sufletul în viţe, atunci a sosit timpul culesului.

După aceea nimic nu mai există în Santa Vittoria în afara strugurilor. Nu mai e nici război, nici lume de apoi. Dumnezeu nu mai există, cu excepţia că trăieşte în struguri. Omul care moare, de exemplu, moare nebăgat în seamă şi în tăcere. Rămîne neînmormîntat sau, dacă timpul e prea lung, înmormîntarea se face şi cei îndoliaţi, de obicei doar stricta lui familie, pun capacul la sicriu şi fug la terase. Lacrimile vărsate curg pe struguri, nu peste groapă. Copiii rămîn nemîncaţi, dar ei înţeleg că nu au dreptul să mănînce cînd e recolta. Toţi cei care se pot mişca coboară pe terase şi taie strugurii graşi de pe viţe şi îi aşază în coşuri, care sînt puse în care şi cărate sus pe munte, la presa de vin unde strugurii sînt zdrobiţi de moarte, numai ca să renască într-o formă nouă

și splendidă, întocmai ca Cristos. Lichidul curge limpede și fără nici un gust, în butoaiele mari de stejar care cuprind fiecare cam opt mii de litri și sînt mîndria orașului, deoarece rețin sîngele trupului civic. A treia zi, lichidul începe să facă furtună (asta e vorba pe care o folosim). A început procesul fermentației și strugurii se zbat să renască. Vinul e în furtună. Și cînd furtuna se termină, într-o săptămînă sau zece zile, în funcție de calitatea strugurilor, Butuc Bătrîn își bagă paharul în butoi și îl ține în lumina soarelui și atunci aflăm ce a însemnat tot anul, dacă vom flămînzi peste iarnă sau vom avea ce mînca cînd vin ploile și zăpada.

În dimineața zilei în care vinul a fost gustat, începe festivalul vinului. Dacă vinul e bun și din plin, sărbătoarea recoltei poate fi veselă, ba chiar violentă și sălbatică ; dar dacă vinul e slab și recolta mică, festivalul poate fi trist și chiar amărît.

În primele zile toți lucrează. Bombolini coboară la terase și asudă. Coboară și Vittorini. Anul acesta, de exemplu, Roberto, deși îl durea piciorul, lucră împreună cu Rosa și cu Angela și cu familia Casamassima din zori pînă-n noapte, pînă cînd crezu că o să moară. Dar îi plăcea lucrul cînd nu era prea dureros. E ceva care te satisface cînd culegi și ții în mînă strugurii grași și copți și lui Roberto îi plăcea să lucreze lîngă Angela, asudînd împreună sub soarele de octombrie, urcînd pe munte în răcoarea serii. O dată, stînd lîngă ea în umbra frunzelor, fără să se gîndească, îi puse mîna pe coapse și apoi în jurul mijlocului și o sărută pe ceafă, iar ea nu se întoarse și nu se îndepărtă și nici nu se mișcă.

— N-ar trebui să faci asta. Doar atît îi spuse.

— De ce nu ? Am dorit s-o fac.

— Aici nu se face una ca asta. Băiatul care face așa ceva unei fete, îi arată că vrea să se însoare cu ea.

De astă dată Roberto nu răspunse nimic, dar mai tîrziu, în cursul zilei, îi spuse că poate ar vrea să se însoare cu ea.

— Nu. Angela arătă spre picioarele ei goale. Americanii nu se însoară cu fete cu picioarele goale. Pe lîngă asta, ce să fac eu acolo ? Nu știu decît să culeg via.

— Știi cum se merge la cinema ?

— Da.

— Ai putea merge la cinema. Ai putea să stai la cinema toată ziua și să asculți radio toată noaptea.

Angela se gîndi.

— Nu, nu mi-ar plăcea. Îmi place să culeg struguri.

— Glumeam. Se face mai mult decît atît în America. Mai gîndește-te.

— Îmi place să culeg struguri. Îmi place aici.

— Gîndește-te.

În locul oamenilor răniți de S.S.-iști, von Prum trimise cîțiva soldați la lucru. Unii din ei mai lucraseră la struguri și înainte și făceau treabă bună. Cînd Roberto îl văzu pe caporalul Heinsick uitîndu-se la Angela, privind-o cum se apleacă și se înalță ca să ajungă la struguri, descoperi că dorea să strige la el. Dar își văzu mai departe de treabă.

Pe terase era zarvă mare. Nimeni nu-și amintea de struguri mai grei, de struguri mai grași și de ciorchini mai mari. Coșurile erau cele mai grele din cîte fuseseră vreodată și presele rămîneau în urmă, lucrînd la sfîrșit sub luminile lui Longo pînă tîrziu în noapte, cu tot pericolul avioanelor. Toată ziua lichidul bogat curse din prese pe canale în butoaie, o năvală de vin, umplînd butoaiele mai repede decît se întîmplase vreodată mai înainte. Era vin din plin și dacă mai era și bun, putea fi cel mai îmbelșugat an din cît își aducea aminte oricine din Santa Vittoria.

Era zarvă, dar umblau și glume, căci din momentul cînd vinul nou începuse să curgă, zeci de mii de litri revărsîndu-se din prese și apoi patru sute de mii de litri spălînd canalele de lemn în jos, răspunsul la prima parte a secretului, anume dacă exista vin sau nu, se dezvăluise în fața privirilor nemților, dar ei nu fuseseră în stare să-l vadă, pentru că nu aveau ochi pentru vin.

Cînd recolta fu aproape strînsă, cînd vițele fură curățate și atît de goale încît păreau indecente pe terase, pustiite și chiar castrate, Bombolini se hotărî asupra unui fapt îndrăzneț. Traversă Piața Poporului și-l invită pe căpitanul von Prum și pe soldați să ia parte la Festivalul Recoltei.

— Nu prea ştiu. Înţeleg că ar fi un fel de orgie religioasă. Se bea o grămadă, şi un fel de frenezie îi apucă pe toţi. Nu cred că ar fi o idee bună, spuse von Prum.

— Dar e o frenezie veselă, îl asigură Bombolini. Nu e nici o amărăciune în ea. Nu există inamici în timpul festivalului. Nu atunci cînd vinul e bogat.

— Am să mă mai gîndesc, spuse neamţul.

— N-am invitat niciodată străini. E în schimbul ofertei dumneavoastră în legătură cu vinul. Oamenii respectă acest lucru.

Von Prum îşi duse degetul la dinţi şi se uită în tavan.

— Oamenii respectă acest lucru, repetă el.

— Îşi dau seama că aţi avut o intenţie generoasă. De fapt, vă vrem pe dumneavoastră să fiţi şeful festivalului.

— E o foarte mare onoare, îl asigură Caterina.

— Cea mai mare de care dispunem, întări primarul.

— Dumneata ce crezi ? o întrebă căpitanul pe Caterina.

— Nu văd cum poţi refuza, răspunse ea.

Aşa încît, căpitanul von Prum, în numele soldaţilor lui, acceptă să vină la festival.

— Presupun că ne doriţi în uniformele de paradă ? întrebă el.

— Lumea s-ar simţi onorată, răspunse Bombolini. Vă vom permite să duceţi statuia Sfintei Maria, în timpul procesiunii. Şi să zdrobiţi ultimii struguri. Să călcaţi pe ei după obiceiul vechi, pentru tradiţie. Ultimii ciorchini.

— Sînteţi generoşi, spuse von Prum. Înţelegeţi bine arta uitării. E un lucru pe care eu abia îl învăţ.

Bombolini se pregăti să plece.

— Unele dintre datini sînt puţin cam stranii şi sper că veţi înţelege asta, spuse primarul. Ar dezonora lumea dacă nu le-aţi urma. Ţinem foarte mult la tradiţiile noastre.

Căpitanul von Prum făgădui să asculte.

VINUL din primul butoi începu să fiarbă în a cincea zi de cînd fuseseră zdrobiți strugurii și asta însemna că Festivalul Recoltei va avea loc mai devreme ca de obicei. Nopțile erau răcoroase și îngreunate de ceață, sedimentele din butoaie începură să se lase la fund, iar vinul să devină clar și răcoros.

Toți strugurii, în afară de ciorchinii care urmau să fie întrebuințați la zdrobirea tradițională a vinului, fuseseră culeși. Strugurii atîrnători, aceia pe care femeile îi păstrau pentru iarna lungă cînd nu există produse proaspete, spînzurau în tot orașul, de scări, deasupra ușilor, ciorchini și grămezi și boabe de struguri atîrnînd de fiecare cîrlig sau cui în Santa Vittoria. În noaptea celei de a noua zile de cînd începuse presarea, Butuc Bătrîn își muie aparatul de încercat în unul din butoaie și vinul era aproape limpede.

— Fiți gata. Pregătiți-vă ! ordonă Butuc Bătrîn. Voi gusta vinul mîine dimineață.

E greu de scris ce se întîmplă atunci aici. Șirul femeilor la fîntînă e lung de cincizeci de persoane, deoarece fiecare vrea să se spele sau chiar să facă o baie înainte de festival. Trei oameni fură trimiși să-l găsească pe Lorenzo Magnificul, Lorenzo Zdrobitorul de Vin, și să-l aducă cu ei. Alți trei oameni fură trimiși la San Marco della Rocca să aducă muzica, aceeași care cînta întotdeauna pentru noi în schimbul unui butoiaș de vin. Alții

se duseră după Marotto Dinamitorul, care va da drumul, împreună cu fiul său, la artificii. Ne cam jignea faptul că eram obligați să aducem pe cineva din Scarafaggio, deși era totuși ceva să știm că Marotto nu se născuse acolo și ca atare nu era un produs adevărat al locului.

— Culcați-vă, dormiți! strigau toate mamele; dar e aproape o lege aici că nici un copil nu doarme în noaptea dinaintea festivalului.

Femeile bătrîne, care au aceste lucruri în sarcină, începură să scoată pălăriile de pai pentru boi și catîri și să culeagă flori din care se împletesc lanțurile ce se atîrnă de grumazurile animalelor. Unele coborîră să ia vițe pentru ghirlanda statuii Sfintei Maria și frunze de viță ca s-o împodobească. Fetele tinere își aranjează părul și îmbrăcămintea, iar cele mai în vîrstă își pregătesc îmbrăcămintea tradițională, ca să mai arate o dată respectabile. Bărbații nu fac aproape nimic. Curăță noroiul și gunoiul de pe pingelele ghetelor și de pe tălpile picioarelor și își scot hainele negre, cei care au, și stau de vorbă despre vin, mereu și mereu, la nesfîrșit, fără să obosească, repetînd mereu și mereu aceleași lucruri ca și cum atunci ar fi fost inventate.

Discută dacă vinul va fi subțire sau gros, negru ca noaptea sau roșu ca ochii porumbeilor, aspru sau moale, greu sau ușor, și dacă va avea adevăratul buchet al fructelor și, ce e mai important, dacă vinul din anul acesta va avea adevăratul *frizzantino* — acel ceva care te înțeapă la limbă și face orice vin bun să-ți danseze în gură.

În noaptea aceea nu se bea, așa încît capul să fie clar, mîna sigură și gura purificată pentru vinul de dimineață. Mulți dintre oameni fac toată noaptea o pază în jurul fîntînii în cinstea vinului. Se tortureză cu gîndul că vinul va fi prost dimineața, că va fi oribil la gust, că le va răni papilele gustative.

— Nu-i nici un motiv să fie bun. Vă aduceți aminte de ploile reci de acum două săptămîni? Ce altceva puteți aștepta? Au amărît strugurii.

E ca și cum un cuvînt bun l-ar putea determina pe zeul vinului să transforme totul peste noapte. Și e o măsură de apărare: dacă nu te aștepți la nimic bun, cum poți

fi lovit ? Dar, de asemenea, toţi trebuie să se arate umili în faţa vinului, toţi trebuie să se aştepte la ce poate fi mai rău, toţi trebuie să le arate zeilor fundul, după cum spun ei, şi să ceară să li se tragă un picior.

La două dimineaţa, în cel mai întunecat moment al nopţii, cea mai mare parte dintre femei erau sculate. Unele dintre animale, împodobite cu flori, înfăşurate în viţe şi acoperite cu frunze de vie, umblau fără rost prin piaţă, neştiind ce să facă cu propriile lor făpturi, acum că nu mai aveau de cărat coşuri în sus pe munte. Erau ca şi oamenii.

— Nici chiar *Fritzii* nu vor mai voi să ne fure vinul, spuse cineva.

— Ei bine, îl putem vinde oricînd ca oţet.

De-a lungul zidurilor din piaţă, copiii erau întinşi pe pietre, încolăciţi ca nişte mingi îngheţate, aşteptînd zorii, pentru că le era frică să nu piardă ceva din dimineaţă. Ştiau ce făceau, căci dacă ar fi fost acasă, în paturile lor calde, ar fi pierdut primele ecouri care veneau tumultuoase pe Corso Cavour.

Ziua festivalului începu în întunericul dimineţii, cu cîteva minute după ora patru.

Nu începu în felul cum începe orice altă zi, treptat, cîte puţin odată ; începu brusc ; erupse ; ziua explodă peste noi.

Un copil alergă în Piaţa Poporului.

— Iată-i că vin, strigă el. I-am văzut. Sînt la Poarta Grasă.

Şi imediat după asta apăru, urcînd pe Corso Cavour, ca şi cum ar fi cîntat printr-un megafon, Fanfara Hoţilor şi Paznicilor de la Penitenciarul din San Marco. Trebuie să fi umblat toată noaptea neagră, oameni buni, oameni de încredere care nu ne-au înşelat niciodată, coborînd în vale de la San Marco della Rocca, ieşind pe porţile închisorii, traversînd cîmpul şi urcînd pe muntele nostru pînă ce ajunseră la Poarta Grasă, suflîndu-şi plămînii şi inimile în ultimul întuneric al nopţii, trăgînd afară copiii, depăşind behăitul speriat al oilor şi clinchetul clopotelor boilor, bubuitul tunurilor pe care nu le mai observam trăgînd în sud, depăşind chiar cucurigul cocoşilor, cărora le furau dimineaţa.

„Să Salutăm pe Garibaldi !“, la patru dimineața. „Italia Pentru Totdeauna“ venind pe țeava străzii la patru și zece, „Marșul Brigăzii Alpine“, lîngă capul de sus al Corso-ului și, pînă ajunseră în piață și începură să mărșăluiască în ea, încă o dată „Garibaldi“. Erau acolo o mie de oameni ca să le strige bun venit.

Opt oameni cu toții, opt oameni în uniforme verzi și aurii, opt muzicanți buni, cîțiva dintre cei mai dibaci hoți și cei mai curajoși paznici din Italia, cinci hoți și trei paznici, o piculină, un trombon, un clarinet, două trompete, talgere și o tobă de bas, care va fi purtată chiar de Capoferro al nostru, și conducătorul, maestrul Stompinetti, Stînca din San Marco, care stătuse doi ani la Cleveland, Ohio, și noi știam acest lucru.

Bombolini le ură bun venit în Santa Vittoria.

— Am auzit că ești primar și nu mi-a venit să cred, spuse Stompinetti.

— Cel mai bun pe care l-am avut vreodată, declară Pietro Pietrosanto.

— Ah, ei bine, am auzit și de lucruri mai nebunești ca ăsta, urmă Stînca. Așa că ești primarul. Dumnezeu să-l binecuvînteze pe primar, Dumnezeu să binecuvînteze poporul, Dumnezeu să binecuvînteze vinul.

El avea și voce mare, tot așa de mare ca trombonul în care sufla.

Polenta ieși din clopotniță și împreună cu el erau și unele dintre femeile mai bătrîne din oraș, îmbrăcate în rochiile lor negre și ținînd un baldachin peste capul preotului, ca să apere caliciul de argint umplut cu pesmeții Eucaristiei. Toți iau Cuminicătura în dimineața festivalului, chiar dacă sufletele le sînt soioase ca îmbrăcămintea, sau tot atît de pătate ca oamenii care lucrează la presele de vin. În cîteva minute va ține Slujba Strugurilor.

Oamenii se pregătiră să intre în șir în biserica Santa Maria, cînd din casa Constanziei răsună o comandă în limba germană, apoi o a doua și, în sfîrșit, soldații nemți începură să se înșire în piață, aliniați cîte doi. La o comandă a lui von Prum, începură să mărșăluiască spre biserică.

Erau îmbrăcaţi în uniformele de paradă, singura dată cînd le-au mai purtat de la moartea cîrpaciului încoace. Pielea curelelor late era lustruită după cum era şi pielea bocancilor şi cataramele de argint pe care era scris strălucitor „*Gott mit uns*." Purtau armele atîrnate de umăr, aveau baionete şi cuţite de tranşee în teci şi îmbrăcaseră căştile de oţel. Numai Vittorini îi mai putea depăşi. Mărşăluiau de paradă, în pas încet de gîscă, şi ajungeau aproape la o oprire completă, înainte de a lovi din nou cu bocancii cu ţinte în pavaj. Capoferro le reluă pasul — *brrrrrrm bang, brrrrrrm bang* — şi sunătorul din piculină cîntă o lamentaţie tristă pentru cei morţi. Germanii erau impresionaţi. La uşa bisericii, Vittorini execută un salut şi Bombolini le ură bun venit ca oaspeţi de onoare ai festivalului.

— Ca reprezentant al poporului german şi al naţiunii germane sîntem onoraţi să acceptăm, răspunse căpitanul von Prum.

— Aşteaptă pînă pune mîna Rezistenţa pe Bombolini ăsta ! spuse Stompinetti. Ce fel de italian mai e şi ăsta ? De ce n-a coborît în piaţă să le sărute fundul ?

— Aşteaptă, spuneau oamenii din jurul lui. Aşteaptă. Ştie el ce face.

Slujba se efectuă repede. Polenta nu credea niciodată în slujbe lungi. Era credinţa lui că dacă Dumnezeu voia să coboare şi să binecuvînteze strugurii şi vinul, El putea să vină fie că foloseam o oră în genunchi sau numai zece minute. Slujba se termină în cincisprezece minute.

Ieşind din biserica Sfintei Maria putură vedea statuia aşezată pe un mare car deschis, cu buchete de struguri roşii şi albi pe ea, înconjurată cu viţe şi îmbrăcată în mii de frunze de viţă, care fluturau în vîntul dimineţii ; şi care statuie, spera Padre Polenta, va fi în curînd îmbrăcată în lire şi poate în cîteva bancnote de dolari ori cecuri de la Banca Americii.

— Spiritul Recoltei, spuse Bombolini lui von Prum.

— Îl onorăm, răspunse germanul.

La piciorul scării bisericii, un mare coşciug de lemn era aşezat pe două butoaie de vin.

— Prima dintre tradițiile noastre, lămuri primarul. Are într-însul trupul anului trecut. Noi distrugem anul cel vechi și în felul ăsta naștem noul care ne stă înainte.

— Foarte frumos, spuse von Prum. Foarte simbolic.

— V-ar place ca dumneavoastră și oamenii dumneavoastră să faceți garda de onoare ?

— Vom fi onorați.

Nu era o veche tradiție. Preotul care fusese aici înaintea lui Polenta, văzuse tradiția în alt oraș și o împrumutase pentru al nostru. De la ușa bisericii pornește o sîrmă, care, coborînd treptele, pătrunde într-o deschizătură a sicriului. Din motive de care nu mai sîntem chiar așa de siguri, un porumbel alb e legat de sîrmă și apoi trimis să lunece în cutia neagră. Cînd pasărea pătrunde prin deschizătură, se împiedică în altă sîrmă care face să explodeze o încărcătură de praf de pușcă și care, la rîndul ei, aruncă în aer coșciugul. Germanii se așezaseră lîngă coșciug, trei soldați de fiecare parte, von Prum și subofițerul lui mai departe.

— Ce e vechi a murit, spuse Padre Polenta din vîrful treptelor bisericii. Noul ! strigă mai departe preotul — și porumbelul începu să lunece pe sîrmă, legat cu burta în sus, de piciorușele sale roze — s-a născut !

Zgomotul e iritant și cîteodată porumbelul țipă, dar anul acesta nu scoase un sunet. Explozia a fost, totuși, la fel de zgomotoasă și completă cum e întotdeauna. Bucăți de coșciug săriră în aer iar altele zburară în toate direcțiile în piață. Fumul era atît de dens, încît din centrul pieții nu se mai putea vedea fațada Santei Maria. Cînd se risipi, nemții, toți cei opt, putură fi văzuți culcați cu fața în jos pe pietrele pieții, amestecați cu baligă de bou și, unii dintre ei, probabil mai bine antrenați decît ceilalți, gata cu armele în mînă, în genunchi, cu fața la oameni. Atunci izbucni o imensă ovație, o imensă ovație din partea poporului, pentru că aceasta deschide oficial *festa*.

Unii dintre oameni alergară să-i ajute pe nemți să se scoale în picioare și încercară să le curețe uniformele de bălegar și de unsoare de osii, dar fără succes. Bombolini îi spuse ceva căpitanului și el surîse și-l bătu pe spate,

dar nimeni nu fu în stare să audă ce-i spusese din cauza urletului din urechile lor.

În centrul pieții, lîngă fîntînă, fusese înălțată o platformă, încă din timpul nopții ; pe ea sta primul dintre butoaiele cu vin, și lîngă butoi stătea Butuc Bătrîn. Arăta ca de obicei, ca și cum ar fi fost pe punctul de a fi condamnat la moarte și zvîrlit prin dușumeaua platformei. Padre Polenta spuse o rugăciune și apoi, o fetiță, toată în alb, în rochia de la Prima Comuniune, luă o cană de aramă și, sucind caneaua butoiului, umplu cana cu vin și, cînd fu plină, o întinse lui Butuc Bătrîn. În piață nu se auzea o șoaptă. Chiar animalele, care trăiesc tot ca și noi de pe urma vinului, păreau să știe destul încît să rămînă tăcute. El înălță cana în aer și începu să toarne vinul într-un pahar mare, de cristal, pe care îl ținu apoi deasupra capului, așa cum preotul ține caliciul înainte de a binecuvînta sfînta Azimă, și se întoarse în cele patru direcții.

— *E vino nero*, strigă Butuc Bătrîn. Bun și negru !

Se auzi un strigăt din partea mulțimii, dar nu unul prea puternic. Era un semn bun, dar nu era deajuns.

Apoi duse paharul la buze și oamenii se împinseră înainte, pentru că dorința lor nu e numai să vadă vinul dar să-l și audă umblîndu-i prin gură, sărutat de limba și de buzele lui ; apoi bătrînul îl scuipă și nimeni nu mai mișcă.

Știau că e bun. O spunea expresia care începea să se întindă pe fața lui roșie. Chestiunea era : cît de bun ?

— *Frizzantino*, strigă bătrînul.

Și atunci se auzi un urlet, aproape tot atît de puternic cît fusese acela care-l salutase pe Bombolini cu multe luni în urmă.

— Vinul e viu, strigă el. Joacă !

Mai luă din vin. De astă dată înghiți.

— Ace pe limbă !

— Dă-ne și nouă, dă-ne și nouă, strigă poporul. Întinseră mîinile spre cana cu vin, dar el nu le-o dădu.

— E proaspăt ca aerul, strigă. Are gustul soarelui de pe cer.

Niciodată mai înainte nu vorbise în felul ăsta despre vin. Le spuse că vinul era gros dar în același timp ușor,

că avea gustul fructelor, dar nu era dulce și că buchetul îi era destul de puternic ca să înece mintea.

— E un vin bun, spuse el.

Prima din calificările dorite.

— E un vin mare.

Ovațiile crescură mai puternice. Așteptau o a treia calificare care nu e mai niciodată realizată.

— E un vin prea bun ca să fie băut de oameni, le spuse Butuc Bătrîn. Ridică paharul spre zeii pe care numai el îi cunoștea. Am cultivat un vin demn de sfinți!

Nimeni nu ovaționă atunci; era momentul sfînt, depășise ovațiile.

După cum facem noi, cel mai bătrîn din fiecare familie iese înainte cu o cană și cana e umplută din butoi, pe urmă vinul e dus înapoi familiei și sorbit și gustat și apoi băut de toți, de la cel mai bătrîn la cel mai tînăr. Cînd toate familiile gustară vinul, fanfara din San Marco o porni într-un cîntec vesel din munții de la sud de aici; timpul sfințeniei trecuse și zarva începu în piață.

— Acuma vine o adevărată mare cinste, strigă Bombolini în urechea lui von Prum. Nici un străin n-a făcut-o vreodată. Vă vom permite să ajutați să ducem statuia Sfintei Maria.

Echipe de oameni poartă statuia și e considerat o onoare să fii ales în echipă. Într-o echipă sînt opt oameni și în fiecare an se aleg trei echipe. Cu Polenta în frunte, statuia e cărată în jurul Pieții Poporului și apoi în jos pe Corso Cavour prin Poarta Grasă și pe terase. Din mers, preotul binecuvîntează ușile și ferestrele și mai binecuvîntează și ultimii ciorchini ai recoltei și rădăcinile viților în vederea recoltelor ce vor urma.

Nu-i o statuie grea, dar drumul e lung și, cînd ziua e caldă, se vădește că nu-i o treabă decît pentru oameni puternici. Pentru mulți, a căra statuia e un fel de penitență. Era ca și cum îi spuneau lui Dumnezeu: „Eu asud pentru Tine, asudă și Tu pentru mine." E și una din cele mai urîte statui din toată Italia, și poate că din toată lumea. A fost făcută din ceară și vopsea ieftină și tencuială, acum o sută de ani la Montefalcone și, cînd cîțiva oameni de aici plecaseră ca s-o aducă, se opriseră la înapoiere la o cîrciumă din marginea drumului, să bea

un vin, și lăsaseră statuia afară în soare și în ploaie, și ea se topise și se înnegrise. Cînd oamenii o văzuseră, se speriaseră.

— Nu, nu, se apăraseră oamenii care o aduseseră. A fost un miracol. Așa trebuie să fi arătat într-adevăr Sfînta Maria, neagră și friptă. A fost voința Domnului.

Pînă în ziua de azi, orașul e împărțit între cei care cred că topirea Sfintei Maria a fost un miracol și cei care cred că topirea a fost un simplu caz de beție, prostie, minciună și neglijență criminală. Cele două fracțiuni sînt denumite Cei cu Miracolul și Cei cu Topitul.

Era și goală pe dinăuntru, poate intenționat sau poate din înșelătorie. Nu s-a știut niciodată.

Prima echipă duse statuia tot drumul în jos pe Corso Cavour și oamenii ieșiră și prinseră bancnote pe statuie, iar cei care nu aveau bani lăsară de-ale mîncării în brațele ei și puseră diferite lucruri în carul ce o urma.

La Poarta Grasă, o a doua echipă preluă statuia și coborî spre terase. Cea mai mare parte a oamenilor erau mai bătrîni, unii avînd chiar în jurul a șaizeci de ani, dar țineau statuia sus și coborîră muntele străbătînd viile cu un pas bun. Fete tinere culegeau ultimii ciorchini, iar soldații nemți, însușindu-și spiritul lucrurilor, le ajutară să-și umple coșurile.

— Ați face bine s-o luați mai ușor, îi preveni Pietrosanto. Veți fi următorii care veți purta statuia.

— Dacă bătrînii ăștia o pot căra, o s-o cărăm și noi, îi spuse Heinsick.

— Ei știu cum s-o facă. E mai greu decît credeți, îi avertiză Bombolini. Au făcut ani de-a rîndul așa ceva.

— Cu o singură mînă o duc! spuse un soldat. Cu o singură mînă.

— Nu știu, răspunse Pietrosanto.

Heinsick îl chemă pe Zopf la el și îi spuse să-și ridice mînica. Avea un braț de grosimea unui picior de om.

— Unul din boii noștri bavarezi, spuse foarte mîndru caporalul.

Chiar și Heinsick era clădit ca un taur.

În centrul teraselor, statuia fu așezată pe car pentru odihnă și, între timp, bărbații și femeile și soldații um-

blară prin vii pentru binecuvîntarea viţelor. Cînd se terminară rugăciunile şi se înapoiară, Bombolini îl întrebă pe von Prum dacă oamenii lui erau gata să accepte onoarea de a duce statuia.

— N-am făcut decît să aşteptăm acest moment, răspunse von Prum şi lumea aplaudă.

Au ridicat-o foarte repede, şi-au aşezat-o pe umeri şi au pornit-o înapoi prin terase, mergînd bine. E o tradiţie ca, după rugăciuni, oamenii să cînte pe drumul de înapoiere spre oraş ; se porni şi fanfara, care venea în urma lor, pentru că timpul sfînt trecuse şi vinul aştepta în piaţă, şi zdrobirea ultimilor struguri va începe, iar perspectiva căţărării pe parul uns le sta în faţă.

Nemţii merseră bine la început. Oamenii de aici nu pot ţine pasul, dar soldaţii nu pierdură nici o lovitură. Sergentul Traub, deşi era unul care ducea statuia, ţinea cadenţa.

— Un doi trei patru, un doi trei patru — în nemţeşte, cu voce tare şi clară, puternică.

— Mai bine ţi-ai economisi suflul, îl preveni Bombolini, dar sergentul surîse şi continuă să strige. Merse apoi foarte bine cel puţin o sută de paşi, dar după asta Traub încetă să mai numere, apoi paşii încetiniră puţin şi fanfara, ca să se ţină în ritm, trebui să cînte mai încet, iar oamenii trebuiră şi ei să cînte mai încet, aşa că după alţi cincizeci de paşi nu mai cîntară „Garibaldi", ci începură să cînte „Tînguirea pentru Sardinia", un cîntec trist şi lent, despre nişte bandiţi care au murit de foame în munţii de acolo. În curînd, unii dintre oameni, chiar din cei mai bătrîni, nerăbdători să ajungă în piaţă, începură să treacă pe lîngă cei ce duceau statuia, iar purtătorii începură să rămînă în urmă.

— Dar ce se întîmplă cu voi ? le strigă von Prum. Daţi-i drumul ! Ţineţi pasul !

Pentru scurt timp, printr-o dîrză demonstraţie de efort, fură în stare să reia pasul şi Traub începu, cu voce joasă, să numere din nou. Dar pe urmă păru să fie iarăşi prea mult pentru ei şi pasul încetini din nou, şi în cele din urmă, încă departe de Poarta Grasă, încetă ceea ce s-ar fi putut numi un pas de marş şi deveni un fel de tropăială, în felul în care un om obosit, pe un

munte abrupt, își mișcă picioarele, unul după altul, cu multă grijă.

— Strîngeți rîndurile, reluați pasul! le strigă von Prum. Vă faceți de rîs!

De data asta însă, nu merse. Pasul rămase același.

— V-am spus că nu trebuia să culegeți struguri, le aminti Pietrosanto. Ar fi trebuit s-o duceți pînă la Poarta Grasă, dar cred că acum vă vom înlocui.

Căpitanul nici nu voi să audă.

— Din cauza uniformelor ăstora, domnule căpitan, spuse caporalul Heinsick. Ne strîng de gît.

Fața lui Heinsick era de culoarea vinului nostru, *vino nero*, de un roșu adînc, un roșu bogat, aproape purpurie, aproape neagră în profunzimile roșeții ei. Fețele tuturor erau roșii, le curgea sudoarea, lăsîndu-le sare în ochi, pe buze, în guri, și le era greu s-o îndepărteze pentru că respirau convulsiv și gîfîiau din lipsă de aer.

— O să-mi explodeze inima! strigă dintr-o dată Gottke.

— Tăcere! ordonă von Prum.

— Dacă imigranții ăștia pot s-o facă, spuse Heinsick, o facem și noi.

Nimeni nu-i răspunse.

— Primul om care renunță va fi tradus în fața unei curți marțiale sumare, declară von Prum cu voce joasă, menită să fie auzită numai de oamenii lui.

E foarte adevărat că dacă ar fi suficientă numai dorința de a trăi, nici un om, de exemplu, nu s-ar mai îneca. Dar vine un moment cînd corpul nu mai poate face nici ceea ce dorește cel mai mult. Picioarele nemților tremurau și nu mai era decît o chestie de cîțiva pași pînă cînd cel puțin unul dintre cele șaisprezece picioare avea să tremure prea tare și să cedeze, ceea ce se și întîmplă. Fu la fel ca atunci cînd scapi o bătaie la lopata unei bărci. Pentru o clipă se opriră și se bălăngăniră, o luară înapoi și se opriră și fugiră înainte un pas sau doi și, cel puțin o secundă, ajunseră la vreo treizeci de centimetri în afara drumului de care, gata să se prăbușească în jos pe terase cu Sfînta Maria în spinare.

— Statuia sfîntă! strigă Bombolini. Pentru numele lui Dumnezeu, țineți-o!

Bătrînele începură să ţipe. Strigară la Maica Domnului să ajute să fie salvată Sfînta Maria, iar la Sfînta Maria să se salveze singură şi, în cele din urmă, nemţii reuşiră să se menţină, deşi vinele le ieşeau pe frunte şi ochii le ieşeau din cap.

— Cine a făcut asta ? strigă von Prum.

— Eu, domnule căpitan, spuse Gottke. Nu mai pot continua.

— Atunci ieşi de acolo, ordonă căpitanul şi trase soldatul afară, luîndu-i el locul sub statuie.

— Nu-i atît de grea, spuse căpitanul. Ce nu-i în regulă cu voi, oameni buni ? Ştiu ce este, prea multă băutură !

Fu un tonic pentru ei, pe parcursul a cinci paşi. Un om cu un picior ca al căpitanului von Prum nu ar trebui să-şi permită însă niciodată să se aşeze sub statuie. Deoarece picioarele lui nu erau egale, la fiecare al doilea pas statuia se sălta puţin şi se lăsa pe umărul său şi era ca şi cum o bară de fier l-ar fi presat în jos, de la umăr pînă la piciorul beteag, încercînd să-l împingă în pămîntul tare şi alb.

— Merge foarte bine, îi strigă Bombolini în ureche. Nu mai ai decît patru sute de paşi.

La vorbele astea, căpitanul von Prum, pentru cel puţin a doua oară în Santa Vittoria, văzu eşecul în faţă. Dacă ar mai putea face încă o sută de paşi, ar fi fost ceva mai mult decît un triumf. Dar numai un om neonest cu el însuşi, genul de om care cînd cineva îl scuipă neagă că a fost insultat, ar fi putut să afirme că nemţii au renunţat fără să fi dat o luptă grea.

— Foarte bine, le strigă von Prum. Vom merge pînă unde trebuie. Cînd număr pînă la trei vom porni din nou. Unu, doi, trei, pas ! ordonă el *Pas... Pas... Pas !*

Unul dintre soldaţi, de cîte ori căpitanul strigă „Pas“, răspundea : „Mor, mor, mor !“

— Nu mai aveţi decît trei sute cincizeci de paşi, căpitane, îl încurajă Bombolini.

Nimeni n-ar putea să explice de ce s-au oprit. Se spune că în război nimeni nu poate să ştie de ce se opreşte un atac. Fiecare soldat îşi are motivele lui şi li-

mitele sale, dar dintr-o dată atacul se oprește. A fost la fel și cu povara din Santa Vittoria.

— Pas ! strigă căpitanul, dar nici unul nu făcu un singur pas. Rămaseră unde erau și statuia tremură din cauza efortului pe care-l făceau ca să n-o lase să cadă.

Șase tineri — pentru Bombolini era foarte important să fie șase și nu opt — luară parii de pe umerii nemților și nici unul nu protestă, nici chiar căpitanul von Prum ; ridicară statuia pe umerii lor și o porniră cu pași repezi spre Poarta Grasă, ba reușiră s-o ia chiar la fugă. Stompinetti îi văzu venind, și porni un joc repede, napolitan, iar tinerii parcurseră restul drumului pînă la Poarta Grasă ca și cum se duceau acasă la ciorbă.

Nemții căzură pe unde se aflau. Se întinseră în praful alb al drumului de care, în imposibilitate de a se mișca, sau se ghemuiră în praf ca să-și oprească tremurul mușchilor. Mai stăteau încă așa cînd Lorenzo Magnificul, cel care trebuia să zdrobească ultimii struguri, după obiceiul vechi, urcă pe munte cu oamenii care se duseseră să-l aducă.

Lorenzo e nebun, admite chiar el că e nebun, dar este și, după cum îi sună numele, magnific. Nu există om pe lume care să nu recunoască că Lorenzo e ceva foarte special și căruia să nu-i fie frică sau să nu fie impresionat de el. E ca o sîrmă de oțel în totul, cu corpul și mintea trase atît de subțiri și de tari, presate atît de aproape de punctul de rupere, că dacă s-ar rupe vreodată, bucăți din el ar zbura peste toată Italia.

— Ce-i cu ticăloșii ăștia care zac în praf ? întrebă Lorenzo.

— Taci ! Sînt nemți, îi răspunse unul dintre oamenii care erau cu el.

— Asta văd și eu. Ce am întrebat este de ce zac în praf ca porcii ?

Își continuă drumul, fiindcă întîrziase ; dar nici unul dintre nemți nu-i răspunse nimic și nici măcar nu-i aruncă o privire cînd vorbi.

— Arată de parcă i-ar fi doborît Rezistența, spuse unul din oamenii lui Lorenzo.

— Arată ca Fabio și Cavalcanti după ce S.S.-iștii au terminat cu ei, spuse del Purgatorio. Arată ca și cum ar fi fost torturați.

Și ăsta era adevărul. Cînd Lorenzo ajunse în Piața Poporului, statuia Sfintei Maria, care fusese cărată pînă aici de nouă sau zece echipe diferite, era pe cale să fie așezată pe platforma de pe care Butuc Bătrîn gustase vinul în dimineața aceea. Și cînd fură siguri că nici unul dintre nemți nu reușise să-și revină și să intre prin Poarta Grasă, scoaseră bucata mare de stîncă ce fusese vîrîtă în stomacul sfintei, o aruncară într-un car, și-o duseră de acolo așa ca nimeni să n-o mai vadă. După asta o cărară pe Sfînta Maria înapoi în semiîntunericul bisericii și o așezară pe piedestalul ei întunecat, unde Polenta începu s-o dezbrace de struguri și de vițe și de lirele care o ornaseră. Își servise bine poporul.

PENTRU nemţi ziua părea terminată, dar festivalul abia începea. Întîi era masa de prînz cu fasole rece şi ceapă crudă şi pîine proaspătă înecate în untdelemn de măsline, apoi veni vinul nou care spălă totul în jos, căldări şi pahare şi căni şi sticle de vin, şi toată lumea mergea încoace şi încolo strigînd „*frizzantino*... da, e drept, este adevăratul, realul *frizzantino*", ca şi cum vorba fusese abia inventată ; o repetară pînă deveni plicticos de auzit, oricît de frumos ar fi cuvîntul.

După masă oamenii dormiră, afară de cei care mai aveau de lucru. Longo şi o echipă de oameni transformau Fîntîna Broaştei Ţestoase în aşa fel încît, seara, să curgă pe ea vin. Marotta şi ai lui preparau focurile de artificii şi Lorenzo, cu cîţiva din tinerii noştri, aşezau un butoi enorm în care ultimii ciorchini urmau să fie zdrobiţi. Membrii Fanfarei Penitenciarului din San Marco, după ce băuseră cel puţin cîte cinci oale de vin fiecare, dormeau la umbră în piaţă, strîngîndu-şi instrumentele în braţe.

La ora patru, începu să curgă vin din fîntînă şi cînd oamenii îşi strigară bucuria, locuitorii începură să se deştepte şi să revină în piaţă. Vinul ţîşnea în arc peste capetele lor, strălucind în lumina după amiezei, şi cădea din nou în butoiul din care era pompat, spumînd şi fierbînd şi plin de băşicuţe de viaţă. Cînd primii dintre soldaţii nemţi, căpitanul von Prum şi sergentul Traub, reveniră

în Piața Poporului, fîntîna curgea din plin cu vin, muzica era gata să cînte din nou și Lorenzo Magnificul, Zdrobitorul de Vin, stătea pînă la genunchi în struguri. Era puțin după ora patru cînd Marotta primi semnalul de la Butuc Bătrîn și dădu drumul la prima Lumînare Romană peste capetele oamenilor. Pe cînd micile mingi de flăcări începură să lovească zidurile și să cadă între ei, Stompinetti începu „Cîntecul Zdrobitorilor de Vin" și *festa* începu din nou.

E un cîntec ciudat, un dans lent, deoarece a zdrobi struguri nu e un lucru ușor. Pare foarte vechi și sună ca și cum ar fi venit din altă parte a lumii, pentru că la noi nu sînt cîntece ca ăsta. Călcatul strugurilor trebuie făcut într-un ritm încet, într-o balansare domoală care merge mai curînd înainte și înapoi, și de la dreapta la stînga, decît de sus în jos. Există un geniu pentru orice pe lume și Lorenzo avea geniul strugurilor. Știa cum să-i facă pe oameni să se miște ca să scoată din struguri tot ceea ce a pus Dumnezeu în ei.

Începu dansul, cum o făcea întotdeauna, cu femeia lui, o țigancă arătînd ca și cum ar mai fi trăit încă o viață în chip de lup, și cînd ea obosi și nu-i mai fu de folos, începu să cheme oameni din mulțime, care intrau în butoi și începeau să danseze cu Lorenzo. Nu poți să refuzi cînd ești chemat la presă. Ar insulta vinul și l-ar insulta pe Lorenzo și nici unul din ei nu trebuie insultat. Totul îi este permis lui Lorenzo. Femeile își ridică fustele și-și arată picioarele și coapsele și Lorenzo le ia de mîini și de brațe și pe după mijloc. Dacă picioarele sînt frumoase, puternice și brune, bărbații le ovaționează și femeile strigă lucruri sugestive, care nu ar fi permise în nici o altă zi a anului.

Lorenzo nu se îmbracă în felul celor ai noștri de aici. Poartă pantaloni foarte strîmți, ca ai unui torero. Sînt scurți pînă la genunchi și dau multe la iveală, punîndu-le în încurcătură pe femei și chiar pe bărbați, dar cînd începe dansul, totul e uitat. Pieptul nu-i e acoperit decît de o vestă ornată cu fire de argint și de aur și brațele și torsul îi sînt tot atît de tari ca osul. Pe măsură ce dansul înaintează, Lorenzo devine posedat de mișcare și din ce în ce mai nebun, dar se controlează totuși.

În momentul acela nu seamănă cu nici unul din noi; în clipele acelea ne este superior și mulți bărbați sînt gata s-o admită. În momentele acelea e un fel de zeu, un zeu al așezărilor de țară, și arată în același timp a faun, a țap și a om. Energia lui nu cunoaște limită, poate să danseze mereu și mereu, pentru că, după cum spun unii, atunci nu mai e uman, ci e în același timp animal și zeu.

„Tu" indică el și femeia vine și e apucată de încheieturile mîinilor; mîinile lui puternice, cu păr aspru și negru pe dosul palmelor prind mîinile femeii și amîndoi încep să se miște în ritmul muzicii, uneori față în față sau alături unul de celălalt, unduindu-se după muzica ce cîntă încet dar nu trist, cufundîndu-se în ciorchini și în zeama care le curge peste picioarele pătate.

— Păziți-vă femeile sau o să le pierdeți! strigă dintr-o dată Lorenzo.

N-are nici un sens, pentru că orice femeie e pierdută în fața lui Lorenzo în clipa în care începe muzica. Toate femeile știu asta și o știe și Lorenzo și toți bărbații din Santa Vittoria o știu și ei. Dansează cu femeia pînă ea cedează, pînă i se predă complet și el o poate întoarce la stînga sau la dreapta sau în orice fel vrea s-o facă să meargă, doar cu un clipit din ochi, o răsuflare, o atingere a unui deget. Atunci ea îi aparține lui Lorenzo, și după ce se întîmplă asta, renunță la ea.

Același lucru se petrece și cu bărbații. Cu bărbații e un pariu pe care Lorenzo nu-l pierde niciodată. Cu bărbatul dansează nu pînă cînd îi aparține, ci pînă ce nu mai poate continua. Atunci, cînd a sosit momentul, Lorenzo aruncă omul la o parte și lumea strigă de bucurie, iar el continuă cu următorul. Dansase de aproape o oră, ceea ce reprezintă un timp foarte lung ca să stai în zdrobitor fără să te odihnești, cînd îi făcu semn Angelei Bombolini să intre în presă. Bărbații îi aplaudară picioarele, lucru care îl surprinse pe Bombolini. „De ce să aplaude picioarele unei fetițe?" gîndi el. Angela e tînără și voinică, are spatele și brațele mamei ei, și fu o luptă puternică. Cei ce dansau la marginea mai îndepărtată a presei, se opriră chiar să se uite, deși se presupune că

e împotriva regulilor. Ochii ei erau mari deschiși și străluceau ; la început dansă cu Lorenzo, dar nu pentru el. Lorenzo se uita în ochii ei și ea într-ai lui, și lumea vedea că ochii îi aparțineau încă Angelei și nu lui. Dar Lorenzo are un fel de a căpăta ceea ce dorește, un fel la care nici o femeie nu poate rezista. Nu era o înfruntare dreaptă. Fața Angelei era inocentă la început, dar veni un moment — și toți își dădură exact seama de aceasta — cînd pe chipul inocenței se ivi altceva și Angela începu să danseze pentru Lorenzo, iar bariera dintre ei se sfărîmă și pieri. Nu se putea smulge de lîngă el, din ochii sau din mîinile lui. E aproape stingheritor de spus că în clipa aceea Lorenzo ar fi putut face orice ar fi vrut cu ea, în văzul orașului, și Angela ar fi acceptat. Gura i se întredeschise, iar Lorenzo îi surîse și ea îi surîse lui și în clipa aceea nu mai exista nimeni pe lume pentru ei.

— Acum nu mai e virgină, strigă o femeie.

Bombolini se întoarse să se uite la ea.

— N-are nici un rost, Italo. El o posedă cu ochii, îi spuse un bărbat primarului, care fu obligat să se uite în altă parte.

În ușa prăvăliei putea să-și vadă nevasta care surîdea. „Pînă la urmă, toate sînt la fel, gîndi el, fiecare dintre ele.“ Se întoarse iar. Sudoarea curgea pe fața fiicei sale și-i păta bluza de in cu dantele, o bluză feciorelnică, prea strîmtă pentru ea, și cînd întoarse încă o dată ochii, căci însemna să ceri prea mult unui părinte ca să privească așa ceva — asemenea lucruri ar trebui să se întîmple în secret — îl văzu pe Roberto la marginea presei de vin, strîngînd doagele de lemn în mîini și fixînd-o pe Angela cu uimire și furie. Bombolini știa ce va face Roberto și se împinse prin mulțime pînă ajunse în spatele lui și-l reținu.

— Nu te duce acolo, Roberto, îi șopti el în ureche. Nu poți intra pînă ce nu te invită.

— Dar el... el...

— Știu, spuse Bombolini. Așa se întîmplă aici. Crezi că e ușor pentru un tată să privească ?

Își coborîră amîndoi privirile și atunci se auzi din mulțime un strigăt puternic. Lorenzo o lăsase. Luase to-

tul de la Angela, predarea ei era totală, victoria completă. Fata rămase singură printre struguri, în timp ce o altă femeie intră în presă, și cînd viața începu să-i revină, Angela își scutură capul ca și cum se deștepta dintr-un somn lung, sau poate dintr-un vis și, încă nu prea sigură pe ea, începu să se bălăcească printre struguri, spre marginea presei.

— Angela ! făcu Roberto.

O strigă pe nume. Îi întinse brațele ca s-o ajute să iasă din butoi, dar ea nici nu-l văzu. El îi mai rosti o dată numele și ea iarăși nu-l auzi. În schimb se cățără peste marginea butoiului, în jos, pe pietrele pavajului, cu picioarele goale pline de zeamă de struguri, și trecu de brațele întinse ale lui Roberto, drept în brațele lui Fabio della Romagna. Nimeni în afară de Roberto și de Bombolini nu-i văzu, pentru că era ceva mult mai important de văzut. Căpitanul von Prum ieșise în ușa casei Constanziei. Se spălase și îmbrăcase o uniformă proaspătă și arăta din nou ca un căpitan. În spatele lui, în ușă, apăruse Caterina Malatesta și Lorenzo o văzu și-i făcu semn cu capul.

— Stai unde ești, îi spuse von Prum. Nu vreau să mergi acolo.

— Trebuie să mă duc. M-a văzut. Ar însemna să insult și vinul și festivalul.

— Nu vreau să te duci, repetă neamțul ; dar nu avea nici un mijloc s-o oprească și o știa.

Caterina începu să traverseze piața și el tăcu. Fanfara cînta dar ceilalți se opriră din dans și începură să iasă din butoi. Urma să fie o luptă, toți își puteau da seama ce se va întîmpla, uliul împotriva țapului, uliul împotriva faunului, amîndoi asemănători și nesemănînd cu nimeni de aici, născuți cu o mie de ani înaintea noastră, păgînii aceștia la fel de singuratici și de distanți ca și vietățile pe care ni le evocau.

Dansul dintre Lorenzo și Malatesta nu poate fi descris. Picioarele ei erau lungi și foarte puternice, cu tălpile strîmte și prelungi, și asta e bine pentru struguri. Erau momente cînd ea părea să danseze deasupra lor, părea că se liberase de ei, ceea ce o ajuta. Lorenzo o apucase de mijloc cu o forță care se făcu auzită în toată

piaţa, şi lumea înţelese că nu-i va lăsa mîna din mîna lui pînă ce nu va triumfa. Şi Lorenzo triumfă, iar noi ştiurăm de ce.

Uliul e rece şi superior şi periculos, dar ţapul posedă ceva ce trebuie să-l facă să cîştige, iar ţapul fiind mai bun decît uliul şi în acelaşi timp mai rău, va încerca orice: se va căţăra pe vîrful unui munte ca să ajungă la ceea ce urmăreşte şi va scurma în grămada de gunoi, va fi îndrăzneţ şi slab, stupid şi inteligent, frumos şi urît, avar şi generos şi, pînă în cele din urmă, ţapul va voi întotdeauna ceva mai mult decît vrea uliul. Lorenzo o dorea pe Malatesta mai mult decît dorea ea să i se refuze.

— Eşti bine, îi spuse Malatesta. Ai cîştigat.

— Sînt într-adevăr mare, răspunse Lorenzo.

O ajută să ajungă la marginea butoiului şi o ridică peste el.

Era cea mai mare onoare pe care o făcuse cuiva în Santa Vittoria. După asta se simţi obosit, deoarece nu fusese uşor pentru el. Sînt ani cînd Lorenzo dansează fără oprire, dar alteori se opreşte şi-i permite ţigăncii să danseze în locul lui. Acum voia să se odihnească, dar germanul era în presa de vin.

— Încearcă-mă pe mine, îi ceru von Prum. Dansează cu mine!

— Acum sînt obosit, spuse Lorenzo. N-a fost uşor.

— Încearcă-mă, ordonă el.

Lorenzo ridică din umeri şi se întoarse prin presă spre căpitan.

— Scoate-ţi cizmele, spuse el. Strici strugurii.

Căpitanul îşi scoase cizmele şi ciorapii de lînă, şi femeile de lîngă presă exclamară „Aaah!“ cînd văzură ce albe şi subţiri îi erau picioarele.

— Scoate-ţi cămaşa! va fi nevoie s-o faci, spuse Lorenzo.

Femeile scoaseră acelaşi sunet cînd văzură albeaţa lină a braţelor şi a pieptului lui. Nu era un bărbat slab, dar faţă de culoarea puternic închisă a lui Lorenzo, părea un copil opus unui bărbat.

— Nu trebuie să mă ţii de mîini, spuse von Prum.

— E nevoie s-o fac, replică țapul. Dumneata nu știi cum să te miști printre struguri.

Degetele lui Lorenzo îi prinseră încheieturile și fu legat de el.

Începură să danseze.

Caterina nu voi să se uite, să-l vadă umilit în fața mulțimii. Să vezi umilirea unui german nu-i prea amuzant.

Dar mai era și altceva, parcă ar fi știut că Tufa o va aștepta în casa Constanziei, cînd se va înapoia acolo. Era după ușă, în umbra camerei, cînd Caterina intră. Chiar și în umbră putu să vadă sălbăticia din ochii lui. Erau tot atît de sălbatici ca și ai lui Lorenzo, dar erau sălbatici din cauza unei insulte și astfel mai periculoși.

— Dacă vrei să-mi faci ceva, fă-o pe loc, fără să vorbești, îi spuse Caterina.

Putea să-i vadă cuțitul din mînă.

— Și așa, și tu te-ai dat lui ! strigă Tufa. În fața întregului oraș.

— Toate femeile se dau lui Lorenzo. Nu sînt altfel decît ele.

— Dacă ți-ar fi cerut-o, ți-ai fi scos rochia și te-ai fi culcat cu el pe struguri.

Caterina nu răspunse nimic.

— Recunoaște, spuse el. Recunoaște acest lucru.

— Da, desigur, răspunse Caterina. Doar știi cum sînt.

Tufa traversă camera și se opri la ușa micului dormitor.

— Și aici dormi cu el ? întrebă.

În glas îi răsuna furia și dezgustul.

— Ce vrei să faci cu mine ? întrebă Caterina. Ce vrei de la mine ?

Din piață se auzeau rîsete și ea știa că rîdeau de căpitan. Tufa intrase în cameră și lovea patul cu vîrful ghetei.

— Așa, aici te cocolești cu neamțul ? Și ce-i spui ? Se întoarse către ea. Poate cîteodată uiți și-l chemi Carlo, eh ? Faci asta vreodată ?

Caterina se întoarse cu spatele. Își dădea seama că era plictisită, nu de el, ci de obligația de a trece prin ceea ce Tufa dorea s-o facă să treacă.

— Pleacă de lîngă mine, îi ceru Tufa. Intenționase să fie un ordin, dar îi ieși din gură ca o rugăminte.

— Fă ce ai de făcut, Carlo. Dacă vrei să folosești cuțitul, folosește-l, dar, pentru numele lui Dumnezeu, fă-o!

Asta îl înfurie.

— Ești atît de-a dracului de curajoasă! Ești atît de mult deasupra noastră, spuse Tufa. Știi ce se face aici unei femei care își dezonorează bărbatul? Știi ce fac bărbații cu cuțitele?

Ea se întoarse către Tufa.

— Le taie aici. Așa încît să nu-i mai poată dezonora.

— Da, acolo, spuse Tufa. Nu e de loc plăcut și e foarte practic.

Caterina hotărî să-și încerce norocul.

— Eu nu te-am dezonorat, spuse ea. Am venit aici pentru că ți-am onorat viața.

Și asta îl înfurie.

— Mi-ai furat onoarea, strigă el. Cine crezi că ești, ca să iei ce-i al *meu*?

În cele din urmă se simți plictisită de el, de ochii lui furioși, de vocea indignată și de vorbăria despre onoare. Se spune că cei mai periculoși tauri sînt cei plictisiți pentru că îl întărîtă pe toreador să facă ceva imprudent și chiar periculos. Tufa venise s-o taie, dar acuma dorea s-o omoare.

Pentru că era plictisită și pentru că nu-i mai păsa de ce i se întîmplă, îi spuse că era la fel cu neamțul, că amîndoi erau același gen de oameni, că nu avea demnitatea grasului aceluia de primar sau curajul tînărului Fabio.

— Cînd totul s-ar fi sfîrșit, nu m-aș mai fi înapoiat aici, îi declară Caterina.

— Te-ai fi înapoiat, spuse Tufa. Clătina din cap, mereu și mereu și Caterina știa că era periculos și, cu toate că nu-i păsa, încercă totuși un sentiment de frică. Dar eu nu te-aș mai fi vrut. Pentru că am să te tai, strigă Tufa.

Strigătul lui ar fi fost auzit în piață dacă n-ar fi fost fanfara, care acum era tare și iute, și rîsul oamenilor ce priveau cum neamțul era dezonorat în presa de vin.

Cuțitul îi intră în stomac. Durerea nu fu atît de mare pe cît crezuse ea că va fi, și sentimentul care precumpăni asupra celorlalte fu ușurarea că se terminase.

Toată furia lui Tufa dispăruse. Arătă spre rană.

— Fiecare om căruia i te vei da, va ști de ce ți s-a făcut tăietura, spuse Tufa. Și or să te urască pentru asta.

— Nu, va exista un om care mă va iubi pentru asta, răspunse Malatesta.

Pe dușumea era o valiză de piele care fusese a Caterinei și în care Tufa pusese cîteva dintre lucrurile sale. Toată furia îi trecuse.

— Îmi pare rău că am fost obligat să fac ce-am făcut, dar era ceva ce trebuia împlinit, spuse Tufa.

— Înțeleg, răspunse Caterina. Nu-mi cere iertare.

Din rană curgea mult sînge, dar ea nu voia să se îngrijească pînă ce el nu pleca.

— Mi-am recîștigat onoarea, urmă Tufa.

Ridicase geamantanul. Lumea făcea mult zgomot și era un moment bun ca să plece.

— Ai fost curajoasă, dar eu mi-am recîștigat onoarea.

— Pleacă, îi spuse Caterina. Pentru numele lui Dumnezeu, pleacă !

El rămase în ușă.

— Îmi pare rău, repetă Tufa, dar trebuia făcut.

După aceea fu necesar să-și oprească hemoragia și Caterina intră în dormitor și luă cearceaful, iar cînd se înapoie, Tufa era încă acolo.

— Ce vrei de la mine ? strigă la Tufa. Vrei să-ți dau cuțitul înapoi ? Asta vrei ?

O chemă pe nume. Era un efort pentru el și nu putea exprima ce dorea, dar în clipa aceea ea înțelese.

— Înțeleg, spuse ea. Vrei să te iert.

În penumbră nu prea putea să vadă dacă el dădu din cap, totuși știu că da.

— Ei bine, te iert, spuse Caterina. Oamenii care fac asemenea lucruri nu ar trebui să ceară iertare, dar eu te iert, Tufa.

După ce Tufa plecă, ea își opri sîngele și își găsi trusa medicală. Tăietura era curată și fu în stare s-o coasă cu catgut bun, provenit de la armata germană, și s-o bandajeze cu fețe bune provenite din aceeași sursă.

în tot acest timp, putu să audă alămurile fanfarei cîntînd în piață și pe nebunul acela bătrîn bătîndu-și toba, rămînînd mereu puțin în urma măsurii muzicii, ceea ce, pentru anumite motive, o liniștea. După ce termină, își schimbă îmbrăcămintea și, cînd se duse în ușă să se uite în piață, fu mulțumită să simtă că picioarele nu-i tremurau mai mult decît în momentul cînd, cu o jumătate de oră mai înainte, ieșise din zdrobitor. În piață începuse să se lase întunericul.

Dacă Lorenzo l-ar fi lăsat pe neamț să cadă, ar fi căzut printre ciorchini și must, dar Lorenzo îl ținu în brațe și dansă cu el. Era oribil de văzut felul cum îl purta, ca un copil care dansează cu o păpușă.

— Foarte bine, acum vreau să mă opresc, spuse neamțul. Vreau să mă odihnesc.

Dar Lorenzo nu voia să-l lase să șadă sau să se odihnească, dorea ca în clipa cînd îi va da drumul printre struguri să zacă în ei și să nu se mai poată scula. Scurt timp după ce Malatesta apăru în ușa casei Constanziei, Lorenzo îl lăsă pe neamț să cadă ; căpitanul se întinse cu fața în jos, între struguri. Încercă să se ridice, dar de fiecare dată ciorchinii cedau și se mișcau sub el și căzu iar și iar, pînă ce nu mai putu face nici efortul de a încerca să se ridice. Butoiul conținuse și mai înainte vin și o parte din el se amestecase cu mustul nou, mustul strugurilor, care îl pătă ; lîna moale a pantalonilor lui deveni de culoarea vinului și pieptul și fața îi erau la fel de roșii ca oricare vin din pivniță.

— Întoarce-l cu fața în sus, îi strigă Bombolini lui Lorenzo. Are să se înece !

— Las' să se înece, strigau oamenii. Las' să se înece !

Lorenzo îl apucă pe neamț de centură și-l întoarse cu fața în sus, pentru că Lorenzo, care nu-i de aici, știa totuși că nu ne putem permite să lăsăm un om să se înece în vinul nostru. Atunci începu focul de artificii și dacă von Prum ar fi putut să-și deschidă ochii de pe patul lui de struguri, ar fi putut vedea primele rachete ridicîndu-se peste Santa Vittoria.

Asta ar fi trebuit să fie sfîrșitul, dar oamenii de aici sînt vulgari în asemenea chestiuni. Ei n-au sensul fru-

museții evenimentelor. Și apoi, un om cu umor e condamnat să moară de mai multe ori. La fel ca și un om fără de umor.

Mai rămăsese pentru noaptea aceea, în afara dansului, cățăratul pe stîlpii unși cu grăsime. Doi stîlpi înalți și subțiri sînt așezați în piață și în vîrful fiecăruia e legat un purcel. Se aleg două echipe dintre tinerii orașului și primul dintre oamenii care ajunge în vîrf și fură purcelul e denumit „Regele Festivalului“ și tovarășii lui sînt considerați „curtea“, și le e permis să facă în restul nopții tot ce vor. Nu e simplu. În mulți ani, nici una dintre echipe n-a reușit să atingă purcelul și festivalul a fost lăsat fără rege.

Nimeni din Santa Vittoria nu mai credea că nemții vor accepta o nouă onoare, aceea de a lua parte la competiție. Dar o făcură, poate din cauză că-și închipuiau că vor izbuti să restaureze onoarea pierdută, sau poate din pricina faptului că, luînd parte la competiția pentru purcel, dovedeau clar că nu li se întîmplase nimic.

La ora opt, înainte de cină și de dansuri, se aleseră echipele. Atunci s-a aprins un foc mare în fața celor doi stîlpi, care fură unși cu seul unui bou omorît de curînd. Există multe feluri de a ataca stîlpii — să te arunci spre ei din zbor, sau să arunci un tînăr sus în aer spre un stîlp, și să speri că atunci cînd îl va prinde, dacă îl prinde, va putea să se țină de el și să urce. Există multe feluri de a nu reuși. E în favoarea nemților faptul că atunci cînd acceptară să încerce n-au cerut nimănui de aici vreun sfat, ci au luat problema în seama lor. În chestia asta procedară sistematic. La ora opt, cînd începu competiția, patru soldați formară un pătrat și doi se urcară pe cei patru și apoi căpitanul von Prum, întrebuințînd fîntîna ca piedestal, fiind și cel mai ușor dintre ei, se așeză pe umerii celor doi soldați. Cînd am văzut așa ceva, am fost îngroziți. Începură să înainteze centimetru cu centimetru de la fîntînă, trecură de foc și se păru că von Prum se și afla la înălțimea purcelului, de-a lungul stîlpului. Dar cînd fu lîngă stîlp, se văzu că o mică distanță, poate un metru sau un metru și ceva, îl mai separa de purcel. În loc să-și arunce omul pe stîlp, în felul în care procedăm noi, ca să mai cîștigăm cam treizeci

sau șaizeci de centimetri, nemții îl așezară pur și simplu pe căpitan pe stîlp și, cînd se ținu bine, se retraseră de sub el. Ne-a rănit, căci ne făcea să părem proști. De sute de ani jucam jocul ăsta, sportul acesta al nostru, și în cîteva minute nemții îmbunătățiseră și stăpîniseră arta aceasta grea.

— Dați-mi cizmele, strigă căpitanul și, una după alta, îi zvîrliră cizmele cu ținte pe talpă. Incălțat cu cizmele, izbuti să se ridice pe restul stîlpului, în pofida seului cu care era uns.

Mai exista o singură șansă pentru Santa Vittoria. Fiecare echipă are un băț de bambus lung, cu un sac de nisip în cap. Se numește „Toporul", pentru că e întrebuințat să taie capul regilor. Cînd unul dintr-o echipă se apropie de purcel, unul din cealaltă echipă are voie, dacă se află destul de sus pe stîlpul lui, să dea o lovitură cu „Toporul" ca să apere purcelul. E un obicei vechi și sălbatic, dar nouă ne place.

Purcelul țipa acum exact deasupra capului lui von Prum, ca și cum știa ce soartă îl așteaptă. Cum de ajunse Rana-Broasca atît de sus pe al doilea stîlp, și așa de repede, nimeni nu știe exact, pentru că fiecare ochi, chiar al celor care-l aruncaseră pe Rana în sus pe stîlp, era fixat pe neamț care urca centimetru cu centimetru. Purcelul nu mai era decît la lungimea unui braț așa că am fost surprinși să-l auzim pe Rana strigînd după Topor și să-l vedem atît de sus pe stîlp, în timp ce spunea :

— Căpitane von Prum, domnule. Vrei să-ți întorci capul spre mine, te rog, căpitane ? Am ceva pentru dumneata, domnule.

Ceea ce fu iarăși surprinzător pentru toată lumea, chiar pentru noi care văzusem acest lucru de multe ori înainte și pentru nemți care nu-l mai văzuseră, fu timpul lung de care avu nevoie „Toporul" ca să se învîrtească și să-și completeze tot arcul. Se părea că durase o veșnicie pînă ce bambusul se învîrti și se balansă de jur împrejur pe axa lui, încet și masiv, ca și cum ar fi fost ușa unei catedrale care se închide. Și mai surprinzător a fost faptul că von Prum nu făcu nimic ca să se ferească. Poate nici nu văzu „Toporul" sau poate că se

afla în starea în care se spune că ești înainte ca un șarpe să sară la tine. Dar se uită la capul umflat al „Toporului" balansîndu-se spre el, luînd viteză pe măsură ce se apropia, în felul în care o muscă se uită la o șopîrlă gata s-o înhațe cu limba; pînă în momentul cînd sacul de nisip îi atinse capul înălțat și îl doborî de pe stîlpul uns, într-o mișcare atît de lină de parcă făcuse repetiții, nu ne amintirăm că nu existau plase dedesubt și auzirăm capul căpitanului lovindu-se pe pietrele pieței cu atîta zgomot, încît chiar și Rosa Bombolini întoarse capul.

Italienii fură cei care alergară întîi la el, nici unul dintre nemți nu se mișcă din locul unde stătea. Pietrosanto îi luase capul în poală.

— Aproape c-ai luat purcelul, îi spuse el.

Îi permiseră și lui Rana să se apropie.

— A fost o lovitură cinstită, spuse Rana. V-ați purtat ca un bărbat.

Atunci era încă în simțiri, dar cînd încercară să-l ridice și să-l ducă dincolo de piață, la casa Constanziei, își pierdu cunoștința și-l culcară lîngă fîntînă.

— Îi trebuie apă, spuse Heinsick. Turnați-i niște apă pe cap.

Cineva arătă spre fîntînă.

— Acolo nu e apă. E numai vin.

— Turnați-i niște vin pe cap, propuse Bombolini.

Umplură o cană mică de aramă cu vin din fîntînă, spumos și potrivit pentru un sfînt, după cum spusese Butuc Bătrîn. Îl rezemară pe căpitan de fîntînă și începură să-i toarne vin pe cap. Îi curgea prin păr și pe piept și se aduna în băltoace pe hainele pătate de grăsime.

— În numele Tatălui, al Fiului și al Sfîntului Duh, spuse o femeie pe cînd vinul curgea.

— În numele Santei Vittoria, adăugă Bombolini. În numele poporului, urmă el pe cînd curgeau cascade de vin negru; în numele sfîntului vin.

Cînd vinul se dovedi lipsit de efect, îl purtară prin piață și-l așezară în pat, în camera lui, și-i încrucișară mîinile pe piept ca la morți. Cînd toți plecară în afară de Malatesta și de sergentul Traub care se găsea în camera cealaltă, Bombolini găsi un cartonaș aparținînd că-

pitanului şi i-l puse în mînă, după ce scrise următoarele cuvinte :

Un proverb de la noi :

Cel care fură pentru alţii, sfîrşeşte prin a fi spînzurat pentru el însuşi.

Ieşi închizînd uşa după el şi, cînd ajunse în piaţă, dansul şi începuse. Era poate cel mai sălbatic dans pe care l-am avut vreodată, dar chiar cu sunetul muzicii, cu larma de voci, cu zgomotul tălpilor pe pietre, Bombolini putea auzi bubuitul tunurilor în sud. Se pregătea ceva mare.

DANSUL se termină la două dimineața și germanii sosiră la cinci. Aceștia erau, după cum spunea Pietrosanto, adevărați germani, oameni duri, bărboși care luptau și fugeau să-și scape viața. Soldații erau din Divizia de Parașutiști Hermann Goering și intrară prin Poarta Grasă, în sus pe Corso Cavour, în șenilete mici a căror trecere făcea praf pavajul nostru. Nici nu se uitară la noi. Se mișcau cu siguranța oamenilor care știau că dacă un singur foc s-ar fi tras în ei de vreun luptător din Rezistență, ar fi ars orașul pînă în temelii. Alergară sus pe Zidul Gras și se uitară prin ferestrele caselor care priveau dincolo, spre Drumul Rîului, și se urcară în clopotniță de unde studiară locurile, comparîndu-le pe o hartă și, în sfîrșit, trei sau patru ofițeri mai mari în grad se strînseră în Piața Poporului examinînd ce constataseră. Noi le puteam spune că orașul ăsta nu era bun ca să se dea o bătălie în el. E prost așezat pentru orice, în afară de cultivarea viei.

— Nu e bine, spuse unul din ofițeri și ceilalți părură să aprobe.

— Cum se cheamă locul ăla ? întrebă unul din ofițeri pe Vittorini.

— Scarafaggio, spuse Vittorini. Comandă bine șoseaua care duce la Montefalcone.

— Da, Scarafaggio e locul unde veți putea lupta, întări Bombolini.

— Dacă vreți să vă luptați, reluă Pietrosanto, apoi Scarafaggio e mai indicat.

Toți trei dădură din cap și germanii se uitară la ei ca și cum ar fi fost un spectacol cu animale din acelea care vin în turneu în orășelele și orașele de aici. Cîini care vorbesc, catîri care numără, urși care dansează.

— Închideți-vă gurile, spuse unul din ei. Cine comandă aici ?

— Vreți să vorbiți de italianul care comandă sau de german ? întrebă Bombolini.

— Italian ? strigă ofițerul. Italian ? Furia lui izbucni așa de repede și atît de autentică, încît, pentru o clipă, Pietrosanto crezu că-l va omorî pe Bombolini pe loc.

Îl duseră dincolo de piață și-i arătară casa Constanziei. Ceea ce se întîmplă ulterior a fost nedrept pentru căpitanul von Prum. Îl găsiră în pat cu Caterina Malatesta, deoarece ea se simțise prea slăbită ca să urce pînă la propria ei casă și îi era și frică de vreo acțiune copilărească pe care von Prum ar fi putut-o comite, dacă ea pleca. Îl traseră din pat, cu părul năclăit de vin și sînge, și cu tot corpul vopsit. Era prea buimăcit și prea bolnav din cauza căderii din noaptea trecută ca să se poată apăra.

— Ăsta e rahatul pe care îl lăsăm în urmă ca să ne facă treburile în timp ce noi ne batem, strigă ofițerul de parașutiști.

Îl auzeam din piață. Îl pălmui pe căpitanul von Prum și acesta nu putu face nimic decît să stea în cameră și să se uite în pămînt. Trebuie să fi fost foarte dureros.

— Unde sînt ceilalți oameni ai dumitale ?

— Nu știu, spuse von Prum.

Comandantul se uită la ceilalți ofițeri care erau cu el.

— Nu știe !

Îl apucă pe von Prum de nas și îi suci capul la stînga și la dreapta.

— Nu știe ! repetă el. Nu știe !

Făcu un pas înapoi și îl lovi pe von Prum în testicule, iar căpitanul căzu jos.

— Mă îmbolnăvești ! Mă dezguști ! strigă ofițerul. Consideră-te în stare de arest.

Îi spuse căpitanului că atunci cînd își vor stabili linia de apărare la San Pierno, va trebui să se prezinte la el la raport pentru a se dispune de cazul său, după ce se va retrage cu oamenii lui din Santa Vittoria. Căpitanul încercă să se ridice de jos.

— Stai acolo, strigă ofițerul la el. Nu te ridica ! Nu-ți este permis să stai în picioare ca bărbații. Cum te cheamă ?

— Am suferit un accident serios, spuse von Prum.

— Cum te cheamă ?

— Mollendorf, răspunse von Prum. Căpitanul Hans Mollendorf.

Unul din ofițerii mai tineri îi scrise numele.

Ofițerul mai mare în grad dintre parașutiști, îl indică pe von Prum întins pe podeaua de piatră. Era gol.

— Ăsta e genul de pleavă care ne distruge, spuse el.

Îl lăsară și în zece minute erau pe Corso Cavour coborînd din nou muntele.

I-am ajutat pe cei care au rămas. Eram bucuroși să-i ajutăm. Femeile le dădură căni de ceai fierbinte făcut din plante de cîmp și ierburi, și bărbații le dădură *grappa* ca să le pună iar sîngele în mișcare. Camionul cel mic se și afla într-un colț al pieții și unii oameni împingeau motocicleta cu ataș din umbrarul ei în piață. Femeile încercară să facă hainele soldaților să arate cît mai prezentabil, dar nu era un lucru ușor și nu prea reușiră. Toate uniformele erau pătate cu vin și grăsime și sudoare și bălegar și sînge. Le-am adunat căștile, care fuseseră lăsate de-a lungul drumului de care de la terase, și tunicile. Găsirăm ranițele pe care le purtau în spate și în vechea pivniță de vinuri am grămădit toate lucrurile lor personale, cîteva cărți vechi germane și brice și prosoape. Toți băuseră mult prea mult vin în noaptea trecută și erau cam beți. Zgomotul împușcăturilor din Drumul Rîului și din vale, deși nu se vedea nimic acolo jos, era foarte puternic.

— N-a fost rău aici, spuse Heinsick.

— A fost bine aici, spuse și soldatul Zopf, ținînd seama că e război.

Unul scoase cîteva lire și le puse pe un butoi, în colțul Pivniței Cooperativei Vinicole.

— Asta-i pentru vinul pe care l-am băut.

Nu erau bani mulți, erau mai nimic, totuși era ceva. Părăsiră biroul și oamenii începură să-i ajute să-și care lucrurile în sus pe Corso Cavour, pînă în Piața Poporului. Căpitanul von Prum se și găsea în piață, încărcînd lucruri în spatele camionetei și în atașul motocicletei. Se mișca încet ; avea dureri și era zăpăcit. Dădu ordin din casă să se scoată dulapul cenușiu, plin cu dosare, dar cînd văzură că nu aveau loc să-l așeze în spatele camionetei, îl depuseră în piață și-l uitară acolo.

— Ce facem cu asta ? întrebă Bombolini. Era sirena pentru alarmele aeriene.

— Puteți s-o opriți, răspunse sergentul Traub.

— O s-o sunăm o dată pe an și ne vom gîndi la zilele astea, spuse Bombolini.

Căpitanul stătea în piață și se uita la clopotniță și la Sfînta Maria a Cuptorului în Flăcări, la Palatul Poporului și la Fîntîna Broaștei Țestoase. Părea că se uită la lucruri ca și cum și le-ar fi întipărit în aducerea aminte, și totuși parcă nu le-ar fi văzut de loc. Se duse pînă la fîntînă. Era tăcută ; vinul nu mai curgea și apa nu începuse încă.

— Vreți să-i dau drumul ? întrebă Bombolini.

— Fă ce vrei cu ea, răspunse căpitanul. Cineva porni bicicleta, generatorul începu să funcționeze, și în cele din urmă să miște pompa ; iar vinul începu să țîșnească din broască.

— N-am întrebat niciodată de ce-o face, spuse von Prum. De ce broasca asta pare să urineze ?

— Nu pot să v-o spun, răspunse Bombolini. E un secret pe care nu-l cunosc decît cei din Santa Vittoria.

— Atunci nu vreau să-l știu, spuse căpitanul.

Unii dintre soldați se și suiseră în spatele camionetei, îngrămădiți printre bagaje, cocoșați pe băncile tari de lemn. Vittorini veni atunci, îmbrăcat în uniformă, cu sabia scoasă, de care atîrna un drapel italian.

În piață domnea o adîncă tăcere. Am visat întotdeauna că în ziua în care vor pleca nemții va fi o sărbătoare mare. Eram bucuroși că-i vedeam plecînd, dar ziua de după festival e totdeauna o zi tristă. Vara cea lungă a trecut, recolta e strînsă, toate promisiunile anului care

a trecut au fost realizate sau n-au fost, și ceea ce numim noi timpul mort, sezonul morților, era pe noi. Căpitanul se înapoie de la motocicletă. O clipă crezusem că se va urca în ea și că venise timpul să plece, dar se opri și se îndreptă spre Bombolini. Oamenii Fanfarei de Alămuri din San Marco, cărora le fusese frică să se înapoieze acasă din cauza împușcăturilor de pe șosele, își lăsară jos instrumentele.

— Mi-o făcuși, îi zise lui Bombolini căpitanul von Prum.

— Orice s-a făcut, s-a făcut înlăuntrul dumitale, spuse Bombolini. Noi, aici, nu am făcut nimic.

— Am venit aici ca să vă tratez cu bună-cuviință și respect și onoare, și uite unde am ajuns. Am făcut o greșeală.

Era mai mult decît dorea Bombolini să audă.

— Avem o vorbă aici, spuse primarul, și dumneata ar trebui s-o asculți : „Dacă porumbelul dorește să zboare împreună cu uliul, penele lui rămîn albe dar inima i se înnegrește.“ Totul era în dumneata.

— V-am tratat cu onoare și voi mi-ați răspuns cu umilințe.

— Totul venea numai din dumneata. M-ai lovit cu pumnul în față.

— Asta nu înseamnă nimic. Era doar un ordin.

— Și ai învîrtit personal mînerul de electricitate cînd era Fabio pe masă. Pînă la urmă n-ai putut să-ți reții mîna.

Atunci von Prum tăcu. Arăta ca și cum n-ar fi auzit ce i se spunea, dar trebuie să fi auzit.

— Și ne-ați omorît cîrpaciul. Asta o uitați. Ceea ce fac cei de teapa voastră e să uite.

Malatesta era în ușă și von Prum o văzu. O clipă, crezurăm că se va duce la ea, dar rămase unde era.

— Ceea ce nu trebuie să uite oamenii de felul vostru, e că nu există leac pentru naștere.

Von Prum se întoarse de la el și o porni spre motocicletă.

— Și nu există leac nici pentru moarte, adăugă Bombolini, dacă stai să te gîndești.

Neamţul se oprise şi poate că primarul atinsese ceva în el. Era furios şi buimăcit în acelaşi timp. Pietrosanto vru să-l oprească pe primar, pentru că oamenii pot deveni periculoşi cînd sînt în starea asta. Se uitau unul la altul.

— Dacă stai să te gîndeşti, repetă Bombolini, poţi să te şi gîndeşti că ar fi timpul să redeveniţi fiinţe omeneşti. Acum afară din oraşul nostru !

Motoarele camionetei şi ale motocicletei fuseseră ambalate şi căpitanul se urcă în ataş. Am crezut întotdeauna că vom ovaţiona momentul acesta, dar n-am ovaţionat. Oamenii ieşiră în uşi şi, pe tot lungul Pieţii Poporului, exact ca în prima zi, stăteau în pragul caselor, tot drumul în jos pe Corso Cavour, ca şi cum ar fi privit trecînd un car mortuar. Camioneta ajunsese pe Corso şi apoi se lăsase în jos peste buza abruptă. Acum muzica începu să intoneze un cîntec pe care îl cîntă cînd nunta e terminată şi se presupune că musafirii îşi beau ultimele pahare de vin şi pleacă acasă. Porni şi motocicleta şi, exact ca în ziua cînd venise, nu se îndreptă direct spre Corso ci începu să facă turul pieţii. Dar de data asta von Prum nu vedea. Ochii îi erau ficşi şi atît de reci şi de îndepărtaţi, că ne era greu în momentul acela să credem că se vor mai închide vreodată, chiar la moartea lui. Vittorini saluta, dar von Prum nu-l văzu, după cum nici nu auzi fanfara cîntînd pentru el. Unii din oameni le făcură semn cu mîna, dar nu văzu nici asta. Ca mai înainte, motocicleta veni drept spre Bombolini şi se opri.

— Dacă m-aş înapoia cîndva aici, cînd războiul se va fi terminat, ce-o să-mi facă lumea ? întrebă sergentul Traub.

— Nimic, n-o să-ţi facă nimic, răspunse Bombolini.

Sergentul surîse cu zîmbetul acela care-i deforma faţa atît de rău.

— Aşadar, ne-ar putea ierta ?

— V-ar putea ierta, răspunse primarul.

— Numai să vă plătiţi vinul pe care îl beţi, adăugă Pietrosanto.

— Ca toţi ceilalţi, spuse Bombolini.

Îi surprinse cînd von Prum vorbi. Buzele abia i se mişcau. Pe faţa lui şi în vocea lui nu era nici un fel de expresie. Ochii nu i se schimbaseră.

— Mai e vin sau nu ?

Bombolini îi surîse.

— Mai e vin sau nu ?

Acum toţi îi surîdeau căpitanului, dar noi nu ştiam dacă ne vedea surîsurile.

— Mai este ?

Traub porni din nou motorul şi de data asta trecu foarte încet pe lîngă Bombolini şi Vittorini, care rămăsese în poziţia de salut, la care nu i se răspundea. Traub atinse marginea căştii dar nu asta era ceea ce voia Vittorini. Am putut vedea buzele căpitanului mişcîndu-se. Probabil că punea din nou întrebarea, dar era imposibil de auzit peste zgomotul motorului.

Începură să coboare pe Corso Cavour şi lumea le surîdea nemţilor : femeile şi chiar copiii. În piaţă, nu li se mai vedea decît spatele ; dispărură.

La Poarta Grasă, unul din lucrurile sortite să se întîmple, avu loc. S-a datorat unor oameni mai tineri, al căror sînge îi împinge spre erori de tact. Le lipseşte simţul proporţiilor, pe care un om ca Bombolini, al cărui sînge nu mai era aşa fierbinte, îl învăţase. Opriră motocicleta la poartă şi, mai înainte ca Traub să poată porni din nou motorul, înmînară căpitanului un coş de papură în care erau împachetate douăsprezece sticle din cel mai bun vin din Santa Vittoria. Deasupra paielor proaspete care înveleau sticlele era un carton pe care Fabio scrisese în cea mai bună caligrafie a sa :

Luaţi şi vinul ăsta.
Nu ne mulţumiţi pentru el.
Nu ne lipseşte.
Mai sînt un milion —
1 000 000 —
un milion de sticle, acolo
de unde l-am luat pe acesta.
Poporul din Santa Vittoria.

— Unde ? întrebă Traub.

— Asta nu vă putem spune, răspunse Fabio.

— Nici nu-l vrem. Nici nu vrem să-l vedem. Vrem numai să știm *unde*.

Fabio dădu din cap. Era foarte blajin cu ei.

— Nu, nu. Asta va fi tortura voastră. Nu vă dați seama ?

Traub confirmă din cap.

— Asta va fi sîrma încinsă din creierul vostru, adăugă Cavalcanti, și Traub continuă să dea din cap.

Acum Fabio se întoarse direct la von Prum.

— Zece ani de acum înainte, dacă vei mai fi în viață, ai să te deștepți noaptea și ai să începi să te gîndești din nou la tot orașul, casă cu casă, și stradă cu stradă, încercînd să regăsești biserica și să te uiți sub ea, pînă o să înceapă să te înnebunească. Unde-ai greșit ? te vei întreba. Cum de m-au prostit ? Și nu vei ști decît un singur lucru sigur.

Fabio se opri ca să-și dea seama că von Prum îl auzea.

— Ce anume ? întrebă Traub. Ce lucru sigur ?

— Că ne-am rîs de voi. Că rîdeam de voi cînd ați venit și că rîdem mereu de voi și că vom rîde mereu de voi.

Cînd auziră din nou motorul, oamenii alergară din Piața Poporului la Zidul Gras pentru că lumea voia să-i vadă pe nemți plecînd. Cînd motocicleta trecu prin poartă și putu să fie văzută din nou, se auzi un mic strigăt de bucurie de la oamenii de pe zid. Era primul sunet pe care și-l permiseseră și era începutul unui sentiment de bucurie, dar atîta vreme cît nemții mai erau pe munte, nimeni nu dorea să exprime mai mult de atît.

— Ceva se mai poate întîmpla, își spuneau unul altuia. Așteptați ! Se mai poate întîmpla ceva rău.

Se torturară singuri și se torturară unul pe altul, pentru că e o dulceață în tortură cînd știi că nu-ți mai poate face nimeni nici un rău.

Dintre toți oamenii de pe zid, numai Bombolini nu era fericit. Ceilalți o văzură și se mirară.

— Ce se întîmplă, Italo ? De ce ești trist ? De ce arăți așa ? îl întrebau ei, dar el nu le putea spune și oamenii urmăriră din nou înaintarea motocicletei șerpuind în jos, pe drumul de care, printre terase.

Bombolini părăsi zidul și se înapoie pe uliță, trecînd pe lîngă biserică, spre Piața Poporului, unde se găsi singur, mulțumit că era singur, pînă ce Fabio veni de la Poarta Grasă în piață.

— Așa că le-ai spus despre vin, i se adresă Bombolini.

Dădu din cap.

— Dar nu și unde se găsește, răspunse Fabio. Asta e adevărata tortură.

Bombolini continuă să clatine din cap.

— E lipsit de perfecție, Fabio. Dar n-are importanță, Fabio. Nimic nu mai are importanță acuma.

Începu să se îndepărteze din piață spre Palatul Poporului.

— Unde te duci ? îl întrebă Fabio. Lumea te vrea pe zid. Locul dumitale e pe zid !

Se putu auzi un strigăt de bucurie mai puternic decît înainte și Fabio ghici că motocicleta atinsese Locul de Odihnă și era la jumătate drum în jos pe munte. În curînd va intra în umbra muntelui și se va pierde din privirile celor de pe zid.

— Eu am să plec, Fabio. Plec de aici.

Fabio fu mirat.

— Aceasta a fost clipa mea cea mare. De-acum nu mai am ce căuta aici. Primarul își ridică mîna. În momente de necaz se cer oameni de talent, dar în momente calme e nevoie de cei bogați și cu relații puternice. Vezi ? Nu e locul meu aici.

Fabio nu știa ce să-i spună.

— N-ai să fii la nunta mea ? reuși să-i spună în cele din urmă.

Bombolini ridică din umeri.

— Nu vreau un sfîrșit căruia să-i lipsească perfecțiunea, spuse primarul. Cortina s-a lăsat și e timpul ca actorii să părăsească scena.

Trecuseră de fîntînă cînd Roberto, care fusese cu Fabio la Poarta Grasă, intră în piață și se îndreptă și el spre Palatul Poporului. Lumea de pe zid tăcuse și nemții fie că se opriseră, fie că intraseră în umbră.

— Asta e o zi mare pentru tine, Roberto, spuse Bombolini.

— Da, răspunse Roberto, dar fața îi era la fel de lungă ca a lui Bombolini.

— Ai să ne părăsești, Roberto.

— Așa cred.

— Cu cît mai repede, cu atît mai bine.

— Așa cred și eu.

— Să nu rămîi niciodată într-un loc unde nu aparții.

Roberto clătină din cap.

— Să trăiești într-un loc unde nu aparții înseamnă să trăiești în iad, spuse primarul.

Începu să urce treptele palatului, dar se opri cînd auzi un strigăt foarte puternic de pe vîrful zidului. Motocicleta, îi spuse Fabio, trebuie să fi fost văzută din nou la poalele muntelui. Primarul se întoarse către Fabio.

— O singură regulă, Fabio. O lege care trebuie respectată : Să nu îmbătrînești niciodată acolo unde ai fost mare.

Se auzi un al doilea strigăt și ăsta fu foarte puternic. Bombolini se întoarse pe trepte și se înapoie în piață.

— Mai bine să mă uit și eu, îi spuse lui Fabio. Se îndreptă spre ulița care ducea la zid. Doar o ochire, urmă el. O ultimă privire, și apoi voi pleca. Acum mergea foarte repede și aproape o luă la fugă. Adu-ți aminte ce ți-am spus, Roberto. Acum fugea. Am să plec și eu !

Fabio și Roberto îl priviră îndepărtîndu-se.

— N-are să plece niciodată, spuse Fabio. Tu vei pleca, dar Bombolini va rămîne tot aici. Amîndoi o luară spre zid. Tu ești cel norocos, Roberto. Ai să pleci, iar el o să îmbătrînească.

Cînd îl văzură din nou, era pe vîrful zidului și lumea tăcea. Motocicleta ajunsese la poalele muntelui și se oprise la patruzeci, cincizeci de metri de intrarea pivniței romane. Stăruise mereu aici credința că nemții știau, că ultima mare glumă va fi a lor și că ultimul lor act, în timp ce noi strigam de bucurie, de pe zid, la plecarea lor, va fi să distrugă pivnița și vinul.

Acum avem convingerea că von Prum se oprise la poalele muntelui ca să aleagă dacă s-o ia la stînga, către

armatele care înaintau din sud, sau să meargă spre nord către Patrie și către pedeapsa care îl aștepta acolo. O luă spre nord și trecu pe lîngă deschiderea neagră a peșterei și apoi o depăși și porni pe drumul caprelor, care traversează acea parte a văii.

Nici de astă dată nu ovaționă nimeni, pentru că îl puteam încă vedea. Despărțirile, ca să fie corecte, trebuie să fie perfecte. Nu trebuie să rămînă nici cea mai mică parte a celui plecat. Totul trebuie să fi dispărut.

După ce au traversat valea, au luat-o spre munții mai înalți, dincolo de Santa Vittoria. Îi mai puteam vedea, nu pe oameni, nici chiar motocicleta, ci norul înalt de cretă care se înălța în urma lor, un steag înălțat peste vii, care indica mișcarea inamicului printre struguri, de partea cealaltă a muntelui, tot atît de sigur ca și dîra unui vas pe ocean. Și pe urmă și asta dispăru.

Am auzit soldații înainte de a-i vedea. Erau ascunși de dealurile joase care mascau Drumul Rîului. Luară cotitura care duce spre drumul de care, unde fărîmituri din carul lui Bombolini zăceau încă în nisip și îi văzurăm, o coloană lungă de soldați în îmbrăcăminte de luptă, conduși de doi cimpoieri purtînd *kilturi* scoțiene.

Îi privirăm traversînd valea și începînd să urce muntele, și cînd ajunseră în piață, nu dădură nici o importanță strigătelor de bucurie. Le era cald și erau obosiți și însetați.

„Regimentul Regal de Munteni din Southerland“, spuse conducătorul lor. Chiar și Roberto îi înțelese greu. Soldații se îngrămădiră în jurul Fîntînii Broaștei Țestoase și se uitară la ea. Nu era nici vin nici apă.

— Aveți ceva de băut ? întrebă ofițerul.

— Vrea să știe dacă avem ceva de băut, îi traduse Roberto lui Bombolini.

Primarul se întoarse către lumea din piață :

— Dacă avem ceva de băut ? le strigă el. Oamenii începură să surîdă și apoi să rîdă. Vrea să știe dacă avem ceva de băut, le strigă iar Bombolini.

În clipa aceea izbucni un strigăt așa de puternic, un tumult de țipete și de rîsete, încît soldații părură îngrijorați de noi. Nu știau ce să facă. Nu văzuseră așa ceva mai înainte. Bombolini se întoarse spre Roberto și, cu toate că erau aproape unul de celălalt, îi strigă :

— Spune-le, Roberto, strigă primarul, spune-le, Doamne Dumnezeule, că da, avem ceva de băut !

CUPRINS

1
ÎNCEPUTUL ÎNCEPUTULUI 7

2
BOMBOLINI 69

3
VON PRUM 119

4
VINUL 181

5
RUŞINEA ORAŞULUI SANTA VITTORIA . 241

6
LAŢUL SE STRÎNGE 283

7
ŞOBOLANUL DIN GÎT 329

8
TRIUMFUL DIN SANTA VITTORIA . . . 389

Lector: ANTOANETA RALIAN
Tehnoredactor: AURA IONESCU

Coli tipar: 27,5.

Tiparul executat sub comanda nr. 20 058 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1, București
Republica Socialistă România

